

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА КРАЩІ КЕЙСИ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Практичний довідник

Київ
2025

УДК 316.472.4:355.45(075)

Р36

*Рекомендовано до друку Редакційно-видавничою радою
Національної академії Служби безпеки України
(протокол № 5 від 30.06.2025 р.)*

Рецензенти:

Олександр БАНДУРКА – перший віцепрезидент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України

Неллі ЯКОВЛЕВА – заступниця голови Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і між-національних відносин, голова підкомітету з питань гендерної рівності і недискримінації

Рекомендації та кращі кейси реалізації стратегічних комунікацій в умовах війни : практичний довідник / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ. 2025. 376 с.

У другому виданні практичного довідника підводяться підсумки набутого досвіду у сфері стратегічних комунікацій протягом трьох років національного спротиву України повномасштабному вторгненню рф. Фахівці безпекових та державних інституцій, науковці, журналісти, волонтери, представники бізнесу, мистецтва і культури діляться досвідом з питань проактивної розбудови страткому для подолання ворожих інформаційних і психологічних впливів; психологічних механізмів реалізації стратегічних комунікацій; гендерної чутливості в умовах воєнної агресії; дієвих аналітичних технологій для системного розуміння сучасного контексту. Запропоновані рекомендації ґрунтуються на практичній діяльності авторів.

Для фахівців безпекових і державних інституцій, які опікуються питаннями стратегічних комунікацій.

УДК 316.472.4:355.45(075)

© Національна академія
Служби безпеки України, 2025
© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ9

Андрій ЧЕРНЯК. ПЕРЕДМОВА.....11

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ13

*Андрій ЗАБЛОЦЬКИЙ, Валерій ШЕСТАКОВ,
Віталій ГРЕБЕНЮК*

ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ – УСПІШНИЙ КЕЙС
В УМОВАХ ВІЙНИ.....13

Ірина МАКАРЧЕНКО, Олександр ВОЙТКО

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ СИЛ ОБОРОНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД МІНІСТЕРСТВА
ОБОРОНИ УКРАЇНИ 2022 – 2024 РОКІВ20

Роман ТРОФИМЕНКО

ЩОДО РОЗВИТКУ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
(на прикладі страткому у сфері боротьби
з організованою злочинністю)26

Філіпп ФЛУРІ

ЧИ УСПІШНІ УКРАЇНСЬКІ СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ
І ЧИ МОЖНА ЇХ ЩЕ БІЛЬШЕ ВДОСКОНАЛИТИ?33

КРАЩИЙ ДОСВІД ІНСТИТУЦІЙ, ЩО ОПІКУЮТЬСЯ ПИТАННЯМИ СТРАТКОМУ39

Дмитро ГОНЧАРОВ, Олексій ДМИТРАШКІВСЬКИЙ

КЕЙСОВИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
АКЦІЇ ТРО ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В КУРСЬКІЙ
ОБЛАСТІ російської федерації39

Олександр МЕЛЬНІЧЕНКО

РОЛЬ КІБЕРПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
У ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ
ПРОТИ УКРАЇНИ.....61

Валентина САВИЦЬКА	
КОМУНІКАЦІЯ НА ТОНКОМУ ЛЕЗІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ОРГАНІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	66
Вадим ШВАЛЮК, Вікторія АЗАРОВА, Валерія КРИВЕНКО	
ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПЕРЕГОВІРНИКІВ ЯК ЗАСІБ ДЕЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТІВ	70
Андрій ЮСОВ	
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ДОСВІД ВОЄННОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ	77
ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У ВИСВІТЛЕННІ ПРАВДИ ВІЙНИ	86
Юлія ЛАПУТІНА	
КНИГА ЯК ФОРМУВАЧ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ	86
Катерина ЛЕВЧЕНКО, Анатолій ДОСИЧ, Ольга ДУНЕБАБІНА, Федір ДУНЕБАБІН	
НЕ ЗАГУБИТИ: ЯК НЕ ДОПУСТИТИ ВТРАТИ ФОКУСУ МІЖНАРОДНОЇ УВАГИ ДО ЗЛОЧИНІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, СКОЄНОГО РОСІЙСЬКИМИ ВІЙСЬКОВИМИ В УКРАЇНІ	93
Ярослав ЮРЧИШИН	
IMPRISONED FREEDOM: KEYС ФОТОВИСТАВКИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	112
ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ І ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ ВОРОГА	119
Ігор СОЛОВЕЙ	
«БАБУСЯ ІЗ ЧЕРВОНИМ ПРАПОРОМ»: ЯК ВІНИК І ЧОМУ ЗНИК ЦЕЙ СИМВОЛ «СВО»	119
Кирило ВІКТОРОВ	
РЕАКТИВНЕ РЕАГУВАННЯ НА КАМПАНІЮ З ДИСКРЕДИТАЦІЇ ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ О. СІРСЬКОГО (з досвіду Центру протидії дезінформації РНБО України)	128

Олег ПОКАЛЬЧУК ТЕРОРИСТИ-ПІДЛІТКИ. ВИБУХОВИЙ ВІК НА СЛУЖБІ фсб	134
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ Й НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	141
Андрій КОВАЛЕНКО ЯК ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗМІНИТЬ ІНФОРМАЦІЙНУ ВІЙНУ В НАСТУПНІ П'ЯТЬ РОКІВ	141
Іван АБЛАЗОВ, Олександр ЛЕОНОВ, Давид СМОЛЯК МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРУ	149
Максим ГРУДКІН ВИКОРИСТАННЯ ШІ В ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ	154
Олександр ПРОКОПЕНКО КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ ВОЄННІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ З ВИКОРИСТАННЯМ МОДЕЛЕЙ ТРАНСФОРМЕРІВ	160
МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	169
Сергій ЧЕРЕВАТИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА «УКРІНФОРМ» У ВИКОРИСТАННІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ	169
Соня КОШКІНА РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ (на основі досвіду інтернет-медіа)	181

Сергій ТОМЛЕНКО

ЄДИНЕ ПРОФЕСІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ:
ДРУКОВАНА ПРЕСА НА ПРИФРОНТОВИХ
ТА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 185

**ПРОТИДІЯ ДЕСТРУКТИВНИМ ВПЛИВАМ росії
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ
ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ..... 194**

Лариса КОМПАНЦЕВА

КОГНІТИВНИЙ РОЗКОЛ США – НАТО:
ГЛОБАЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА ОПЕРАЦІЯ рф..... 194

Олексій КОПИТЬКО

КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОГНІТИВНОГО
ВПЛИВУ рф 200

Андрій РУДИК

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ російської федерації
ЯК ЧИННИК ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ
КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В АФРИЦІ 206

Володимир САЗОНОВ, Юрій КАРІН

РОСІЙСЬКЕ ШПИГУНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ ЕСТОНІЇ: КЕЙС
ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОГО РОЗВІДНИКА
ГРУ В'ЯЧЕСЛАВА МОРОЗОВА В ЕСТОНСЬКОМУ
АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 215

Тетяна ЧЕРНЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ОПЕРАЦІЇ «УХИЛЯНТ»: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ
ТА ЇЇ ПАРТНЕРІВ..... 225

**ЛІДЕРСТВО І КРИЗОВІ КОМУНІКАЦІЇ:
УРОКИ ВІЙНИ..... 234**

Олег БОЙКО, Валерій ЛЯШЕНКО, Віктор ШИДЛЮХ

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ОСОБОВОГО СКЛАДУ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО
ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ..... 234

<i>Наталія ІВАНОВА</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОДУКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ	244
<i>Анастасія НЕНЬКА, Олена СУСЛОВА</i>	
РЕКОМЕНДАЦІЇ З УРАХУВАННЯ ПОСТТРАЖДАЛОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ У КОМУНІКАЦІЯХ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД СНПК	249
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ БІЗНЕСУ, КУЛЬТУРИ, МИСТЕЦТВА: ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ СМИСЛІВ І РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ.....	256
<i>Олеся ВОРОТНЮК</i>	
БАЛЕТ ЯК ЗБРОЯ СЕМАНТИЧНОЇ ВІЙНИ	256
<i>Микола КАБЛУКА</i>	
СВІТЛО ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ.....	260
<i>Євген КЛОПОТЕНКО, Марина КОБИЛИНСЬКА</i>	
КУЛІНАРНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	276
<i>Світлана КОТЛЯРЕВСЬКА</i>	
УКРАЇНСЬКА ІКОНА: КОМПОНЕНТ КУЛЬТУРНОГО КОДУ ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ ТА ДУХОВНА ПІДТРИМКА ДЛЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	280
<i>Артур МИХНО</i>	
ДРУГА НАВІГАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ ЯК ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	289
<i>Миколай СЕРГА</i>	
КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: КЕЙС «КУЛЬТУРНОГО ДЕСАНТУ»	296
<i>Олена СИПТА</i>	
ЯК У «ВІЙНІ ЗА СЕРЦЯ» ЗШИТИ УКРАЇНЦІВ СПІЛЬНИМИ СМИСЛАМИ?	303

**ЛІНГВІСТИКА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ:
ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР313**

Богдан БЕВЗА, Руслан КИРИЛЕНКО

МЕТОДИКА РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО
СТРАТЕГІЧНОГО НАРАТИВУ 313

Алла ГРЕБЕНЮК

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ 317

Галина ЖОЛТІКОВА

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ МІФОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ
РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ (на прикладі
медіаконтенту рф щодо діяльності бригади «Азов»)..... 323

Олександр ІВАНОВ, Альона ВОЙТОВИЧ

НАРАТИВІЗАЦІЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
В РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ 331

Олена СНИТКО

ІНСТРУМЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАХИСТУ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ 341

Леся ФЕДОРЕНКО

ЛІНГВОГЕНДЕРНИЙ ФОКУС ПОЧАТКУ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 348

Галина ЯВОРСЬКА

ЯДЕРНІ ПОГРОЗИ ЯК ФАКТОР РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (дискурсивно-прагматичні
висновки) 356

**РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ОСВІТИ У СФЕРІ
СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ360**

Віталій ГРЕБЕНЮК

ОСВІТА І НАУКА ЗАРАДИ БЕЗПЕКИ: ГОЛОВНИЙ
ВЕКТОР СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ КРАЇН ЄС
ТА НАТО 360

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....368

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ГУР МО України** – Головне управління розвідки Міністерства оборони України
- ГШ ЗС України** – Генеральний штаб Збройних Сил України
- ДПС України** – Державна прикордонна служба України
- ДСНС України** – Державна служба України з надзвичайних ситуацій
- ЄС** – Європейський Союз
- ЗС** – збройні сили (будь-якої держави)
- ЗС України** – Збройні Сили України
- ІКЖЦ** – Інформаційний консультативний жіночий центр
- ІНСО** – інформаційно-психологічна(і) операція(і)
- ІСБО** – інститут(и) сектору безпеки і оборони
- КК України** – Кримінальний кодекс України
- КМ України** – Кабінет Міністрів України
- КСЖ** – Комісія ООН зі становища жінок
- МВС України** – Міністерство внутрішніх справ України
- МЗС України** – Міністерство закордонних справ України
- МКС** – Міжнародний кримінальний суд
- МКСК України** – Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
- МКЧХ** – Міжнародний Комітет Червоного Хреста
- ММПЛУ** – Міжнародна місія ООН з моніторингу прав людини в Україні
- МО** – Міністерство оборони (будь-якої держави)
- МОН України** – Міністерство освіти і науки України
- НГ України** – Національна гвардія України
- НП України** – Національна поліція України
- НУО** – неурядові організації
- ОБСЄ** – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
- ОГП** – Офіс Генерального прокурора
- ОП України** – Офіс Президента України
- ПТСР** – посттравматичний стресовий розлад
- РБ ООН** – Рада Безпеки ООН
- РНБО України** – Рада національної безпеки і оборони України
- рф** – російська федерація

СБ України – Служба безпеки України
СЗР України – Служба зовнішньої розвідки України
СІО – спеціальна інформаційна операція
СНПК – сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом
ССО ЗС України – Сили спеціальних операцій Збройних Сил України
Стратком – стратегічні комунікації
СФУЖО – Світова федерація українських жіночих організацій
ТОТ – тимчасово окуповані території
ТрО – Сили територіальної оборони ЗС України
УЖФ – Український жіночий фонд
ЦА – цільова аудиторія
ЦВС – цивільно-військове співробітництво
SOE – Сили спеціальних операцій ЗС України

ПЕРЕДМОВА

В історії людства війни завжди були не лише зіткненням армій, технологій, інженерної думки, але й битвою смислів, наративів, ідей. У ХХІ столітті інформаційний простір перетворився на глобальний фронт, де вирішується доля суспільної свідомості, довіри до Держави, моральної переваги нації. У цьому новому вимірі переможцем стає не лише той, хто має більшу вогневу міць, а той, хто здатен сформувати цілісну, переконливу, стійку систему стратегічних комунікацій. Саме цьому питанню – стратегічному мисленню в комунікаціях – присвячене друге видання практичного довідника «Рекомендації та кращі кейси реалізації стратегічних комунікацій в умовах війни».

Ця книга – унікальний документ епохи спротиву, інтелектуальний і практичний відгук на безпрецедентну загрозу, з якою зіштовхнулася Україна після початку повномасштабного вторгнення російської федерації. В цьому виданні у сконцентрованому вигляді дбайливо зібрано справжній досвід, здобутий в окопах інформаційного протистояння, в кабінетах кризових комунікаторів, у залах переговорів, журналістських редакціях, на культурних майданчиках і серед цифрових алгоритмів штучного інтелекту.

Якщо у виданні Рекомендацій 2023 року зроблено спроби осмислення першого року повномасштабної війни, її *lessons learned*, фахового моделювання подальших напрямів інформаційної боротьби, то нинішнє видання – це вже відповідь, заснована на безпрецедентному реальному досвіді, на аналізі дій у межах фронтової комунікації, публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю у кризових умовах.

Цей практичний довідник – не просто збірка матеріалів чи інструкцій. Це – жива карта українського спротиву на інформаційному фронті. Це – погляд всередину стратегічних механізмів, які щодня підтримують бойовий дух, формують наративи майбутнього, викривають агресора, захищають психологічний стан суспільства, фіксують можливості його стійкості до ворожих впливів.

Непересічною особливістю цього видання є його авторський склад. До написання poradnika долучилися понад півсотні фахівців з абсолютно різних галузей: офіцери Сил оборони, співробітники

Служби безпеки України, журналісти і медіаменеджери, академічні дослідники, аналітики, культурні діячі, психологи, волонтери, дипломати, юристи, представники бізнесу. Це – люди, які не просто пишуть про комунікацію, а живуть нею, іноді – буквально на лінії вогню.

Підходи авторів є різними і саме в цьому їхня сила. Хтось говорить мовою наукових моделей і фреймів, хтось – через художні образи чи культурні практики, інші – через зведення й оперативні доповіді. Вони дивляться на проблему з різних боків – з позицій військової розвідки, журналістської відповідальності, правозахисної етики, гендерної чутливості, алгоритмічного мислення. Усе це є свідченням становлення української системи стратегічних комунікацій: вона більше не екстраполює чужі моделі, а продукує власні, унікальні, які можуть бути покладені в основу співпраці з партнерами, котрі допомагають Україні протистояти ворогу в цій кривавій війні.

Ця книга – водночас щоденник і дороговказ, зведення тактик і філософія спротиву. Читач знайде тут конкретні інструменти для контрдезінформації, досвід успішних публічних кампаній, оцінку викликів ІІІ, практики роботи із медіа та громадами, нові наративи ідентичності, кейси культурної дипломатії, стратегії лідерства у кризових умовах.

У нинішньому світі, де фейки поширюються швидше, ніж кулі, а недовіра може бути не менш руйнівною, ніж ракета, якісні стратегічні комунікації не просто «інструмент», а питання національної безпеки. Власне тому ця книга має стати не лише настільною для фахівців сектору безпеки і оборони, державних службовців, аналітиків та медіафахівців. Вона має бути прочитаною і осмисленою широким колом громадян, які щодня стають мішенню ворожої інформаційної агресії.

Слава українському страткому! Слава Україні!

Ректор Національної академії
Служби безпеки України
Андрій ЧЕРНЯК,
доктор юридичних наук, професор

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ – УСПІШНИЙ КЕЙС В УМОВАХ ВІЙНИ

*Андрій ЗАБЛОЦЬКИЙ,
Валерій ШЕСТАКОВ,
Віталій ГРЕБЕНЮК*

Стратегічні комунікації, відповідно до Стратегії інформаційної безпеки, – це скоординоване і належне використання комунікативних можливостей Держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [3].

Учені відносять стратком до видів соціальних комунікацій та напрямків інформаційної політики Держави, які протидіють пропаганді й реалізуються у соціально визначеній, плановій системі рівноправного, взаємовигідного та узгодженого обміну інформації між суб'єктами сектору безпеки і оборони України та: 1) громадянським суспільством з метою формування об'єднавчої державної політики, спрямованої на побудову комунікації, консолідацію українського суспільства й народу; 2) іноземними інституціями задля узгодження національних інтересів України з інтересами країн-партнерок та побудови спільного безпекового простору [1].

Результати наукових пошуків і практичний досвід однаково засвідчують, що стратком має неабияке значення в умовах війни, виступаючи незамінним інструментом протидії ворожій пропаганді та російській інформаційній агресії в цілому. Водночас, реалізація страткому потребує формування й задіяння ефективного структурно-виконавчого механізму, від якого залежить основний постулат страткому – узгодженість дій усіх стейкхолдерів, коли: існує єдина стратегічна позиція, єдиний напрям у русі влади й суспільства; формується своєрідний моноліт, завдяки якому Держава підвищує свій рейтинг в очах громадян і підіймається в глобальних рейтингах [8].

Стейкхолдери стратегічних комунікацій (суб'єкти, зацікавлені у реалізації цього напрямку інформаційної політики Держави) в період дії воєнного стану здобули неоціненний досвід, який може бути представлений як успішна модель страткому, трансформуватись у рекомендації для його удосконалення, зокрема й для іноземних партнерів.

Зазначений досвід може бути узагальнений на прикладі функціональної моделі реалізації державної політики у сфері стратегічних комунікацій в межах підпорядкованих структур Міністерства культури та стратегічних комунікацій України (далі – МКСК). Його мета – забезпечити чітке розмежування повноважень, централізацію політичного керівництва, системну взаємодію з іншими органами влади та ефективну реалізацію комунікаційних завдань Держави в умовах воєнного часу й інформаційного протистояння.

Пропонуємо до структури цієї моделі віднести систему суб'єктів: МКСК, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (далі – ЦСКІБ), Центр з інформаційної політики України (далі – ЦЗПУ), ДП «Мультимедійна платформа іномовлення України» (далі – МПУ), «Укрінформ», Держкомтелерадіо, Експертну раду при МКСК (далі – Експертна рада).

Так, *Міністерство культури та стратегічних комунікацій України* – це центральний орган виконавчої влади, відповідальний за формування державної політики, зокрема, й у сфері стратегічних комунікацій. Рекомендуємо покласти на цей орган завдання з визначення стратегії та планів дій, пріоритетів, параметрів інформаційних кампаній, а також керування усіма підпорядкованими установами, погодження їхніх планів і затвердження ключових продуктів. МКСК забезпечуватиме координацію з Офісом Президента, РНБО, МЗС та іншими центральними органами виконавчої влади. Це міністерство слід наділити повноваженнями єдиного суб'єкта для взаємодії з міжнародними партнерами у сфері стратегічних комунікацій.

Іншим стейкхолдером страткому пропонується визначити *Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки*, створений як один з механізмів протидії дезінформації спільними зусиллями Держави і громадянського суспільства. Робота Центру сфокусована на комунікаційній протидії зовнішнім загрозам, зокрема інформаційним атакам російської федерації [2].

ЦСКІБ виконуватиме функції державної агенції зі змістовного позиціонування Держави, управління інформаційною увагою та реалізації комплексних кампаній. Цей центр формуватиме відповідно до політик стратегічні наративи, меседжбокси, напрямки інформаційних кампаній; відповідатиме за розробку, запуск, супровід та оптимізацію інформаційних кампаній; формуватиме архітектуру змісту, брендингові модулі, візуальні стандарти; виконуватиме функції державного маркетингового оператора: дослідження аудиторій, тестування, форматування впливу; адмініструватиме платформу «Справді» як системний хаб державного контенту; реалізуватиме політики кризових комунікацій, включно з ситуаціями воєнного стану, ПІСО, FIMI, надзвичайними ситуаціями, репутаційними кризами, кібератаками.

Основними принципами ЦСКІБ залишатимуться такі: постійна співпраця з громадським сектором, неможливість політичного тиску, відповідальність і відкритість [2].

Своє місце у функціональній моделі стратегічних комунікацій має посідати *Центр з інформаційної політики України*. Пропонується, що ЦЗПУ виконуватиме такі завдання: координуватиме виробництво контенту між підрядниками, державними структурами та іншими залученими учасниками; здійснюватиме постійний моніторинг інформаційного середовища і підготовку управлінських аналітичних матеріалів; узгоджуватиме календарі кампаній, супроводжуватиме погодження таймлайнів, обсягів та цільових груп; буде формувати структуру звітності щодо ефективності реалізації кампаній, охоплення, реакцій цільових аудиторій.

Доцільним вбачається забезпечення страткому на рівні іноземних партнерів із залученням ДП *«Мультимедійна платформа іномовлення України»*. МПУ працює під організаційним керівництвом МКСК у межах погоджених продуктів та відповідатиме за: забезпечення реалізації іномовлення через платформи FreeДом, «Дім», UATV English, UATV Arabic, UATV Español, The Gaze; адаптування наративів Держави до зовнішніх аудиторій з урахуванням мовно-культурної специфіки.

Джерелом інформації про політичне, економічне, соціальне, наукове, культурне, суспільне життя в Україні та за кордоном є *«Укрінформ»*. Це – державна інформаційна агенція, що відповідає за оперативний новинний контент, переклад, реактивну присутність України в медіа.

Сьогодні «Укрінформ» має найбільшу мережу регіональних і закордонних корпунктів. Кореспонденти агентства працюють у кожному регіоні України та в 11 країнах світу: США, Канаді, Німеччині, Австрії, Бельгії, Нідерландах, Франції, Польщі, Латвії, Туреччині, Китаї. Новини, підготовлені агенцією, виходять українською, англійською, німецькою, іспанською, французькою, японською і польською мовами.

Агентство випускає десятки професійних інформаційних продуктів: стрічки, інформаційні пакети та вісники. Серед передплатників і партнерів «Укрінформу» є електронні та друковані медіа, теле- й радіокомпанії України, медіа зарубіжних країн, владні та бізнес структури, посольства і консульства, підприємства, банки. Крім того, пресцентр «Укрінформу» забезпечує професійну підготовку та проведення конференцій, брифінгів, круглих столів, інтернет-конференцій, відеомостів, презентацій, семінарів, виставок, комплексний медіасупровід заходів [7].

Пропонується, що агенція буде виконувати функції інформаційної трансляції офіційної позиції Держави в режимі новинного реагування та у системі страткому на національному й закордонному рівнях.

У систему стратегічних комунікацій функціонально слід включити *Державний комітет телебачення і радіомовлення України* (Держкомтелерадіо), який є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Його діяльність спрямовується і координується КМ України через Міністра культури та стратегічних комунікацій [6].

Держкомтелерадіо – це орган, що забезпечуватиме реалізацію державної політики у галузі традиційних медіа (ТБ, радіо, друковані ЗМІ), адмініструватиме державні телерадіокомпанії та інфраструктуру розповсюдження контенту, підтримуватиме державні кампанії шляхом трансляції узгоджених матеріалів через ефірні канали.

Основними завданнями Держкомтелерадіо є участь у забезпеченні формування та реалізація державної політики у сфері медіа, інформаційній і видавничій сфері. Його основними підрозділами у сфері страткому є: Управління з питань медіа, європейської та євроатлантичної інтеграції; Управління інформаційної політики; Управління дозвільної процедури та контролю за розповсюдженням видавничої продукції [5].

При МКСК створено *Експертну раду з питань розбудови в Україні системи державних стратегічних комунікацій*, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом, що утворюється для узагальнення практики, надання рекомендацій та пропозицій з питань державних стратегічних комунікацій.

З метою поліпшення системи страткому вважається доцільним створити ефективні механізми цієї ради з виконання функцій незалежної експертизи змісту й ефективності кампаній, формування пропозиції до МКСК щодо змістових пріоритетів, системи зворотного зв'язку, форматів участі громадянського суспільства.

На чітке місце цієї ради у моделі страткому вказує те, що основними її завданнями є узагальнення практики, надання рекомендацій і пропозицій з питань державних стратегічних комунікацій, сприяння у формуванні ефективної державної політики в галузі стратегічних комунікацій з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства. Цей орган відповідає за проведення моніторингу інформаційного середовища, виявлення тенденцій і загроз, що можуть вплинути на реалізацію стратегічних комунікацій, а також розробку рекомендацій та участь членів Експертної ради у реалізації ініціатив, спрямованих на формування позитивного іміджу України у міжнародному та внутрішньому інформаційних просторах.

Стратегічні комунікації набувають особливого значення в умовах гібридної війни та повномасштабного вторгнення. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020, визначає, що саме відсутність цілісної інформаційної політики Держави і слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію ворожої пропаганди [4], яка є одним із ефективних інструментів російської агресії.

Пропонована функціональна модель стратегічних комунікацій в українських реаліях сформована з урахуванням того, що вона повинна представляти собою апробовану систему страткому, що розвивається в складних умовах зовнішніх деструктивних впливів, злагоджений механізм взаємодії залучених елементів, а також гнучкий в управлінні структурно-виконавчий механізм.

Література

1. Гребенюк А.В. Місце стратегічних комунікацій в умовах сучасності: погляд крізь призму мовознавства. *Стратегічні комунікації в умовах війни: погляд від волонтера до науковця: монографія* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ: 7 БЦ, 2024. 492 с.
2. Про Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. *SPRAVDI*. URL: <https://spravdi.gov.ua/pro-nas>.
3. Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
4. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
5. Структурні підрозділи Держкомтелерадіо. *Державний комітет телебачення і радіомовлення України. Законодавство України*. URL: <https://comin.gov.ua/pro-nas/struktura/polozhennya-pro-strukturni-pidrozdili>.
6. Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 р. № 341. *Законодавство України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF#n8>.
7. Укрінформ. Про нас. URL.: https://www.ukrinform.ua/info/about_agency.html.
8. 10 постулатів стратегічних комунікацій. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Київ. 2025. 21 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТКОМУ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

1. Ефективність стратегічних комунікацій потрібно забезпечувати шляхом постійного *управління інформаційними кампаніями*. Цей процес необхідно організувати МКСК у форматі щотижневого планування, погодження календарів, затвердження кампаній, чим забезпечуватиметься дотримання ще одного постулату страткому – плановості дій. Усі підпорядковані установи діятимуть в

рамках єдиного комунікаційного плану, затвердженого Міністерством. У такий спосіб буде забезпечено єдність меседжів, темпів дій, каналів та стилістики.

2. До важливих сегментів страткому слід віднести *міжвідомчу координацію з іншими органами влади*. Відповідне координування може бути організоване МКСК у форматі робочих груп, погоджувальних нарад, стратегічних сесій із залученням представників Офісу Президента України, РНБО, МЗС України, МО України, Мінцифри, МВС України, СБ України та інших центральних органів влади.

3. Метою міжвідомчої координації є узгодження загальної інформаційної позиції Держави в рамках стратегічного бачення, реагування на кризові події та реалізації пріоритетних реформ. За її допомогою забезпечуватиметься єдність підходів, термінології, комунікаційних акцентів у зовнішній і внутрішній комунікації Держави.

4. *Операційний цикл* стратегічних комунікацій за участю основних стейкхолдерів цього процесу має включати такі етапи:

- формулювання завдання МКСК;
- розроблення змісту та запуск кампаній (ЦСКІБ, МППУ, «Укрінформ»);
- узгодження і координація контентних дій (ЦЗПУ);
- поширення через канали (МППУ, МППУ, «Укрінформ», Держкомтелерадіо);
- збір та оцінювання аналітичних даних (ЦЗПУ);
- корекція та нова постановка завдань (МКСК).

5. Воєнний стан, FIMI (маніпуляції та втручання в інформаційний простір з боку іноземних держав або недержавних суб'єктів), інформаційні і психологічні операції диктують особливі умови реалізації стратегічних комунікацій. Вважаємо актуальним на цьому тлі управління всією системою МКСК із залученням оперативних структур. В умовах кризових ситуацій, зокрема в частині оперативного контенту, позиціонування та роботи з аудиторіями, відповідно до рішень МКСК до реалізації державної інформаційної політики залучається ЦСКІБ. ЦЗПУ забезпечуватиме моніторинг, попередження й інформування про інфоактивності ворога. МППУ та «Укрінформ» діють у режимі централізованого погодження повідомлень.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ СИЛ ОБОРОНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ 2022 – 2024 РОКІВ

*Ірина МАКАРЧЕНКО,
Олександр ВОЙТКО*

В умовах триваючої збройної агресії проти України стратегічні комунікації Сил оборони зіштовхуються з низкою викликів, що вимагають системного реагування, адаптивності й високого рівня координації між усіма суб'єктами сектору безпеки і оборони. У статті представлені висновки з досвіду реалізації стратегічних комунікацій Міністерства оборони України у мовах повномасштабного вторгнення за період з 2022 по 2024 роки.

Основні виклики для стратегічних комунікацій Сил оборони в умовах збройної агресії:

– **інтенсивна інформаційна агресія противника:** масштабні кампанії дезінформації, спотворення фактів, поширення фейків через традиційні медіа та соціальні мережі, спрямовані на підрив довіри до ЗС України, послаблення єдності суспільства та дискредитацію керівництва держави і військово-політичного керівництва;

– **висока динаміка інформаційного середовища:** постійна зміна обстановки на фронті, стрімке поширення інформації через цифрові платформи та обмежений час для реакції з боку державних структур;

– **обмеженість ресурсів:** недостатня кількість кваліфікованих кадрів у сфері, нестача технічних, аналітичних та організаційних ресурсів;

– **виклики міжвідомчої координації:** складність забезпечення єдності повідомлень різних державних інституцій та військових структур, що призводить до суперечливих заяв і втрати довіри аудиторій;

– **рівень інформаційної стійкості цільових аудиторій:** вразливість населення до інформаційно-психологічного впливу;

– **міжнародна дезінформаційна кампанія ворога:** спроби противника дискредитувати Україну в очах міжнародної спільноти з метою підриву підтримки західних партнерів і зменшення обсягів міжнародної допомоги;

– наявність інформаційних «сірих зон»: відсутність або недостатня присутність українського нарративу в окремих регіонах, серед певних соціальних груп або на міжнародних інформаційних майданчиках.

Вивчені уроки стратегічних комунікацій з питань оборони Держави в умовах повномасштабного вторгнення:

Єдина комунікаційна рамка на всіх рівнях, узгодженість ключових повідомлень по вертикалі та горизонталі забезпечує єдність нарративу, уникнення протиріч та дозволяє підсилити ефект комунікацій і підвищує довіру аудиторій.

Оперативна реакція на інформаційні інциденти, дезінформацію, фейки, маніпуляції має важливу роль для збереження і захисту репутації, підтримки бойового духу та формування інформаційного поля.

Наприклад, у червні 2023 року російські канали широко розтиражували кадри знищення західної бронетехніки, зокрема Bradley на південному напрямку. Лейтмотивом пропагандистських повідомлень стали меседжі щодо неефективності західної техніки, марнування ЗС України допомоги партнерів. Вже того ж дня була оприлюднена офіційна заява МО України, де підтверджувався факт, але водночас історія мала продовження: опубліковано фото екіпажу підбитого Bradley – цілого та неушкодженого. Трансльований меседж: «Не існує техніки, яку неможливо знищити. Але є техніка, яка рятує життя» заповнив український медіапростір, а потім був підсилений реакціями західних партнерів [6]. Зокрема публікацією у The Washington Post, де підкреслювалось: ЗС України використовують Bradley ефективно, за призначенням, і саме ця техніка допомагає зберігати особовий склад [13]. Таким чином, інформаційна хвиля вийшла на міжнародний рівень, нейтралізувавши російський нарратив про нібито неефективне використання допомоги.

Залучення ключових лідерів думок дозволяє підсилити стратегічні меседжі Держави. Доцільно використовувати цей прийом не лише для інформаційних кампаній, а й для пояснення складних тем суспільству.

Інтеграція міжнародного співробітництва у стратегічні комунікації дозволяє підсилити власні комунікаційні зусилля. Також це важливо для демонстрації єдності позицій, зміцнення легітимності власних дій та водночас зміцнює бойовий дух і впевненість всередині країни.

Ілюстрацією успішних кейсів є спільні комунікаційні кампанії України та партнерів, зокрема регулярні заяви та пресконференції за участю Міністра оборони України та представників НАТО і ЄС. Такі виступи демонструють міжнародну солідарність, а також дають чіткі меседжі ворогу: світ з Україною.

Наприклад, 9 січня 2025 року на авіабазі Рамштайн (Німеччина) під час 25-го засідання Контактної групи з оборони України генеральний секретар НАТО Марк Рютте наголосив: «Ми повинні зробити все можливе, щоб Україна отримала все необхідне – як у підготовці, так і в озброєнні – для перемоги в цій боротьбі» [1].

Цільове інформування населення набуває особливого значення для донесення важливої та корисної інформації до різних груп населення, зокрема, запобігання панічним настроям, забезпечення готовності громадян до кризових ситуацій.

Для інформування та підтримки родин тих, хто перебуває на захисті, МО України запущена інформаційна кампанія «Родинам Захисників». Цей соціальний проєкт покликаний роз'яснити, як запобігти стресовим ситуаціям у родинах Захисників і Захисниць, а також інформувати членів сімей військових про канали комунікації із ЗС України [8]. МО України спільно з ГШ та інститутами громадянського суспільства розробили прості рекомендації з відповідями на найпоширеніші запитання, які виникали у членів родин військовослужбовців. Також інформаційна пам'ятка містила необхідні контакти і низку корисних порад для використання при спілкуванні з військовими. Зазначена комунікація здійснювалася через залучення всеукраїнського та регіонального телебачення і радіо для поширення відео- та аудіоконтенту, а також через мережу ЦНАПів, підрозділи Мінсоцполітики, місцеві органи державної влади [5]. Друковані буклети поширювалися регіонами, зокрема у невеликих населених пунктах.

Інноваційні формати комунікацій допомагають, а часто – працюють ефективніше щодо охоплення цільової аудиторії. Йдеться про використання цифрових технологій, інтерактивних платформ, мультимедійних рішень для підвищення залучення аудиторії.

Мобільний застосунок для військових «Армія+», запущений у 2024 році МО України, дозволяє особовому складу брати участь в анонімних опитуваннях щодо умов служби, забезпечення, морально-психологічного стану [2; 7]. Завдяки цим опитуванням зібрано тисячі

відповідей, що допомогло виявити системні проблеми, зокрема з логістикою, постачанням, ротаціями, та оперативно вносити зміни на рівні управлінських рішень. Це не лише цифровий інструмент, а й канал постійного зворотного зв'язку між командуванням та особовим складом [4].

Окрім цього, у додаток завантажено курс з інформаційної стійкості для військових, де у коротких відео пояснюються основні ознаки інформації, що поширюється з метою деструктивного впливу, методів роботи російських пропагандистів. Курс став одним із найпопулярніших на платформі [3]. А зазначений формат дозволив поінформувати достатньо велику аудиторію військових про те, як не потрапити на гачок пропаганди.

Превенція та реагування на дезінформацію залишається актуальною та вимагає системного підходу щодо виявлення фейків, маніпуляцій, а також проактивного інформування аудиторій для зниження їхньої вразливості до дезінформаційного впливу.

Кризові комунікації та репутаційна підтримка підрозділів вимагають наявності протоколів, а збалансована, креативна кризова комунікація дозволяє стримувати негативні інформаційні хвилі, управляти ризиками й утримувати довіру аудиторій навіть у складних ситуаціях.

Прикладом кейсу кризової комунікації є позиція сил оборони щодо вибухів на авіабазі «Саки» в Криму у серпні 2022 року. Проактивний підхід до комунікації та креативний меседж нівелювали ризики дезінформації, що запобігло дискредитації України на міжнародній арені.

Тодішній Міністр оборони Олексій Резніков на запитання медіа про причину вибухів у гумористичному тоні прокоментував, що вибухи могли статися через «куріння в заборонених місцях» [12]. МО України опублікувало креативне повідомлення з написом *Smoking kills*.

Література

1. Генеральний секретар НАТО на засіданні Контактної групи з оборони України вітає лідерство США і закликає до продовження підтримки України. *Офіційний сайт НАТО*, 09.01.2025. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_232053.htm.

2. В «Армія+» запустилося опитування про ставлення до військової служби. *Офіційний сайт Міністерства оборони України*, 21.03.2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/v-armiya-zapustilosya-opituvannya-pro-stavlennya-do-vijskovoyi-sluzhbi>.

3. Карпенко Л. Навчальний курс про кібербезпеку для військових запустили в застосунку «Армія+». *Цензор.НЕТ*, 30.12.2024. URL: https://censor.net/ua/news/3527711/kurs_pro_kiberbezpeku_v_armiya.

4. Офіційний сайт платформи «Армія+». URL: <https://aplus.mod.gov.ua>.

5. Повідомлення № 7836 від каналу Міністерства оборони України. *Telegram of Ministry of Defence of Ukraine*, 09.08.2023. URL: https://t.me/ministry_of_defense_ua/7836.

6. Погорілов С.В. Міноборони показали БМП Bradley після влучання: непересічна бойова живучість. *Українська правда*, 15.06.2023. URL: <https://www.prawda.com.ua/news/2023/06/15/7406966>.

7. У «Армія+» з'явився новий навчальний курс про ефективну протидію ІПСО. *Офіційний сайт Міністерства оборони України*, 07.03.2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/u-armiya-z-yavivsvya-novij-navchalnij-kurs-pro-efektivnu-protidiyu-ipso>.

8. У Міністерстві оборони презентували проєкт «Родинам захисників», щоб допомогти запобігти стресу в сім'ях військових. *MediaSapiens*, 10.08.2023. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/32662/2023-08-10-u-minoborony-prezentuvaly-proiekt-rodynam-zakhysnykiv-shchob-dopomogty-zapobigty-stresu-v-simyakh-viyskovykh>.

9. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про Стратегію національної безпеки України”» від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”» від 28.12.2021 р. № 685/2021. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.

11. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року “Про Стратегію забезпечення державної безпеки”» від 16.02.2022 р. № 56/2022. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

12. Kizilov E. Someone was Smoking in the Wrong Place, in Several Places at the Same Time – Ukraine’s Defence Minister Says of Crimea Explosions. *Українська правда*, 12.08.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/08/12/7363015>.

13. Khurshudyan I., Horton A., Hrabchuk K. Ukraine’s New Bradley Fighting Vehicles Face Damage and Quick Repairs. *The Washington Post*, 20.07.2023. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/20/bradley-ukraine-war-vehicles>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

1. *Системне планування* стратегічних комунікацій має враховувати як довгострокові цілі, так і короткострокові завдання. Рекомендується створювати комунікаційні стратегії з чіткими етапами, зазначенням відповідальних осіб, планом реалізації та системою оцінки ефективності.

2. *Оцінка ризиків і підготовка сценаріїв*. Це передбачає створення кризових планів, підготовку меседж-боксів для різних аудиторій і визначення каналів швидкої доставки інформації.

3. *Командна робота між відомствами*. Ефективність стратегічних комунікацій залежить від злагодженої роботи різних структур – військових, державних, громадських. Рекомендується створювати міжвідомчі комунікаційні групи, які забезпечать узгодження повідомлень і єдність наративу.

4. *Підвищення кваліфікації персоналу*. Регулярне навчання команд з комунікацій, тренінги з кризового реагування, протидії дезінформації, побудови стратегічних кампаній є ключем до стійкої системи стратегічних комунікацій.

ЩОДО РОЗВИТКУ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ (на прикладі страткому у сфері боротьби з організованою злочинністю)

Роман ТРОФИМЕНКО

Стратегічні комунікації визнано на рівні Держави одним з провідних інструментів забезпечення національних інтересів. Так, у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020, до факторів, що ускладнюють нейтралізацію загроз національній безпеці, віднесено, зокрема, слабкість системи стратегічних комунікацій [9]. Тому створення системи стратегічних комунікацій є одним з основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності Держави для забезпечення безпеки. У Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021, наголошено, що Україна перебуває поки на етапі становлення системи стратегічних комунікацій, оскільки відсутній **дієвий механізм координації і взаємодії між усіма органами державної влади**, залученими до здійснення заходів із протидії загрозам в інформаційній сфері [8].

Вказаним стратегічним документам передував секторальний документ – Наказ МО України від 22.11.2017 р. № 612 «Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України» [1], який, окрім регламентації страткому оборонних відомств, визначав проблеми, що стосуються функціонування більш широкого кола інституцій в різних сферах, зокрема, відсутність **системності міжвідомчої взаємодії** та її залежність від міжособистісних контактів, недостатній рівень розвитку міжнародної взаємодії у питаннях стратегічних комунікацій.

Розуміння необхідності комплексного підходу до розвитку страткому в Україні, його нормативно-правового та організаційного забезпечення в різних сферах державної політики, дотичних до сфери національної безпеки, спонукало мене до ініціативи розвитку ідеї страткому у відносно вузькому безпековому сегменті.

Так, у 2017 – 2019 роках під час участі у заходах з розробки Стратегії боротьби з організованою злочинністю мною було запропоновано міжвідомчій робочій групі (далі – МРГ), з урахуванням опублікованих раніше власних висновків [6], утворення/визначення координаційного органу (Національного координатора), який здійснюватиме організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері протидії організованій злочинності, відповідатиме за ефективне функціонування механізмів координації та взаємодії у цій сфері, а також запровадження і подальше організаційне забезпечення реалізації **механізму стратегічних комунікацій у сфері** протидії організованій злочинності.

Вказані пропозиції було погоджено МРГ та реалізовано у Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р (далі – Стратегія БОЗ) [4], та Плані заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю з її виконання, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 850-р (далі – План реалізації Стратегії БОЗ) [3].

Зокрема, Стратегія БОЗ передбачає «розроблення та запровадження механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю, застосування якого спрямоване на:

- забезпечення гласності в реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю;
- підтримку суспільством дій державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю;
- підвищення активності інститутів громадянського суспільства;
- створення в суспільстві нетерпимого ставлення до організованої злочинності та членів організованих злочинних угруповань».

При цьому Стратегія визначає зв'язок зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці та явища організованої злочинності. Так, констатується: «організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та завдання шкоди національній безпеці. Наявні умови для використання окремими громадськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії» [3].

Слід також зазначити, що й підготовлена за участі автора цього матеріалу Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 р. “Про Стратегію забезпечення державної безпеки”» [7], визначає загрози державній безпеці, що обумовлені чи пов’язані з організованою злочинністю.

Для визначення цих загроз використовуються такі тези:

– спеціальні служби окремих іноземних держав продовжують розвідувально-підривну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовувати організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб для зміцнення інфраструктури впливу;

– розвідувально-підривна та інша протиправна діяльність іноземних спецслужб, окремих організацій, груп та осіб, зокрема з використанням організованих злочинних угруповань і корумпованих посадових осіб, спрямована на руйнування механізмів державного управління та місцевого самоврядування.

У свою чергу План реалізації Стратегії БОЗ передбачає практичні заходи – розроблення і запровадження механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Завдання із запровадження та подальшого організаційного забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю Стратегією БОЗ покладється на Національного координатора. Національний координатор (координаційний орган, міжвідомча комісія) за Стратегією БОЗ має здійснювати організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, відповідати за ефективне функціонування механізмів координації, взаємодії, моніторингу та звітності в зазначеній сфері через запровадження та подальше організаційне забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю.

План реалізації Стратегії БОЗ серед заходів з удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю передбачає визначення статусу Національного координатора, зокрема в контексті запровадження та забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері БОЗ.

Наразі така робота не завершена. Перспектива утворення/визначення Нацкоординатора віддалена у часі через неузгодженість позицій різних інституцій щодо його відомчої належності.

План реалізації Стратегії БОЗ до моменту утворення Нацкоординатора окремі його функції покладає на Міністерство внутрішніх справ України, яке й до цього було поліфункціональним. Тож існує необхідність чіткого визначення обсягу виконання ним функцій Нацкоординатора, конкретизації тимчасовості або відносно сталого характеру реалізації такого статусу, оскільки саме сталість обумовлюватиме ефективність виконання основних завдань координатора, зокрема з питань страткому. Сталість дає накопичувальний ефект конкретних послідовних, системних заходів, що призводять до позитивного результату.

Для наочності зв'язку зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці та явища організованої злочинності доцільним буде навести приклад визнання російської злочинної організації, відомої під назвою «приватна військова компанія Вагнера» або «Група Вагнера», міжнародною злочинною організацією та засудження Верховною Радою України діяльності учасників цієї міжнародної злочинної організації і причетних до неї структур, включаючи урядові структури російської федерації як держави-агресорки.

Так, Постанова Верховної Ради України від 06.02.2023 р. № 2903-ІХ «Про визнання російської злочинної організації, відомої під назвою “приватна військова компанія Вагнера” або “Група Вагнера”, міжнародною злочинною організацією та засудження діяльності її учасників» [2] зверталася до цивілізованого світу й українського суспільства з чітким меседжем, що «з 2014 року “Група Вагнера” є причетною до реалізації агресивної політики російської федерації на шкоду миру, стабільності, суверенітету і територіальній цілісності України. “Група Вагнера” перебуває під повним контролем російської держави і є одним з інструментів неспровокованої **збройної агресії** російської федерації проти України та геноциду Українського народу» [2].

Тож визначений у стратегічних документах і проілюстрований на конкретному прикладі зв'язок зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці з явищем організованої злочинності обумовлює використання страткому у сфері БОЗ не лише як інструмент вирішення визначеного спектру правоохоронних завдань, але і як **складового елементу національної системи стратегічних кому-**

нікацій України, що забезпечуватиме комплексне (разом з іншими елементами системи) просування загальнодержавного наративу та впровадження ключових повідомлень задля підвищення розуміння політики Держави суспільством у різних сферах забезпечення національної безпеки, а також ефективної протидії інформаційним викликам і загрозам, зокрема у *воєнній сфері*.

Стратегія інформаційної безпеки, відносячи стратегічний наратив («спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію») до головних інструментів страткому, базовими визначає стратегічні наративи щодо безальтернативності відновлення територіальної цілісності України.

Ще одним прикладом побудови складових елементів страткому є антикорупційні комунікації, які також можуть використовуватися для просування базових стратегічних наративів у сфері забезпечення національної безпеки.

Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.12.2023 р. № 1203-р схвалено Стратегію комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року [1]. Основною метою цієї комунікаційної стратегії є зміна суспільно-політичного дискурсу шляхом посилення уваги до питання запобігання та відмови від корупції, формування нульової толерантності до будь-яких корупційних проявів. Для реалізації цілей комунікаційної стратегії визначено завдання з утворення Антикорупційного медіацентру на базі Національного агентства з питань запобігання корупції як платформи для координації комунікацій між виконавцями Державної антикорупційної програми.

Таким чином вбачається необхідним подальша активна реалізація комплексного підходу до розвитку страткому в Україні, поширення нормативно-правового та організаційного забезпечення такого виду діяльності **в усіх сферах державної політики**, дотичних до сфери національної безпеки.

Це ж стосується й окремих державних інституцій – гравців страткому, які, створюючи наративи в інтересах реалізації державної політики в межах компетенції відомства (формулюючи «гранд наративи» для конкретної сфери та супроводжуючи їх «малими наративами»), можуть одночасно забезпечувати просування базових

державних стратегічних наративів. При цьому відомствам – гравцям страткому слід також активно **використовувати один одного для просування відомчих наративів у інших сферах**. Напрацювання таких організаційно-правових механізмів міжвідомчої взаємодії створюватиме умови для розвитку національної системи стратегічних комунікацій як горизонтальної мережі реалізації стратегічних наративів.

Література

1. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України» від 22.11.2017 р. № 612. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>.

2. Постанова Верховної Ради України «Про визнання російської злочинної організації, відомої під назвою “приватна військова компанія Вагнера” або “Група Вагнера”, міжнародною злочинною організацією та засудження діяльності її учасників» від 06.02.2023 р. № 2903-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2903-IX#Text>.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю» від 27.09.2022 р. № 850-р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-%D1%80#Text>.

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія боротьби з організованою злочинністю» від 16.09.2020 р. № 1126-р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року» від 22.12.2023 р. № 1203-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2903-IX#Text>.

6. Трофименко Р. Щодо перспективної побудови загальнодержавної системи протидії оргзлочинності. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару. Харків: Право, 2017. Вип. 9. С. 246-250.

7. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року “Про Стратегію забезпечення державної безпеки”» від 16.02.2022 р. № 56/2022. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

8. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”» від 28.12.2021 р. № 685/2021. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.

9. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”» від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СФЕРІ СТРАТКОМУ

1. Вбачається необхідною подальша активна реалізація комплексного підходу до розвитку стратегічних комунікацій в Україні, поширення нормативно-правового та організаційного забезпечення такого виду діяльності *в усіх сферах державної політики*, дотичних до сфери національної безпеки.

2. Це ж стосується й окремих державних інституцій, які, створюючи наративи в інтересах реалізації державної політики в межах компетенції відомства (формулюючи «гранд наративи» для конкретної сфери та супроводжуючи їх «малими наративами»), можуть одночасно забезпечувати просування базових державних стратегічних наративів.

3. Усім інституціям, задіяним у розбудові стратегічних комунікацій Держави, необхідно взаємодіяти для *просування відомчих наративів у інших сферах*.

4. Напрацювання таких організаційно-правових механізмів міжвідомчої взаємодії створюватиме умови для розвитку національної системи стратегічних комунікацій як горизонтальної мережі реалізації стратегічних наративів.

ЧИ УСПІШНІ УКРАЇНСЬКІ СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ І ЧИ МОЖНА ЇХ ЩЕ БІЛЬШЕ ВДОСКОНАЛИТИ?

Філіпп ФЛУРІ

Стратегічні комунікації в Україні відіграють ключову роль, особливо під час триваючого конфлікту з росією. В рамках своїх оборонних зусиль Україна розробила надійну модель стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та сприяння прозорості – структуровану програму, що включає реформу комунікаційних підрозділів, системні зміни та навчання представників медіа. Країна ефективно й успішно використала стратком для мобілізації внутрішньої та міжнародної підтримки, посилила заходи кібербезпеки для протидії кібератакам і використовувала перехоплені комунікації для операцій впливу. Ці зусилля підкреслюють інтеграцію сучасних технологій та традиційних тактик. Після деяких непередбачуваних заяв різних речників і коментаторів на початку війни путіна проти України Президент Зеленський, який взяв на себе роль головного стратегічного комунікатора, зробив багато для прояснення позиції української влади як всередині країни, так і за її межами, він значно сприяв формуванню уявлення (яке, очевидно, не поділяє країна-агресорка) про високий рівень лідерства.

Стратегічні комунікації України на четвертому році російської агресії мають глибокі наслідки як на внутрішньому, так і міжнародному рівні. Ефективно протидіючи дезінформації та сприяючи прозорості, Україна формує у своїх громадян почуття стійкості і єдності, а отже, зміцнює національну єдність. Здатність України ефективно доносити свою послідовну позицію здобула значну міжнародну підтримку, вплинула на зовнішньополітичні рішення та об'єднала союзників. Таким чином, країна надає цінний досвід у сфері сучасних стратегічних комунікацій, зокрема у боротьбі з дезінформацією та використанні нових технологій, що широко визнано як партнерами, так і науковцями.

Готові до тривалої війни – розроблення багатогранного підходу до протидії дезінформації

У конфлікті, який супроводжується не тільки військовими злочинами, а й безжальним потоком дезінформації, Україна розробила та застосовує багатогранний підхід до протидії деструктивним впливам, поширюваним як російською пропагандою, так і глобальними ретрансляторами: було створено Центр протидії дезінформації РНБО України і Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при МКСК; запущені програми, такі як «Фільтр», щоб навчити громадян розпізнавати дезінформацію і протистояти їй. Це дає можливість людям критично оцінювати інформацію, яку вони споживають.

Україна творчо використовує гумор, наприклад, меми та сатиричний контент, щоб викрити абсурдність дезінформаційних наративів. Такий підхід не тільки протидіє пропаганді, але й залучає аудиторію, оскільки вона може з ним ідентифікуватися.

Завдяки прозорості та наданню точної інформації Україна здобула довіру як вітчизняної, так і міжнародної аудиторії. Така проактивна позиція допомагає запобігати поширенню і нейтралізувати неправдиві наративи.

Використовуючи соціальні мережі, Україна ефективно доносить свою позицію до світової аудиторії, протидіючи дезінформації в режимі реального часу.

Гумор як стратегічний інструмент

Україна творчо використовує гумор як стратегічний інструмент для протидії дезінформації й підняття морального духу громадян. Українці заповнили соціальні мережі мемами, які нейтралізують і висміюють російську пропаганду та військові провали рф. Ці гумористичні зображення не тільки викривають абсурдність дезінформації, але й залучають аудиторію, оскільки вона може їх зрозуміти [1]. Україна спеціально використовує гумор, щоб спростувати твердження росії, такі як наратив про «денацифікацію». Перетворюючи ці твердження на жарти, українці підкреслюють їхню неправдоподібність і підривають достовірність. З цією метою застосовуються знайомі культурні образи, наприклад, сцени з популярних фільмів або телешоу (в тому числі західних для західної

аудиторії). Такий підхід знаходить відгук у міжнародній аудиторії та підсилює українські меседжі. Гумор виявився потужною зброєю в стратегічних комунікаціях України, об'єднуючи людей і знешкоджуючи страх. Висміюючи дезінформацію або перебільшені твердження, гумор викриває їх абсурдність і робить менш правдоподібними. Це послаблює авторитет російських пропагандистів і зміщує скептицизм громадськості в бік фальшивих наративів. У складні часи гумор дає емоційне полегшення і сприяє стійкості. Для українців – це об'єднуюча сила, яка дозволяє людям залишатися сильними, знаходячи моменти легкості серед негараздів. «Стратегічний» гумор виходить за межі кордонів і мов, роблячи повідомлення України зрозумілими для міжнародної аудиторії. Це допомогло мобілізувати глобальну підтримку та сприяло формуванню почуття солідарності з союзниками. Сатиричний контент дає людям інструмент для боротьби з пропагандою ненасильницьким, але ефективним способом. Він дозволяє брати участь в інформаційній війні, посилюючи їхній голос. Поєднуючи креативність зі стратегічними намірами, ці гумористичні стратегії не тільки протидіють дезінформації, але й зміцнюють імідж України як винахідливої та стійкої країни. Проте гумор несе в собі ризики (неправильне тлумачення, образа союзників, підживлення контрatak, відволікання уваги від основного повідомлення), які необхідно мінімізувати та збалансувати. Для зменшення цих ризиків важливо збалансувати гумор із серйозністю ситуації та різноманітністю аудиторії.

Виклики

Стратегічно-комунікаційні зусилля України стикаються з низкою викликів. Масштабні пропагандистські кампанії росії змушують Україну постійно спростовувати неправдиві твердження та підтримувати свою надійність. Незважаючи на значний прогрес, Україна стикається з обмеженнями у фінансуванні, технологіях та кадрах для підтримки масштабних комунікаційних зусиль. Союзники і партнери вже давно виявляють ознаки «втоми від війни», яка не є їхньою.

Збереження міжнародної підтримки є складним завданням, оскільки увага світової спільноти переходить на інші проблеми. Це змушує Україну постійно адаптувати свої повідомлення, щоб

утримати союзників, при цьому часто зазнаючи кібератак на свою комунікаційну інфраструктуру, що може порушити роботу комунікаційних каналів і змусити покладатися на такі платформи, як Starlink. російська стратегія цілеспрямованих атак на журналістів і репортерів поза зоною реальних бойових дій також дається взнаки.

Що думають, кажуть і чому навчаються союзники?

Стратегічні комунікаційні зусилля України загалом отримали високу оцінку партнерів за їхню ефективність та інноваційність, але є і сфери, які потребують вдосконалення. Ось короткий огляд їхніх думок.

Партнери високо оцінили Україну за креативне використання цифрових платформ, гумор та комунікацію в режимі реального часу для протидії дезінформації й мобілізації підтримки [2 – 4]. Деякі з них відзначили необхідність кращої координації та єдиної стратегії комунікації між західними країнами для посилення зусиль України. Стратегії України розглядаються як можливість для країн НАТО удосконалити, зокрема, боротьбу з дезінформацією та використання технологій.

Визнається, що Україна та її партнери повинні покращити комунікацію з аудиторією в країнах Південної півкулі, щоби протидіяти прокремлівській риториці та розширити підтримку.

Володимир Зеленський є загально визнаним видатним стратегічним комунікатором, особливо в контексті поточного конфлікту в Україні. Досвід роботи актором і коміком надав йому навички публічних виступів, розповіді історій та створення емоційного резонансу, які він ефективно застосовує у своїй керівній діяльності.

Стиль комунікації Зеленського характеризується чіткістю, прямою та близькістю до аудиторії. Наприклад, його тепер відома фраза «Мені потрібні боеприпаси, а не машини» на початку конфлікту стала гаслом стійкості й солідарності. Він також адаптує свої повідомлення до конкретної аудиторії, чи то звертаючись до українського народу, міжнародних союзників, чи навіть до громадян росії.

Використання візуальної символіки, наприклад, виступи у військовій формі, підкріплює його імідж лідера, глибоко залученого та відданого боротьбі своєї нації. Крім того, його здатність викликати співчуття і надихати до дій відіграла важливу роль у мобілізації міжнародної підтримки України.

Хоча його комунікація є дуже ефективною, вона також встановлює високу планку для послідовності та автентичності. Промови і стратегії Володимира Зеленського є майстер-класами ефективної комунікації, особливо під час криз. Особливо значущими є такі аспекти:

– **емоційний резонанс**: Зеленський говорить від щирого серця, часто використовуючи особисті анекдоти та емоційні заклики, щоби встановити зв'язок зі своєю аудиторією. Наприклад, він поділився історіями українських сімей, які постраждали від війни, щоб викликати співчуття та солідарність;

– **індивідуальний підхід до повідомлень**: він адаптує свої промови до різних аудиторій. Звертаючись до Конгресу США, він згадав Перл-Харбор і 11 вересня, щоби провести паралелі з боротьбою України, зробивши своє повідомлення зрозумілим і впливовим;

– **символізм і візуальні засоби**: Зеленський часто з'являється у військовій формі або повсякденному одязі, символізуючи свою солідарність з народом і активну роль у конфлікті. Ця візуальна стратегія підсилює його авторитет і близькість до людей;

– **чіткість і простота**: його промови лаконічні та зрозумілі, що забезпечує легке сприйняття повідомлень різною аудиторією. Він уникає жаргону і зосереджується на ключових моментах, таких як мужність, стійкість і необхідність міжнародної підтримки;

– **використання цифрових платформ**: Зеленський використовує соціальні мережі та відеозвернення, щоби швидко донести інформацію до світової аудиторії. Його оперативні оновлення та прямий стиль спілкування відіграли важливу роль у мобілізації підтримки і протидії дезінформації.

Ці стратегії не тільки зміцнили позиції України на світовій арені, але й надихнули лідерів та комунікаторів у всьому світі.

Література

1. Danchenkova O. Ukraine's Hard-Won Approach to Strategic Communications and Counter-Disinformation: Lessons for Europe and Beyond. *TechPolicyPress*, 12.03.2025. URL: <https://www.techpolicy.press/ukraines-hardwon-approach-to-strategic-communications-and-counterdisinformation-lessons-for-europe-and-beyond>.

2. Klingova K. War on Words: How to Communicate Ukraine? *GLOBSEC Centre for Democracy and Resilience*, 2024. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/war-words-how-communicate-ukraine>.

3. NATO ACT. 'Navigating the Cognitive Battlefield: Key Takeaways from the 2024 NATO Communicators Conference'. *NATO ACT*, 30.08.2024. URL: <https://www.act.nato.int/article/ncc-2024>.

4. Shekerinska R. Address by NATO Deputy Secretary General Radmila Shekerinska. *The Kyiv Security Forum*, 06.05.2025. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_234947.htm?selectedLocale=en.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ

Існує кілька напрямків, у яких стратегічні комунікації України можуть бути посилені для вирішення поточних проблем та підвищення ефективності, зокрема:

1. Розширення програм медіаграмотності/посилення ініціатив з навчання громадян, особливо в сільських або менш доступних районах, виявленню дезінформації, що сприятиме формуванню більш поінформованої та стійкої громадськості, а також диверсифікація платформ/зменшення залежності від зовнішніх платформ шляхом інвестування у внутрішню або децентралізовану комунікаційну інфраструктуру, що забезпечить більший контроль і безпеку.

2. Зміцнення партнерських відносин зі світовими медіаорганізаціями, фактчекерами та технологічними компаніями посилюватиме голос України й покращуватиме заходи з протидії дезінформації.

3. Інвестиції в технічні засоби та використання передових інструментів, таких як штучний інтелект, для виявлення й протидії дезінформації (яка часто створюється за допомогою самого ШІ) в режимі реального часу підвищуватиме оперативну ефективність. Ці покращення вимагають стратегічних інвестицій та інновацій, але вони можуть ще більше зміцнити позиції України як лідера в галузі сучасних стратегічних комунікацій (що, очевидно, не є основною мотивацією для стратегічних зусиль).

4. Критично важливо знайти креативні способи утримати союзників та світову спільноту зацікавленими у справі України, навіть в умовах мінливих геополітичних пріоритетів.

КРАЩИЙ ДОСВІД ІНСТИТУЦІЙ, ЩО ОПІКУЮТЬСЯ ПИТАННЯМИ СТРАТКОМУ

КЕЙСОВИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ АКЦІЇ ТРО ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В КУРСЬКІЙ ОБЛАСТІ російської федерації

*Дмитро ГОНЧАРОВ,
Олексій ДМИТРАШКІВСЬКИЙ*

Інформаційне протиборство є важливим компонентом сучасних воєнних конфліктів. У рамках даного дослідження проведено аналіз конкретної інформаційно-психологічної акції, реалізованої у прикордонному Суджанському районі Курської області рф у 2024 році. Розглянуто структуру дій, інструменти впливу, реакцію місцевого населення та інформаційне відлуння операції в медіапросторі рф і світу. Аналітичний розгляд спирається на теоретичні положення когнітивної психології, теорії запланованої поведінки [3], когнітивного дисонансу [8] і соціального впливу [5; 6], а також класичних моделей міжособистісної комунікації [2; 9]. Дослідження базується на кейсовому аналізі з елементами контент-аналізу, аналізу наративів та дискурс-аналізу [7], з опорою на принципи здійснення зв'язків з громадськістю та психологічних операцій як складників стратегічних комунікацій за підходами НАТО [4; 10].

Початковий етап

Інформаційно-психологічна акція у Суджанському районі Курської області рф була розпочата 19.08.2024 р. групою комунікацій Командування Сил ТрО у співпраці з іншими комунікаційними підрозділами ЗС України.

Підготовчий етап включав глибокий аналіз оперативної та інформаційної обстановки, оцінку психологічних характеристик місцевого населення та прогнозування інформаційних загроз, створення детального плану, що передбачав синхронізацію інформаційних заходів із військовими діями, з можливістю корегування на основі проміжних оцінок результатів.

Другий етап, оцінка обстановки, охоплював детальний аналіз бойових дій противника, його інформаційної діяльності на міжнародному, регіональному та локальному рівнях, а також прогнозування можливих інформаційних впливів із боку рф. Додатково оцінювалися стан інформаційної активності української сторони, ресурси медіа та можливості ЗС України, а також специфіка району операції, зокрема демографічний склад населення, рівень інформаційного забезпечення, культурні особливості та гуманітарна ситуація.

На основі зібраних даних було розроблено детальний план інформаційно-психологічної акції, який передбачав поетапну реалізацію синхронізованих із військовими діями заходів із можливістю корегування на основі оцінки результатів кожного етапу за методологією, подібною до *after action review*, що застосовується у стандартах НАТО.

20.08.2024 р. група комунікацій вирушила до міста Суджа Курської області. Першим об'єктом для відвідування було визначено місцевий інтернат. Цей заклад обраний не випадково: тут проживали діти та дорослі, які потребували особливої уваги й турботи. Спілкування з цією групою населення допомогло зрозуміти настрої і потреби місцевих жителів.

Проведені інтерв'ю з мешканцями інтернату виявили кілька фундаментальних проблем. Зокрема, зафіксовано низький рівень когнітивної обізнаності та суттєвий вплив пропаганди рф, яка створила «інформаційну бульбашку» і сформувала однобоке сприйняття реальності. Спостерігалась також значна заляканість населення щодо репресій з боку місцевої влади та відчуття безнадійності, викликане відсутністю державної підтримки. Відповідно до теорії планованої поведінки, такі установки формуються під впливом соціального оточення й доступних інформаційних джерел. Це створило значний опір сприйняттю альтернативної інформації.

Для подолання цієї інформаційної ізоляції та посилення її емоційного сприйняття було вирішено застосувати візуальні й аудіовізуальні методи впливу, такі як фотовиставка «Довжиною у війну» і документальний фільм «По той бік миру».

Проте початкові результати виявили низьку ефективність масових форм комунікації через глибоко вкорінену недовіру. За моделлю обробки інформації Петті та Качіоппо [11], для глибокого

сприйняття повідомлення необхідні мотивація та можливість його ретельного аналізу. Відсутність цих елементів у більшості респондентів зумовила поверхневе сприйняття або відмову від сприйняття нової інформації.

Проведені особисті інтерв'ю виявили низку проблем:

– *низький рівень когнітивної обізнаності*: населення обмежено розуміло події в Україні. Часто звучали висловлювання типу: «Війна – це політика, а ми поза політикою», що вказує на політичну апатію та інформаційну ізоляцію цільової аудиторії;

– *вплив пропаганди*: тривалий вплив пропагандистських наративів сформував певну «інформаційну бульбашку», в якій населення було відрізане від альтернативних джерел інформації;

– *однобокість інформації*: тривалий вплив російської пропаганди сформував довіру виключно до офіційних джерел рф;

– *заяканість*: страх репресій за інакодумство змушував людей бути обережними у висловлюваннях, що помітно у відеоматеріалах;

– *покинутість владою*: відсутність підтримки від російської влади посилила відчуття безнадії серед населення.

Організація фотовиставки

За результатами першого виїзду група комунікацій здійснила детальний аналіз уже реалізованих заходів і було вирішено розробити нову стратегію комунікації з акцентом на візуальні засоби, які могли б емоційно вплинути на людей та пробудити їх інтерес. Так виникла ідея організації фотовиставки.

Крім того, було складено опитувальник із запитаннями, які планували задавати респондентам. Це мало допомогти краще зрозуміти інформаційні потреби та настрої населення.

Фотовиставка «Довжиною у війну» є синтезом двох окремих проєктів – «Обличчя війни» та «По той бік миру». Її було розміщено в центрі міста на постаменті, де колись був встановлений пам'ятник Леніну – символічне місце, яке привертало увагу багатьох жителів. Додатково світлини було представлено на вікнах першого поверху гуртожитку інтернату, що дозволило охопити більшу аудиторію (фото 1, 2).

Під час відкриття фотовиставки спікери розповідали історії, пов'язані з кожною фотографією. Вони намагалися передати емоції й переживання людей, зображених на світлинах, щоб викликати емпатію та співчуття. Водночас оператор фіксував реакції глядачів, їх коментарі й емоції.

*Фото 1. Центральна площа
м. Суджа, Курська область.
Фотограф – Олег Пальчик*

*Фото 2. Школа-інтернат
м. Суджа, Курська область.
Фотограф – Олег Пальчик*

На виставці було представлено більше сотні світлин, що відображали різні аспекти війни: портрети українських захисників, наслідки агресії, життя цивільного населення на деокупованих територіях та інше. Географія зйомок охоплювала Київщину, Харківщину, Донеччину й Запоріжжя, що дозволяє представити широкий контекст подій.

За результатами фотовиставки група комунікацій провела аналіз її ефективності. Виявилося, що показ світлин не досяг бажаного результату. Значна частина людей проявляла недовіру до побаченого, а деякі вважали світлини «фейками» або «постановкою». Це свідчило про глибоко вкорінену недовіру до альтернативних джерел інформації.

Зміна підходу до комунікації

На момент початку інформаційної діяльності в місті Суджа було лише частково пошкоджено дві будівлі – Будинок культури і міську адміністрацію, де дислокувалися російські військовослужбовці. Проте на початку жовтня 2024 року внаслідок інтенсивних російських обстрілів та бомбардувань місто зазнало значних руйнувань: було

знищено понад 250 будівель, загинуло 23 особи, а понад 80 осіб отримали поранення різного ступеня тяжкості. Травматичні події посилили відчуття тривоги і невизначеності серед населення.

Було прийнято рішення доповнити фотовиставку показом документального фільму «По той бік миру», створеного на основі реальних подій у Бучанському районі (виробництво «ТРО Медіа») з метою посилення емоційного впливу на населення та забезпечення більш глибокого розуміння ним подій (фото 3).

*Фото 3. Інтернат м. Суджа, Курська область.
Фотограф – Олег Пальчик*

Фільм базується на зйомках, проведених з лютого 2022 року в зонах бойових дій, та фіксує наслідки воєнних злочинів російських військових. Через особисті свідчення мешканців Ірпеня, Бучі, Бородянки й інших населених пунктів, які пережили окупацію, стрічка відображає історію українського спротиву та наслідки, які принесла російська агресія на українську землю.

Перші покази фотографій та фільму проводилися для невеликих груп до 15 осіб. За їх результатами зроблено такі спостереження:

– *недовіра до аудіовізуальних матеріалів*: довготривалий вплив пропаганди сприяв формуванню скептичних установок щодо альтернативних джерел інформації. Багато учасників не довіряли побаченому, вважаючи це фейком;

- *страх висловлення думки*: через острах репресій, мешканці уникали висловлення своїх думок в присутності інших людей;
- *інтенсивні психологічні реакції*: спостерігалися ознаки шокованості від побаченого, сумніви, заперечення реальності.

Перехід до роботи з малими групами

На третьому етапі здійснено перехід до роботи з малими групами по 2–3 особи, який дозволив створити більш комфортне середовище для сприйняття складної інформації і прибрати острах висловлення власної думки.

Коментарі та обговорення проводилися безпосередньо під час показу фільму, що сприяло негайному реагуванню на запитання й емоції учасників. Такий підхід дозволив створити умови психологічної безпеки, необхідні для більш відкритого та глибшого сприйняття альтернативних наративів. Позитивним результатом стало зниження страху мешканців висловлювати власну думку, що підвищило якість зворотного зв'язку та ефективність комунікації (фото 4, 5).

*Фото 4. Приватний будинок,
с. Козача Локня, Суджанський
район, Курська область.
Фотограф – Олег Пальчик*

*Фото 5. Біля приватного будинку,
с. Козача Локня, Суджанський
район, Курська область.
Фотограф – Олег Пальчик*

Новий підхід почав приносити позитивні результати. У малих групах люди були більш відкритими та готовими до обговорення. Вони висловлювали свої думки, ставили запитання, ділилися переживаннями. Багато хто зізнавався, що відчуває брак достовірної інформації і сумнівається в офіційних джерелах. Деякі респонденти були шоковані побаченим та висловлювали обурення тим, що їх обманювали.

Однак, серед респондентів все ще відчувався страх перед висловлюванням критики на адресу влади. Зі свого боку, журналісти максимально намагалися створити атмосферу безпеки та довіри.

Модель двоступеневої комунікації підтверджує, що особисті взаємодії можуть ефективніше змінювати погляди, ніж масові медіа. Лідери думок або авторитетні особи в малих групах можуть впливати на сприйняття інформації іншими.

Розробка програми новин

Подальший розвиток інформаційно-психологічної акції відбувався через створення власної п'ятнадцятихвилинної програми новин російською мовою, в якій використовувались фрагменти офіційних російських медіа («Вести», «60 минут»), з подальшим їх критичним аналізом.

Програма надала можливість прямої комунікації з людьми, що сприяло одночасному розвінчуванню фейків російської пропаганди самими ж місцевими мешканцями. Зокрема, було публічно спростовано твердження про створення концтаборів та розстріли цивільних. Це має численні підтвердження у відео, розміщених на офіційній ютуб-сторінці Відділу комунікацій Командування Сил ТРО ЗС України (ТРО Медіа). Наприклад, 30 вересня 2024 року видання NV опублікувало відео, в якому мешканці міста Суджа категорично спростували фейк марії захарової щодо «українського концтабору». У ролику жінки з інтернату висловлюють вдячність українським військовим, які забезпечують їх їжею, водою та медичною допомогою, а самі називають твердження захарової «брехнею» і «неправдою» (к'юар-коди 1, 2).

Використання матеріалів програм «Вести», «60 минут» і відомих спікерів – марії захарової, дмитрія пєскова, владіміра соловйова та інших дозволяло звернутися до інформаційних ресурсів, з якими аудиторія вже була знайома і яким довіряла. За допомогою аналізу та коментування певних фрагментів наша команда прагнула розвінчати фейкову інформацію і показати реальний стан речей.

Люди почали критичніше ставитися до офіційних медіа, висловлювали сумніви щодо достовірності отримуваної інформації. Це свідчило про зростання їхньої медіаграмотності та бажання отримувати правдиві новини.

Створення новинної програми російською мовою стало успішним прикладом застосування когнітивного реструктурування. Критичний аналіз фрагментів російських медіа допоміг місцевому населенню краще розпізнавати пропагандистські техніки (скріншоти 1, 2).

Скріншоти 1, 2. Приклади новинних програм російською мовою, що розвінчують пропаганду рф, для мешканців Суджі

*К'юар-код 1.
«Страшная дура. Жители Суджи категорически опровергли фейк Захаровой об «украинском концлагере в городе»*

*К'юар-код 2.
Розвічання фейків російської пропаганди щодо коцтаборів на Курцині, що нібито створили ЗС України*

Значний ефект мало викриття фейкової інформації російських пропагандистів щодо, буцімто, безчинств і злочинів ЗС України на підконтрольній території. Під час підготовки таких новин головний акцент робився на фейковій інформації, яку поширювали федеральні канали. З метою розвічання цих фейків використовувався метод порівняльного аналізу інформації з декількох джерел. Порівнювалися заяви російських медіа про події в Маріуполі,

Бахмуті, Ірпені, Бучі з достовірними даними та реальними свідченнями очевидців. Такий підхід відповідає принципам когнітивного реструктурування, коли шляхом надання альтернативної інформації відбувається зміна хибних переконань. Це сприяло формуванню більш об'єктивного уявлення про реальну ситуацію та зниженню впливу пропаганди.

Культурно-освітня комунікація з елементами національної ідентифікації

Під час комунікації з представниками місцевих громад члени комунікаційної групи поширювали інтерактивне видання «Чарівна зернинка» авторства Івана Костомахи, яке у віршованій формі розкриває символічний образ «чарівної зернинки» – зернини помідора, що втілює ідею духовного й морального зростання, важливість збереження культурної спадщини та історії свого народу. Через метафору зернинки підкреслено необхідність турботи про своє коріння для формування стійкого світогляду наступних поколінь, увагу акцентовано на тісному зв'язку історії роду, краю та Держави. Книга стимулює когнітивний розвиток та національну самоідентифікацію місцевих мешканців як частини українського народу, особливо через завдання створення «сімейного дерева», що сприяє пошуку українських коренів. Інтерактивна форма книги перетворює читача на співавтора, дозволяючи йому не лише відчувати себе частиною історичного процесу, але й усвідомлювати свою важливу роль у творенні сучасної реальності (к'юар-код 3).

К'юар-код 3. «Чарівна зернинка» на Курщині: гуманітарна місія ТРО Медіа, яка змушує згадати своє коріння

Комплексність інформаційного протиборства

Інформаційне протиборство в Курській області мало комплексний характер і охоплювало дії різних інституцій. Група комунікацій відіграла центральну роль у координації інформаційної кампанії, забезпечуючи поширення правдивої інформації через фотовиставки, документальні фільми та новинні програми. Міжнародні медіа сприяли висвітленню подій на глобальному рівні, що стало важливим інструментом протидії російській пропаганді. Водночас, Військова комендатура під керівництвом українських фахівців [1] забезпечувала підтримання правопорядку, сприяла гуманітарним ініціативам та координувала безпекові аспекти діяльності журналістів і комунікаційних груп. Ця синергія між різними структурами була вирішальною для успіху інформаційно-психологічної акції, оскільки кожен елемент доповнював загальну стратегію інформаційного впливу, створюючи цілісну систему протидії противнику та підтримки військових операцій.

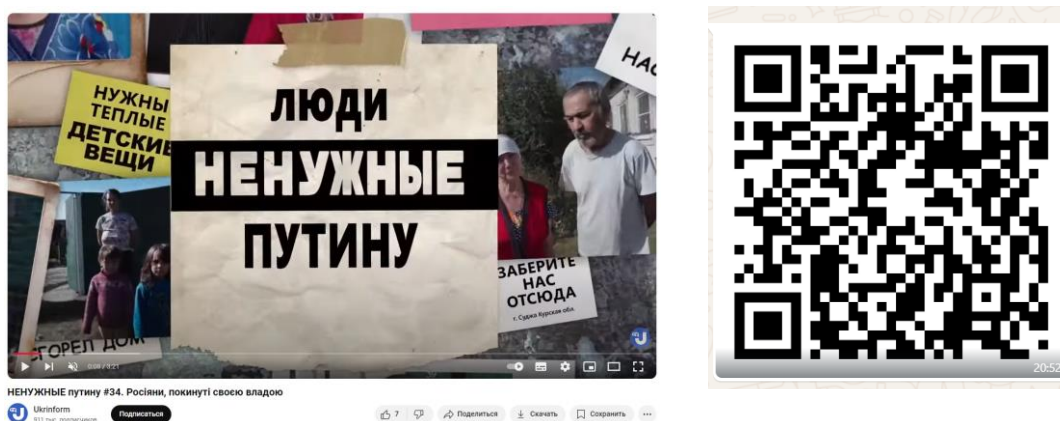
Забезпечення соціального зв'язку та інформаційної підтримки

Після публікації репортажів із населених пунктів звільненої Курщини спостерігався значний зворотний зв'язок від родичів місцевих мешканців, що проживають у різних країнах. Надходили численні звернення від сімей, які бажали отримати підтвердження про стан здоров'я та безпеку своїх близьких, які залишились у регіоні, і перевірити їхнє фактичне місце проживання.

У відповідь на зростаючу потребу було започатковано проект «Ненужные путину», який функціонує як гуманітарна ініціатива для пошуку, документування і підтримки зв'язку між мешканцями звільнених територій та їхніми родичами за кордоном (к'юар-код 4). Протягом періоду з серпня по кінець жовтня встановлено контакт з рідними понад 200 осіб та передано інформацію про їхнє благополуччя.

За період з 9 до 29 жовтня оприлюднено 34 випуски з інформацією про стан і місцезнаходження громадян, що дозволило оперативнo оновлювати дані для родичів. Для багатьох осіб ця програма стала єдиним надійним каналом передачі інформації про їхнє життя та здоров'я.

Крім того, ЗС України, дотримуючись усіх міжнародних гуманітарних норм, надавали місцевим жителям додаткову підтримку у вигляді гуманітарної допомоги: одяг, медикаменти, засоби гігієни, воду та продукти харчування. Учасники програми висловлювали подяку українським військовим за надану допомогу і можливість підтримувати зв'язок зі своїми сім'ями.

К'юар-код 4. НЕНУЖНЫЕ путину #34. Росияни, покинуті своєю владою

Візуальні матеріали та задокументовані свідчення з Курщини демонструють складну ситуацію, в якій опинилися місцеві жителі: російська влада фактично покинула їх без будь-якої підтримки, евакуацію не було забезпечено, обстріли мирного населення військовими рф тривали. Ці обставини викликали значні хвилювання серед родичів мешканців Курщини, які прагнули отримати якусь інформацію про своїх близьких.

Таким чином, проєкт «Ненужные путину» відіграв надзвичайно важливу роль у підтримці соціального зв'язку та збереженні морального духу мирних громадян в умовах інформаційної ізоляції й гуманітарної кризи.

Інформаційна помітність діяльності групи комунікацій

Діяльність комунікаційної групи набула розголосу в інформаційному просторі рф. Приклади повідомлень російських медій наведені в скріншотах 3, 4. Перше повідомлення, опубліковане з-ресурсом «Северный Ветер», відзначено агресивним тоном, використанням негативно забарвленої лексики та маніпулятивних технік,

спрямоване на формування негативного образу ЗС України і виправдання дій рф. Наша комунікаційна активність стала стимулом для посилення пропагандистських зусиль з боку російських медіа, що прагнуть зберегти контроль над цільовими аудиторіями.

Друге повідомлення – незалежного каналу «Astra» – демонструє більш нейтральний підхід до висвітлення подій. Використання офіційних заяв, прямих цитат і відсутність емоційно забарвленої лексики свідчать про прагнення дотримання журналістських стандартів. Наша робота, ймовірно, сприяла тому, що частина медіа в росії почала висвітлювати події більш зважено та об'єктивно.

Найбільшу активність у поширенні створених нами матеріалів на території рф демонстрували російські опозиційні політики і канали (к'юар-код 5).

Наш досвід довів, що систематична та відповідальна робота у сфері інформації може змінювати медіаландшафт навіть в умовах складних інформаційних протистоянь.

Сводки ополчения Новороссии... 254 567 subscribers

В Курской области боевики киевского режима удерживают в заложниках несколько тысяч человек

В этом признался некто А.Дмитрашковский, именующий себя секретарем военной комендатуры, а если называть вещи своими именами - представитель оккупационной администрации.

По его словам на оккупированных территориях Курской области находятся «несколько тысяч» российских гражданских лиц: «В некоторых населенных пунктах находятся более 100 человек, более 200, более 500». При этом им запрещены какие либо передвижения. Украинские фашисты не дают им эвакуироваться на территорию России, держат в заложниках и используют как "живой щит".

Требование террористов - допустить на оккупированные территории международные организации, под надзором которых ВСУ, якобы, готовы отпустить заложников. При этом роль "живого щита" будут выполнять уже сами эти организации.

Прибытие на захваченные территории международных организаций, по мнению киевского режима, легитимизирует оккупацию и может стать сдерживающим фактором при наступлении ВС РФ, которое уже идет полным ходом.

О планах привлечь международные организации мы уже писали ранее. Российский МИД твердо дал понять, что любые несогласованные действия с российской стороны сделают их законной целью для ударов. Желающих не нашлось. Теперь киевский режим, в свойственной ему манере, прибегнул к откровенно террористическим методам с захватом заложников и выставлением требований.

При любых раскладах российская территория будет освобождена, а террористы понесут заслуженное наказание! Других вариантов для них нет!

ASTRA 252 282 subscribers

Российское контрнаступление в Курской области остановлено, - комендатура ВСУ

По словам представителя созданной на территории Курской области комендатуры ВСУ Алексея Дмитрашковского, часть населенных пунктов региона остаются под украинским контролем.

Российские войска «пытались атаковать с флангов, но они были остановлены, ситуация стабилизировалась и сегодня все под нашим контролем, они не добились успеха», заявил Дмитрашковский в интервью [AFP](#).

Он также утверждает, что на захваченной территории остаются «несколько тысяч» мирных жителей.

В ежедневной сводке российского Минобороны говорится, что контрнаступление российской армии в Курской области продолжается. В то же время там не были указаны какие-либо освобожденные населенные пункты.

84.9K edited 18:07

Скриншоти 3, 4. Повідомлення російських медіа щодо діяльності комунікаційної групи ТрО ЗС України в Курській області

К'юар-код 5. Армія рф знищила село під Курськом

Привернення уваги міжнародної спільноти та забезпечення прозорості

Організація престурів для провідних світових медіа дозволила забезпечити прозорість інформації і сформувати міжнародну підтримку операції. У період з 20.08 – 08.10.2024 р. було організовано 17 престурів для журналістів з усього світу (США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Австралія, Бразилія, Судан та інші). До участі були запрошені представники провідних світових медіа, зокрема The Washington Times, France24, Deutsche Welle, Al Jazeera TV та ін., що загалом дозволило залучити 133 журналістів (фото 6).

Організація престурів вимагала ретельного планування: група комунікацій забезпечувала логістику, безпеку й підготовку маршрутів у співпраці з військовою комендатурою на території російської федерації. Журналісти відвідували найбільш постраждалі райони, спілкувалися з мешканцями та офіційними особами, що створювало умови для об'єктивного висвітлення подій. Внаслідок цього понад 200 статей і репортажів охопили мільйони адресатів по всьому світу, формуючи критичне ставлення до російських пропагандистських повідомлень. Відкритий доступ до інформації та умови для незалежної журналістської діяльності підвищили довіру до отриманих матеріалів (скріншоти 5, 6, к'юар-коди 6, 7).

Фото 6. Біля фельдшерського пункту, с. Гуєво, Суджанський район, Курська область, 23.08.2024 р. Фотограф – Олег Пальчик

Into enemy territory: Ukraine makes its points with tour of Russia's Kursk

Kyiv compares and contrasts with enemy after surprise border strike

Residents leave an apartment building damaged in shelling by Ukrainian forces in Kursk, Russia, on Aug. 11, 2024. (AP Photo, File) more >

Follow Us

Search

Активация
чтобы активировать

ALJAZEERA News War on Gaza US Elections Opinion Sport Video
leaving the ranks? Trump vs Harris on the war The patrols hunting for conscripts Why does BRICS

News | Russia-Ukraine war

Ukraine invites UN and Red Cross to Russia's Kursk region

Kremlin slams invitation as 'pure provocation' as it prepares to welcome Red Cross chief.

Residents of the Ukrainian-controlled Russian town of Sudzha in the Kursk region sit next to a sign reading: 'There are civilians in the basement, no military' [Yan Dobronosov/ AFP]

16 Sep 2024

Скриншот 5

К'юар-код 6

Скриншот 6

К'юар-код 7

Приклади матеріалів в іноземних медіа щодо ситуації на Курщині

Цей підхід не лише сприяв розповсюдженню об'єктивної інформації, але й позитивно вплинув на моральний стан місцевого населення, що відчуло підтримку світової спільноти. Незалежні репортажі сприяли зростанню міжнародного тиску на росію та мобілізації підтримки з боку урядів і міжнародних організацій.

Посилення протестної активності та поштовх до розвитку альтернативних каналів комунікації в регіоні

Проведені заходи суттєво вплинули на посилення протестних настроїв серед місцевого населення. Завдяки систематичному поширенню альтернативної інформації та розвінчуванню дезінформації у жителів сформувалося критичне ставлення до місцевої влади. Це стимулювало появу громадських ініціатив і акцій протесту.

Ключовим результатом інформаційної діяльності стало пожвавлення громадянського спротиву в регіоні та створення альтернативних каналів комунікації. Це проявилось у проведенні стихійних протестних акцій і зростанні критичного ставлення до місцевої російської влади.

Поступово в регіоні почали виникати нові віртуальні осередки, які виходили за межі офіційного російського інформаційного простору. Одним із прикладів стала група «Суджа бесплатные объявления» у соцмережі «ВКонтакте», яка у жовтні 2024 року набула значної популярності. Спершу вона функціонувала як дошка оголошень для переселенців і місцевих мешканців, але з часом перетворилася на майданчик для обговорень і поширення альтернативних матеріалів щодо бойових дій та гуманітарних втрат у регіоні. Активне зростання такого контенту призвело до того, що 24.12.2024 р. групу було заблоковано на вимогу роскомнагляду.

Стихійна акція протесту 10.11.2024 р. в Курську стала першим масштабним свідченням того, що населення, особливо переселенці й мешканці зруйнованих районів, дедалі менше вірить обіцянкам місцевої влади. Учасники вимагали офіційного визнання факту бойових дій, організації безпечної евакуації та виплати компенсацій за зруйновані будівлі (фото 7). Висловлюючи обурення через бездіяльність місцевих чиновників, люди продемонстрували трансформацію пасивного інтересу до інформації у відкритий протест. Така поведінка віддзеркалює положення теорії планованої поведінки: на тлі посилення відчуття небезпеки й усвідомлення реальних ризиків мешканці почали діяти скоординовано.

*Фото 7. Протест жителів Суджі в Курську 10 листопада 2024 року
(Фото: Кадри відео 7×7 Горизонтальная россия)*

На початку 2025 року спостерігалася друга хвиля протестів, коли переселенці й надалі вимагали пришвидшення видачі житлових сертифікатів і компенсацій. Цьому значною мірою сприяла активна позиція українських комунікаційних підрозділів та низки незалежних російських медіа, котрі ретельно висвітлювали факти бомбардувань і посягань на життя мирних жителів. Одночасно в соцмережах набув поширення флешмоб «Я/Мы Суджа» (скріншот 7), започаткований родичами мешканців, які залишилися в зонах активних бойових дій або взагалі зникли безвісти. Ініціатори акції зверталися до обох сторін конфлікту та міжнародних організацій, вимагаючи негайної допомоги для цивільних. Така самоорганізація узгоджується з ідеями колективної поведінки, коли група, зіткнувшись із нагальними загрозами та отримавши альтернативну інформацію, гуртується навколо чітко сформульованих вимог.

Скриншот 7. Фотографії, які публікують родичі зниклих осіб в соціальних мережах з хештегом «Я Мы/Суджа»

Значущий внесок у поширення правдивих відомостей, які спонукали людей переосмислювати російську офіційну версію подій, належить діяльності української комунікаційної групи. Завдяки цілеспрямованій роботі з розвінчання фейків і наданню незалежної статистики про жертви й руйнування, зменшився поріг страху перед публічними виступами. Така динаміка підтверджує, що навіть у жорстко контрольованому інформаційному середовищі тривале й послідовне інформування може мати кумулятивний ефект, спонукаючи населення від пасивного прийняття пропаганди до відкритої громадянської активності.

Відеодокументація комунікаційної роботи та документальний фільм як інструмент боротьби з пропагандою

Майже всі комунікації з місцевим населенням фіксувалися на відео, що забезпечило створення значного архіву матеріалів. Такий метод документування є важливим з погляду подальшої верифікації фактів і оперативного реагування на дезінформаційні кампанії російських медій.

На основі зібраних матеріалів ТРО Медіа у співпраці з Військовою комендатурою на території рф створено документальний фільм «Маленькі люди, які розв'язали велику війну» (к'юар-код 8), прем'єра якого відбулась 15.04.2025 р. Основна ідея фільму полягала у демонстрації гуманітарної місії українських військових, які у важких бойових умовах забезпечували захист і допомогу цивільному населенню, постраждалому від дій російської влади.

К'юар-код 8. Документальний фільм «Маленькі люди, які розв'язали велику війну»

Авторський колектив, очолюваний офіцером відділу комунікацій Павлом Неугодовим і відомим кінорежисером Ахтемом Сеїтаблаєвим, акцентував увагу на документальній точності та правдивості подачі інформації. Особливо важливою є роль фільму як історичного документу, що не тільки фіксує реальні події, а й демонструє високі стандарти дотримання міжнародного гуманітарного права українськими військовими.

Аналітичне осмислення та концептуалізація інформаційно-психологічної акції

Ключові результати реалізації акції свідчать про досягнення запланованих цілей, зокрема зниження рівня ворожості, підвищення довіри до українських інформаційних джерел та покращення психологічного стану місцевого населення Суджанського району

У таблиці 1 систематизовано ключові напрями впливу, інструменти, бар'єри та результати інформаційно-психологічної акції. Таблиця укладена на основі кейс-стаді Суджанського району з урахуванням підходів стратегічних комунікацій і типології психологічного впливу.

*Таблиця 1
Структурований аналіз проведеної
інформаційно-психологічної акції*

Напрямок впливу	Інструменти та формати	Основні виклики	Досягнутий ефект/Результат
Візуально-емоційний вплив	Фотовиставка, фільм, візуальні символи, місця пам'яті	Недовіра, ефект «постановки», інформаційна глухота	Стимуляція емоційної реакції, створення когнітивного дисонансу
Міжособистісна комунікація	Робота в малих групах, інтерв'ю, обговорення	Страх висловити думку, контроль середовища	Формування довіри, перші відкриті реакції, запит на додаткову інформацію

Напрямок впливу	Інструменти та формати	Основні виклики	Досягнутий ефект/Результат
Медіакритика та освіта	Новинна програма, аналіз фейків, критичне коментування офіційних джерел	Прив'язаність до російських медіа, обмежений час уваги	Покращання медіаграмотності, перехід до критичного мислення, початок самостійного пошуку джерел
Гуманітарно-культурна інтеграція	Проект «Ненужные путину», книжка «Чарівна зернинка», родинні зв'язки	Соціальна дезорієнтація, потреба в підтримці	Відновлення зв'язків, емпатія, національна ідентифікація, моральне відновлення
Міжнародна легітимація	Престури, висвітлення в західних медіа, відеоархівування	Російський контроль інформаційного простору	Прозорість, міжнародна підтримка, розвінчання пропаганди, закріплення правового й морального авторитету ЗС України

Отже, інформаційно-психологічна акція ТрО ЗС України в Суджанському районі Курської області у 2024 році засвідчила потенціал системних комунікацій як засобу протидії пропаганді та трансформації суспільної свідомості навіть в умовах жорсткого зовнішнього контролю. Операція стала першим масштабним прикладом застосування стратегічних комунікацій на тимчасово підконтрольній Україні території. Подібні акції здатні не лише локально змінити поведінку цільових аудиторій, а й закласти передумови для довготривалої соціальної трансформації.

Література

1. Москальов Е., Баланда О., Богоніс В., Грищук Р., Дмитрашківський О., Петухов В., Утікалко К. Військова комендатура на території російської федерації: засвоєні уроки за досвідом контрнаступу на Курському напрямку: монографія / за заг. ред. проф. Р. Грищука. Київ: НУОУ, 2025. 164 с.
2. Почепцов Г. Теорія комунікації. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2001. URL: <http://socium.ge/downloads/komunikaciisteoria/pochepcov%20teoria%20komunikacii.pdf>.
3. Ajzen I. The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 1991. № 50(2). P. 179 – 211.
4. AJP-3.7 NATO Psychological Operations Doctrine. Brussels: NATO Standardization Agency, 2002. URL: <https://mpsotc.army.gr/wp-content/uploads/2024/03/1.-AJP-3.7-NATO-Psychological-Operations-Doctrine-1.pdf>.
5. Aronson E. *The Social Animal*. New York: Worth Publishers, 2008. 544 p.
6. Bandura A. Social Cognitive Theory of Mass Communication. *Media Psychology*, 2001. № 3(3). P. 265 – 299.
7. Fairclough N. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman, 1995. URL: <https://www.felsemiotica.com/descargas/Fairclough-Norman-Critical-Discourse-Analysis.-The-Critical-Study-of-Language.pdf>.
8. Festinger L. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1957. 291 p.
9. Katz E. & Lazarsfeld P.F. *Personal Influence: The Part Played by People. The Flow of Mass Communications*. Glencoe, IL: Free Press, 1985. P. 293 – 296.
10. NATO Public Affairs Handbook. Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2020. URL: <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/06/nato-pao-handbook-2020.pdf>.
11. Petty R.E. & Cacioppo J.T. *Communication and Persuasion: Central and Peripheral Routes to Attitude Change*. New York: Springer-Verlag, 1986. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4612-4964-1>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ СТРАТЕГІЧНОКОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ВИЗВОЛЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ РФ

1. Стратегічно-комунікаційна діяльність на визволених територіях РФ має бути системною.

2. Акцент необхідно робити на національній та культурній ідентифікації місцевого населення.

3. Адаптація комунікаційних підходів – від позиціонування певної інформаційної продукції до міжособистісної комунікації в малих групах, впровадження новинної програми російською мовою у знайомому для аудиторії форматі, інтерактивна робота з локальними громадами – сприятиме поступовому зниженню рівня когнітивного опору місцевого населення й формуванню у нього базових навичок критичного мислення.

4. Відеофіксація гуманітарних дій, залучення незалежних міжнародних медіа та інтеграція культурних елементів, таких як книга «Чарівна зернинка», сприятиме поступовій позитивній трансформації інформаційного простору.

5. Комплексний підхід забезпечує багаторівневу взаємодію – від зниження страху в приватному спілкуванні до появи протестної активності, самоорганізованих осередків альтернативної інформації та мобілізації громадянського суспільства.

РОЛЬ КІБЕРПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІІ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Олександр МЕЛЬНІЧЕНКО

Відкрита військова агресія РФ проти України не суттєво змінила інформаційну складову війни, розпочату країною-агресоркою значно раніше. Однією з основних загроз національній безпеці в умовах повномасштабного вторгнення залишається проведення російськими спецслужбами деструктивних інформаційних операцій, мета яких – зламати волю української нації до спротиву агресії та підкорення кремлівському режиму.

Основними їх напрямками сьогодні є:

- зрив заходів з мобілізації військовозобов’язаних громадян України до Сил оборони;
- деморалізація особового складу сил оборони України та членів їх сімей;
- підрив авторитету України у світі та довіри іноземних партнерів;
- психологічний тиск та поширення панічних настроїв серед населення з метою зламати волю до супротиву російській агресії;
- дискредитація вищого військово-політичного керівництва Держави як на міжнародній арені, так і всередині країни;
- розпалювання ворожнечі між різними політичними, соціальними, етнічними, релігійними групами населення України;
- інспірування будь-яких акцій протесту суспільно-політичного та соціально-економічного характеру.

Спецслужби країни-агресорки (федеральна служба безпеки РФ, головне управління генерального штабу збройних сил РФ, служба зовнішньої розвідки РФ) диференціюють вплив на різні аудиторії: дітей, молодь, військовослужбовців, членів їх родин, жінок, військовозобов’язаних чоловіків, віруючих різних конфесій, етнічні групи, тощо.

Для реалізації негативних інформаційних впливів щодо нашої Держави російськими спецслужбами створена розгалужена багаторівнева система просування власного контенту в українському та глобальному інформаційному просторі. Ця система включає мережу

інформаційних майданчиків (блогів, вебсайтів, телеканалів), лідерів громадської думки, окремих акаунтів у соцмережах, інформаційних агенцій та піар-компаній для виведення вигідних рф повідомлень у топ-видачі пошукових систем, осіб та організацій для проведення акцій прямої дії і створення інформаційних приводів. Також для швидкого поширення антиукраїнських меседжів, спрямованих на маніпулювання масовою свідомістю, російськими спецслужбами активно використовуються ботомережі.

З метою протидії цим загрозам, на виконання Стратегії інформаційної безпеки України [2], кіберпідрозділи СБ України виявляють інформаційні операції ворожих спецслужб. Зокрема, здійснюється цілодобовий моніторинг інформаційного простору України та світу, проводиться аналіз суб'єктів проведення інформаційних операцій, цільових аудиторій, ворожих наративів, тощо. Проводиться системний обмін даними про виявлені інформаційні операції країни-агресорки із розвідувальним товариством та сектором безпеки і оборони України. В окремих випадках про плани ворога інформується широка громадськість.

Кіберпідрозділи СБ України за допомогою спеціальних форм та методів ідентифікують конкретних фізичних і юридичних осіб, причетних до проведення деструктивного інформаційного впливу на населення України. Виявлений деструктивний контент, який містить ознаки вчинення інформаційних злочинів, негайно направляється на лінгвістичну експертизу до відповідних експертних установ України. Зокрема, це можуть бути злочини за такими статтями КК України [2]:

Стаття 109. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади;

Стаття 110. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України;

Стаття 111. Державна зрада;

Стаття 111-1. Колабораційна діяльність;

Стаття 111-2. Пособництво державі-агресорці;

Стаття 114-1. Перешкоджання законній діяльності ЗС України та інших військових формувань в особливий період;

Стаття 114-2. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану;

Стаття 161. Порухення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками;

Стаття 258-3. Створення терористичної групи чи терористичної організації;

Стаття 436. Пропаганда війни;

Стаття 436-1. Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

Стаття 436-2. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників.

Також на системній основі кібердепартаментом СБ України подаються пропозиції до РНБО України щодо застосування санкцій до фізичних та юридичних осіб, які причетні до ворожих інформаційних операцій.

У випадку встановлення причетності до інформаційних операцій громадян країн ЄС та НАТО дані про їх діяльність передаються партнерським контррозвідувальним відомствам для подальшої перевірки на причетність до роботи на російські спецслужби. Окремим іноземцям, які системно допомагають країні-агресорці в інформаційній війні проти України, оголошується про заборону в'їзду в Україну. Після військового вторгнення РФ партнерські спецслужби зрозуміли, що інформаційна агресія передуює військовим діям і почали використовувати напрацювання СБ України для виявлення та локалізації інформаційних мереж РФ у власних країнах.

Кіберпідрозділи СБ України також активно протидіють залученню до російських інформаційних операцій блогерів і так званих «експертів». Вказані особи можуть створювати і поширювати антиукраїнський контент, який надалі здебільшого через ботоферми ворог намагається «розганяти» у соціальних мережах і підконтрольних медіа. Якщо у діях таких осіб немає складу злочину, з ними проводиться профілактична бесіда для недопущення протиправної діяльності у майбутньому.

У рамках протидії російській інформаційній агресії СБ України з початку повномасштабного вторгнення відкрила майже 2,5 тис. кримінальних проваджень щодо осіб, які поширювали антиукраїнсь-

кий контент. За різними статтями Кримінального кодексу України повідомлено про підозру понад 1 тис. 700 особам. На даний час законної сили набрали вже понад 800 вироків суду.

У сфері протидії інформаційній агресії РФ існують і певні проблемні питання, які потребують законодавчого вирішення. Зокрема, протидія використанню платформ глобальних ІТ-компаній (гугл, Apple, Мета, телеграм, тікток, X та інші) для проведення ворожого інформаційного впливу на населення України.

Країни ЄС активно працюють над вдосконаленням нормативної бази, пов'язаної з блокуванням поширення інформаційного контенту, який містить в собі заборонені елементи. Уряди багатьох держав давно усвідомили загрозу, яку можуть нести деструктивні матеріали, розміщені в соціальних мережах, і вживають значних зусиль щодо нівелювання їх негативного впливу. Через державні ініціативи відбувається встановлення правил і норм розповсюдження інформації в цифровому просторі, які відбуваються у тісній співпраці з офіційними представництвами інтернет-гігантів на території країн.

У той же час в Україні відсутні норми законодавства, які б регулювали діяльність ІТ-платформ та встановлювали чіткі правила роботи в цифровому просторі, не визначені повноваження органів державної влади у цій сфері та порядок взаємодії.

Таким чином, кіберпідрозділи СБ України є важливим елементом системи протидії ворожому інформаційному втручання країни-агресорки. Сучасний стан інформаційної війни вимагає від України удосконалення законодавчого забезпечення інформаційної стійкості суспільства.

Література

1. Кримінальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 25 – 26. Ст.131.

2. Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ЗАХОДІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вважаємо вкрай необхідними такі кроки, спрямовані на посилення інформаційного захисту Держави в умовах повномасштабного вторгнення рф:

1. Врегулювати діяльність ІТ-платформ та встановити чіткі правила роботи в цифровому просторі України, визначити повноваження органів державної влади у цій сфері та порядок взаємодії. Тільки власники ІТ-платформ здатні суттєво вплинути на політику щодо запобігання використанню цих платформ російськими спецслужбами для проведення операцій впливу.

2. Встановити юридичну відповідальність (адміністративну чи кримінальну) за умисне систематичне поширення неправдивої інформації, яка створює загрозу суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості України, обороноздатності, економічній чи інформаційній безпеці Держави, особливо під час дії правового режиму воєнного стану і виборів.

3. У рамках заходів міжнародного співробітництва з Європейським Союзом запропонувати партнерам організувати роботу центрів компетенції у сфері інформаційної безпеки (за аналогом діяльності центрів компетенції у сфері кібербезпеки, CERT), які б могли у режимі 24/7 обмінюватись даними про інформаційні атаки.

4. Інституціоналізувати та активізувати діяльність із підвищення рівня медіаграмотності й кібергігієни громадян України. Диференціювати та адаптувати підхід до навчання різних категорій населення, а саме: дітей, молоді, військовослужбовців, членів їх родин, жінок, військовозобов'язаних чоловіків, віруючих різних конфесій, представників етнічних груп, тощо.

5. Активізувати проведення комплексу заходів, у тому числі інформаційних кампаній, в інтересах підтримки у громадян України готовності до спротиву військовій агресії рф.

КОМУНІКАЦІЯ НА ТОНКОМУ ЛЕЗІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ОРГАНІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Валентина САВИЦЬКА

Ми живемо в епоху, коли інформація поширюється швидше за світло. Адже спочатку з'являється джерело світла, а далі несеться світло. Щодо інформації, вона часто випереджає факти та події. Прогнози, аналітика, витоки, чутки, фейки – усе це здатне сформувати сприйняття ще до того, як щось насправді сталося.

Саме тому стратегічні комунікації стали не просто популярним терміном і видом діяльності, а критично важливим інструментом для Держави, особливо в умовах гібридної війни. Їхня мета – не просто інформувати, а випереджати, формувати контекст і заздалегідь нейтралізувати потенційні інформаційні загрози, які нерідко стають передумовою до фізичних.

УДО України як правоохоронний орган спеціального призначення відчуло ці виклики. Тривалий час мовчання з міркувань безпеки грало проти нас – вакуум інформації починає заповнюватися сам по собі: припущеннями, міфами, дезінформацією, російською пропагандою.

Наш парадокс у тому, що ми змушені тримати баланс між двома крайнощами: надмірною закритістю, яка руйнує довіру і створює ґрунт для чуток та надмірною відкритістю, яка може поставити під загрозу життя та здоров'я осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, розкривши методи і засоби діяльності.

Тому ми обираємо стиль комунікації, який може бути представлений формулою: ми розповімо вам усе, що ви хочете почути, якщо це тільки не те, що ми не хочемо вам сказати.

Комунікація для УДО України – це постійне ходіння по тонкому лезу. Але ми маємо далі по ньому рухатись, бо некомунікація більше не є опцією. Сьогодні не говорити – означає дозволити говорити за себе.

Наша відповідальність – будувати відкритість настільки, наскільки це можливо, і зберігати закритість рівно настільки, наскільки це необхідно. Впевнене, продумане й превентивне інформування суспільства, партнерів і осіб, щодо яких здійснюється державна охорона – це вже частина системи державної безпеки. І водночас – потужний інструмент протидії дезінформації.

Ми маємо розповідати суспільству не все, але точно більше, ніж нічого. Бо той, хто не говорить, не тільки мовчить, а й поступається впливом у битві за правду.

Наведу приклад, який ілюструє важливість своєчасної комунікації. Це історія щодо закупівлі автомобілів УДО України протягом останнього року.

Кейс

Превентивне інформування – умова запобігання іміджевих втрат

У квітні 2022 року до ст. 13 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [1] було внесено зміни, згідно з якими на УДО України покладено повну відповідальність за транспортне забезпечення осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, а саме: «організовувати та здійснювати транспортне обслуговування осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, забезпечувати безпечну експлуатацію транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб».

Це рішення стало логічним – УДО України має гарантувати не лише безпеку, а й передбачуваність та оперативність усіх логістичних процесів. Власні автомобілі – це не розкіш, а інструмент національної безпеки: військовослужбовці повинні постійно вдосконалювати навички водіння спеціального транспорту, знати особливості керування, відповідати за їхній стан, а це можливо за умови належності автомобілів відповідній організації.

Однак про зміну у законодавстві та висвітлення проблеми відсутності таких автомобілів на балансі Управління не було прокоментовано публічно. Коли розпочались закупівлі, у медіа з'явилися звинувачення: мовляв, УДО купує «лакшері автомобілі» для своїх чиновників. Журналісти не направили жодних запитів, не проаналізували змін у законодавстві. Як наслідок – суспільству був поданий спрощений, емоційний і невірний наратив.

Першою реакцією могла бути оборона або традиційне мовчання. Але команда вирішила комунікувати відкрито:

– на запити журналістів ми запросили їх ознайомитися з автопарком;

– пояснили логіку закупівель: авто призначені не для чиновників, а для голів іноземних делегацій, кількість яких іноді сягала понад 20 одночасно (не враховуючи членів їх сімей, які також знаходяться під захистом УДО України);

– на телеканалі «Рада» вийшов сюжет, де публічно і прозоро роз'яснено законодавчі зміни і реальні потреби Управління. Така комунікація зняла емоційне напруження. Подальші повідомлення про закупівлі вже не створювали негативного резонансу. Репутація Управління не постраждала, а довіра до нього навпаки посилилась.

Цей приклад доводить просту істину: якщо ви не говорите правду, її замінять припущення. А коли орган спеціального призначення йде назустріч журналістам і суспільству, не порушуючи при цьому питань безпеки, – це і є стратком в дії. УДО України дуже часто асоціюється з військово-політичним керівництвом Держави. Наші фахівці знаходяться у найближчому оточенні високопосадовців іноземних держав, глав іноземних організацій, чия підтримка, особливо під час війни в Україні, є не просто важливою, а необхідною. Тому ми повинні мати бездоганну репутацію. Це не лише імідж Управління, це імідж Держави.

Стратегічні комунікації сьогодні передбачають врахування контексту, співпрацю і постійну адаптацію. УДО України вибудовує комунікацію, враховуючи найдрібніші деталі, але у контексті державної політики.

Ми не можемо дозволити собі діяти ізольовано – як в інформаційному, так і в безпековому вимірах. Світ змінився і ми маємо бути частиною цих змін. Тому в комунікації враховуємо і ситуацію всередині країни, і геополітичну динаміку, і сигнали від наших партнерів, і загрози, які формуються поза межами України. Це непросто. Але відкритість, партнерство і спільне бачення із тими, хто працює на безпеку – всередині країни та за її межами – дозволяють нам діяти впевнено. Комунікація УДО України – не окрема кампанія. Це частина спільної справи – зміцнення Держави, її авторитету в очах громадян і світу.

Література

1. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР (із змінами від 14.04.2022 р. № 2199-ІХ). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОАКТИВНОЇ РОЗБУДОВИ ІМІДЖУ БЕЗПЕКОВОЇ ІНСТИТУЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ДО НЕЇ ДОВІРИ ГРОМАДСЬКОСТІ

1. *Визнайте, що тиша вже не є опцією. А мовчання – це теж повідомлення.* Відсутність комунікації створює вакуум, який миттєво заповнюється припущеннями, маніпуляціями, ворожими наративами. Не комунікувати – означає поступатися впливом.

2. *Дотримуйтесь балансу між відкритістю і безпекою.* Оприлюднюйте лише те, що не нашкодить діяльності підрозділу та національній безпеці в цілому. Не озвучуйте лише те, що справді критично.

3. *Будуйте власний контекст, а не лише реагуйте на виклики.* Стратегічні комунікації – це про випередження потенційних інформаційних загроз та кризових ситуацій. Тому потрібно готувати і створювати наративи до появи маніпуляцій, завчасно інформувати та роз'яснювати зміни у законодавстві, інші значущі для суспільства події.

4. *Працюйте на довіру, а не на ефект.* Одне інтерв'ю чи сюжет на телебаченні не замінять системної роботи. Регулярність, чесність, відкритість, послідовність – основа побудови довіри.

5. *Журналісти – це партнери, а не вороги.* Співпрацюйте з ними, а не обороняйтесь, інформуйте, а не виправдовуйтесь. Завжди будьте готові до коментарів та роз'яснень.

6. *Будьте в контексті Держави.* Враховуйте офіційну позицію України, інших підрозділів сектору безпеки і оборони, сигнали від міжнародних партнерів та реакції українського суспільства. Кожна заява державного органу – це відображення позиції Держави в цілому, яка може бути використана як на нашу користь, так і проти нас.

7. *Будьте гнучкими та адаптивними.* Комунікація не є статичною, тому потрібно постійно адаптувати до ЦА наративи та підходи до нових викликів і загроз. Так, після ночі масованих обстрілів, втрат серед цивільного населення, ми не можемо публікувати радісні новини про успішні тренінги, нагородження за участь у турнірі тощо.

8. *Пам'ятайте, що слово – теж зброя.* Тому комунікуйте так, щоб зміцнювати, а не розхитувати, об'єднувати, а не розділяти, формувати довіру, а не підживлювати сумніви. Разом до Перемоги!

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПЕРЕГОВІРНИКІВ ЯК ЗАСІБ ДЕЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТІВ

*Вадим ШВАЛЮК,
Вікторія АЗАРОВА,
Валерія КРИВЕНКО*

З початком збройної агресії РФ в Україні у 2014 році Національна поліція України опинилася перед низкою викликів, пов'язаних із забезпеченням правопорядку в умовах глибокої соціально-політичної кризи та воєнного стану. Тривалий характер конфлікту, зростаюча напруга в суспільстві і постійна загроза ескалації насильства стали визначальними чинниками, що ускладнили функціонування правоохоронних органів.

Кейс 1 **Приклади успішних перемовин** **працівників поліції у кризових умовах**

Один із перших випадків ведення переговорів правоохоронцями з учасниками російсько-української війни стався в Києві 18.09.2019р. НП України та СБ України проведено успішну спільну спеціальну операцію по затриманню ветерана війни, який мав на меті підірвати міст «Метро» у Києві. В результаті проведення переговорів та злагоджених тактичних дій столичних правоохоронців чоловік добровільно здався.

Наступним випадком успішних переговорів стали події 03.08.2020 р., коли 32-річний чоловік зайшов до відділення банку й оголосив, що в його рюкзаку лежить вибухівка, працівники – заручники, а спілкуватися він буде лише із журналістами. Тоді було сформовано команду журналістів на чолі з начальницею столичної поліції діалогу Вікторією Азаровою, яка під виглядом журналістки вела переговори із чоловіком. У результаті проведення успішної спеціальної операції зловмисника було затримано.

Фото 1. Вікторія Азарова (зліва) веде переговори з терористом в банку. Київ, серпень 2020 рік

Протягом війни стратегічні комунікації правоохоронних органів пережили значні трансформації. Якщо раніше основними завданнями поліції було забезпечення публічної безпеки та порядку, то з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну виникла необхідність у більш гнучкому підході, що включав би не тільки демонстрацію сили, але й можливість деескалації конфліктів через комунікацію, зокрема переговори. Одним із головних викликів в умовах правового режиму воєнного стану є різноманітність кризових ситуацій, що виникають на тлі соціальної, психологічної та економічної нестабільності. Як відповідь на цей виклик у структурі Національної поліції України створено підрозділи кризових переговорників. Зокрема, у 2024 році при Головному управлінні

Національної поліції у місті Києві в складі управління «Корпус оперативно-раптової дії» та ГУНП в областях було сформовано сектор аналізу та переговорної діяльності.

Уже в листопаді – грудні 2024 року співробітники цих секторів вперше приступили до виконання своїх безпосередніх обов'язків щодо вирішення кризових ситуацій. Це був важливий етап реалізації нової стратегії безпеки, що передбачала використання превентивних заходів і мирне вирішення кризових ситуацій. Кризову комунікацію співробітники поліції розглядають як стратегічний інструмент державного реагування, за допомогою якого органи влади, зокрема правоохоронні структури, можуть досягати оперативних і соціально значущих цілей – зберігати громадський порядок, попереджати паніку, координувати дії та забезпечувати довіру населення до державних інституцій [1].

У цьому контексті кризові переговорники відіграють роль критично важливої ланки між правоохоронними органами і суспільством. До основних службових обов'язків співробітників зазначених підрозділів входить участь у проведенні переговорів у рамках спеціальних поліцейських операцій. Це, зокрема, стосується ситуацій, пов'язаних із захопленням заручників, викраденнями осіб, загрозами вчинення терористичних актів, збройних нападів, умисних вбивств, підпалів, вибухів, а також інших форм агресивної поведінки, що супроводжуються активною протидією правопорушників законним діям правоохоронців. Окрему категорію становлять випадки, пов'язані із загрозою самогубства, де кризові переговорники відіграють критично важливу роль у збереженні людського життя шляхом встановлення довірливого контакту та нейтралізації деструктивних намірів [2].

За час роботи нового підрозділу працівники взяли участь у низці операцій щодо запобігання загроз життю та здоров'ю громадян. Серед актуальних викликів є ситуації, пов'язані із незаконним обігом зброї, зокрема серед військовослужбовців, спробами вчинити самогубство через вкрай фрустраційну ситуацію, а також побутові сварки, що переходять у кризову ситуацію із можливим застосуванням зброї.

Кейс 2 Успішні перемовини в ситуації, пов'язаній із загрозою життю та здоров'ю громадян

У листопаді 2023 року в результаті проведення переговорів поліцейським здався чоловік, який під час сімейної сварки погрожував підірвати гранату. Поліцейські провели переговори з чоловіком та вмовили його добровільно передати боєприпас спеціалістам. Варто зазначити, що подібні ситуації сьогодні не є поодинокими.

Фото 2. У результаті переговорів з поліцейськими Київщини здався чоловік, який погрожував підірвати гранату

Діяльність переговорників не лише знижує ймовірність загострення конфлікту, а і сприяє збереженню життя та здоров'я всіх учасників інцидентів. За відсутності ефективної комунікації навіть професійно реалізовані силові заходи можуть виявитися недостатніми або контрпродуктивними.

Хоча підрозділи перебувають на початковому етапі свого функціонування і потребують подальшого інституційного зміцнення, їх роль у забезпеченні правопорядку є вкрай значущою. Як інструмент превентивного реагування та складова стратегічної комунікації, вони виконують критично важливу функцію у сфері врегулювання конфліктів ненасильницькими методами.

Серед основних напрямів подальшого розвитку таких підрозділів варто виокремити: розроблення спеціалізованих навчальних програм для підготовки кризових переговорників із фокусом на кримінальну психологію, психологію тероризму, конфліктологію, психологію девіантної та суїцидальної поведінки, а також ефективну комунікацію і техніки переговорного впливу [3]; створення нормативно-правового та методичного забезпечення, що регламентувало б діяльність підрозділу й уніфікувало алгоритми дій у кризових ситуаціях; організацію й проведення командно-штабних та тактико-спеціальних навчань із залученням міжвідомчих ресурсів і тренерів з міжнародним досвідом; професійну підготовку кризових переговорників за міжнародними стандартами, зокрема, активізацію міжнародної співпраці у сфері обміну знаннями та практиками кризового реагування; розширення штатного розпису аналогічних секторів в регіонах України з урахуванням актуальних безпекових потреб.

Сьогодні в системі Національної поліції України триває активний добір кандидатів для формування професійного кадрового резерву підрозділів кризових переговорників [4]. Підбір здійснюється з урахуванням як особистісних якостей, так і професійної підготовки кандидатів, зокрема їхньої здатності ефективно діяти в умовах високого психологічного напруження. Формування висококваліфікованої переговорної спроможності в лавах поліції розглядається як необхідна передумова ефективного реагування на складні, багатофакторні ситуації, що потребують негайних та виважених рішень.

Отже, кризові переговорники в системі Національної поліції України виступають важливим елементом стратегічної комунікації, покликаним забезпечити ефективне реагування на кризові ситуації мирними засобами, запобігати ескалації насильства, зберігати життя та здоров'я громадян, а також зміцнювати суспільну довіру до правоохоронних органів у складних умовах правового режиму воєнного стану.

Література

1. Щеховська Л.М. Імплементация поведінкового підходу в публічному управлінні України в умовах воєнного стану: виклики та можливості. *Вісник Херсонського національного технічного університету*, 2024. № 4(91). С. 452 – 457.

2. Конкурс № 4794 на посаду кризовий перемовник у Національній поліції України. Відкриті конкурси вакансії в Національній поліції України. *Офіційний вебпортал Національної поліції України*. URL: <https://nabir.np.gov.ua/index.php?r=recruitment/processrecruitment&id=4794>.

3. Андросюк В.Г., Захаренко Л.М. Перемовини у професійній діяльності поліцейських. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 28.10.2021. С. 88 – 90.

4. Триває відбір серед співробітників поліції на посади у сектори аналізу та переговорної діяльності підрозділів поліції особливого призначення «КОРД». *Офіційний вебпортал Національної поліції України*. URL: <https://npu.gov.ua/news/tryvaie-vidbir-na-posady-u-spetspidrozdil-z-chysla-diiuchykh-politseiskykh-dlia-provedennia-perehovoriv>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ПІДРОЗДІЛІВ КРИЗОВИХ ПЕРЕГОВІРНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1. *Поглиблення психологічної підготовки.* Необхідно забезпечити регулярне професійне навчання працівників підрозділів з акцентом на розвиток навичок активного слухання, управління емоціями та деескалації агресивної поведінки. Особливу увагу слід приділити вивченню психоемоційних станів, які супроводжують кризові ситуації. Ефективним інструментом підготовки є симуляційні тренінги в умовах, максимально наближених до реальних.

2. *Систематичний аналіз кейсів та опрацювання досвіду.* Доцільним є створення структурованої бази даних з кейсами ведення кризових переговорів для регулярного аналізу, обговорення та розробки оптимальних сценаріїв реагування. Оцінка дій після кожної операції сприятиме вдосконаленню професійної практики.

3. *Запровадження системи психологічної підтримки переговорників.* Професійна діяльність у сфері кризових комунікацій супроводжується високим рівнем стресу та емоційного навантаження. У зв'язку з цим важливо забезпечити доступ до кваліфікованої психологічної допомоги, включно з дефузійними сесіями після участі у складних інцидентах, індивідуальним або груповим консультуванням, а також підтримку культури турботи про ментальне здоров'я всередині колективу.

4. *Поглиблення міжвідомчої співпраці.* Ефективність переговорів у кризових ситуаціях значною мірою залежить від узгодженості дій між підрозділами Національної поліції з іншими правоохоронними органами, медичними установами та органами місцевої влади. Рекомендується розвивати міжвідомчі протоколи взаємодії, проводити спільні командно-штабні навчання, а також інтегрувати кризову переговорну діяльність у загальнодержавні стратегії реагування.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ДОСВІД ВОЄННОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ

Андрій ЮСОВ

Уже понад 11 років триває російська агресія проти України, а четвертий рік – повномасштабна російсько-українська війна із застосуванням найсучасніших видів озброєнь та інформаційних впливів з метою повністю знищити Українську Державу.

Однією з асиметричних відповідей на інформаційну агресію РФ стало створення відповідного підрозділу у структурі Головного управління розвідки МО України – Управління стратегічних комунікацій (далі – Страткому ГУР МО України). При його створенні був адаптований до нових українських реалій досвід провідних західних країн, а також застосовані найбільш сучасні методики протистояння інформаційній ворожій агресії, представлені у стандартах НАТО. Зокрема, Управління ефективно застосовує модель OASIS (англ. Objectives, Audience Insight, Strategy, Implementation, Scoring) – покроковий алгоритм планування та реалізації комунікаційної кампанії, розроблений Службою урядових комунікацій Великої Британії, а також уже добре перевірену методологію SWOT-аналізу.

Загалом, аналіз та аналітика – це головні союзники комунікаційників. Для якісної оцінки поточної ситуації та підготовки успішного виконання свого головного завдання – протидії росії на інформаційному фронті – фахівці Страткому ГУР МО України відстежують і вивчають активність ворога, інформаційні загрози, інформаційні та психологічні операції, пропаганду противника тощо.

Важливим джерелом потрібних даних є соціологічні дослідження. Опрацьовуючи їх результати, ми обов'язково враховуємо відповідність проведених опитувань до фахових норм і стандартів.

Створено розвинуту систему спостереження (моніторингу), завданням якої є визначення ворожих проявів в інформаційній сфері на ранніх етапах. Це дозволяє не «гасити пожежу» щодо окремих носіїв, повідомлень чи дій, а підходити до проблеми комплексно, бачити її реальні витoki і цілі, працювати на випередження.

Визначення та аналіз результатів комунікаційної кампанії – важливий і невід’ємний етап нашої роботи. Для кожного етапу проведення комунікаційної кампанії ми застосовуємо алгоритм AAR (англ. *After action review* – *аналіз проведених дій*), який ми також перейняли у партнерів по НАТО.

Кейс **Результати аналізу** **інформаційних і психологічних впливів рф** **в Україні і світі у 2025 році**

З початку 2025 р. Москва значно посилила дезінформаційні кампанії та кампанії психологічного впливу як в Україні, так і в інших країнах світу – передусім в Європі та США.

За даними української розвідки, у збройних силах рф збільшено кількість штатних спецпідрозділів ІПСО, тепер вони будуть функціонувати не лише у складі військових округів, але й у складі армій, зокрема у 3-й та 51-й загальновійськових арміях зс рф. Розширення штатів існуючих та створення нових підрозділів ІПСО на рівні армій свідчить про намір збільшити масштаб інформаційних атак і психологічних операцій проти України та країн Заходу.

Основні наративи та меседжі дезінформаційних кампаній і кампаній психологічного впливу щодо України майже не змінились, вони найбільше стосуються таких напрямків:

- дискредитації української влади, військово-політичного керівництва країни;
- спроб переконання суспільства в нелегітимності української влади, насамперед Президента України;
- акцентування на корупції, особливо – у сфері оборони та забезпечення ЗС України;
- спроб посяти твердження про «втому суспільства від війни», безперспективності подальшого спротиву росії, мовляв, «треба домовлятися»;
- поширення інформації про втрати ЗС України, про удари по цивільних об’єктах, про загиблих та безвісти зниклих українських військовослужбовців, про загиблих цивільних, особливо дітей, – з метою нагнітання негативних суспільних настроїв, сіяння паніки та зневіри в українському суспільстві;

- намагань протиставити між собою командну ланку ЗС України та рядовий склад, причому до попередньої спроби протиставлення солдат і офіцерів на рівнях *рота-батальйон* додалися ще ворожі наративи про некомпетентність вищого командного складу: генералітету, командирів бригад;
- спроб зірвати мобілізацію, постійної критики діяльності ТЦК і так званої «бусифікації»;
- намагань створити в суспільній свідомості негативного ставлення до людини у військовій формі (якщо у формі в тилу, значить – «тцкашник»);
- поширення меседжів «Захід кинув Україну», «Трамп домовиться з росією з Україною чи без неї» тощо.

Зазнав суттєвих змін сам характер дезінформаційних кампаній та кампаній психологічного впливу. Власне число фейкових (неправдивих) повідомлень суттєво не змінилося. Однак значно виросла кількість інформаційних повідомлень, що базуються на достовірних подіях, які використовуються для підсилення російських наративів, їх зміст і наслідки подаються викривлено у вигідному для російських пропагандистів світлі.

Поодинокі випадки (наприклад, які стосуються ТЦК або недопрацювань влади) подаються таким чином, щоби створити ефект масовості та масштабності.

Щодо країн Європи та США, то зазнали трансформацій основні наративи й меседжі дезінформаційних кампаній і кампаній психологічного впливу ті, які безпосередньо пов'язані зі зміною влади в США та корегуванням офіційної політики кремля, яка тепер спрямована на досягнення певного глобального порозуміння, мовляв, США, рф та КНР здатні утвердити новий світовий порядок.

Військовослужбовці Страткому ГУР МО України ефективно протидіють російському інформаційному впливу, оперативно розвінчують фейки і пропагандистські штампи росіян. Для цього розроблена загальна методика протидії російським пропаганді та ПСО, в поточному режимі розробляються актуальні наративи української контрпропаганди.

І все ж зазначимо, що попри істотні успіхи у сфері реалізації стратегічних комунікацій наявні механізми формування наративів все ще залишаються недосконалими. Пов'язано це, передусім, із несистемністю координації стратегічних комунікацій між різними структурами, а також дещо надмірною політизацією інформаційного простору та спробами окремих українських і західних політиків навіть зараз, у час війни, використовувати поширення тієї чи іншої інформації з акцентами власного політичного піару.

Окремою проблемою для повноцінної комунікаційної діяльності є доступність цільових аудиторій. На жаль, констатуємо, що в Україні та країн західного світу в плані доступності ЦА немає паритету з рф. Російські фахівці з інформаційно-психологічних операцій мають повний доступ до наших соціальних мереж, рекламних служб і навіть до комерційних засобів масової інформації. В той же час інформаційний простір самої росії є цілком закритий і підконтрольний владі. Західні медіа там заборонені, як і обмежений доступ до популярних світових соціальних мереж, відсутні незалежні медіа – усі вони повністю підцензурні владі, а дозволені російські соціальні мережі повністю модеруються під неухильним наглядом фсб.

Також ми констатуємо той факт, що сучасне інформаційне середовище в Україні (як і в інших демократичних країнах) формується без чітких правил та норм, без достатньо ефективної системи стримувань і противаг, а інформація при цьому поширюється надзвичайно швидко, переважно без перевірки та посилянь на достовірні джерела.

Стратегічна комунікація стає ефективною тоді, коли вона не просто реагує на інформаційні виклики та загрози, а працює на випередження. Тому для досягнення бажаного для нас результату військовослужбовці Страткому ГУР зосереджують на цьому елементі максимальні зусилля, оперативно поширюють власну достовірну інформацію, яка ґрунтується на фактах.

Кожна вчасно виявлена та правильно прокомунікована нами інформаційна загроза (фейк, дезінформація, викривлення інформації) – це наш виграний бій у протистоянні з російським агресором.

Стратком ГУР МО України відіграє важливу роль у висвітленні діяльності українських SOF (Сил спеціальних операцій ЗС України), забезпечує баланс прозорості й гарантування інформаційної безпеки, формуючи позитивний імідж українських SOF як сучасної, ефективної, інтелектуальної та професійної військової структури.

Управління для інформування громадськості щодо діяльності українських SOF в умовах війни використовує такі **засоби та методи:**

Офіційні повідомлення (пресрелізи, заяви, коментарі):

– регулярне інформування про загальні успіхи та ключові операції на офіційних медіаресурсах підрозділу (без розкриття деталей, які можуть зашкодити безпеці особового складу чи операціям);

– використання класичних медіа – ТБ, радіо, друковані та інтернет-медіа для поширення власних наративів;

– повідомлення у соціальних мережах: використання офіційних акаунтів для публікації та поширення перевіреної інформації у форматі тексту, фото чи відео.

Співпраця з медіа:

– інтерв'ю з офіційними представниками ГУР МО України, організація брифінгів чи виступів речників ГУР МОУ для коментування ситуації, ексклюзивні коментарі;

– організація брифінгів, пресконференцій, ексклюзивних інтерв'ю для поширення офіційної позиції, наративів підрозділів SOF;

– надання ЗМІ перевіреної оперативної інформації для зниження ризику поширення фейкових новин;

– організація зустрічей з провідними журналістами та редакторами у форматі off-record задля формування спільного бачення, спільної стратегії, спільних наративів, інформаційної взаємодії щодо реагування на актуальні виклики історичного моменту;

– виготовлення унікальних ексклюзивних матеріалів, надання журналістам доступу до контрольованих зон для створення власного контенту;

– інформаційна та організаційна підтримка журналістів і блогерів, які висвітлюють діяльність українських спецпризначенців.

Освітні кампанії:

- роз'яснення ролі SOF: публічні розповіді про завдання та внесок Сил спеціальних операцій у захист Держави;
- інформаційні проєкти: створення документальних і художніх фільмів, радіопрограм, пресових публікацій, які демонструють історію SOF та їхню надважливу роль у сучасній гібридній війні.

Стратком ГУР МО України активно працює над популяризацією позитивного іміджу SOF. Ця діяльність спрямована на формування довіри до військових, підвищення національної гідності, гордості та міжнародного визнання українських спецпризначенців.

Основні інструменти, які використовує Управління для досягнення цієї мети:

- створення відеороликів, інфографіки, репортажів, які демонструють професіоналізм, успіхи та героїзм українських SOF;
- публікація матеріалів у соціальних мережах, зокрема на офіційних сторінках підрозділів SOF;
- інформування про дозволені деталі успішних операцій SOF, які мають стратегічне або символічне значення (наприклад, удари по важливих об'єктах противника чи звільнення територій);
- персональні історії: публікація розповідей про виконання бойових задач окремими бійцями (з дотриманням анонімності, за необхідності). Це додатково підкреслює людський вимір та цінність діяльності SOF;
- використання інтерактивних форматів, як-от серії «Історії героїв», де розповідається про реальні подвиги українських спецпризначенців;
- створення документальних фільмів «Воєнна розвідка України: на морі, у небі, на землі», художніх серіалів про діяльність української розвідки, спецпризначенців у співпраці з провідними телеканалами країни, друк історичних і документальних книг у співпраці з провідними літераторами країни, видання творів провідних українських та іноземних істориків, публіцистів, візіонерів;
- створення текстових та відеоматеріалів про навчання, тренування й участь SOF у міжнародних операціях (без розкриття критичної інформації);
- робота з міжнародними медіа для донесення інформації про ці досягнення світовій аудиторії;

- створення інтерактивного контенту для молоді:
 - ✓ використання ігрових форматів (наприклад, мобільні ігри чи симулятори, пов'язані із SOF, участь у створенні настільних ігор для дітей);
 - ✓ організація заходів, які дозволяють молоді ознайомитися з професією спецпризначенця (військові виставки, інтерактивні демонстрації);
 - ✓ участь у міжнародних навчаннях та військових форумах, конференціях, змаганнях, які демонструють високий рівень підготовки українських SOF. Чемпіонат України зі змішаних єдиноборств, змагання серед підрозділів спеціального призначення «Корд Челлендж», міжнародні змагання з кульової стрільби, благодійний марафон Spartan Race, турнір ССО зі снайперської стрільби та інші;
- формування бренду SOF:
 - ✓ використання впізнаваних символів (емблеми, шеврони, гасла, однострій), які асоціюються з професійністю та успішністю SOF;
 - ✓ створення офіційних сувенірів, символіки, які популяризують бренд українських SOF.

Перераховані засоби, методи та інструменти сприяють формуванню позитивного іміджу українських SOF як однієї з найефективніших складових Сил безпеки й оборони України.

Для досягнення поставлених цілей Стратком ГУР МО України налагоджує комунікацію із багатьма іншими інформаційними структурами, використовуючи для цього низку підходів та механізмів, які забезпечують координацію, ефективність і синергію у спільній роботі.

Координація з інформаційними структурами Сил безпеки та оборони України зокрема включає в себе:

- створення міжвідомчих робочих груп для узгодження інформаційної політики та обміну даними, використання єдиних інформаційних платформ для забезпечення доступу до перевіреної та актуальної інформації;
- координацію роботи Комітету з питань розвідки при Президентові України. Комітет створений з метою підвищення ефективності роботи з забезпечення координації і контролю за діяльністю розвідувальних органів України;
- узгодження спільних повідомлень, заяв, інформаційних кампаній, щоб уникнути суперечностей у подачі інформації.

- взаємодію з державними органами:
 - ✓ постійну співпрацю з Офісом Президента, РНБО України, МО України, МЗС України, іншими профільними установами;
 - ✓ участь у нарадах, присвячених питанням інформаційної безпеки та протидії дезінформації;
 - ✓ розроблення спільних інформаційних кампаній щодо важливих питань національної безпеки;
- співпрацю з громадянським суспільством:
 - ✓ налагодження комунікації з громадськими організаціями, волонтерськими рухами та експертними групами;
 - ✓ співпрацю з українськими митцями: музикантами, письменниками, кінематографістами;
 - ✓ спільні проекти щодо збору благодійної фінансової допомоги на потреби підрозділів SOF;
 - ✓ спільні проекти щодо волонтерської допомоги бойовим підрозділам SOF;
 - ✓ спільну протидію ворожій дезінформації та інформаційним атакам;
 - ✓ підтримку ініціатив, спрямованих на підвищення інформаційної грамотності населення;
- постійну комунікацію з лідерами громадської думки, залучення до адвокації України ЛГД на міжнародному рівні. Люди, що мають високий авторитет та рівень довіри в суспільстві, стають нашими амбасадорами правди.

Завдяки комплексному сучасному підходу ГУР МО України забезпечує ефективну комунікацію, спрямовану на стійкість та єдність інформаційного простору України в умовах гібридної війни.

Нашим найближчим завданням вбачаємо розроблення та втілення єдиної комунікативної стратегії, яка би містила всі необхідні комунікативні методи й інструменти, спрямовані на досягнення стратегічних цілей – і насамперед для досягнення Україною перемоги.

Досвід, набутий у захисті від російської гібридної агресії, у тому числі успішна протидія російській пропаганді та ІІСО, напрацювання якісних наративів, формування та просування власної інформаційної повістки є надзвичайно цінним надбанням не лише для України, але й для всього західного світу. І ми щиро ділимося знаннями і вміннями. Бо протистояння диктатурі, агресії, несправедливості – наша спільна справа.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ SOF В УМОВАХ ВІЙНИ

1. Для успішної протидії російській пропаганді та дезінформаційним кампаніям оптимальним виходом є залучення більшої кількості ресурсів, пошуки надійних союзників серед іноземних медіа, блогерів, авторитетів науки, культури та спорту у країнах Європи і США для донесення української точки зору, розвінчання російської дезінформації, фейків та міфів.

2. Важливо швидко реагувати на російські вкиди, викривати російську пропаганду та дезінформацію.

3. Підходи НАТО щодо ведення інформаційних і психологічних операцій мають бути адаптовані до українських реалій.

4. Повідомлення SOF мають бути синхронізованими, якісними і достовірними, повністю виключати двозначність та імовірність невірного тлумачення. Контекст, в якому міститься повідомлення, також має бути чітко зрозумілим для цільових аудиторій.

5. Цільові аудиторії мають бути чітко визначені, а повідомлення – адаптовані під їхні запити.

У сучасній війні нашій Державі доводиться боротися проти потенційно в рази сильнішого, жорстокішого й агресивнішого противника, який довго готувався до віроломного нападу, не дотримується жодних правил ведення війни та міжнародного гуманітарного права. Ця обставина вимагає застосування нових, несподіваних, асиметричних методів та дій із максимальним використанням високого військового інтелекту, новітніх технічних та технологічних рішень, ретельного планування воєнних операцій та їх аналізу.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У ВИСВІТЛЕННІ ПРАВДИ ВІЙНИ

КНИГА ЯК ФОРМУВАЧ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ

Юлія ЛАПУТІНА

Про роль стратегічних комунікацій у зміцненні національної стійкості в умовах гібридних війн проведено багато форумів, круглих столів, коворкінгів, написано наукових статей, монографій, методичних рекомендацій. Поняття *стратком* давно увійшло в нормативно-правові документи, державні стратегії. На даний момент маємо в структурі КМ України оновлене Міністерство культури, яке отримало назву Міністерство культури та стратегічних комунікацій. Очевидно, що Держава прагне інституціоналізувати стратком як дієвий інструмент сприяння реалізації зовнішньополітичного курсу України, формування сильної переговорної позиції на різних міжнародних майданчиках, що сприятиме екзистенційній перемозі демократичних засад над тиранією і тоталітаризмом, які зараз уособлює країна-агресорка.

Невипадково поєднуються питання культури і стратегічних комунікацій, адже стратком є механізмом впливу на відповідні цільові аудиторії, а культура – саме тим змістовим наповненням, яке має через відповідні канали доводитися до цільових аудиторій з метою впливу на їх поведінку в інтересах нашої країни. Культура, де семантика, символи різних типів – слово, архітектурна форма, візуальні та музичні ряди, театральні постанови, рухи та їх ансамблі – через відповідні національні традиції, унікальні творчі підходи впливає на людей на підсвідомому рівні, через вплив на емоційну сферу.

Україна, на жаль, майже віками знаходилася під агресивним впливом різних форм російської імперії, метою якої було і є стирання нас як нації і, в першу чергу, шляхом викорінення нашої ідентичності. Нас вбивали Голодомором, сталінськими репресіями, забороняли рідну

мову, формували комплекс меншовартості. Але нас не вдалося підкорити, ми продовжуємо боротьбу завдяки тому, що ідентичність та волелюбність нікому стерти не вдалося. Одним із носіїв нашої ідентичності, який передавався з покоління в покоління, були і є книги. Багато років до початку агресії проти України росія проводила агресивні кампанії по впровадженню в інформаційний простір України російськомовної літератури з маніпулятивним контентом. Усвідомлюючи, що українці – освічена нація, яка любить читати, з 90-х років минулого століття, а потім з 2000-х років, в умовах економічних криз та негараздів, коли наші поліграфкомбінати і видання не мали можливості друкувати якісну літературу, росія завалювала наші імпровізовані книжкові базари своїм псевдолітературним контентом, який мав на меті маргіналізувати населення, запевнити в силі та міцї рф, невід’ємності нашої спільної історії у майбутньому. В книгах героїзувалася російська армія, в художній літературі завжди був персонаж з України, який зазвичай позиціонувався, як дурень, брехун зі слабкою волею, який міг виконувати лише роль прислуги. У науковій сфері опубліковано багато псевдоісторичної літератури, що маніпулювала фактами і також була спрямована на переконання наших людей у невідворотності повернення до спільного майбутнього. Шкода, що все це багато років залишалося поза увагою Держави, наші бібліотеки в громадах та на національному рівні фінансувалися за залишковим принципом і раділи будь-яким новим надходженням. Таким чином на глобальному рівні ми отримали ментального троянського коня, який був подарований нам ворогом ще задовго до початку кінетичної фази агресії та дійсно значно уповільнив наш спротив, особливо на Донеччині, Луганщині і в Криму. Адже фізично населення цих регіонів жило в Україні, а їх ментальна сфера була окупована росією.

Після початку російської агресії у 2014 році перед Державою постало питання не лише відновлення фізичного контролю над звільненими населеними пунктами Донеччини й Луганщини, але і сприяння відновленню українського культурного, історичного ландшафтів, повернення людям ідентичності, яку хотіла стерти недоімперія.

Багато сучасних прикладів нашого вдалого спротиву та відсічі агресору свідчить про унікальність української стратегії й тактики ведення війни, яка полягає у здатності в найбуремніші часи до соціального мережування, взаємодії суспільства, громади, Сил безпеки і оборони, недержавного сектору для виконання надскладних завдань в умовах обмеження часу та ресурсів. Актуальним є завдання відновлення нації шляхом повернення нашим громадянам їх ідентичності, яку століттями вбивала росія.

Так, у 2015 році Служба безпеки України виступила інформаційним партнером **волонтерської групи «Інформаційний спротив»** (Український центр дослідження проблем безпеки імені Дмитра Тимчука) в реалізації започаткованої Центром спільно з Національним військово-історичним музеєм України благодійно-просвітницької акції «Книжкова навала», фінансування якої здійснювалося виключно з позабюджетних коштів.

Мета акції – забезпечити доступ до якісних українських книг там, де є найбільша потреба, у тому числі – з метою підтримки вивчення української мови.

Під час п'ятої хвили акції серед бібліотек, навчальних закладів, шпиталів та реабілітаційних центрів розповсюджено **понад 31 тис. сучасних книг**.

У минулі роки акцент робився на історичну літературу. Цього разу сформовано **300+ універсальних комплектів по 100 книг**, серед яких:

- книжки для дітей і підлітків (художні, пізнавальні, мотиваційні);
- українська класика й сучасна українська художня література різних жанрів (поезія, фантастика і фентезі, детективи, повісті й романи тощо);
- переклади художніх творів іноземних авторів;
- науково-популярна література;
- книги про досвід війни, твори ветеранів і волонтерів.

До комплекту увійшли як перевірені часом книжки, так і бестселери 2024 року.

Структура універсального комплекту для бібліотек збудована так, щоб охопити максимально широку аудиторію і задовольнити різні запити.

Водночас, комплект містить кілька змістовних наголосів.

По-перше, для дітей і підлітків зібрано потужний блок *пізнавальної літератури науково-технічного та природничого характеру*. Зокрема, 5 дитячих енциклопедій про науку і наукові експерименти, будову Сонячної системи, про динозаврів, про роботу людського мозку, книги про математику та ефективне навчання, про основи економіки та поводження з грішми.

По-друге, для аудиторії від старших школярів до людей поважного віку підібрано *блок світоглядної літератури*, який містить:

– книги, що розкривають два цілісних підходи до написання історії України – «Подолати минуле: глобальна історія України» Ярослава Грицака та збірник колективу авторів «Мультифронтир». У цих книгах визначено роль України у європейському і світовому контексті;

– понад 10 художніх та науково-популярних книг, які всебічно висвітлюють періоди зламів в українській історії ХХ ст.:

✓ визвольні змагання 1917–1921 рр. від першої особи у спогадах гетьмана Української Держави Павла Скоропадського, одного з провідників ЗУНР Лонгіна Цегельського, класичному романі «Холодний Яр» Юрія Горліса-Горського;

✓ історію України у контексті Другої світової війни;

✓ спротив радянській системі та боротьбу за незалежність;

– книги, що допомагають усвідомити *феномен і значення української мови* (робота Ориси Демської), *літератури* (зокрема, доби «Розстріляного відродження», шістдесятників та дисидентів, поезії Ліни Костенко і Василя Стуса, сучасних авторів – від Сергія Жадана і Марії Матіос до фантастів Генрі Лайон Олді й Макса Кідрука), а також зрозуміти більше про *національний характер, світогляд українців у цілісному та регіональних вимірах* – Донбас, Слобожанщина, український Південь включно з Кримом; *українські символи в архітектурі* (палаці), *образотворчому мистецтві* (український авангард), *орнаментах* (Василя Кричевського) та *графіці* (Георгія Нарбута).

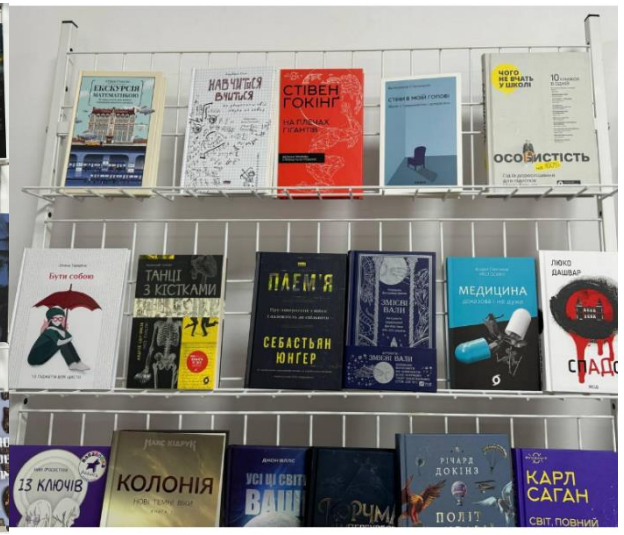
Історія, мова, художнє слово, візуальні образи мають скластися у цілісну картину, яка підкаже відповіді – хто ми, за що і навіщо воюємо.

По-третє, окремим блоком представлено *досвід проживання війни різними людьми*: цивільними у різних регіонах, у тому числі – в окупації (Маріуполь, Херсон, Ізюм, Охтирка, Харків тощо), військовими, волонтерами. Ці книги спрямовані на формування *єдності як під час опору російському вторгненню, так і після – у процесі відновлення України*.

По-четверте, окремий блок літератури пропонує *дослідження процесу входу у війну, отримання досвіду війни та прийняття її наслідків*. Ці книги стануть у нагоді ветеранам і їх близьким, а також усім, хто прагне краще розуміти психологічний стан людини й цілого суспільства під час викликів життя і смерті. Серед цих книг – «Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі» (В. Франкл), «Людина на перехресті. Роздуми про екзистенційний інтелект» (І. Козловський), «Книга на війні. Бібліотеки й читачі воєнного часу» (Е. Петтігірі), «Стіни в моїй голові. Жити з тривожністю і депресією» (В. Станчишин), «Плем'я. Про повернення з війни і належність до спільноти» (С. Юнгер), «Одного разу воїн — воїн назавжди. Як повернутися до звичного життя після бойових дій» (Ч. Гоуг), «Російська війна проти України. Як нарешті розірвати чотирисотрічне замкнене коло» (В. Горбулін, В. Бадрак).

Проєкт передбачав не тільки передачу книг, а й проведення зустрічей з громадами, презентацією набору видань і спілкування на тему ролі українського слова, мови, літератури, сучасних перекладів українською світових літературних бестселерів у формуванні свідомості наших громадян, виховання молоді, формування критичного мислення, медіаграмотності та інформаційної гігієни.

Кожна зустріч була неповторною, серед учасників – молодь, працівники бібліотек, громадськість, представники Сил безпеки та оборони. Дуже важливим є те, що повсюди – від великих міст до віддалених громад – відчувається зростання попиту на друковану книгу і задоволення від персональної комунікації з тими, хто організував та реалізовує проєкт (фото 1).

*Презентація книг в Одеській
Національній науковій бібліотеці*

*Зустріч з громадою та читачами
у бібліотеці м. Самар,
Дніпропетровська область*

Презентація книг у Дніпропетровській області

*Фото 1. Презентація книг у рамках
проєкту «Книжкова навала»*

Реалізація подібних ініціатив є практичним втіленням методології страткому, де відбувається не просто взаємодія з громадськістю, а дієва синергія усіх складових, результатом чого є мережування, створення майданчиків та діалогових платформ. Якісний контент сприяє зміцненню національної стійкості українців. Подібні заходи, з огляду на зворотний зв'язок від мешканців різних регіонів України, потребують масштабування та, звісно, більшої залученості Держави, включно до змін підходів до державної підтримки бібліотечної справи.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

1. Змінити реально, а не на папері, підхід до розвитку бібліотечної справи включно із закладанням в бюджетні програми не тільки поповнення бібліотечних фондів, але й підвищення заробітної платні працівникам бібліотек, розширення переліку активностей бібліотек, які можуть підтримуватися державними програмами.

2. На законодавчому рівні стимулювати книговидавництво, внести цей пункт до стратегічного фінансування під час війни.

3. Стимулювати переклади українською мовою сучасної та всесвітньовідомої літератури.

4. Реалізовувати проекти на кшталт «Книжкової навали» за кордоном, в культурних та бібліотечних хабах, створених представниками українських діаспор.

5. Перекладати іноземними мовами і просувати за кордоном наукові праці, засновані на документальних матеріалах про історичну правду, стимулювати входження українських науковців у світові спільноти представників історичної науки та світової культури.

**НЕ ЗАГУБИТИ:
ЯК НЕ ДОПУСТИТИ ВТРАТИ
ФОКУСУ МІЖНАРОДНОЇ УВАГИ
ДО ЗЛОЧИНІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА,
СКОЄНОГО РОСІЙСЬКИМИ ВІЙСЬКОВИМИ В УКРАЇНІ**

*Катерина ЛЕВЧЕНКО,
Анатолій ДОСИЧ,
Ольга ДУНЕБАБІНА,
Федір ДУНЕБАБІН*

Військові рф з початку війни проти України (2014 р.) скоїли усі воєнні злочини, визначені міжнародним правом, включаючи СНПК, масштаб яких з початком повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року значно збільшився.

Систематичне застосування військовими рф сексуального насильства проти українського цивільного населення та військовополонених підтверджується даними правоохоронних органів України [2; 12], міжнародних [3; 8] і громадських організацій [11]. Серед видів такого насильства – зґвалтування, каліцтво або насильство статевих органів, примусове оголення, погрози або спроба зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими людьми тощо [12]. У доповіді ММПЛУ про ситуацію з правами людини в Україні за грудень 2023 р., січень та лютий 2024 р. наводиться інформація про інтерв'ю з 60 звільненими українськими військовополоненими і висновок – «сексуальне насильство вчинялось щодо більш ніж половини військовополонених» [3]. Тож важливим напрямом українських стратегічних комунікацій є візуалізація воєнних злочинів, скоєних російськими військовими проти українського цивільного населення та військовополонених, зокрема СНПК.

Реагування з боку українського уряду, громадських організацій і міжнародних партнерів було швидким та спрямованим одночасно як на створення системи надання допомоги постраждалим від СНПК, так і документування злочинів СНПК, їхнє розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Адвокаційні кампанії України з поширення стратегічного нарративу «Сексуальне насильство є зброєю війни рф проти України»

У цьому дослідженні систематизовано й продемонстровано динаміку адвокаційних комунікаційних зусиль українських державних структур, міжнародних і громадських організацій в поширенні стратегічного нарративу «Сексуальне насильство є зброєю війни рф проти України» та нарративів, які його доповнюють («СНПК – злочин без терміну давності», «Злочинці мають бути покарані», «рф має нести відповідальність за воєнні злочини, зокрема, СНПК», «Постраждаді від СНПК потребують справедливості», «рф має бути включена в “список ганьби”»).

Кожен кейс поданий за структурою: назва; час реалізації; проблема, на вирішення якої спрямовані комунікації, контекст; мета; очікувані результати; основні суб'єкти і партнери; цільова аудиторія; основний та додаткові нарративи; рівні (локальний, національний, міжнародний); формати реалізації стратегічних комунікацій; канали реалізації комунікацій; російські контрнарративи; рекомендації за результатами здійснення кампанії.

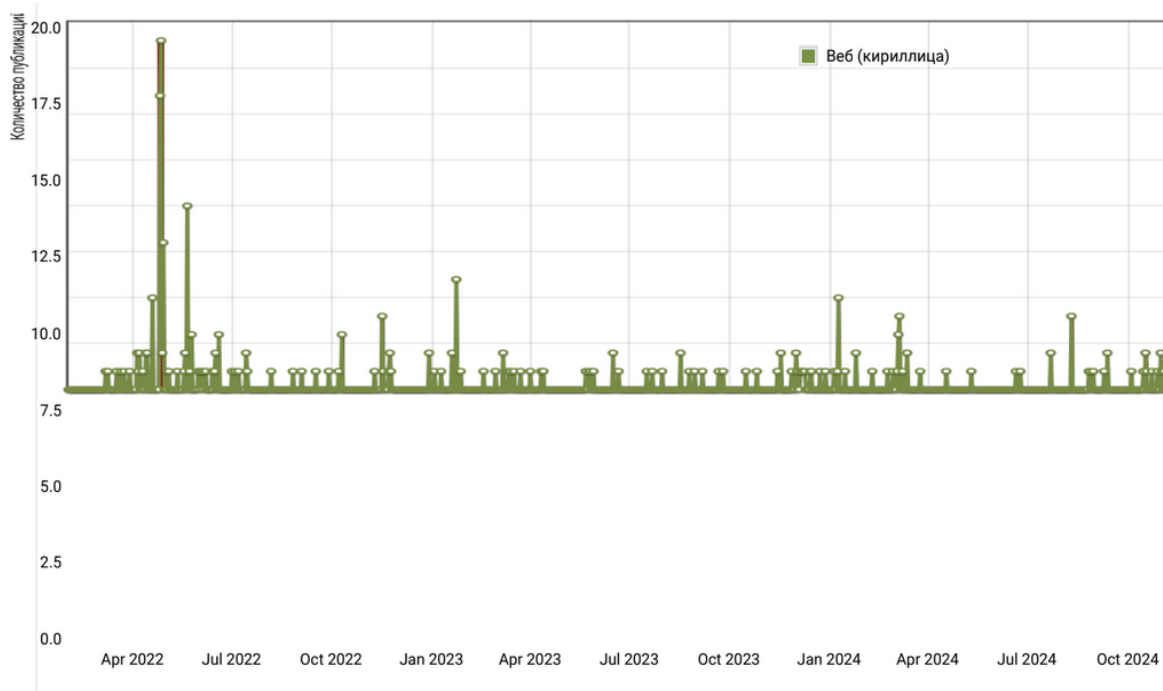
Кейс 1

Формування та впровадження нарративу «СНПК – зброя війни рф проти України» (2022 – 2025 рр.)

рф використовувала СНПК з початку збройної агресії проти України (з 2014 р.), але попри зібрану інформацію, висновки про масовість та використання СНПК як зброї війни не робилися. Водночас, низка громадських правозахисних організацій, які займалися документуванням випадків СНПК та інших воєнних злочинів, зазначала, що застосування СНПК російською стороною проти громадян України носить ознаки системності і може розглядатися як зброя війни [11]. Але такий підхід для оцінки явища СНПК не був поширеним ані в Україні, ані серед міжнародних організацій.

Ситуація змінилася з початком повномасштабного вторгнення рф в Україну, коли вже в березні 2022 року почали з'являтися публікації свідків щодо застосування сексуального насильства російськими військовими на тимчасово окупованих територіях. Звільнення частини окупованих територій в кінці березня, а потім

восени 2022 року (Харківська та частина Херсонської областей) відкрило світові підтвержені факти злочинів РФ проти цивільного населення, серед яких і СНПК. Як свідчать результати контент-аналізу за технологією Великих Даних (ключовим словом було обрано поняття *сексуальне насильство* для аналізу міжнародного, українського та російського медіадискурсів у період лютий 2022 р. – листопад 2024 р.), у квітні 2022 року спостерігалася зростаюча хвиля викривальних публікацій про злочини російських військових в англomовних медіа (скріншот 1). Піки інформаційної активності в квітні 2022 року після звільнення тимчасово окупованих територій Київської, Чернігівської та Сумської областей, а потім в жовтні 2022 року – після звільнення частини Харківської області і в січні 2023 року – як наслідок розкриття фактів насильства після звільнення Херсона й частини Херсонської області. Також інформаційний пік припадає на березень 2024 року – час активної комунікації тематики СНПК на теренах 68 сесії Комісії ООН зі становища жінок (КСЖ), яка щорічно відбувається в березні у штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку [4, с. 158].

Скриншот 1. Кількість повідомлень щодо сексуального насильства в англomовних медіа (лютий 2022 р. – листопад 2024 р.), за даними аналітичного ресурсу Attack Index

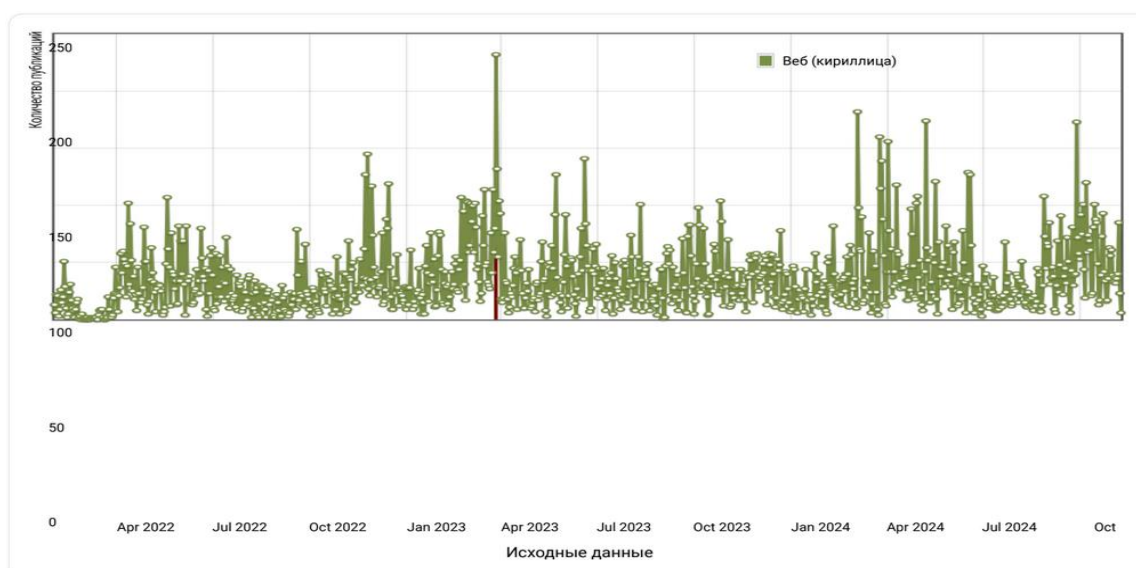
На основі задокументованих правоохоронними органами та громадськими організаціями злочинів СНПК важливо було не лише систематизувати патерни його застосування військовими рф і довести системність його використання, але й комунікувати на національному та міжнародному рівнях, що СНПК є зброєю війни рф проти України і нести цю інформацію міжнародним партнерам та представникам різних країн. Для цього активно використовувалися формати засідань РБ ООН, Ради ООН з прав людини, КСЖ, зустрічі РЄ, ОБСЄ, міжнародних громадських мереж та організацій – Світової федерації українських жіночих організацій, Міжнародної асоціації Ла Страда, Мережі жінок проти насильства в Європі (англ. Network Women against Violence in Europe) тощо. Так, у 2022–2025 рр. під час проведення сесій КСЖ Урядом України та громадськими організаціями тема СНПК піднімалася під час усіх основних форматів, на спеціальних урядових заходах і паралельних заходах НУО, двосторонніх зустрічах.

Активізація інформаційних кампаній відбувається завжди навколо тематичних дат (Міжнародний день протидії сексуальному насильству в конфліктах – 19 червня, Глобальна акція 16 днів проти насильства 25 листопада – 10 грудня), заходів, наприклад, онлайн-робочої зустрічі з Нобелівським лауреатом доктором Денісом Муквеге, візитів в Україну міжнародних діячів високого рівня – Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН Прамілі Паттен 3–4 травня 2022 р., керівництва Фонду Муквеге та Глобального Фонду допомоги постраждалим (квітень 2022 р.); знакових подій – підписання Рамкової Програми співробітництва між Урядом України й ООН щодо запобігання і протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, приєднання України до Міжнародного Альянсу з протидії СНПК та головування в ньому у 2025 році, тощо.

Для донесення основного наративу використовувалися навчальні та адвокаційні візити українських експертів, представників державних структур і НУО, постраждалих осіб у країни, які перебували в стані війн і конфліктів, під час яких активно застосовувалося СНПК, або в яких розташовані міжнародні інституції реагування на СНПК – Боснія і Герцеговина, Бразилія, Колумбія, Нідерланди (місце розташування Міжнародного кримінального суду), Хорватія, Чилі, Демократична Республіка Конго, Косово та інші.

Комунікацію здійснено Урядом, дипломатичними представництвами України в міжнародних організаціях, Офісом Генерального прокурора, міжнародними організаціями, громадськими організаціями («Ла Страда-Україна», МБФ «УЖФ», Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем», «ІКЖЦ», «Українська фундація громадського здоров'я») та організаціями, які об'єднують тих, хто пережив насильство – «СЕМА-Україна», «НУМО, Сестри!», «Випускники», «29 грудня». Широка комунікація відбувалася з міжнародними партнерами, які були основною цільовою аудиторією. Разом із тим, розповсюдження інформації всередині України також було важливим.

З аналізу пікових сповіщень з тематики СНПК можна зробити висновок, що Україна контролює появу інформації, яка стосується злочинів сексуального насильства, здійснених російськими військовими в Україні [4, с. 156].

Скриншот 2. Кількість повідомлень щодо сексуального насильства в українських медіа (лютий 2022 р. – листопад 2024 р.), за даними аналітичного ресурсу Attack Index

Медіаактивність спостерігалася у дати, коли відбувалися такі події:

– звільнення тимчасово окупованих росіянами територій і викриття нових злочинів (найбільший пік прийшовся на квітень 2022 року після звільнення тимчасово окупованих територій Київської, Чернігівської та Сумської областей);

- викриття злочинів (особливо після подальшого звільнення таких тимчасово окупованих територій, як Ізюм, Херсон та інші);
- міжнародні й національні заходи з питань СНПК (конференції, форуми, виставки);
- відзначення 19 червня – Міжнародного дня протидії сексуальному насильству в конфліктах або 25 листопада – Міжнародного дня викорінення насильства щодо жінок, початок Глобальної кампанії «16 днів проти гендерного насильства»;
- візити політичних діячів, під час яких обговорювали питання притягнення рф до відповідальності, розслідування злочинів та надання допомоги постраждалим (Марії Пейчинович-Бурич – Генеральної секретарки Ради Європи (9 травня 2022 р. та 3 квітня 2023 р., Прамілі Паттен – Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань протидії сексуальному насильству в конфліктах (3 – 4 травня 2022 р.), Графині Единбурзької Софі, 30 квітня 2024 р., яка з 2019 року активно співпрацює з Глобальною ініціативою щодо запобігання сексуальному насильству в конфліктах, а також порядком денним «Жінки. Мир. Безпека» та інших).

Скриншот 3. Українські видання, що викривають злочини СНПК рф

Комунікація відбувалася не тільки через медіа (інтерв'ю, публікації), але й з використанням таких форматів як підготовка фільмів, артзасобів, укладання й написання книжок («Україна не мовчить. Хроніка протидії сексуальному насильству під час війни 2022 – 2024 рр.» (українською та англійською [13]), «СНПК –

воєнний злочин без терміну давності» [1] та їхні презентації Коаліціями 1325 в усіх обласних центрах України, в ООН, Раді Європи та інших міжнародних організаціях.

Ключовий елемент підтримки нарративу – доведення **систематичності** використання СНПК як зброї війни. У цьому допомагають зусилля, які не пов'язані безпосередньо з просуванням нарративу, але привертають увагу до проблеми СНПК. Це, зокрема, Проєкт невідкладних проміжних репарацій для постраждалих від СНПК, завдяки якому забезпечується збирання доказів систематичного використання СНПК як зброї війни. Станом на 2 червня 2025 року до проєкту надійшло 1004 звернення, 616 постраждалих отримали компенсаційні виплати, більшість з яких – чоловіки [13]. Хоча проєкт спрямований, насамперед, на надання допомоги постраждалим, він відіграє важливу роль в інформуванні національної та міжнародної спільноти про масштаби цього злочину, потреби постраждалих і потреби Уряду в забезпеченні підтримки постраждалим. Такий результат досягається завдяки включенню в Наглядову Раду проєкту представників агенцій ООН – Міжнародної організації з міграції, Моніторингової місії ООН з прав людини, а також громадських організацій, які активно працюють з міжнародними партнерами. Завдяки своїй унікальності (перший приклад у світі застосування принципу невідкладних проміжних репарацій спільними зусиллями уряду, міжнародних і громадських організацій та самих постраждалих, що призвів до ухвалення відповідного законодавства), а також консолідованій, верифікованій та дезагрегованій інформації про випадки СНПК, починаючи з 2014 року проєкт привертає увагу експертів та експерток у сфері правозахисної діяльності, представників і представниць академічного середовища, зацікавлених державних структур країн-партнерок. Так, до вступу на посаду президента США Д. Трампа, команда проєкту активно комунікувала його результати з Офісом Глобального Кримінального Правосуддя Державного департаменту США, інформація про результати проєкту та ключові висновки так само надавалася для підготовки закритого звіту для МО США. Інформація про кількість постраждалих, які звернулися для участі в проєкті, також постійно комунікується з Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні. Пілотний проєкт є прикладом того, як інструмент реагування перетворюється на інструмент інформування, без додаткових ресурсів на комунікацію.

Очікуваними результатами такої роботи було не тільки переконання міжнародних партнерів у тому, що СНПК є зброєю війни РФ проти України, але й отримання матеріально-технічної та експертної підтримки для допомоги з документування і розслідування злочинів та досягнення справедливості шляхом створення системи притягнення винних до відповідальності й відновлення прав постраждалих – Міжнародний реєстр збитків, Спецтрибунал за злочин агресії проти України, співпраця з Міжнародним кримінальним судом, реалізація спільних програм Уряду України та ООН («Дії ООН проти сексуального насильства під час конфлікту» і «Спільна програма для України з питань СНПК» тощо).

Кейс 2

Поширення нарративу «Злочин СНПК має бути покараним»

Будь-який злочин має бути покараним. Це стосується і сексуального насильства, яке чинили і продовжують чинити російські військові проти українців. Разом із тим, притягнення до кримінальної відповідальності винних, які скоїли саме сексуальне насильство, є надскладною справою, попри те, що такі воєнні злочини не мають терміну давнини. В усіх нечисельних випадках судові рішення за фактами СНПК виносилися заочно. Водночас, не тільки безпосередній виконавець може бути притягнутим до відповідальності, але і його командири та політичне керівництво країни в цілому. Тому важливими є не лише судові, але й несудові способи притягнення до відповідальності, які, з одного боку, підкріплюють нарратив *«Злочин СНПК має бути покараним»*, а з іншого боку – самі підкріплюються цим нарративом.

Зазначений нарратив конкретизується в низці інших – *«Трибунал для путіна»*, *«РФ має бути включена в «список ганьби»/shame list¹*.

¹ Щорічно Генеральний секретар ООН презентує доповідь, яка готується Офісом його Спеціального представника з питань сексуального насильства в умовах конфліктів. Річна доповідь, крім короткого опису ситуації з застосуванням СНПК в країнах, де відбуваються збройні конфлікти, у відповідності до Резолюції РБ ООН 1960 (2010) містить додаток щодо СНПК до якого вносять сторони, які *«обґрунтовано підозрюються у вчиненні звалтувань та інших форм сексуального насильства в ситуаціях збройного конфлікту на порядку денному Ради Безпеки, або відповідальні за існування патернів таких порушень»*, який називається «списком ганьби».

Розглянемо етапи розгортання з осені 2024 року адвокаційної кампанії, в якій наратив *«Злочин СНПК має бути покараним»* розкривався за рахунок іншого *«Включення рф в “список ганьби”»*. Її мета – створити інформаційне підґрунтя для включення рф до «списку ганьби» за скоєння сексуального насильства проти українських громадян. Кампанія спрямована на внутрішню аудиторію з метою формування обізнаності української громадськості щодо можливості притягнення російських військових до такого несудового виду відповідальності та наслідків цього для рф; а також для міжнародної аудиторії, представників урядів країн, дипломатичного корпусу, громадських та міжнародних організацій з метою отримання широкої міжнародної підтримки включення рф до «листа ганьби».

Адвокаційну кампанію сформували та проводять українські громадські організації, що об'єднують людей, які постраждали від СНПК і тортур, – «СЕМА-Україна», «НУМО, Сестри!», «Випускники», «29 грудня» за підтримки міжнародних неурядових організацій, Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, Офісу Віце-прем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Міністерки юстиції. Саме ними була сформована перша Комунікаційна рамка. Учасниками адвокаційної кампанії стало широке коло громадських і міжнародних організацій, а також органів державної влади.

Принципами організації та проведення адвокаційної кампанії є такі: широка співпраця різноманітних суб'єктів – організацій постраждалих, Коаліції 1325, громадських організацій, масмедіа, міжнародних організацій та державних структур; визнання постраждалоцентристського підходу та лідируючої ролі постраждалих від СНПК у проведенні адвокаційної кампанії; використання широкого кола форматів та інструментів; поєднання національного і міжнародного рівнів; орієнтація на результат – включення рф до «списку ганьби», тож наразі відсутні чіткі часові рамки.

Інструменти і формати реалізації кампанії:

1. *Лист громадських організацій постраждалих Генеральному секретареві ООН та його розповсюдження*. Цей етап реалізовувався на національному рівні шляхом підготовки листа від імені чотирьох організацій і його перекладу (лист українською [6] та англійською мовами), проведення пресзаходів («Публічне обговорення включення

росії в “список ганьби”»; Підсумки адвокаційної діяльності представниць «СЕМА Україна» в Нью Йорку під час роботи 69-ї сесії Комісії ООН зі становища жінок), зустрічей представників організацій постраждалих з керівництвом Міністерства закордонних справ, зокрема заступницею Міністра М. Бецю та Координатором системи ООН в Україні М. Шмалє [5], представлення ініціативи міжнародним та громадським організаціям. Під час зустрічей з керівництвом МЗС і системи ООН в Україні підписані тексти листа українською мовою та його англomовний переклад були передані Генеральному Секретареві ООН. Інтерв’ю і публікації в масмедіа були зроблені і представниками урядових структур та міжнародних і громадських організацій.

2. *Підтримка ініціативи.* На цьому етапі було визначено механізми сприяння даній ініціативі постраждалих від СНПК – розроблено лист підтримки і алгоритм збирання підписів. Також були надруковані англійською мовою інформаційні матеріали для забезпечення міжнародної підтримки на другому етапі кампанії [5; 6].

UKRAINIAN SURVIVOR-LED ORGANIZATIONS

**SEMA UKRAINE, ALUMNI,
NUMO SISTERS, DECEMBER 29th**

**SUPPORT OUR CALL
TO LIST RUSSIA IN
THE SG REPORT ON
CONFLICT-RELATED
SEXUAL VIOLENCE**

**JOIN
US**

SCAN HERE →

SEMAUKRAINE.ORG.UA

UKRAINIAN SURVIVOR-LED ORGANIZATIONS

We, representatives of Ukrainian organizations that unite survivors of sexual violence, torture and inhumane treatment, committed by Russian Federation armed forces have sent an appeal to the United Nations Secretary General Mr António Guterres to include agents of Russian Federation armed forces suspected of committing acts of sexual violence during the armed aggression against Ukraine, in the 'List of parties credibly suspected of committing or being responsible for patterns of rape or other forms of sexual violence in situations of armed conflict on the agenda of the Security Council', in annexe to the UNSG's annual report on CRSV.

Public recognition of perpetrators is key to international justice efforts and restoring survivors' faith in the international community's ability to uphold human rights and hold perpetrators accountable.

dr. Denis
Mukwege Foundation

THIS SURVIVOR-LED ADVOCACY INITIATIVE IS POSSIBLE
WITH THE SUPPORT OF THE MUKWEGE FOUNDATION

Скриншот 4. Лист підтримки постраждалих від СНПК

3. *Визначення основних міжнародних заходів, під час яких розгорталася адвокаційна кампанія на міжнародному рівні, спрямована на формування позиції урядів країн, які підтримують Україну в ООН.* Такою платформою була обрана 69-та сесія Комісії ООН із становища жінок (10 – 22 березня 2025 р., Нью Йорк), а також головування України в 2025 році в Міжнародному Альянсі з протидії сексуальному насильству в конфліктах. На цьому етапі були реалізовані наступні підходи та використовувалися різноманітні інструменти. Серед них:

- участь постраждалих як учасниць Комісії в офіційній програмі сесії та організованих на її майданчику заходах;

- організація тематичних заходів з питань СНПК, яке вчиняють російські військові на окупованих територіях, зокрема по відношенню до військовополонених і цивільних заручників, у співпраці з широкими коаліціями держав та організацій – СФУЖО, ОБСЄ, Українським інститутом Америки, Союзом Українок Америки, УЖФ, Фондом Деніса Муквеге, Глобальним фондом допомоги тим, хто пережив насильство, Джорджтаунським інститутом «Жінки. Мир. Безпека», Європейською Комісією, Урядами Німеччини, Великої Британії, інші;

- актуалізація теми «списку ганьби» під час двосторонніх зустрічей, проведених із керівниками урядових делегацій Польщі, Східного Тимору, Австралії, Франції, Великобританії, Колумбії, Німеччини, Люксембургу, Швеції, ОАЕ, Чілі, Латвії Ліберії Канади, Ізраїлю, Філіппін, Японії, Литви, а також представниками ЄС, ОБСЄ та Офісу Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в конфліктах;

- розповсюдження інформаційних листівок серед учасників сесії;

- інтерв'ю масмедіа;

- презентація книги «Україна не мовчить: Хроніка протидії сексуальному насильству в конфлікті 2022 – 2024 рр.», під час окремого заходу в Українському інституті Америки (10 березня 2025 р.).

4. Цей етап *триватиме до презентації доповіді Генерального секретаря в РБ ООН* (орієнтовно – серпень 2025 р.). У доповнення до перелічених вище форматів адвокаційної кампанії на цьому етапі використовуються зустрічі під час робочих та навчальних візитів до інших країн (Литва, Польща, Нідерланди, Бельгія, Німеччина,

Швейцарія), розміщення інформації про адвокаційну кампанію на сайтах громадських та міжнародних організацій, проведення тематичних заходів у штаб-квартирах інших міжнародних організацій, зокрема, Ради Європи (травень 2025 р.), інформаційні кампанії, присвячені Міжнародному дню боротьби із сексуальним насильством під час конфліктів (19 червня).

Адвокаційну кампанію орієнтовано на досягнення конкретного результату – включення рф в «список ганьби». За словами Олексія Сівака, ініціатора створення та керівника громадської організації «Випускники»: «Якщо не вийде у 2025 році, будемо працювати далі».

Російські наративи заперечення скоєння СНПК

Активна комунікація з боку України не залишається непоміченою з боку рф. Так, на початку квітня 2025 р. в чатах проросійських пропагандистів з'явилося фейкове відео «Украинская омбудсменка призвала признать заслуги украинских секс-работниц в популяризации информации об Украине и помощи фронту». У відео нібито від імені Урядової уповноваженої з питань гендерної політики (голос К. Левченко підроблено за допомогою штучного інтелекту) впроваджується наратив «Українські біженки, займаючись проституцією за кордоном, допомагають популяризувати інформацію про Україну»: *«Оцінюємо проституцію як те, що дає пролонгований ефект»; необхідно «признать заслуги украинских секс-работниц в популяризации информации об Украине и помощи фронту».*

Крім відео, зазначені наративи поширювалися в пропагандистських російських друкованих медіа «Аргументи і Факти» [18] та «Московський комсомолец» [19]. Таким чином, використовується комунікативна стратегія, спрямована на створення симулякрної реальності задля перемикання уваги з СНПК як злочину на тему сексу як добровільного заняття українських жінок. Ця стратегія також використовується рф для формування негативного сприйняття України у світі і, відповідно, зменшення її підтримки та допомоги в боротьбі з російськими окупантами.

Так, у міжнародний інформаційний простір російської пропагандою впроваджується наратив «Українські жінки виїжджають за кордон заради наживи, торгують своїм тілом, займаються проституцією». Аналіз більш ніж 45 тис. дописів у соціальних медіа, ще в

2022 році зроблений агенцією «Детектор медіа», продемонстрував, що «відбувається дискредитація жінки, яку називають то “проституткою”, то “хохлушкою”, то “шизанутою феміністкою”. Українська жінка порушує всі “традиційні цінності” й “у неї немає нічого святого: її цікавлять лише секс та гроші”» [14].

рф на всіх міжнародних трибунах і майданчиках, а також всередині власної країни, попри зафіксовані факти, заперечує скоєння воєнних злочинів, використовуючи при цьому різні пропагандистські стратегії й тактики, і просуває наративи: *«рф засуджує сексуальне насильство в умовах конфлікту і проводить системну роботу з протидії цьому злочину»*; *«Звинувачення російських військово-службовців в сексуальних злочинах під час СВО в Україні – інсинуація»*; *«Злочини СНПК здійснюють українські військові»*; *«Захід підтримує Україну, тим самим сприяє воєнним сексуальним злочинам»* [15 – 17]. Зазначені наративи майже без змін використовуються у виступах представників рф під час засідань РБ ООН, що підтверджено на основі дискурс-аналізу виступів постійного представника рф в ООН В. Небензі та його заступника Г. Кузьміна [15 – 17].

У 2024 році наративи рф з питань СНПК набувають більшої агресивності по відношенню до України, створюється симулякрна реальність, в якій рф – «борчиня проти сексуального насильства» – вимагає активної реакції міжнародної спільноти щодо засудження України. Так, у промові В. Небензі в РБ ООН використано такі мовні засоби для здійснення маніпулятивного впливу: використання емоціогенів (*«мы последовательно выступаем за искоренение этого омерзительного военного преступления»*, *«это зло должно быть искоренено»*), застосування іменників узагальненої семантики для створення образу рф як борчині проти сексуального насильства (*борьба, поддержание мира и безопасности*), з цією метою у виступі використовуються конструкції звинувачувальної (*«неудивительно, что мы отмечаем резкий всплеск случаев сексуального насилия на подконтрольных украинскому правительству территориях»*) і заперечувальної модальності, як неприйняття або невинуватності (можливої) реальності (*«даже не пытайтесь выставить нас противниками борьбы с секс-насилием в конфликте»*, *«мы не можем позволить использовать тематику секс-насилия в конфликте, манипулировать ею»*, *«мы несем ответственность перед*

международным сообществом»); персоніфікація діяльності великої міжнародної організації (ООН) в одній особі («*Прамила Паттен превратила важный мандат в источник политических заявлений, откровенной лжи и манипуляций, что недопустимо*») [4, с. 147].

У цьому та інших виступах з питань СНПК «дипломатів рф» використано низку комунікативних стратегій деструктивного спрямування:

– *комунікативна стратегія відволікання уваги*: Небензя відволікає увагу від злочинів СНПК рф, переводячи увагу міжнародної спільноти з реальних злочинів рф на репутаційні втрати РБ ООН («*Вклад ООН на этом направлении существенно ограничен присутствием на посту специального представителя Генсека по вопросу о сексуальном насилии в условиях конфликта госпожи Прамилы Паттен*» або «*Опасный прецедент, который мог самым негативным образом повлиять на методы работы Совета Безопасности в будущем*»);

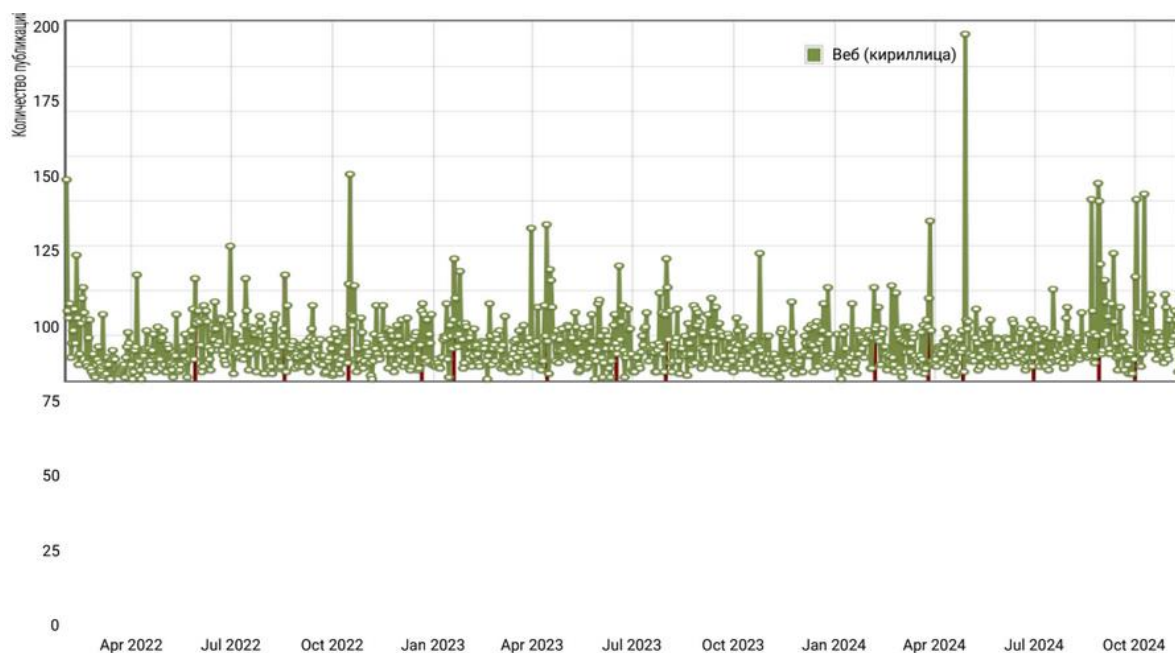
– *комунікативна стратегія звинувачення РБ ООН в упередженому ставленні до рф* («*Навіть не намагайтеся виставити нас противниками борьбы із сексуальним насильством в конфлікті*»; «*Наша позиція по цьому питанню залишається жорсткою і непримиримою – це зло має бути викорінене*») [4, с. 148]. Ця стратегія використовується для посилення емоційного впливу на міжнародну спільноту й вуалювання таких фактів, як нагородження (відзначення) російських військових підрозділів, які вчиняли злочини в Бучі і які отримали після цього звання гвардійських [10];

– *комунікативна стратегія девізуалізації*: іменування збройні сили рф не використовується, коли мова йде про можливі злочини. Воно замінено словосполученням *збройні сили*, до яких можна віднести представників будь-якої держави. Одночасно політики рф заявляють, що «*їх країна зверталася до Генсека ООН за інформацією, яка б дозволила провести перевірку, але такі звернення були проігноровані*» [17]. Такі заяви звучать в умовах, коли рф не впускає моніторингові місії ООН та інші організації, зокрема «Червоний Хрест», в місця утримання українських військово-полонених та цивільних заручників.

Стратегії звинувачення і відволікання уваги використовуються політиками рф систематично: відбувається повне перемикання уваги із застосування СНПК російськими військовими на діяльність ООН, а у 2024 році вже конкретно – на діяльність Спецпредставниці Генсека ООН з питань протидії сексуального насильства в конфліктах Прамілі Паттен. Нападки на неї, звинувачення в політизації теми, відвертій брехні та маніпуляціях, є стратегією персоналізації теми, переведення уваги з проблеми на особистості («Внесок ООН в цьому напрямі суттєво обмежений перебуванням на цьому посту П. Паттен»).

Дані аналізу російських медіа за лютий 2022 р. – листопад 2024 р. свідчать про те, що проблемі СНПК у них приділяють дуже мало уваги, вона фактично замовчується. З'являються матеріали про внутрішні факти сексуального насильства в рф, не пов'язані з війною в Україні (скриншот 5).

Контент-аналіз дозволив спроєктувати, що наступним піком активної деструктивної дискурсивної діяльності рф з питань СНПК буде серпень 2025 року, коли очікується представлення Спецпредставницею Генерального секретаря ООН в РБ ООН Щорічної доповіді про сексуальне насильство в конфліктах за 2024 рік [4, с. 159].

Скриншот 5. Кількість повідомлень щодо сексуального насильства в російських медіа (лютий 2022 р. – листопад 2024 р.), за даними аналітичного ресурсу Attack Index

Отже, дискурс- і контент-аналізи російських політичного, пропагандистського та медійного дискурсів з питань СНПК довів, що актуальна тематика сексуального насильства під час війни перебуває у фокусі російської пропаганди для «відбілювання» власних воєнних злочинів та перекладання відповідальності за скоєне СНПК на Україну чи партнерські країни, а також для делегітимізації діяльності міжнародних організацій, зокрема ООН, мандат яких передбачає реагування на СНПК з активним використанням лінгвістичних маніпуляцій у таких пропагандистських наративах.

Література

1. Губіна О., Губін С., Левченко К. СНПК – воєнний злочин без терміну давності. Київ: Creative Women Publishing, 2025. 224 с.
2. До 90% українських військовополонених зазнали насилля – генпрокурор. *Радіо Свобода*, 15.10.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-henprokuror-poloneni-tortury/33159750.html>.
3. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 грудня 2023 року – 29 лютого 2024 року. *Управління Верховного комісару ООН з прав людини*, 26.03.2024. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-04/2024-03-26-ohchr-38th-periodic-report-ukr.pdf>.
4. Дунебабіна О. Лінгвогендерний вимір гібридної війни: дисертація на здобуття наукового ступеню доктор філософії в галузі філології. Київ: НА СБ України, 2025. 303 с. В рукопису.
5. Зустріч представниць «СЕМА Україна» з координатором ООН в Україні. *Sema Ukraine*, 24.01.2025. URL: <https://semaukraine.org.ua/articleview/zustrich-predstavnic-sema-ukrayina-z-koordinatorom-oon-v-ukrayini>.
6. Лист Генеральному Секретареві ООН. *Sema Ukraine*, 09.12.2024. URL: https://semaukraine.org.ua/files/letter_to_secretary_general.pdf.
7. Місія ООН задокументувала 376 випадків сексуального насильства, пов'язаного з агресією рф. *Українські національні новини*, 25.11.2024. URL: <https://unn.ua/news/misiia-oon-zadokumentovala-376-vypadkiv-seksualnoho-nasylstva-poviazanoho-ahresiieiu-rf>.

8. ООН заявляє, що росія продовжує катувати та страчувати українських військовополонених. *Офіційний сайт ООН*, 26.03.2024. URL: <https://surli.cc/iproxxn>.

9. Презентовано проєкт із надання Невідкладних проміжних репарацій постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з агресією РФ проти України. *Кабінет Міністрів України*, 02.05.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulas-prezentatsiia-pilotnoho-proektu-iz-nadannia-nevidkladnykh-promizhnykh-reparatsii-postrazhdalym-vid-seksualnoho-nasylstva-poviazanoho-z-ahresiieiu-rf-proty-ukrainy-snpk>.

10. росія: бригаді, причетній до подій у Бучі, присвоїли звання «гвардійської». *Радіо Свобода*, 18.04.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosia-64-bryhada-zvannia-hvardiiskoi/31809780.html>.

11. «Сексуальне насильство є зброєю війни на Донбасі», – висновки нового дослідження правозахисників. *Сайт правозахисної коаліції «справедливість заради миру на Донбасі»*, 28.11.2017. URL: <https://www.jfp.org.ua/rights/novyny/articles/gon-report-an>.

12. Статистичні дані щодо фактів СНПК. *Офіс Генерального прокурора*, 2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-diyalnosti>.

13. Україна не мовчить. Хроніка протидії сексуальному насильству під час війни (2022-2024 рр.) / упоряд. К. Левченко, С. Губін, О. Губіна. Харків: Фоліо, 2024. 318 с.

14. «Україну від дефолту врятує проституція». Досліджуємо російську гендерну дезінформацію в соцмережах. *Детектор медіа*. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/203226/2022-09-28-prostitution-will-save-ukraine-from-the-default-investigating-russian-gender-disinformation-in-social-networks.

Джерела дослідження

15. Кузьмин Г. Выступление на заседании СБ ООН по вопросам сексуального насилия в условиях конфликта. *Ютуб*, 14.04.2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_vF27gUOsHY&t=200s.

16. Небензя В. Выступление на заседании СБ ООН. *Ютуб*, 23.04.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DSoMAonSLN4>.

17. Небензя В. Выступление по вопросу проекта резолюции «Сексуальное насилие в конфликте» на заседании СБ ООН. *Ютуб*, 23.04.2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vVtiyYTW1c0>.

18. Украинская омбудсменка призвала признать заслуги украинских секс-работниц в популяризации информации об Украине и помощи фронту. *YABLOR*, 15.04.2025. URL: <https://yablor.ru/blogs/myagkaya-sila-ukraini/8082575>.

19. Украинские секс-работницы завоевывают Европу: призывают признать их заслуги. *Московский комсомолец*, 12.04.2025. URL: <https://www.mk.ru/social/2025/04/12/ukrainskie-seksrabotnicy-zavoevyvayut-evropu-prizyvayut-priznat-ikh-zaslugi.html>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ І МІЖНАРОДНОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ ЗЛОЧИНІВ СНПК, СКОЄНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ РФ

1. Здійснювати проактивну дискурсивну діяльність щодо висвітлення в національному і міжнародному медійному просторі злочинів СНПК, скоєних військовослужбовцями РФ.

2. Забезпечити міжвідомчу координацію у сфері комунікацій. З огляду на обмежені ресурси (фінансові, людські й технічні), передбачити розроблення ключових комунікаційних повідомлень та інструментів, які можуть бути адаптовані й поширені через доступні громадські та міжнародні організації і вже функціонуючі майданчики, такі як МРГ та Коаліції 1325, а також медіа й соціальні мережі.

3. При здійсненні комунікацій особливу роль приділяти жіночим, правозахисним та гуманітарним організаціям, зокрема таким, які діють у громадах. Вони мають довіру серед місцевого населення, розуміють локальний контекст, потреби та мову, а тому є ефективними каналами донесення інформації про права постраждалих від СНПК, доступні послуги та механізми захисту.

4. Забезпечити активне залучення жінок і чоловіків, які пережили сексуальне насильство, у розробку змісту інформаційних кампаній, валідації ключових меседжів та визначення цільової аудиторії задля дотримання принципу квот, що дозволить зробити комунікацію більш чутливою, релевантною і ефективною. Використовувати комунікаційні кампанії як інструмент протидії та подолання стигматизації постраждалих.

5. Впроваджувати системні наративи «Сексуальне насильство є зброєю війни РФ проти України», «СНПК – злочин без терміну давності», «Злочинці мають бути покарані», «РФ має нести відповідальність за воєнні злочини, зокрема СНПК», «Постраждалі від СНПК потребують справедливості», «РФ має бути включена в “список ганьби”», адже це є важливим компонентом стратегічних комунікацій сучасної політики Української Держави.

6. Залучити до комунікації тематики СНПК дипломатичні установи та представництва України в різних країнах і міжнародних організаціях, українські організації за кордоном, зокрема Світову Федерацію Українських жіночих організацій, мережі правозахисних організацій, які підтримують Україну.

7. Продовжити практику проведення заходів на майданчиках міжнародних організацій, зокрема ООН, Ради Європи, ОБСЄ та інших, присвячених тематиці протидії СНПК.

8. Здійснювати регулярний моніторинг ефективності комунікацій. Передбачити прості механізми оцінки впливу інформаційних заходів (опитування, фокус-групи, кількісна аналітика), щоби постійно вдосконалювати підходи та зосереджуватися на ефективних методах.

9. Включити тематику протидії російським наративам і маніпуляціям, пов’язаним із СНПК та іншими воєнними злочинами, в короткострокові й довгострокові програми підготовки фахівців безпекових і державних інституцій.

10. Основними досяжними цілями стратегічної комунікації у сфері протидії та реагування на СНПК мають бути забезпечення допомоги й підтримки постраждалим через посилення гуманітарного реагування та забезпечення доступу до репарацій, а також забезпечення справедливості для постраждалих через кримінальні переслідування окремих кривдників на національному рівні, притягнення до відповідальності керівництва РФ (МКС/ «Трибунал для Путіна»), включення збройних сил і сил безпеки РФ до «списку ганьби»; через накладення додаткових санкцій на РФ, що можуть використовуватися для фінансування репарацій.

IMPRISONED FREEDOM: КЕЙС ФОТОВИСТАВКИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПРОТИДІ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Ярослав ЮРЧИШИН

Військова агресія рф проти України спричинила масштабні порушення норм міжнародного права, зокрема в частині захисту цивільного населення, що особливо відчутно проявляється у ставленні до журналістів. Із початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, за даними Інституту масової інформації [2], загинуло 106 журналістів, а щонайменше три десятки [5] перебувають у полоні або незаконно утримуються на території російської федерації чи окупованих нею регіонах. Серед них, зокрема, Владислав Єсипенко та Ірина Данилович, які були незаконно засуджені в окупованому Криму за політично вмотивованими справами; Дмитро Хилюк, журналіст, викрадений у Київській області та вивезений на територію росії; Ірина Левченко, яку разом із чоловіком росіяни викрали в Мелітополі під час окупації у 2023 році. Існує підтверджена інформація від організації «Репортери без кордонів» (англ. *Reporters Without Borders, RSF*) про нелюдські умови утримання українців, зокрема, застосування тортур, психологічного тиску та повної ізоляції від зовнішнього світу [6].

Такі дії російської федерації суперечать низці міжнародно-правових норм і мають бути кваліфіковані як грубі порушення міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини та як потенційні воєнні злочини.

Згідно з Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. [1], цивільні особи, що перебувають під контролем держави-окупантки, мають право на захист від насильства, залякування, незаконного затримання та взяття у заручники (статті 27, 31, 32, 34, 147). Особливо захищеною категорією є журналісти: стаття 79 Додаткового протоколу I від 08.06.1977 р. визначає їх як цивільних осіб, які користуються всіма гарантіями захисту, передбаченими для цивільного населення, за умови, що вони не беруть безпосередньої участі у воєнних діях.

Окрім гуманітарного права, дії РФ порушують також норми міжнародного права прав людини, зокрема положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) [3]. Так, стаття 7 МПГПП забороняє тортури і нелюдське поводження, стаття 9 гарантує право на свободу та особисту недоторканність, а стаття 14 – на справедливий судовий розгляд. Позбавлення волі без вироку законного суду, без доступу до адвоката та без повідомлення родичів про місце утримання є кричущим порушенням цих норм.

На рівні міжнародного кримінального права, стаття 8(2)(с)(iii) Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4] кваліфікує взяття заручників у збройному конфлікті як воєнний злочин, а стаття 7(1)(е) визначає тривале незаконне ув'язнення з порушенням норм міжнародного права як злочин проти людяності, якщо воно є частиною широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення.

Зазначену практику неодноразово підтверджували міжнародні судові інституції. Зокрема, у рішенні справи Душко Тадіча (1995 р.), Міжнародний трибунал для колишньої Югославії визнав незаконне позбавлення волі та взяття цивільних у заручники порушенням міжнародного гуманітарного права. Аналогічні правові висновки містяться також у звіті Комісії ООН з розслідування порушень прав людини в Україні (2023 р.).

Таким чином, практика незаконного затримання, катування та утримання журналістів росією є не лише порушенням базових норм міжнародного права, а й потребує окремої уваги як форма збройного переслідування свободи слова та спроба придушити незалежну журналістику.

Натомість російська федерація тривалий час просуває на міжнародній арені тезу про нібито утиски свободи слова в Україні, формуючи наратив про «київський режим», який переслідує журналістів, знищує незалежні медіа та встановлює цензуру. Починаючи з 2014 року, російська пропаганда неодноразово намагалась використати цей фрейм для делегітимізації української державності (наприклад, кейси викривлення подій на Майдані, у Криму, на Донбасі). У 2022 – 2025 рр. ці наративи посилюються, зокрема через заяви кремлівських інституцій у міжнародних медіа.

У відповідь на цю гібридну загрозу громадська організація «Інтегриті ЮА» ініціювала проєкт *Imprisoned Freedom*, реалізований за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Його метою стала протидія дезінформації РФ через публічну адвокацію, що ґрунтується на фактах утримання українських журналістів у російському полоні як грубого порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій і міжнародних зобов'язань щодо захисту цивільного населення.

Послідовність стратегічної реалізації фотовиставки мала такі етапи:

1. *Ініціювання та подання проєкту до донорської програми.* Команда ГО «Інтегриті ЮА» у громадській координації з експертом – народним депутатом України, головою Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова Ярославом Юрчишином – розробила концепцію фотовиставки, що мала комплексне комунікаційне завдання: показати через персональні історії полонених журналістів ціну свободи слова в умовах російської агресії та створити емоційно-правову аргументацію для міжнародної спільноти. Проєктна заявка була подана до Міжнародного фонду «Відродження» в межах грантової програми стратегічних комунікацій.

2. *Дипломатична підготовка: домовленості з Представництвом України при Європейському Союзі.* У січні 2025 року було проведено переговори з Представництвом України при ЄС. Після погодження узгоджено дату, простір та організаційні деталі проведення заходу в приміщенні Європарламенту.

3. *Збір матеріалів: персональні історії, фото та емоційна нарація.* Було зібрано 30 історій українських журналістів. Усі історії містили фотографії, біографічну довідку, хронологію полону, цитати родичів або самих журналістів (якщо зберігались листи). Забезпечено юридичний супровід для збереження конфіденційності та безпеки.

4. *Формування візуального наративу.* Залучено фахову креативну команду. Виставка структурована так, щоб кожна історія функціонувала як окрема емоційна точка. Виставковий простір побудовано з урахуванням ритму, освітлення, кольорової драматургії.

5. *Інформаційна кампанія.* До реалізації події у Брюсселі відбулася медійна кампанія: 24 публікації в соцмережах, розсилка пресанонсу. Окрема кампанія була спрямована на дипломатичні місії ЄС та медіа.

Ключовою фігурою інформаційної кампанії та всієї виставки стала журналістка Вікторія Рощина, яку російські силовики закатували на смерть у полоні. Офіційний анонс події та візуальне оформлення мали підкреслити постать Вікторії, її силу і незламність, а також жорстокість російських правоохоронців по відношенню до медійниці та свободи слова в цілому.

У висвітленні фотовиставки команда організаторів намагалася подати історію кожного окремого журналіста/ки як окрему драму, що переживає людина. 30 журналістів у полоні – 30 окремих злочинів, розтягнутих у часі.

Публікації на тему виставки були в закордонних та українських медіа, аби підняти обізнаність про проблему в ширшого кола аудиторії. В ході інформаційної кампанії було опубліковано десятки дописів у соціальних мережах та десятки новин, а також авторські матеріали від засновниці ГО «Інтегриті ЮА» Юлії Зальцберг і народного депутата Ярослава Юрчишина.

6. Реалізація події. 9 квітня 2025 року виставку відкрито у Європейському парламенті (фото 1). Захід включав:

- виступи політичних та громадських лідерів;
- дискусійну панель з євродепутатами і правозахисниками;
- пресбрифінг;
- відкритий простір для медіа.

Фото 1. Фрагменти фотовиставки *Imprisoned Freedom*, Європейський парламент, квітень, 2025

7. Результати:

- десятки учасників, включно з представниками політичних інституцій ЄС, журналістами, правозахисниками, студентами, дипломатами та митцями з України та країн ЄС;
- участь 3 євродепутатів;
- панельна дискусія, яка отримала схвальні відгуки від профільних делегацій;
- широке охоплення: десятки публікацій у національних та міжнародних медіа (Politico, EU Observer, тощо);
- збір листів підтримки полонених журналістів, які стали підставою для адвокаційної ініціативи в інституціях ЄС;
- поширення інформації про кейси порушення прав журналістів серед дипломатичних місій, правозахисних організацій та представників ОБСЄ.

Команда організаторів активно залучала до співпраці Представництво України при ЄС. Це допомогло здобути необхідні контакти, запросити більше впливових політиків і громадських діячів, які можуть здійснювати тиск на кремль та закликати до звільнення українських журналістів. Партнером проекту також була ГО «Інститут масової інформації», яка допомогла з верифікацією даних та збором інформації щодо полонених журналістів, місця й умов їхнього перебування. Саме синергія всіх залучених сторін дозволяє отримувати якісні результати та більше залучення людей, які дізнаються про проблему.

Той біль, який наші журналісти переживають у полоні, має бути сенситивним. Таким, який би кожен зміг відчувати на мить через фото, відео та унікальні свідчення очевидців.

Журналістська солідарність має потенціал бути рушієм у справі визволення цивільних заручників. На прикладі інших медійників, що пройшли російський полон (Олег Сенцов, Станіслав Асєєв, Наріман Джелал, Максим Буткевич) стає зрозуміло, що розголос є головним рушієм для звільнення незаконно ув'язнених українців.

Література

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12.08.1949 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

2. Медійники, які загинули внаслідок широкомасштабного вторгнення росії в Україну. *Інститут масової інформації*, 2022 – 2024. URL: <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i45958>.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

4. Римський статут Міжнародного кримінального суду, ратифікований із заявами Законом від 21.08.2024 р. № 3909-IX. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995>.

5. Українські журналісти в полонії росії: актуальний список. *Інститут масової інформації*, 2024. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/ukrayinski-zhurnalisty-u-poloni-rosiyi-aktualnyj-spysok-i64223>.

6. Declared Dead by Russia: RSF Reveals the Brutal Reality of Victoria Roshchyna's Last Months in Captivity. *RSF*, 2025. URL: <https://rsf.org/en/declared-dead-russia-rsf-reveals-brutal-reality-victoria-roshchyna-s-last-months-captivity588#Text>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОДІЙ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

1. Синергія дипломатії, мистецтва та правозахисту є ефективним інструментом стратегічних комунікацій у війні.

2. Формування емоційно насичених, верифікованих історій та меседжів – критично важливий компонент кампаній, орієнтованих на міжнародну аудиторію.

3. В інформаційних кампаніях, спрямованих показати злочини, варто робити акцент на сенситивності історій. Подавати їх так, щоб кожен міг відчутти співчуття до жертви та спитати себе, що можливо зробити, аби звільнити незаконно ув'язнених журналістів.

4. Інституційна співпраця (громадські організації, дипломатичні місії, Європейський парламент) забезпечує доступ до цільових майданчиків для адвокації. Саме синергія всіх залучених сторін дозволяє отримувати якісні результати та більше залучення людей, які дізнаються про проблему.

5. Розширення кампанії через онлайн-інструменти (віртуальні виставки, відеоісторії) є перспективним напрямком масштабування. Лише текстового супроводу замало, аби якісно проінформувати громадськість про проблему.

ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ І ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ ВОРОГА

«БАБУСЯ ІЗ ЧЕРВОНИМ ПРАПОРОМ»: ЯК ВИНИК І ЧОМУ ЗНИК ЦЕЙ СИМВОЛ «СВО»

Ігор СОЛОВЕЙ

Впродовж десятиліть росія використовувала проти України весь арсенал засобів впливу: економічний шантаж, політичну корупцію, культурний та релігійний вплив, а врешті – збройну агресію. Важливою складовою зусиль москви були інформаційні кампанії та операції, спрямовані на здійснення конкретних впливів на цінності і суспільно-політичні процеси в Україні. Для цього російські спецслужби використовували комплекс наративів, щоб підважити українську національну ідентичність, зруйнувати суспільну солідарність і довіру між громадянами та Державою, а також послабити прагнення українців до євроатлантичної інтеграції.

Одним із найбільш токсичних був наратив про «фашизм в Україні». Відповідні інформаційні операції проводились щонайменше з початку 2000-х років, досягнувши безпрецедентної інтенсивності у 2014 році, з початком гібридної агресії проти України. Повномасштабне російське вторгнення також починалося під акомпанемент путінської демагогії про «денацифікацію» і «захист Донбасу від українських фашистів». Проте у 2022 році вже стало цілком очевидно, що чутливість українського суспільства до цього наративу знизилась до мінімальних значень. Цього вдалося досягти завдяки комплексним зусиллям влади і громадянського суспільства, які значно активізувалися після 2014 року й тривають дотепер.

Так само тривають і подальші спроби москви просувати наратив про «фашизм в Україні» як на міжнародну, так і на українську аудиторію. Проте, цю битву великої інформаційної війни кремль програв.

І помітну роль в одному з її фінальних епізодів зіграв Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (далі – ЦСКІБ).

Наратив про «український фашизм» глибоко закорінений в ідеологію путінського режиму – рашизм [5]. Фундаментом рашизму є російський «культ Перемоги», створений на основі радянських ідеологічних напрацювань часів «застою». Диктаторський режим путіна потребував легітимізації, але здобути її у демократичний спосіб було неможливо: надто очевидними були фальсифікації виборів, переслідування опозиції і порушення конституції. Тому для виправдання диктатури був реанімований радянський культ «Великої Перемоги». Основою російської ідентичності було оголошено уявне спадкоємство від «радянського народу-переможця», а пам'ять про «Велику Перемогу» у Другій світовій війні визнано сакральною.

Путінський режим позиціонувався як гарант недоторканності цієї пам'яті, на яку нібито зазіхали «фальсифікатори» та «іноагенти». Паралельно відбувалася прихована (а віднедавна – відкрита) реабілітація сталінізму: мовляв, лише під керівництвом «мудрого вождя» народ здатний на видатні подвиги. Крім того, приписування перемоги над нацизмом винятково СРСР (а згодом – лише росії) роз'ятрювало великодержавний шовінізм. Якщо росія самотужки «врятувала людство від нацизму», значить вона має ексклюзивне «історичне право» вирішувати долю інших народів на свій розсуд, незважаючи на міжнародне право, конвенції ООН тощо. Фактично, російський культ «Великої Перемоги» в його сучасному стані можна розглядати як громадянську релігію рф.

Кейс 1

Дискредитація росією В. Ющенка з використанням наративу «український фашизм»

Для дискредитації Віктора Ющенка (спочатку кандидата, а потім – Президента України) широко використовувались звинувачення у фашизмі.

Архітектором передвиборчої кампанії януковича 2004 р. був російський політтехнолог Глеб Павловській. У 2000 р. він розробляв першу президентську кампанію путіна, до 2011 р. був радником керівника адміністрації президента рф.

Окрім «домашнього» застосування, «культ Перемоги» був засобом впливу на іноземні держави, в тому числі – на Україну. На певному етапі експорт «культу Перемоги» в Україну можна було розглядати як складову «м'якої сили» росії. Однак він також використовувався для мобілізації проросійських сил в Україні і розпалювання внутрішньої конфліктності в суспільстві.

З початком збройної агресії проти України у 2014 р. наратив про «український фашизм» посів одне з головних місць в системі російської пропаганди. Якщо підсумувати усі його змістовні варіації, він зводиться до наступної формули: «Війна проти України – це продовження священної війни з фашизмом, яку росія почала у 1941 році» [3]. З точки зору його структури, він містить низку субнаративів, просування яких в ході інформаційних кампаній та операцій відповідає конкретним військово-політичним цілям кремля.

	Субнаратив	Мета просування
1	«Україна – фашистська держава»	Заперечення права України на існування як суверенної незалежної Держави
2	«Україною керують фашисти»	Делегітимізація вищого військово-політичного керівництва України
3	«Нацистська Україна – загроза для росії»	Виправдання збройного нападу на Україну
4	«Українська армія – це сучасні нацисти»	Дискредитація Сил Оборони України
5	«росія звільняє мешканців України від фашизму»	Утвердження окупаційної влади на ТОТ України

Особливістю російської пропаганди в цьому контексті є заплутаний тезаурус. Слова *(нео)нацизм, (нео)фашизм, (агресивний) націоналізм, расизм, бандерівщина* тощо використовуються без жодного зв'язку зі своїм історичним або політичним змістом. Для російської пропаганди вони складають синонімічний ряд, який використовується для формування образу ворога і дегуманізації жертви. Як свідчить дослідження ЦСКІБ, звинувачення у «фашизмі» є складовою геноцидної риторики кремля щодо України і українців [2].

Наратив про «український фашизм» був одним із головних способів виправдання повномасштабного вторгнення в Україну – воно починалося саме під гаслом «денацифікації». З одного боку, така риторика повинна була переконати росіян у необхідності війни, а з іншого – заохотити українців щонайменше до неспротиву окупантам, а щонайбільше – до активного колабораціонізму. У зверненні 24.02.2022 р. путін сказав: *«Маю звернутися і до військовослужбовців Збройних Сил України. Шановні товариші! Ваші батьки, діди, прадіди не для того билися з нацистами, захищаючи нашу спільну Батьківщину, щоб сьогоднішні неонацисти захопили владу в Україні. Ви давали присягу на вірність українському народу, а не антинародній хунті, яка грабує Україну і знущається з цього самого народу»* [6].

Однак, попри шалені зусилля російських спецслужб, Сили оборони України виявили абсолютний імунітет до закликів ворога.

Не менш важливим завданням російської пропаганди був пошук «позитивних історій», які б підтвердили наратив про те, що росія «звільняє мешканців України від фашизму», а не веде неспровоковану геноцидну війну проти суверенної Держави.

Кейс 2

«Бабушка оказалась не наша»

У квітні 2022 року було поширено відео, зняте на Харківщині: літня жінка вийшла до українських військових із червоним прапором. Солдати поспілкувалися з пенсіонеркою, дали їй пакет з продуктами, а прапор кинули на землю і розтоптали [1]. Це відео зняли й оприлюднили самі українські військові. Важливо зазначити, що воно не містило нічого, що можна було б інтерпретувати як тиск або насильницькі дії. Спілкування жінки з військовими було спокійним і прапор вона віддала сама. росія одразу ж підхопила це відео і почала

створювати власний пропагандистський міф: мовляв, українська бабуся так чекала «російських визволителів», що мужньо вийшла з радянським прапором до «озброєних укронацистів», які нібито познущалися з неї.

Цей пропагандистський образ потенційно міг виконати цілу низку функцій, корисних для держави-агресорки.

По-перше, переконати ЦА, що в Україні достатньо тих, хто зустрічає російські війська як «визволителів».

По-друге, викликати сильний емоційний відгук і мобілізувати цільову аудиторію на підтримку війни проти України: мовляв, росія захищає ось таких бабусь від озброєних «українських нацистів».

По-третє, поміняти місцями жертву і агресора. Як агресора подано ЗС України, які нібито знущаються над беззбройними пенсіонерами, натомість цільова аудиторія могла асоціювати себе із бабусею, яка потребує захисту, або, відповідно, із російськими військовими, які надають такий захист.

По-четверте, образ посилити кремлівський наратив про те, що неспровокована злочинна агресія проти України насправді є вимушеним і справедливим актом «денацифікації».

Російська пропаганда прагнула охопити якомога ширший спектр цільових аудиторій – і внутрішню російську, і міжнародну. А також аудиторії всередині України, яких окупанти прагнули схилити до пасивного неспротиву або активного колабораціонізму.

Про те, наскільки великими були сподівання москви на успіх цієї інформаційної операції, свідчить її розмах. Ще у квітні **російські медіа позиціонували пенсіонерку як «символ спеціальної воєнної операції»**. 12 квітня 2022 року історію про «мужню бабусю з прапором» на засіданні Радбезу ООН розповів заступник постпреда рф дмитрій полянський.

Тоді ж у росії і на ТОТ розгорнулася **широка кампанія із тиражування візуального образу «бабусі з прапором»**. Вже у першій половині травня монументи «бабусі із прапором» встановили у Белгороді, Воронежі, Костромі, окупованому Маріуполі. Також у багатьох містах з'явилися відповідні бігборди і мурали, почалося масове виготовлення різноманітної атрибутики: статуєток, стікерів, футболіток, шевронів тощо.

Проте, досить швидко москва була змушена згорнути цю інформаційну кампанію. І до цього призвели дії **Центру стратегічних комунікацій, який оперативно підготував і провів ґрунтовну кампанію зі спростування російських пропагандистських вигадок**.

Фото. Тиражування образу «бабусі з прапором» в рф

Так, ЦСКІБ розшукав ту саму бабусю. На початку була проведена оцінка її морально-психологічного стану. А згодом Центр організував максимальний розголос справжніх мотивів і обставин появи жінки із радянським прапором. Для початку з жінкою спілкувалися співробітник ЦСКІБ, потім реальна історія була опублікована на ресурсах Центру. Як виявилось, того дня, коли було

зняте те саме відео, розгублена жінка вважала, що перед нею – солдати армії рф. Своїми діями вона намагалася переконати окупантів «не громити Україну», а червоний прапор взяла як додатковий аргумент – тому, що вважала його російським.

Було спростовано брехню про те, що жінка нібито намагалася протистояти солдатам ЗС України. *«Я розумію того хлопця, що топтав червоний прапор. Вони нас захищають, гинуть, а тут я з цим прапором ...»*, – сказала жінка в інтерв'ю, висловивши вдячність українським військовим за захист і допомогу [1]. Згодом кампанія поширилась на інші українські, іноземні і навіть російські медіа.

Найбільший резонанс отримав відповідний репортаж російської служби ВВС – того року він був номінований і увійшов в трійку кращих журналістських розслідувань про росію [4].

Таким чином, завдяки оперативним діям ЦСКІБ і широкій взаємодії з медіа вдалося своєчасно досягти потужного кумулятивного інформаційного ефекту, завдяки якому пропагандистський міф, який росія встигла створити навколо «бабусі з прапором», було повністю зруйновано, а відповідну інформаційну

кампанію ворога – зірвано. «Бабушка оказалась не наша», підсумували російські коментатори під новинами про цей випадок.

Отже, провал спроб поширення нарративу «український фашизм» на аудиторію всередині України змусив Москву змінювати стратегію інформаційної війни. Впродовж 2022 – 2023 рр. відбулася зміна пріоритетів російської пропаганди на користь внутрішніх питань порядку денного України. Відтоді основні зусилля російський спецслужб спрямовані на розпалення протиріч всередині українського суспільства, провокування конфліктів і перебільшення масштабу наявних проблем.

Мета цієї діяльності залишається незмінною: зламати опір України і реалізувати цілі Кремля, які полягають у знищенні Української державності та стиранні української національної ідентичності. Проте, на сучасному етапі ворог відмовився від стратегії навернення, тобто нав'язування українцям рашистської ідеології і доктрини «руського мира», на користь стратегії дестабілізації – нав'язування деструктивних патернів мислення і поведінки, закамурфльованих під «патріотичні». Тому рівень інформаційної загрози аж ніяк не можна применшувати. Держава і громадянське суспільство повинні постійно нарощувати спроможності протистояти інформаційним загрозам, які постають перед Україною.

Література

1. Бабця з червоним прапором: як провалилася російська пропаганда. *ЦСКІБ*, 10.05.2022. URL: <https://spravdi.gov.ua/babczya-z-chervonym-praporom-yak-provalylasya-rosijska-propaganda>.

2. Геноцидна риторика російського режиму: дослідження. *ЦСКІБ*, 15.11.2023. URL: <https://spravdi.gov.ua/genocyidna-rytoryka-rosijskogo-rezhymu-velyke-doslidzhennya-yake-dopomozhe-prytyagnuty-zlochyncziv-do-vidpovidalnosti>.

3. Головний міф російської пропаганди. Аналіз нарративу про «український фашизм»: дослідження. *ЦСКІБ*, 08.05.2025. URL: <https://spravdi.gov.ua/doslidzhennya-golovnyj-mif-rosijskoyi-propagandy-analiz-naratyvu-pro-ukrayinskyj-fashyzm>.

4. «Лучше бы я знаменитой не была». Как украинка с советским флагом стала культурным феноменом в России и что она об этом думает. *BBC News Русская служба*, 16.05.2022. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-61460620>.

5. Solovey I. The Cornerstone of Rashism. *The Ukrainian Review*, 08.05.2025 URL: <https://theukrainianreview.info/the-cornerstone-of-rashism>.

Джерело дослідження

6. путін в. Звернення, 24.02.2022. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/67843>.

РЕКОМЕНДАЦІ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Запобігання поширенню російських пропагандистських наративів вимагає реалізації комплексних заходів, а саме:

1. *Обмеження технічних ресурсів ворога.* Слід робити все можливе для блокування онлайн-ресурсів, задіяних для поширення пропаганди: вебсайтів, телеграм-каналів, ютуб-каналів, сторінок у соціальних мережах тощо. Для цього потрібно активно взаємодіяти з онлайн-платформами та ініціювати вдосконалення міжнародного законодавства в інформаційній сфері.

2. *Обмеження фінансових ресурсів ворога.* Важливим інструментом боротьби із загрозами з боку росії є санкційна політика, яка скорочує можливості кремля для фінансування як військової, так і інформаційної агресії.

3. *Розбудова стратегічних комунікацій.* Оскільки ефективність реактивних засобів протидії не може бути абсолютною, велике значення має розбудова стратегічних комунікацій із потенційно вразливими аудиторіями: формування стійкої довіри до офіційних джерел, вчасне донесення правдивої інформації тощо.

4. *Дослідження пропаганди.* Для розбудови ефективних стратегічних комунікацій необхідне системне вивчення російської пропаганди: наративів, меседжів, методик і тактик тощо.

5. *Консолідація зусиль.* Протидія інформаційним загрозам вимагає широкої міжнародної співпраці, а також координації зусиль державних інституцій (в т.ч. безпекових) із експертним середовищем і громадянським суспільством (в т.ч. медіаспільнотою).

**РЕАКТИВНЕ РЕАГУВАННЯ НА КАМПАНІЮ
З ДИСКРЕДИТАЦІЇ ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ О. СИРСЬКОГО
(з досвіду Центру протидії дезінформації РНБО України)**

Кирило ВІКТОРОВ

У ХІХ столітті пруський генерал Карл фон Клаузевіц визначив війну як «акт насильства, метою якого є змусити нашого противника виконати нашу волю» [1]. Цей вислів залишається актуальним і сьогодні. Так, з перших днів повномасштабного вторгнення рф в Україну розпочалися пекельні битви, які тривали не лише на суші, на морі чи у повітрі. Під ударом російських інформаційних атак опиняються всі сфери життя пересічних українців. Проте, деякі цілі російських окупантів залишаються сталими: дискредитувати Сили оборони України та військово-політичне керівництво нашої Держави.

Яскравим прикладом намагань ворога реалізувати злочинні плани є кампанія інформаційного впливу, спрямована на дискредитацію Головнокомандувача Збройних Сил України Олександра Сирського протягом перших місяців після його призначення.

Пропагандисти рф намагалися створити образ О. Сирського як «радянської та російської» людини. Ця стратегія мала на меті поширення недовіри до нового керівника ЗС України серед українських військовослужбовців для спричинення актів відмови від виконання бойових завдань. росіяни зосередилися на біографічних даних О. Сирського, зокрема розповсюджували маніпулятивні повідомлення про «російське походження» Головнокомандувача та його навчання в московському вищому загальновійськовому командному училищі (скріншот 1).

Ворог почав шукати «родичів» О. Сирського і залучати їх до дискредитації українського генерала. Головним «інструментом», який використовували ворожі пропагандисти, став Іван Сирський, якого пропагандисти охрестили «сином» Головнокомандувача та почали залучати до участі у дискредитаційних відео (скріншот 2).

9 февраля 2024, 04:43, обновлено 9 февраля 2024, 05:00

ТАСС

Медведев заявил, что испытывает к новому главкому ВСУ омерзение и ненависть

Заместитель председателя Совета безопасности РФ Дмитрий Медведев
© Юлия Зырянова/POOL/TASS

Зампред Совбеза РФ написал, что Александр Сырский "был советским русским офицером, а стал бандеровским предателем"

Скриншот 1. Фрагмент повідомлення російського інформаційного агентства ТАСС

"Иван Сырский сказал "Слава России!"

Приемный сын нового главнокомандующего ВСУ Александра Сырского выразил поддержку СВО на Украине и обратился к ВС России с поздравлениями по случаю взятия Авдеевки.

Иван Сырский, одетый в черную футболку с буквой Z и с казачьей папахой, посетил российское генконсульство в Сиднее, где рассказал о планах получить гражданство РФ. Сейчас мужчина живет в Австралии вместе с мамой и братом. Они переехали туда после развода родителей.

Скриншот 2. Пример дискредитационного видеоролика, опубликованного в телеграм-канале «Сигнал»

Центр протидії дезінформації РНБО України, усвідомлюючи серйозність загрози, яку несуть ці маніпуляції, негайно розпочав реалізацію заходів, спрямованих на нівелювання ворожої інформаційної кампанії і мінімізацію деструктивних наслідків завданої шкоди. Зокрема, було опубліковано інформаційно-аналітичні матеріали про плани ворога та інструменти, які використовували росіяни для паплюження образу Головнокомандувача ЗС України (скриншот 3).

#ЦПД_пояснює:

⚡ Росіяни намагаються нав'язати новому Головному ЗСУ образ «радянської та російської» людини, - керівник ЦПД РНБО, лейтенант Андрій Коваленко.

Для цього вони шукають його родичів у рф, «друзів родини», в яких беруть коментарі та розповсюджують в інформпросторі з відповідним контекстом. Головна мета цієї кампанії – дискредитація Головкама і зниження довіри до ЗСУ.

! Важливо пам'ятати:

■ Сирський тривалий час був частиною команди Залужного.

■ Він командував успішними операціями, зокрема зі звільнення Київщини та Харківщини. Вони були б неможливі без якісного особового складу, але багато залежить від командування. Тож, Сирський показав, що вміє досягати результату у війні проти рф.

■ Команда Сирського складається з молодих командирів, які пішли на підвищення. Це є передумовою для системних покращень у ЗСУ.

■ Підтримка кампанії про те, що Головкама є «російською людиною» – це підігрівання ворожій дезінформації.

👉 Довіра до ЗСУ має залишатися на найвищому рівні.

Скриншот 3. Публікація в офіційних каналах комунікації ЦПД РНБО України

Центр також розвінчав маніпулятивну інформацію щодо «сина» Головнокомандувача. Аудиторії було роз'яснено, що І. Сирський, який став «героєм» російських дискредитаційних відео, насправді є сином колишньої дружини українського генерала, з якою він розлучився у 2009 році й відтоді не підтримував жодних стосунків (скриншот 4).

#ЦПД_пояснює:

⚡ російські пропагандисти поширюють відеопровокацію з так званим «сином Сирського». Цей ролик є частиною [масштабної ворожої ІПсО](#), спрямованої проти командування ЗСУ.

■ В рф намагаються скористатися тим, що у багатьох українців, зокрема військових, є родичі в рф. Цим вороги намагаються дискредитувати українців.

! Іван Сирський, який став героєм російських роликів, не є сином Головнокомандувача ЗСУ. Він син колишньої дружини Олександра Сирського від її іншого шлюбу. Івана Олександр Сирський не всиновлював, а з його матір'ю розлучився ще у 2009 році.

■ Колишня дружина Олександра Сирського ще 14 років тому виїхала разом з дітьми та новим чоловіком до Австралії. З її родиною генерал-полковник Сирський не підтримує жодних стосунків.

👉 Не піддавайтеся ворожій пропаганді та довіряйте тільки верифікованим джерелам інформації.

Скриншот 4. Публікація в офіційних каналах комунікації ЦПД РНБО України

● #ЦПД_застерігає:

✗ ЦПД спільно з кібердепартаментом СБУ виявили масштабну дезінформаційну кампанію рф з **дискредитації** Головнокомандувача ЗСУ Олександра Сирського. З'ясувалося, що ворог поширює фейки про ситуацію на фронті та про Головкама з метою інформаційно-психологічного впливу на військовослужбовців.

✓ Деструктивні меседжі рф просуває через мережу фейкових акаунтів у соцмережах Facebook, Instagram, X та Telegram, створених російськими спецслужбами.

!! Підрозділи інформаційного протидіювання спецслужб рф суттєво активізувались останнім часом як в Україні, так і в країнах-членах НАТО.

▼ Міноборони Франції звинуватило рф у цілеспрямованому поширенні неправдивої інформації про Францію в контексті розв'язаної московією війни проти України.

▼ Крім того, редакція The Washington Post отримала доступ до документів щодо організації кремлем дезінформаційних кампаній по всьому світу.

👉 Отримуйте інформацію з офіційних джерел. Наприклад, [офіційної сторінки](#) Головнокомандувача ЗСУ.

Скриншот 5. Публікація в офіційних каналах комунікації ЦПД РНБО України

Крім цього, завдяки спільним діям Центру та ДКІБ СБ України виявлено і заблоковано масштабну мережу фейкових сторінок в усіх популярних соціальних мережах, метою яких було поширення дезінформації про Головнокомандувача ЗС України.

Матеріали Центру широко поширювалися в інформаційному просторі і були позитивно сприйняті українським суспільством та медійною спільнотою. Ворожу кампанію з дискредитації Головнокомандувача ЗС України вдалося успішно припинити, а плани росіян нав'язати українському генералу образ «радянської і російської» людини – повністю зірвати.

Література

1. Clausewitz C. von. Vom Kriege. Hrsg. von Werner Hahlweg. Bonn: Dümmler, 1991. URL: <https://clausewitzstudies.org/readings/VomKriege1832/Book1.htm#1-1>.

РЕКОМЕНДАЦІ ЩОДО ПРОАКТИВНОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ІМІДЖЕВИХ ЗАГРОЗ

1. *Моніторинг та раннє виявлення загроз*: створити систему моніторингу інформаційного простору, яка не лише реагуватиме на поточні загрози, але й передбачатиме появу нових. Для цього потрібно використовувати аналітичні інструменти, які дозволяють ідентифікувати потенційні маніпуляції на ранніх етапах й оперативно нейтралізувати загрози.

2. *Стратегії контрнарративів і управління іміджем*: сформулювати стратегію контрнарративів, яка передбачає не лише спростування дезінформаційних повідомлень, але й пропонує аргументовану інтерпретацію подій або ситуацій. Мета – формування довіри до державних інституцій, зокрема, шляхом залучення ключових осіб і медіа до поширення достовірної інформації, що сприятиме збереженню позитивного іміджу державних інституцій та ключових осіб і нейтралізуватиме дезінформацію.

3. *Залучення ЦА та підвищення рівня довіри до державних інституцій*: зосередити увагу на комунікаціях з ЦА, зокрема військово-службовцями та громадськістю, для збереження довіри до ключових державних інституцій: надавати на регулярній основі достовірні верифіковані дані, що сприятиме недопущенню використання інформації з маніпулятивною метою.

4. *Інтеграція юридичних і технологічних заходів для протидії дезінформації*: обмежити доступ до інформаційних загроз із використанням юридичних та технологічних засобів, зокрема регулярне виявлення і блокування фейкових акаунтів сприятиме мінімізації негативного впливу дезінформації. Важливим аспектом боротьби з дезінформацією є не тільки оперативна реакція на фейкові повідомлення, але й стратегічна взаємодія з правоохоронними органами та міжнародними партнерами.

5. *Оцінка ефективності комунікаційних стратегій та вдосконалення методів*: після нівелювання конкретної дезінформаційної кампанії потрібно провести глибокий аналіз ефективності обраних контрзаходів. Ретельна оцінка результатів дозволить визначити сильні та слабкі сторони стратегії комунікацій, що стане основою для вдосконалення механізмів протидії майбутнім інформаційним загрозам.

ТЕРОРИСТИ-ПІДЛІТКИ. ВИБУХОВИЙ ВІК НА СЛУЖБІ фсб

Олег ПОКАЛЬЧУК

У 2024 – 2025 роках кількість підлітків, завербованих російською агентурою для здійснення диверсійно-терористичної діяльності, зберігається на рівні 22 % від загальної кількості всіх злочинців. За офіційною інформацією, у 2024 році СБ України разом із НП України затримала понад 450 осіб, які займалися підпалами на замовлення російських кураторів; значна частина з них – підлітки, яких активно вербували через соцмережі [1; 5]. Тобто орієнтовно понад 90 підлітків були затримані у 2024 – 2025 рр. [5].

Конкретна кількість саме підлітків офіційно не оприлюднюється, але зафіксовано численні випадки затримання груп неповнолітніх віком від 12 до 17 років за диверсії та підпали на об'єктах інфраструктури [2; 3]. Тобто проблема з наявністю загрози національній безпеці України у «мертвій зоні» суспільно-психологічного сприйняття проблеми лишається сталою і не має тенденції до зменшення.

Слово «діти», яке вживається медійниками та користувачами соцмереж при описі подій, додатково драматизує ситуацію і виводить її з правового поля в бік природних материнських рефлексій. Підлітки – не діти. Дитинство – це вік від 3 до 8 років, перший період. Другий період дитинства у хлопців триває від 8 до 12 років, у дівчат від 8 до 11 років.

За кваліфікаційними ознаками ці молоді люди, які цілком осмислено і старанно виготовляли знаряддя масового вбивства, розуміючи зміст своїх дій, – просто терористи. Це стверджує 258 стаття ККУ: «Терористичний акт, тобто застосування зброї, вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди» [4].

Для неповнолітніх застосовуються спеціальні процедури кримінальної відповідальності, враховуючи їх вік та ступінь участі у злочині, але на визначення поняття «тероризм» це не впливає.

Чому ця вікова категорія населення стає об'єктом специфічних вербувальних заходів? Які біологічні передумови психологічної нестійкості? Найбільші зміни префронтальної кори головного мозку (ПФК) відбуваються у період від 10 до 25 років, коли формуються і дозрівають ці ділянки мозку. ПФК, яка морфологічно відповідає за раціональне мислення і соціалізацію, в базових антропологічних параметрах мала би повністю дозрівати приблизно у віці 21 – 24 років. Під час цього періоду відбувається процес «обрізання» зайвих синапсів і зміцнення тих, які часто використовуються, що впливає на розвиток когнітивних функцій і поведінки людини. Доки ці синапси не «обрізані», підліткова поведінка керується інстинктами й емоціями, і має мало спільного з осмисленням реальності. Така вікова динаміка розвитку когнітивних властивостей була достовірною для соціальних груп минулого, зі структурованими механізмами заохочень і покарань, які визначали права або обмеження допуску до «соціальних ліфтів».

Сучасна соціальна культура євроатлантичного регіону просуває поведінкову повістку, в якій відсутні ієрархічність, стримування, самодисципліна. Це, у тому числі, маркетингова стратегія, орієнтована на неприйняття дорослішання як додаткової відповідальності. Люди з підлітковою психікою, незалежно від біологічного віку, активніші в споживанні нових товарів, у тому числі інформаційних. Індустрія безмежних прав самореалізації для дітей і підлітків створила стереотип споживацької поведінки. В ньому будь-яка пропозиція розширення персональних можливостей сприймається як давно очікувана і невідкладна. Більшість (а)соціальних прикладів довкола показують їм, що особистий успіх і значна конкурентна перевага базуються на порушенні правил, а не на їх дотриманні.

Наприкінці ХХ століття з появою інтернету і соціальних мереж інфантильна поведінка стала новою, соціально прийнятною нормою. Раціональний діалог з дорослими малоефективний. Ідеологічні і моральні аргументи державницького спрямування для підлітків є домінуючими аргументами лише в тому випадку, коли ці настанови були домінуючими у власній родині та ширшому родинному колі. Тобто підліток в цілому адекватно сприймає реальність і її обставини, але як доповнюючий, другорядний фактор. Тому рефлексивне управління поведінкою людей з підлітковим світосприйманням через

стимуляцію примітивних бажань здійснюється противником у промислових масштабах. Це економічно вигідно і ефективно з точки зору затрат на реалізацію операцій впливу.

Які реперні точки управління поведінкою для цього використовуються?

Підлітки хочуть якомога швидше отримати статус дорослих. Раціональних обмежень для досягнення цього визнання у них не існує. Споживчі інтереси молоді постійно стимулюються, а можливості підвищення власного добробуту стрімко зменшуються. Парадокс у тому, що визнання дорослого статусу можна отримати тільки від дорослих. Авторитетність носія такого «дозволу» базується не просто на заохоченні правопорушень. Оператор психологічного впливу не тільки ідейно схвалює і підтримує потребу молоді людини в екстремальному випробуванні своїх можливостей, а й матеріально заохочує їх розширення, стаючи довіреною особою, першим конкретним, авторитетним провідником у «клуб дорослих». Він створює специфічний культ «героїзму».

Який світ оточує цих підлітків, які акценти розставляє оператор впливу? Світ зруйнованих правил і цінностей, комерційної сексуалізації, знецінення соціальних і гендерних ролей, росту свобод і зникнення відповідальностей. Є підкорення усіх форм культурного життя суверенності технік і технологій. Є нова релігія – віра в людський прогрес та технологічні інновації, віра в те, що рай можна досягнути через відданість технологіям. Етичні обмеження з точки зору біологічної конкуренції для підлітків не існують, це сповільнюючий і обтяжуючий чинник.

Світові прецеденти вербування підлітків для терористичної діяльності включають різноманітні методи й географічні регіони. Ось ключові приклади:

ІДІЛ (Ісламська Держава): вербування підлітків через соцмережі та пропаганду «ідеального халіфату». Неповнолітні використовувалися як смертники, розвідники і для виконання публічних страт.

Аль-Каїда: створення спеціальних «ігрових» чат-ботів для залучення підлітків. Так, у 2020 році британські спецслужби виявили канал з 500+ неповнолітніми учасниками.

Праві екстремісти: групи типу Atomwaffen Division вербують через геймінгові платформи, пропонуючи ідею «боротьби з системою».

Бойовики підліткового віку в збройних угрупованнях Латинської Америки і Африки відзначалися значно більшою жорстокістю, ніж дорослі солдати, які їх заохочують.

За оцінками UNICEF, у світі до 250 тисяч дітей і підлітків використовували як бойовиків, «живих щитів» чи смертників у понад 20 країнах із затяжними конфліктами. Найбільше таких випадків фіксували у країнах Африки (Південний Судан, Центральноафриканська Республіка, ДР Конго, Сомалі), а також в Азії (Афганістан, М'янма, Сирія, Ємен) [5; 6]. У Латинській Америці підлітки також залучаються до діяльності наркокартелів (до 30 % членів картелів – неповнолітні), партизанських і кримінальних угруповань, особливо в Колумбії, Мексиці, Бразилії та Центральній Америці. За останні п'ять років ситуація кількісно не змінюється.

Тобто те, що дорослі люди вважають екстремумом поведінки, для підлітка є лише маркером самоідентифікації. «Гаусова крива рівномірного розподілу», простий дзвоноподібний графік, який валідний і для соціальної динаміки, нагадує нам, що екстремальні значення не лише обмежені, але й симетричні. В кожній соціальній групі є такий самий графік зі своїми екстремумами. Це не статичний показник, він «танцює» ліворуч-праворуч, як показник на осцилографі. Змінюються соціальні умови – міняється і горизонтальний зсув кривої. Тобто кількості правопорушників, завербованих ворожими спецслужбами, згідно з графіком рівномірного розподілу, симетрично відповідає аналогічна кількість патріотично налаштованих підлітків. Робота з цією категорією населення лежить у сфері класичної контрпропаганди. Тобто фатально не встигає за викликами часу.

Є окремі позитивні приклади: проєкт чат-боту «Спали фсбшника». Ефективний, але нішовий. І, як більшість українських безпекових проєктів, реактивний, а не проактивний. Тобто орієнтований на «сіру зону» ризику, на центральну частину графіка Гауса. І в цьому сенсі виконує своє призначення.

Але наші уявлення про політичну і соціальну реальність виділяють лише ту фазу, яка підвищує самооцінку і додає оптимізму. Медіа кількісно менше розповідають про сміливих і патріотичних молодих людей, якими ми пишаємося, а більше – про злочинців. Створюється враження, що злочинців на порядок більше.

Медіасередовище виконує такі функції:

– структурує те, що індивіди бачать, говорять і, відповідно, роблять;

– приписує індивідам певні ролі і допомагає їх дотримуватися;

– зумовлює, що дозволено робити, а що – заборонено.

Що медіа пишуть, те людина і «дзеркалить». Функція дзеркальних нейронів полягає в тому, що вони активуються як при виконанні певної дії, так і при спостереженні за цією ж дією іншими людьми. Дзеркальні нейрони також відіграють роль у навчанні шляхом наслідування. Чим яскравіший приклад, тим більше збуджує. Якщо критичне мислення відсутнє за віком, то формується відповідний психологічний імпринтинг – процес навчання, при якому образи чи поведінки фіксуються в пам'яті під час критичних періодів розвитку, утворюючи стійкі програми поведінки. Хто ефективніше і яскравіше створює імпринт – той і оператор впливу.

Найбільш успішними країнами у боротьбі з вербуванням підлітків до терористичної діяльності вважаються:

Ізраїль. В країні активно залучено громадянське суспільство до роботи з поліцією, впроваджують антитерористичну освіту школярів, навчають дітей розпізнавати загрози та протидіяти радикалізації [1].

США. Наявна потужна система міжвідомчої співпраці, профілактичної роботи та інформаційних кампаній, спрямованих на молодь. Велику увагу приділено просвітництву і взаємодії з громадськими організаціями [1; 3].

Німеччина. Застосовано комплексну молодіжну політику, існує розвинена система ювенальної юстиції, соціальної підтримки та профілактики злочинності серед неповнолітніх. Важливу роль відіграють державні й громадські інституції, які працюють з молоддю на різних рівнях [3].

Ефективність цих країн пояснюється поєднанням профілактики, освіти, соціальної підтримки та широкої співпраці державних і громадських структур.

Отже, відсоток підлітків, вразливих до вербувальних заходів противника, не має тенденцій до зменшення. Може змінитися лише оперативна тематика і спосіб постановки задач куратором. Соціально-психологічні особливості психології підлітків в умовах війни

характеризуються підвищеною вразливістю до маніпуляцій, зокрема до вербувальних заходів противника. Бажано враховувати, що крім тактичних одноразових завдань по принципу «агент-жертва», противник імовірно працюватиме зі своїм кадровим потенціалом і на перспективу, «на виріст». Тобто, крім оперативно-тактичного виміру треба мати на увазі ще й стратегічний. Молоді люди значно більше прислухаються до думок ровесників, або на два-три роки старших, ніж до дорослих.

Офіційна медійна політика держави, яка відображає існуючий соціально-політичний наратив, декларує, що злочини підлітків, як і загалом зрадницька діяльність дорослих, є прикрими винятками, а не тривожним маркером невідповідності державної політики у сфері освіти і культури до існуючої в суспільстві соціально-психологічної атмосфери.

Міжнародний досвід роботи з підлітками передбачає, крім превентивних заходів, активне залучення підлітків і молоді до викриття і протидії ворожій агентурі у своєму віковому сегменті.

Література

1. Албул С. Минулого року СБУ затримала понад 450 осіб, які займались підпалами на замовлення російських кураторів. *Лівий берег*, 16.01.2025. URL: https://lb.ua/society/2025/01/15/655367_minulogo_roku_sbu_zatrimala_ponad_450.html.

2. Вербували підлітків для вчинення диверсій: Нацполіція спільно з СБУ викрила схему російських спецслужб. *Міністерство внутрішніх справ України*, 16.04.2024. URL: <https://mvs.gov.ua/news/verbuvali-pidlitkiv-dlia-vcinennia-diversii-nacpoliciia-spilno-z-sbu-vikrila-sxemu-rosiiskix-specsluzb>.

3. Кафтко С. Група українських школярів на замовлення рф вчиняла диверсії на залізниці – СБУ. *Українська правда*, 07.04.2025 URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/04/7/7506402>.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (редакція від 07.06.2025 р. № 4426-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234114#Texthttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

5. Лиса А. фсб вербує підлітків для терактів – СБУ. *Кореспондент.net*, 02.04.2025. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4769143-fsb-verbuie-pidlitkiv-dlia-teraktiv-sbu>.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
ФАХІВЦЯМ БЕЗПЕКОВИХ І ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ
ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПРОФІЛАКТИЧНИХ І КОНТРВЕРБУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ
У РОБОТІ З МОЛОДДЮ**

1. Створити соціологічну мапу ціннісних орієнтацій сучасних українських підлітків, виявити основні контркультурні тренди і вразливості, використовувати їх у запобіганні вербувальним заходам противника.

2. Створити «коло довіри» безпосередньо з середовища дитячих і молодіжних, скаутських організацій України із залученням курсантів військових освітніх закладів у ролі модераторів.

3. Підлітків-патріотів, які добре себе виявили в ситуаціях щодо захисту Батьківщини, не лише нагороджувати і заохочувати, а робити постійно діючими медійними персонажами, агентами позитивного впливу на однолітків.

4. Впровадити курси антитерористичної освіти у школах, щоб навчити дітей розпізнавати ворожі інформаційно-психологічні впливи.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ Й НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ЯК ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗМІНИТЬ ІНФОРМАЦІЙНУ ВІЙНУ В НАСТУПНІ П'ЯТЬ РОКІВ

Андрій КОВАЛЕНКО

Генеративний штучний інтелект вже суттєво змінив характер інформаційного простору. Моделі типу ChatGPT, Gemini, Grok генерують великі обсяги тексту, а програми на кшталт Midjourney чи DALL·E – зображення, фактично «навчаючи» мережу новому контенту в реальному часі. Багато можливостей створювати AI двійників, а також аудіовізуальний контент за допомогою ElevenLabs та не тільки вже спрощують побудову інформаційних кампаній впливу всіма доступними мовами світу.

Як ШІ працює сьогодні

Як наголошують дослідники RAND, «генеративний ШІ породив епоху, коли чат-боти, сервіси створення зображень і голосових клонів можуть продукувати контент, що видається людським». Це дає можливість будь-кому створювати величезну кількість інформації – від «новинних» статей до фейкових акаунтів у соцмережах – і впливати на думку мас, не потребуючи колишніх «армій» пропагандистів. За оцінкою Brookings, «з появою ШІ та інших технологій будь-хто може долучитися до поширення дезінформації у незрівнянно більших масштабах, ніж будь-коли» [2].

ШІ і виробництво дезінформації. Автоматизовані системи генерують реалістичний фейковий контент, який важко відрізнити від справжнього. Дослідження NewsGuard показали, що лише за кілька місяців кількість сайтів з AI-генерованими «новинами» зросла у 10 разів – з десятків до сотень. Ба більше, генеративний ШІ «нижче планки входження»: усім тепер доступні потужні інструменти, які за

допомогою простого текстового запиту створюють образи чи звуки. Наприклад, за допомогою штучного інтелекту вже створюють «новинних ведучих» з вигаданими обличчями й професійною дикцією; такі системи мовлення можуть озвучувати будь-який меседж, а потім тисячі ботів розміщують його по соцмережах [3].

III як «інформаційний інженер». Мережеві платформи використовують алгоритми штучного інтелекту (NLP, ML) для ранжування й поширення контенту. Як показує аналіз, пошукові системи та системи чат-ботів, що сканують інтернет, віддають перевагу «свіжій» інформації і тим джерелам, які часто цитують інші – навіть якщо контент фейковий. Так формується «замкнене коло»: наповнення мережі однотипними брехливими повідомленнями призводить до того, що й відповіді чат-ботів часто містять кремлівські нарративи. Наприклад, запити до лідерів чат-ботів щодо подій війни в Україні все частіше повертають «тези з російських телеграм-каналів» – про «американські біолабораторії», «горе-найманців» чи «польотів іноземних інструкторів», узятих із заборонених ТАСС і запозичених фейкових сайтів.

У сукупності такі явища вже називають *LLM grooming* або «генеративною інтернет-війною» – коли алгоритми самі втягують інформаційний простір і формують патерни, що потрапляють у всі ланки інформаційної поведінки.

«Правда» та інші російські стратегії. Центр протидії дезінформації РНБО України (далі – Центр) не тільки досліджує, але і здійснює заходи інформаційного характеру проти російських тактик. І зараз протистояння на рівні AI – окрема ділянка роботи. Із західними партнерами ми розробляємо проєкти на базі AI, які самі виявляють і прогнозують російські кампанії, створюють контрнарративи. Також, що важливо, не дати росіянам викривити правду.

У гібридній війні проти України та Заходу росія активно експериментує з AI-орієнтованими тактиками. Найгучніший кейс – так звана мережа «Правда», яку виявив Центр. Це група фейкових сайтів, створених під керівництвом російських спецслужб ще з 2014 року. Ці портали поширюють кремлівські версії подій – а потім, зловживаючи довірою систем на кшталт Wikipedia та великих мовних моделей, «перепишують» історію та факти війни на користь рф.

Видаючи себе за «авторитетні джерела», мережа «Правда» у 2023–2024 роках інтегрувала свої фейкові посилання у сотні статей Wikipedia й соціальних мереж. Чат-боти (а серед них – навіть Google Gemini) з великою вагою сприймають інформацію з Wikipedia, тому результати їхніх відповідей містять приховані пропагандистські меседжі.

Генеративне SEO. Звичні послуги Search Engine Optimization доповнилися *optimization* для ШІ. Як описує Washington Post [1], тепер цифрові маркетологи надають послуги «генеративної оптимізації»: просують потрібні тексти так, щоби їх охоче «збирали» пошукові боти і чат-боти. В AI-системах, налаштованих на пошук поточної інформації, це може вивести російські наративи в топ. Переміщення пропаганди по схемі «машина-машина» для охоплення і впливу відбувається за межами можливостей людських модераторів. Тобто будь-хто з ресурсами – від кремля до невеликої ТОВ – може «захити» потрібні тези у відповіді чат-ботів, заплативши за це певні суми коштів.

Ботоферми та інші методи. Якщо у старих інформаційних операціях контент крокував через телебачення, медіа, соціальні мережі та блогерів, то тепер його «відмивають» через ту саму інтернет-інфраструктуру.

Відомо, що ніби незалежні сайти «Правда» отримують матеріал із пропагандистських ТАСС і RT, а потім розсилають його сотнями. Їхнє завдання – не залучати реальних читачів, а наповнювати індекси пошукових систем і бази даних LLM. Мережа «Правда» дійшла до запуску тисяч подібних порталів під час виборів у США 2024 року, переважно на західних мовах. Перші сигнали інформаційної атаки (вкиди у фейсбук-групи, редагування wiki) з'являються у дні виборів у США, Румунії, Франції тощо.

Протистояти цьому можливо або блокуванням таких мереж, або створенням власних, більш ефективних.

ШІ в боротьбі з дезінформацією. Разом із темними сторонами ШІ розвиваються й світлі. Ті ж алгоритми дозволяють виявляти фейки швидше, ніж будь-коли. Скажімо, штучний інтелект здатен автоматизувати виявлення неправдивої або оманливої інформації, яку можна потім відсіяти.

За підтримки ЄС та ООН наразі створюють багато проєктів AI-фактчекінгу: вони використовують машинне навчання для сканування мільйонів дописів, пошуку поширених фейкових сюжетів і перевірки тверджень. Наприклад, британська організація Full Fact розробила систему, що з допомогою ШІ виявляє заяви з політичних промов чи статей та перевіряє їхню достовірність [4]. Подібні інструменти запускає і компанія NewsGuard: її алгоритм тренує великий ШІ розпізнавати топ-10 популярних неправдивих наративів і підказує оцінки надійності джерел [7].

Також велике поле роботи для ШІ – розпізнавання медіафейків: нові моделі здатні аналізувати зображення, аудіо і відео, знаходити сліди маніпуляції (артефакти зшивок кадрів, невідповідності голосу) і швидко сигналізувати про підозрілі пости. Наша робота показує, що сучасні ML-алгоритми виявляють патерни «мовлення» і настроїв у твітах і новинах, характерні для дезінформації, і можуть відстежувати розповсюдження аж до витoku з певних веб-сайтів.

Іншими словами, з допомогою ШІ можна відсортувати великі потоки повідомлень, зібрати «мережу розповсюдження» хибних тез і локалізувати центри пропаганди.

ШІ як зброя пропаганди. Натомість зворотний бік медалі – використання ШІ прямо для виробництва пропаганди. Генеративні технології дозволяють створювати повністю синтетичні медіаматеріали. За даними RAND, супротивники можуть генерувати цілий «пул» автентичних осіб (фейкових інфлюенсерів чи журналістів) і запускати їх у соцмережі [6].

Уже відомі випадки масових deepfake-відео: наприклад, штучні ютуб-блогери чи відомі «ведучі» з українським мовним акцентом для «боротьби проти НАТО».

У 2024 році хакери поширили відео, де вигаданий представник Держдепу нібито заявляв про «легітимність удару по російському місту» – ролик широко обговорювався в соцмережах до того, як його спростували.

Крім того, генеративний ШІ здатний створити тисячі варіантів одного повідомлення: різними словами, різними мовами, під різних впливових «амбасадорів» – чим і користуються масштабні ботмережі. Наприклад, у Словаччині під час виборів напередодні голосування з'ясувалося, що за допомогою AI-синтезу були клоновані голоси декількох кандидатів, які проговорювали сфабриковані заяви.

AI-боти і мережі. Генерація контенту в поєднанні з «ботофермами» означає куди більший масштаб дезінформації при менших затратах. Замість десятків щомісячно створюваних фальшивих акаунтів сотні AI-ботів можуть 24/7 поширювати потрібні повідомлення.

Натомість, захисні системи не встигають. У найгіршому випадку AI може сам виступити носієм масової пропаганди.

ШІ може перетворити отримання інформації на «Інтернет 3.0», де фейкові цифрові особи штучно множать потрібні наративи.

Також є швидко зростаючий виклик для демократій: авторитарні режими (рф, Китай, Іран тощо) вже тестують та впроваджують ці інструменти, аби впливати на вибори, посилювати внутрішній електоральний розкол і підірвати віру громадян у об'єктивні факти.

Маніпуляції із ШІ доступні навіть недержавним акторам. Всі ці загрози вимагатимуть змін до законодавств і реальні інструменти покарання.

Сценарії до 2030 року. Як все зміниться

Оптимістичний (ШІ як щит). Світ визнає виклики і розгортає протидію. Розвиваються прозорі фреймворки контролю ШІ (наприклад, реєстри даних, audit trails), а компанії удосконалюють алгоритми виявлення дезінформації. Набувають сили міжнародні домовленості про «білу етику» у генеративних моделях. В результаті провідні технології допомагають фільтрувати маніпуляції: сучасні ML-моделі дедалі точніше «бачать» штучні патерни та відстежують джерела хибної інформації. Фактчекінг на основі ШІ виходить на новий рівень – наприклад, мовні моделі генерують пояснення щодо довіри джерел, які майже співпадають з судженнями експертів. У такому майбутньому ШІ підвищує колективний імунітет до фейків і стає «автоматичним щитом» в інформаційній війні.

Песимістичний (ШІ як зброя). Технологічне змагання відбувається без ефективного регулювання з боку держав. Генеративні системи майже вільно виробляють потік пропаганди: підроблені відео та голоси стають буденністю, а бот-мережі працюють цілодобово. За сценарієм «гіпервійни» штучний інтелект діє в інтересах найсильніших гравців. Авторитарні держави (росія, Китай та ін.) освоюють інформаційний простір, що розвивається швидше за нормотворчі механізми, розширюючи масштаби маніпуляцій по всьому світу.

Фейковий контент стає тотальним – результати пошуку і чат-ботів наповнюються відвертою брехнею, поняття правди – розмите остаточно. Довіра до будь-яких офіційних та медійних заяв знижується до критичного рівня. Інформаційна стратегія авторитарних країн та її союзників спрацьовує.

Гібридний (двоозначна роль ШІ). Між цими крайнощами можливий змішаний сценарій. Інфраструктура для розповсюдження дезінформації стає ще потужнішою, але зростають і ресурси на її виявлення. Ефективність ШІ-протидії багато в чому залежатиме від демократії чи авторитарності конкретних країн. Наприклад, одні держави впроваджують державні детектори дїпфейків та кампанії з медіаграмотності, інші ж ігнорують проблеми або самі застосовують пропаганду. Водночас міжнародні організації розробляють правила «відповідального використання ШІ». Одного універсального рецепту проти дезінформації не існує, але ШІ має потенціал пом'якшити її наслідки за умови прозорості і поступової імплементації відповідних заходів. У такому гібридному майбутньому технологічні війни починають регулюватися – частково за рахунок кращої кібергігієни суспільства, частково через баланс приватних і державних ініціатив.

Отже, з огляду на тенденції останніх років, штучний інтелект у найближчі п'ять років радикально трансформуватиме інформаційну війну. Він одночасно розширює можливості прориву пропагандистських повідомлень і дає інструменти їхнього виявлення. Саме тому в сучасних гібридних конфліктах довкола України зростає боротьба за якість даних: хто контролюватиме інформаційні «мітки» у мережі, той отримає конкурентну перевагу. Учасники війни в інформаційному просторі мають готуватися до нових форм протистояння – від імітаційного озброєння нейронних мереж до арсеналів AI-протидії.

Література

1. Inside the Secretive World of AI-Optimized Websites. *Washington Post*, 2023. URL: <https://www.washingtonpost.com/technology/2023/08/08/ai-generated-websites-google>.

2. How Artificial Intelligence Could Accelerate the Spread of Disinformation. *Brookings Institution*, 2023. URL: <https://www.brookings.edu/articles>.

3. Misinformation Fingerprints Project. *NewsGuard*, 2024. URL: <https://www.newsguardtech.com/misinformation-monitor>.

4. Our Technology: How Full Fact Uses AI to Fight Misinformation. *Full Fact*, 2023. URL: <https://fullfact.org/about/our-technology>.

5. Slovakia's Election was Hit by an AI Deepfake. *Politico*, 02.10.2023. URL: <https://www.politico.eu/article/ai-deepfake-election-slovakia>.

6. The Rise of AI-Generated Content and Implications for National Security. *RAND Corporation*, 2023. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA242-3.html.

7. Tracking AI-generated News Sites. NewsGuard Technologies. *News Guard*, 2023. URL: <https://www.newsguardtech.com/special-reports/tracking-ai-generated-news-sites>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

У новій реальності інформаційної війни, де ШІ перетворився на повноцінного учасника бойових дій, держави, суспільства та міжнародні організації повинні діяти проактивно. Нижче – ключові напрямки, які потребують реалізації вже сьогодні.

1. *Побудова інфраструктури цифрової оборони.* Необхідно створити національні платформи з виявлення й фільтрації AI-дезінформації, зокрема deepfake-відео, синтетичних зображень і фейкових голосів. Такі інструменти повинні працювати у режимі реального часу, ідентифікуючи загрози до того, як вони охоплять широкі аудиторії.

2. *Прозорий контроль за джерелами.* Варто запустити реєстр токсичних джерел, який би слугував основою для відсіювання контенту. Особливо важливо фіксувати та маркувати мережі фейкових сайтів, що подають себе за західні медіа та впроваджують кремлівські наративи.

3. *Генеративна відповідь на генеративні атаки.* Держава має інвестувати у власні AI-платформи для генерації правдивих контр-нарративів багатьма мовами. Використання синтетичних голосів, віртуальних ведучих і мультимовних відео – не лише оборона, але й спосіб бути гучнішими за ворога.

4. *AI для розвідки і моніторингу.* ШІ здатен виявляти патерни поширення дезінформації, фіксувати первинні джерела вкидів, аналізувати настрої мереж. Автоматизація OSINT-аналітики – не перспектива, а необхідність.

5. *Медіаграмотність нового покоління.* Потрібно переглянути підхід до цифрової освіти. Громадяни мають навчитися розпізнавати фейки, створені не людьми, а алгоритмами. Особливо це стосується молоді та дітей – головної цілі інформаційної зброї.

6. *Регулювання ШІ на національному і міжнародному рівнях.* Без чітких правових норм ШІ залишиться зброєю у руках найагресивніших. Держави мають ухвалити закони щодо маркування синтетичного контенту, використання ШІ у виборчих кампаніях, генерації фейкових персон. Паралельно слід ініціювати міжнародні угоди щодо обмеження «гібридного ШІ» в авторитарних режимах.

7. *Міжнародна співпраця.* Україна має шанс стати лідером у створенні європейської платформи протидії AI-дезінформації. Спільні бази даних, стандарти, механізми раннього реагування і сервіси фактчекінгу, адаптовані до ШІ, – новий фронт у захисті демократичного простору.

МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРУ

*Іван АБЛАЗОВ,
Олександр ЛЕОНОВ,
Давид СМОЛЯК*

Сучасний розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), дозволяє оптимізувати велику кількість процесів, які донедавна виконувались людьми вручну. В контексті обробки великої кількості даних у цифровому вигляді провідну роль у цьому процесі починають відігравати великі мовні моделі (англ. *large language model, LLM*), які задовольняють різноманітні потреби користувачів, починаючи від генерації текстових повідомлень на обрану тематику і закінчуючи аналізом настроїв та емоційного стану цільової аудиторії при споживанні відповідного контенту [1]. Однак, поруч з очевидними перевагами, які надають зазначені технології, в умовах гібридного протистояння зацікавлені сторони можуть використовувати можливості ШІ для розповсюдження деструктивних матеріалів, у тому числі – в процесі навчання LLM. Зазначений процес є досить складним, під час якого з'являється можливість вплинути на інтерпретацію зібраної інформації великими обсягами даних.

Узагальнений процес навчання LLM складається з таких етапів [1]:

1. Збір текстових даних: навчання LLM починається зі збору великої кількості інформації. Вона може надходити з книг, веб-сайтів, статей або соціальних мереж з метою охоплення якомога більшої кількості даних (серед яких можуть бути і ворожі наративи).

2. Очищення даних: необроблені текстові дані піддаються попередній обробці, що полягає у видаленні небажаних символів, розбивки тексту на менші частини та переведенні у релевантний для моделі формат.

3. Поділ даних: попередньо масиви інформації розділяють на два набори. Один набір (навчальні дані) необхідний для навчання моделі, інший (дані перевірки) – використовується в подальшому для тестування продуктивності моделі.

4. Навчання моделі: під час цього етапу модель LLM переглядає навчальні дані, робить прогнози на основі обробленого матеріалу та регулює свої внутрішні параметри з метою зменшення різниці між її прогнозами і фактичними даними.

5. Перевірка моделі: завдяки даним перевірки відбувається процес аналізу ефективності навчання моделі LLM. Це дає змогу дослідити продуктивність моделі та за потреби налаштувати параметри для покращення.

6. Використання моделі: після навчання та оцінки модель LLM готова до використання й інтеграції у програми чи системи, де вона генеруватиме текст на основі нових введених даних.

7. Покращення моделі: модель LLM можна вдосконалювати з часом, використовуючи оновлені дані або коригуючи налаштування на основі відгуків і реального використання.

Таким чином, навчання LLM являє собою процес, під час якого використовуються великі обсяги інформації з різних типів джерел, в тому числі – соціальних мереж. Оскільки соціальні мережі надають можливість публікації не тільки фактів, а і суб'єктивних думок, виникають безпекові ризики, пов'язані з наповненням моделей LLM суперечливими фактами. В умовах інформаційного протиборства такими прогалинами можуть користуватись спеціальні служби, поширюючи дезінформацію в інфополі.

Основною метою поширення дезінформації є руйнування довіри до правдивої інформації, вона може підривати авторитет політичних діячів та видозмінювати поширюваний за допомогою соціальних мереж контент. Вченими Массачусетського технологічного інституту встановлено, що твіти, наповнені дезінформацією, поширюються людьми набагато швидше, ніж правдиві [2]. Без навичок критичного аналізу інформації значний прошарок інтернет-користувачів стає вразливим до впливу маніпуляцій та дезінформації.

Кейс **Деструктивне використання рф ШІ**

Практичним кейсом, що описує використання можливостей штучного інтелекту з метою розповсюдження дезінформації можна вважати деструктивну діяльність рф в інтернет-просторі. З початком широкомасштабного вторгнення рф в Україну російськими спец-

службами було запущено проєкт із назвою «Правда», що являє собою широко розгалужену мережу веб-сайтів. Суть проєкту полягає у створенні великої кількості матеріалу (мова йде про мільйони статей) проросійського змісту, який поширюється різними мовами по всьому світу, спотворюючи реальне сприйняття інформації. Особливістю зазначеної моделі є те, що в першу чергу вона націлена не на генерацію трафіку для користувачів, а для маніпулювання моделями штучного інтелекту. Оскільки процес навчання LLM передбачає збір великої кількості даних, контент, що поширюється за допомогою «Правди», наповнює результати, що видають мовні моделі, фейками. Дослідження десяти провідних ботів з ШІ, проведене службою контролю за дезінформацією News Guard, показало, що вони повторювали деструктивний матеріал понад 33% часу своєї роботи, просуваючи проросійські наративи [3]. Проєкт «Правда» фальсифікує достовірну інформацію, створюючи альтернативну реальність, де спотворений контент видається за правду завдяки масовості та повторюваності. Таким чином, інструменти ШІ можуть бути корисними і, водночас, становити небезпеку в контексті інформаційного протистояння.

Характеристикою сучасних воєн є не лише перевага над противником на полі бою, а і вплив на його суспільну свідомість, тому контроль інформаційного простору відіграє важливу роль у процесі когнітивного впливу. Якщо раніше владні структури контролювали правду через інститути (уряди, медіа, релігію), то сьогодні вони намагаються «перепрограмувати» самі механізми пошуку правди через вплив на алгоритми штучного інтелекту.

Американський мільярдер Ілон Маск оголосив про продаж платформи X (в минулому твіттер) власному стартапу xAI, що працює у сфері штучного інтелекту, у зв'язку з виникаючими можливостями, які розкриваються при поєднанні передових можливостей штучного інтелекту з величезним охопленням платформи X. Цей крок відображає важливу роль соціальних мереж, які не лише забезпечують доступ до широкої аудиторії, але й можуть використовуватися для навчання мовних моделей. Подібні процеси показують, як платформи зі значним охопленням можуть впливати на форму-

вання знань штучного інтелекту, що, у свою чергу, створює як можливості для розвитку технологій, так і ризики, пов'язані з маніпулюванням інформацією. У цьому контексті особливо загрозливими є проекти на кшталт «Правда», які цілеспрямовано наповнюють інформаційний простір викривленими нарративами, спотворюючи об'єктивне сприйняття інформації як людей, так і ШІ-систем.

Таким чином, дезінформація адаптується до нових технологій і використовує LLM для поширення маніпуляцій. Це відкриває новий фронт інформаційної війни в умовах гібридних конфліктів. Використання можливостей ШІ може відіграти ключову роль у поширенні потрібних нарративів та сприйнятті необхідної точки зору кінцевим споживачем інформації, де правда більше не є простою відповідністю фактам, вона залежить від того, хто контролює алгоритми.

Література

1. Що таке великі мовні моделі (LLM) – найкращі випадки використання, набори даних, майбутнє. *Shaip*. URL: <https://uk.shaip.com/blog/a-guide-large-language-model-llm>.
2. Dizikes P. Study: On Twitter, false news travels faster than true stories. MIT News. *Massachusetts Institute of Technology*. URL: <https://news.mit.edu/2018/study-twitter-false-news-travels-faster-true-stories-0308>.
3. Дослідники попереджають, що російська дезінформація «заражає» чат-боти ШІ. *RFI*. URL: <https://www.rfi.fr/uk>.

РЕКОМЕНДАЦІ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ МАНІПУЛЯЦІЯМ З ВИКОРИСТАННЯМ ШІ

1. Необхідно виробляти нові актуальні методи перевірки інформації, а також формувати критичне мислення у пересічних користувачів інтернету.

2. Варто розробляти спеціалізовані курси для державних службовців у сфері стратегічних комунікацій щодо впровадження штучного інтелекту у службову діяльність.

3. Необхідно удосконалювати можливості штучного інтелекту щодо виявлення та блокування деструктивних наративів.

4. Новітні інформаційні загрози вимагають комплексного підходу, що включає технологічні рішення, міжнародну співпрацю і підвищення рівня обізнаності суспільства. Тільки поєднання цих заходів дозволить ефективно реагувати на сучасні виклики в інформаційному просторі.

ВИКОРИСТАННЯ ШІ В ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ

Максим ГРУДКІН

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну стратегічні комунікації набули виняткового значення як у секторі оборони, так і у сфері психологічного впливу. Водночас активне впровадження штучного інтелекту (ШІ) суттєво змінило ландшафт інформаційної війни. Сучасний підхід до проведення інформаційно-психологічної операції, орієнтованої на дестабілізацію внутрішнього порядку на території рф із залученням ШІ як інструмента збору, аналізу та трансляції цільових меседжів представлений у кейсі 1.

Кейс 1

Дестабілізація внутрішнього порядку в рф

Стратегію використання ШІ в інформаційно-психологічних операціях можна представити схемою:

Етап 1. Вибір цілі. Агент психологічного центру самостійно обирає регіон чи місто, яке є вразливим до внутрішньої дестабілізації. Для цього ШІ використовується як аналітичний модуль – через запити до відкритих джерел, форумів, соціальних мереж і медій

формується список регіональних проблем. Як показує практика актуальними залишаються такі: погана інфраструктура, високий рівень алкоголізму й наркоманії, безкарність силових структур, міжетнічна чи міжрелігійна напруга, низький рівень освіти та медичного обслуговування.

На основі зібраної інформації формується досьє цільового середовища, оцінюється його медійна чутливість, визначаються потенційні канали впливу.

Етап 2. Створення «живої» сторінки. Визначивши цільовий регіон, агент створює фейкову соціальну сторінку, яка копіює реальну людину (з використанням фото, відео, поведінкових характеристик). ШІ допомагає формувати психологічний портрет цієї особи: аналізує її пости, лайки, музичні вподобання, створює історію життя (робота, родина, свята), генерує публікації із заданою періодичністю (імітація живого акаунту).

ШІ формує завдання для подальшого використання, зокрема у форматі команди: «Уяви себе людиною з таким-то психопортретом і веди комунікацію відповідно».

Етап 3. Вбудовування в цільове інфополе. Для просування наративів використовуються дві стратегії: *масове охоплення* (запуск коротких емоційних відео в рілсі/тіктоці) і *таргетоване впровадження* – налагодження контакту з адміністраторами локальних сторінок («Типичный Грозный» тощо).

Діалог ведеться з урахуванням психотипу, а ШІ виконує команду: «Веди діалог з емоційною асоціативністю, прагни до довіри». Метою є виклик довіри, формування уявлення про співрозмовника як реальну, співпереживаючу людину. Лише після цього передається резонансний контент (заздалегідь підготовлений).

Етап 4. Ініціація конфлікту. Після публікації провокативного матеріалу активуються ще дві заздалегідь створені сторінки, які в коментарях розігрують конфлікт. ШІ використовується для: підбору стилістики коментарів відповідно до психотипів, формування «народної точки зору» через штучно згенеровані обговорення, активації алгоритмів інстаграму/тіктоку, які піднімають охоплення через активність у коментарях.

Етап 5. Розгортання наративу. Після успішної публікації провокативного контенту й організації дискусії ІІІ коригує меседжі відповідно до реакції аудиторії. Основне завдання – створення стійкої негативної емоційної асоціації до регіональної влади, місцевих силовиків, державного апарату загалом.

Унікається прямий заклик до повалення режиму, натомість культивується атмосфера зневіри, несправедливості та фрустрації. Такий підхід є довгостроковим і має за мету поступову ерозію довіри до державних інституцій.

Окрім складних та високотехнологічних методів, описаних у попередньому кейсі, в арсеналі інформаційно-психологічних операцій є низка **спрощених, проте ефективних тактик**, які широко застосовувалися, зокрема, під час виборів у США.

Одним із найвідоміших прикладів є діяльність російських фабрик тролів (так звані «Лахта-центри»), які вели інформаційне маніпулювання за допомогою фейкових акаунтів у соціальних мережах. Ці акаунти, заздалегідь створені і добре замасковані під «звичайних американців», цілеспрямовано публікували контент із тригерними темами – расові конфлікти, міграція, економічна нерівність, права меншин тощо.

Штучний інтелект або спеціально навчений персонал відслідковував хештеги (наприклад: #BlackLivesMatter, #MAGA, #StopTheSteal), ключові слова, пов'язані з політичними або суспільними потрясіннями, вірусні новини (які мали потенціал дезінформаційного поширення).

Після виявлення теми, яка швидко набирає популярність, мережа акаунтів активізувалася і публікувала повідомлення з «альтернативною версією» подій або коментарі, що підсилювали розкол у суспільстві. У дописах часто використовувалися прості меседжі: «А ви помітили, що ...», «Чому медіа мовчать про це?», «Поділіться, якщо не довіряєте офіційній версії!». Ці дописи створювали ілюзію природного, «народного» невдоволення та викликали резонанс у стрічках інших користувачів.

Коли Українська Держава знаходиться в умовах реальної та кібервійни з переважаючими силами противника й меншими можливостями бюджету, меншою кількістю особового складу,

задіяного в інформаційних та психологічних операціях, саме штучний інтелект зменшує перевагу противника за рахунок мінімалізації витрат часу й ресурсів на створення контенту, можливості швидкого масштабування впливів завдяки алгоритмам поширення соцмереж і, що найголовніше, можливості проводити операції на будь-якій території без потреби використання дорогого обладнання.

Серед найбільш ефективних прийомів визначимо такі: меми (картинки гумористичного характеру) і емоційні картинки; фейкові «свідчення очевидців»; коментування під офіційними новинами для створення враження масового невдоволення; використання груп у будь-якій із широко представлених соціальних мереж, що нібито об'єднують ветеранів, релігійні громади або етнічні меншини.

Ці спрощені інструменти є менш витратними порівняно з «глибокими» операціями, але залишаються надзвичайно ефективними у ситуаціях, де головна мета – не стільки точкове переконання, скільки загальне дестабілізування й делегітимація суспільних процесів. У поєднанні з високотехнологічними можливостями ШІ, вони здатні створити потужний синергетичний ефект на поле інформаційної війни.

Варто акцентувати увагу на низці **наглядних тактичних моделей**, які дають змогу ефективно реалізовувати цілі психологічної дестабілізації із залученням штучного інтелекту. Вони можуть діяти автономно або як частина комплексної операції:

Модель «Вибуховий контент». ШІ аналізує поточну новинну стрічку регіонального інформаційного поля, наприклад, через ключові слова, геотеги, топ-реакції. Створюється провокативний контент (мем, пост, цитата, відео), який миттєво реагує на «гарячу» подію. Контент публікується від фейкових акаунтів із виглядом «місцевих». У коментарях активується скоординована сітка ботів, яка роздуває конфлікт.

Модель «Резонансне запитання». ШІ генерує з нейтрального джерела публікацію з питанням, яке влучає в емоційну або ідеологічну «тріщину» суспільства. Запитання поширюється в коментарях до новин або через сторінки зі змішаною аудиторією. Приклад: «А що буде, якщо завтра Чечня оголосить незалежність?»

Це запускає неконтрольовані дискусії, в яких формується ґрунт для подальших наративів.

Модель «Псевдозанепокоєння». Фейковий акаунт публікує щось на кшталт: «Я все життя працював, а тепер пенсії не вистачає. Це нормально?». ШІ варіює ці меседжі залежно від демографічного й регіонального фільтру. Мета – підсилити відчуття несправедливості, створити уявлення про загальний песимізм.

Модель «Легалізована думка». Створюється акаунт фейкового експерта, «аналітика» або «ветерана». Він публікує складні, але псевдоавторитетні тексти. Через бот-мережу цей контент тиражується, коментується як «реальний голос суспільства». Залучення сторінок з тисячами фоловерів формує відчуття легітимності думки.

Модель «Перехоплення болю». ШІ виявляє трагедію (аварія, смерть, катастрофа). Від «звичайного користувача» публікується співчутливий пост, який одночасно містить меседж «А влада знову промовчала ...». Коментарі обурення створюють відчуття, що саме влада – джерело зла.

Отже, ШІ в інформаційних і психологічних операціях виступає як мультифункціональний інструмент, що дозволяє швидко збирати й обробляти великі обсяги відкритих даних, формувати гіперреалістичні соціальні образи, персоналізувати меседжі з урахуванням психопортретів, активізувати аудиторію через алгоритмічне просування. Спрощені тактики (імітація народного обурення, запуск тригерних дискусій, псевдоавторитетні дописи й інструменти «перехоплення болю») утворюють мозаїчну картину впливу, де замість прямого тиску формується **атмосфера недовіри, розчарування та інформаційної втоми.**

Узагальнюючи, можна стверджувати: **ШІ в руках фахівця з інформаційної боротьби – це не просто інструмент автоматизації, а нова парадигма ведення психологічного протистояння.** Саме ця здатність – вийти за межі звичних технологій і створити багаторівневий вплив – визначатиме успішність майбутніх інформаційних кампаній.

В умовах війни ХХІ століття, коли за контроль над свідомістю громадян воюють не лише армії, а й алгоритми, **перемагатиме той, хто вміє мислити гнучко, діяти на випередження і використовувати технології етично, стратегічно та системно.**

РЕКОМЕНДАЦІ ЩОДО ПРОАКТИВНОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ШІ

Для користувачів інтернету:

– необхідно аналізувати низку факторів, які можуть вказувати на те, що «випадковий співрозмовник» у коментарях не є тим, за кого себе видає, зокрема:

а) факт нещодавнього створення акаунта (дуже часто акаунти-болванки створюють конкретно в день проведення психологічної операції або за декілька днів до неї);

б) дивна активність акаунта, у якій буде помітно, що фотографії в профілі були завантажені буквально за останні кілька годин;

в) відсутність коментарів від «друзів», дивні підписники, які не відповідають легенді визначеної особи (особливо розповсюджена помилка, коли такому акаунту-болванці замовляють підписників з Індії чи Пакистану);

– якщо фейковий акаунт виявлено, алгоритм дій має складатися з мінімізації взаємодії з ним, а також надсилання скарг на коментарі та повідомлення про підозрілу активність адміністрації відповідної сторінки.

На державному рівні:

– варто створити відповідний аналог «Лахта-центру» для протидії деструктивним впливам та просування державних наративів через заходи «м'якої сили» – у тому числі короткі розважальні відео, картинки гумористичного характеру тощо;

– необхідно розширити інформування населення про можливість інформаційних і психологічних впливів з використанням ШІ; заснувати обов'язкові курси для школярів, студентів та соціально вразливих верств населення;

– необхідно налагоджувати співпрацю з інтернет-платформами (тікток, мета, телеграм) з метою аналізу і протидії деструктивним впливам, які мають ознаки ШІ-операцій.

І головне – не тільки оборонятися, а й використовувати ШІ-аналітику для виявлення «слабких місць» у національному інфо-просторі, генерації контрнاراتивів, передбачення реакцій аудиторії на різні типи контенту.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ ВОЄННІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ З ВИКОРИСТАННЯМ МОДЕЛЕЙ ТРАНСФОРМЕРІВ

Олександр ПРОКОПЕНКО

Існуюча система стратегічних комунікацій попри певні досягнення все ще має слабкі місця та потребує системного вдосконалення. Це ускладнює нейтралізацію деструктивних загроз гібридного характеру як ззовні, так і всередині країни, може провокувати суспільні конфлікти та підривати національну єдність. Отже, на порядку денному – формування механізмів глибокого, всебічного аналізу і прогнозування поточної ситуації у вітчизняному й закордонному інформаційному просторі. Метою такого аналізу є своєчасне виявлення потенційних та існуючих інформаційних викликів і загроз в інтересах ефективної реалізації стратегічних комунікацій та заходів інформаційної протидії, що безпосередньо стосується забезпечення діяльності ЗС України.

Технологічний процес розробки та функціонування інформаційних систем моніторингу інформаційного простору є складним, багатоетапним процесом, який можна представити у вигляді структурно-логічної схеми (Рис. 1).

На *першому*, ключовому, етапі визначається сутність моніторингу, його стратегічні й тактичні цілі, а також конкретні завдання, які необхідно вирішити. *Другий* етап включає визначення правил та методів оброблення зібраних даних. На *третьому* етапі визначаються правила обліку, пошуку і зберігання даних. *Четвертий* етап може включати впровадження технології контролінгу, що дозволяє комплексно оцінювати результативність діяльності. *П'ятий* етап присвячений розробці та застосуванню способів візуального представлення даних для полегшення сприйняття й інтерпретації великих масивів інформації. *Шостий* етап може включати розробку технології побудови систем підтримки прийняття рішень (СППР) для оперативного реагування на виявлені інформаційні загрози, шляхом прийняття обґрунтованих і зважених рішень.

Рисунок 1. Структурно-логічна схема технології моніторингу інформаційного простору

На основі подібних технологічних процесів вітчизняними та зарубіжними компаніями-розробниками програмного забезпечення було створено низку програмних продуктів, призначених для моніторингу інформаційного простору. Проте, їх використання в інформаційно-аналітичному забезпеченні військового призначення часто супроводжується низкою невирішених питань та обмежень. Ці проблеми пов'язані не лише зі специфікою ліцензійних політик компаній-розробників, порядком обробки та зберігання даних, але й з тим, що більшість таких комерційних продуктів пристосовані переважно для вирішення завдань цивільної сфери діяльності (маркетинг, управління репутацією, бізнес-аналітика) і не завжди відповідають специфічним потребам військових [1; 2].

Технологічні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу інформаційного простору для потреб воєнної безпеки, окрім вирішення зазначених вище загальних завдань, повинні обов'язково включати такі специфічні функціональні можливості:

– розроблену та адаптовану технологію глибокого семантичного пошуку й аналізу ворожих наративів, дезінформаційних кампаній і пропагандистських меседжів в інформаційних повідомленнях з відкритих та закритих джерел інформації;

– ефективну систему підтримки прийняття рішень (СППР), інтегровану з аналітичними модулями, для оперативного вироблення, обґрунтування, прийняття та контролю реалізації необхідних заходів протидії деструктивному інформаційно-психологічному впливу противника [3].

З метою вирішення поставлених завдань, пропонується концептуальна модель інформаційної технології виявлення і прогнозування інформаційних загроз воєнній безпеці України (Рис. 2), яка враховує специфіку військових завдань та інтегрує передові методи обробки даних, зокрема, для поглибленого семантичного аналізу. Ця концепція складається з чотирьох взаємопов'язаних та послідовно виконуваних блоків.

Блок 1. Парсинг даних. Перший блок відповідає за систематичне та автоматизоване вилучення даних з широкого спектру відкритих інформаційних джерел. Для реалізації цього блоку пропонується використовувати комбінацію методів вебскрейпінгу, що дозволяє вилучати конкретні дані зі структури вебсторінок. Вибір конкретних інструментів та підходів залежатиме від типу досліджуваного ресурсу (новинні портали, вебсайти державних установ, форуми, блоги, соціальні мережі, відеохостинги, месенджери тощо). Цей етап є фундаментальним для забезпечення повноти, актуальності та релевантності інформації, що надходить до системи для подальшого аналізу.

Блок 2. Структуризація даних. Усі зібрані на попередньому етапі дані потребують належної й уніфікованої структуризації для забезпечення їх ефективного машинного опрацювання та подальшого аналізу. Пропонується здійснювати структурування даних за визначеним, розширюваним набором полів. Структуровані дані рекомендується зберігати у реляційній базі даних, що оптимізовані для роботи з великими обсягами текстових даних та забезпечують ефективний повнотекстовий пошук, агрегацію і фільтрацію.

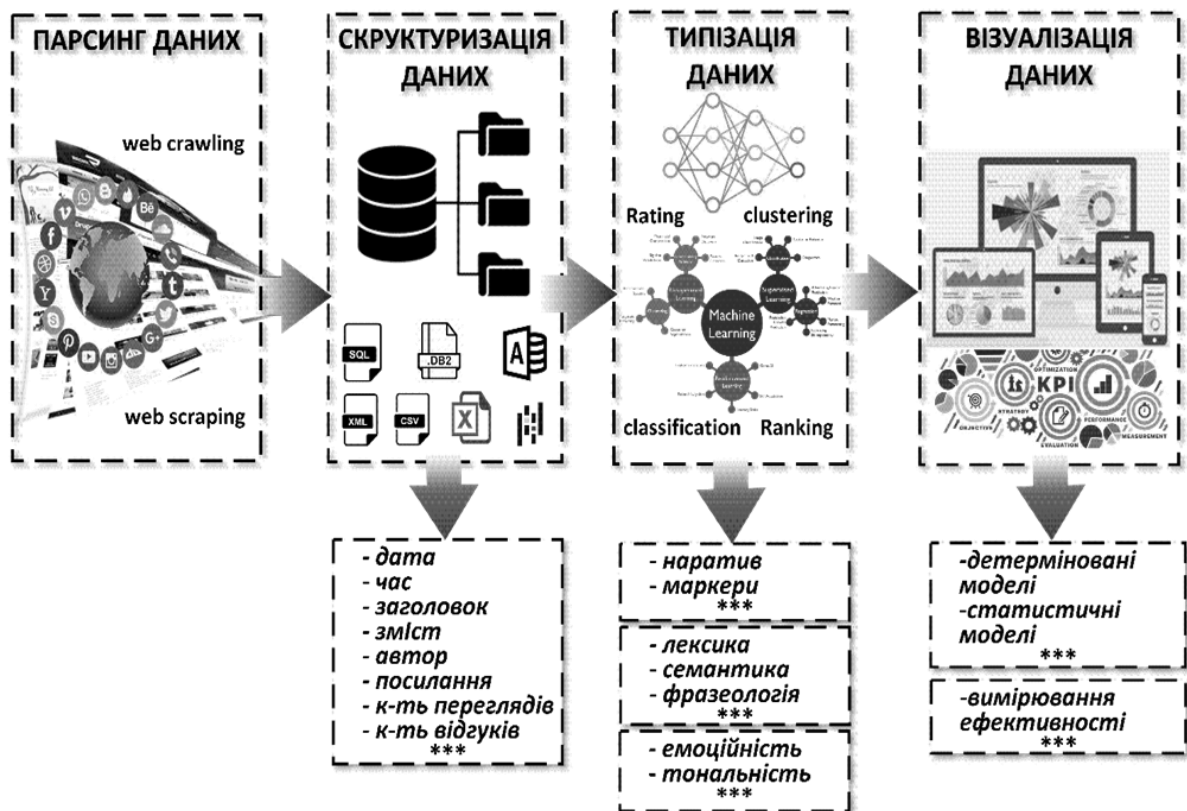

Рисунок 2. Концептуальна модель інформаційної технології виявлення і прогнозування інформаційних загроз воєнній безпеці України

Блок 3. Типізація даних та поглиблений семантичний аналіз із застосуванням моделей трансформерів (LLM). Цей блок є центральним елементом запропонованої моделі, оскільки саме тут відбувається виявлення ключових змістових характеристик інформації та ідентифікація потенційних загроз. Він передбачає використання комплексу різноманітних нейромережевих методів оброблення даних, що базуються на сучасних досягненнях у сферах машинного навчання (англ. Machine Learning), глибокого навчання (англ. Deep Learning) й інструментарію оброблення природної мови NLTK (англ. Natural Language Toolkit). Це дозволяє визначати певні аспекти семантики, лексики, фразеології, тональності та емоційного забарвлення контенту [2].

Для досягнення якісно нового, значно вищого рівня аналізу, особливо в контексті виявлення складних, завуальованих інформаційних операцій, прихованих наративів, тонких маніпуляцій та масштабних дезінформаційних кампаній, пропонується суттєво доповнити і розширити функціональність цього блоку за рахунок

обов'язкової інтеграції та активного використання сучасних моделей трансформерів, зокрема, великих мовних моделей (англ. Large Language Models – LLM). Моделі трансформерної архітектури (такі як BERT, RoBERTa, GPT-сімейство, T5, а також спеціалізовані українськомовні LLM-моделі) продемонстрували революційні результати у широкому спектрі завдань з обробки природної мови. Завдяки своїй унікальній архітектурі (механізми уваги – attention mechanisms) та тренуванню на різноманітних масивах текстових даних, LLM здатні:

1. *Здійснювати глибокий контекстуальний аналіз тексту:* На відміну від традиційних методів, що часто аналізують слова ізольовано або у вузькому вікні контексту, трансформери здатні розуміти значення слів, фраз та цілих речень у широкому контексті всього документа або навіть корпусу документів. Це дозволяє значно точніше визначати справжню семантику повідомлень, виявляти іронію, сарказм, натяки, алегорії та інші складні мовні конструкції, які часто використовуються для маскуванню деструктивного контенту.

2. *Ефективно виявляти, класифікувати та відстежувати наративи:* LLM можуть бути навчені або донавчені (англ. Fine-Tuned) на специфічних датасетах для автоматичної ідентифікації, класифікації та моніторингу поширення певних ворожих нарративів, пропагандистських кліше, дезінформаційних кампаній та ІІсО. Це можливо навіть у випадках, коли ці наративи подаються у непрямій, завуальованій формі, адаптуються до місцевого контексту або мімікрують під легітимні інформаційні повідомлення.

3. *Проводити значно точніший та багатоаспектний аналіз тональності (англ. Sentiment Analysis) й емоційного забарвлення.* Сучасні LLM здатні не лише визначати загальну тональність тексту (позитивна, негативна, нейтральна) з високою точністю, але й розрізняти тонкі відтінки емоцій (страх, гнів, радість, сум, довіра, огида тощо), що є надзвичайно важливим для оцінки суспільного резонансу, психологічного впливу інформаційних кампаній та прогнозування реакцій цільових аудиторій.

4. *Здійснювати ефективне тематичне моделювання та кластеризацію інформаційних потоків.* LLM дозволяють автоматично групувати великі обсяги текстових документів за темами, виявляти приховані смислові зв'язки між різними пові-

домленнями, джерелами та інформаційними потоками. Це допомагає оперативно виявляти скоординовані інформаційні атаки, відстежувати еволюцію тем і виявляти нові, потенційно загрозові, інформаційні тренди.

5. *Виконувати завдання класифікації та ідентифікації у режимі few-shot learning або zero-shot learnin.* Деякі сучасні LLM мають здатність виконувати нові завдання з мінімальною кількістю прикладів для навчання (кілька прикладів) або навіть без них (жодного прикладу), базуючись на знаннях, отриманих під час попереднього масштабного тренування. Ця властивість є критично важливою в умовах швидкозмінного інформаційного середовища, де нові типи загроз, наративів або тактик ІІсО можуть з'являтися дуже швидко.

6. *Автоматично генерувати короткі анотації та виявляти ключові сутності.* Це дозволяє швидко отримувати узагальнену інформацію з великих текстів та ідентифікувати важливі об'єкти (персони, організації, локації, дати), що полегшує подальший аналіз та прийняття рішень.

Блок 4. Візуалізація даних. Останній, але не менш важливий блок запропонованої концептуальної моделі відповідає за представлення результатів комплексного аналізу, отриманих на попередніх етапах, користувачам системи (аналітикам, експертам, особам, що приймають рішення) у максимально зрозумілій, наочній та інформативній формі. Якісну візуалізацію даних, отриману на основі аналізу побудованих детермінованих та статистичних моделей виявлення і прояву інформаційних загроз, їх масштабності, інтенсивності поширення, географії, цільових аудиторій та можливих наслідків, пропонується розробити на основі застосування сучасних спеціалізованих аналітичних додатків, бібліотек візуалізації (наприклад, D3.js, Plotly, Tableau) та ВІ-платформ (Business Intelligence) [3].

Переваги запропонованої концептуальної моделі з інтеграцією LLM для забезпечення воєнної безпеки України, у порівнянні з існуючими комерційними програмними продуктами та традиційними підходами, полягатимуть у наступному:

1. Підготовка високоякісної, глибокої та адаптованої аналітичної звітності під конкретні потреби та оперативно-тактичні запити Збройних Сил України. Модель дозволить формувати аналітичні звіти, довідки і рекомендації, що максимально орієнтовані на спе-

цифічні завдання військового управління та інформаційної протидії, а не на загальні комерційні показники чи маркетингові метрики. Інтеграція LLM дозволить генерувати не лише статистичні дані, але й більш глибокі, контекстуально насичені аналітичні записки й висновки, що відображають нюанси інформаційної обстановки.

2. Повний контроль над процесом аналізу: налаштування вибірки даних, параметрів аналізу та побудова гнучких, кастомізованих звітів проводиться безпосередньо на стороні замовника (ЗС України), на відміну від багатьох комерційних продуктів, де такі можливості часто суттєво обмежені політиками розробника програмного забезпечення.

3. Суттєве підвищення точності та глибини прогнозування зміни ситуації в інформаційному просторі. Завдяки комплексному аналізу тенденцій, виявленню складних патернів інформаційного впливу і використанню прогностичних моделей (включаючи ті, що базуються на результатах глибокого семантичного аналізу, здійсненого за допомогою LLM), система зможе надавати більш точні та обґрунтовані оцінки ймовірного розвитку інформаційних загроз, що дозволить приймати превентивні заходи.

4. Інтеграція моделей трансформерів (LLM) у запропоновану концептуальну модель інформаційної технології відкриває значні та якісно нові перспективи для суттєвого підвищення ефективності виявлення, аналізу й прогнозування інформаційних загроз. мовні стратегії, психологічні маніпуляції та технології соціальної інженерії.

Ключовими перевагами запропонованої моделі є її чітка орієнтація на специфічні потреби та завдання ЗС України, можливість гнучкого налаштування й адаптації аналітичних інструментів під конкретні оперативні умови, а також суттєво підвищена точність, глибина та оперативність аналізу і прогнозування завдяки цілеспрямованому використанню потенціалу великих мовних моделей.

Література

1. Дзьобань О. П., Соснін О. В. Інформаційна безпека: нові виміри загроз, пов'язаних з інформаційно-комунікаційною сферою. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 2015. № 60. С. 24–34. URL: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2015.47745>.

2. Сніцаренко П. М., Грицюк В. В. Аналіз стану виявлення та оцінювання негативного інформаційного впливу на особовий склад Збройних Сил України в системі протидії такому впливу. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень*. Київ: Національний університет оборони України, 2019. № 2(66). С. 52 – 61.

3. Prokopenko O., Rybydajlo A. Formation of a Set of Alternatives for Personnel Decision on Completing Vacant Positions of Military Organizational Structures. *The Scientific Heritage*. Budapest, 2022. № 82(82). Vol.1. P. 33 – 41. DOI: 10.24412/9215-0365-2022-82-1-33-41.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРАКТИЧНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ LLM У СИСТЕМАХ МОНІТОРИНГУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Ефективне використання LLM передбачає вирішення потенційних проблем:

– наявність потреби у потужних обчислювальних ресурсах (графічні процесори – GPU, великі обсяги оперативної пам'яті) як для процесу тренування та донавчання (англ. Fine-Tuning) великих мовних моделей, так і для їхньої подальшої експлуатації в режимі реального часу (англ. Inference);

– потенційна упередженість (англ. Bias) мовних моделей, яка може бути успадкована ними від величезних масивів даних, на яких вони навчалися. Така упередженість може призводити до некоректних інтерпретацій, помилкових класифікацій або навіть посилення існуючих стереотипів, особливо при аналізі чутливого соціально-політичного або військового контенту;

– для забезпечення максимально ефективної роботи з україномовним контентом та для точного розпізнавання специфічних військово-політичних наративів, термінології і культурних кодів, критично необхідні або високоякісні потужні українськомовні LLM, або значні зусилля та ресурси для донавчання існуючих багатомовних моделей на репрезентативних українських датасетах.

2. Запропонований синергетичний підхід дозволяє забезпечити своєчасне, точне і всебічне виявлення потенційних інформаційних загроз, здійснювати науково обґрунтоване прогнозування їхнього подальшого розвитку та оперативно вживати адекватних превентивних і реактивних заходів для мінімізації їхнього деструктивного впливу на національну безпеку України, обороноздатність держави та суспільну стабільність.

3. Успішне впровадження, подальший розвиток та масштабування такої моделі в практичну діяльність відповідних структур інституцій сектору безпеки і оборони може значно підвищити загальний рівень захищеності інформаційного простору України від ворожих інформаційно-психологічних впливів.

МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА «УКРІНФОРМ» У ВИКОРИСТАННІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Сергій ЧЕРЕВАТИЙ

В умовах війни стратегічні комунікації стали критично важливим інструментом інформаційного захисту Держави. Вони допомагають формувати єдність суспільства, протидіяти дезінформації та зберігати довіру громадян до інституцій. У цьому контексті Національне українське інформаційне агентство «Укрінформ» відіграє важливу роль як джерело достовірної інформації, що зміцнює національну стійкість. Представлені кейси демонструють різні підходи до реагування на інформаційні виклики, з якими зіштовхується Україна.

У цьому контексті важливо розглянути конкретні приклади, які ілюструють, як цілеспрямована інформаційна політика здатна впливати на суспільну думку, зміцнювати моральний дух військових і зменшувати ефект деструктивної критики. Першим прикладом є інформаційна кампанія, спрямована на підтримку командування ЗС України в умовах підвищеної суспільної напруги.

Кейс 1

Серія публікацій «Укрінформу» «Командири перемоги» як відповідь на інформаційний виклик щодо критики командування ЗС України

1. Опис проблеми

Український інформаційний простір стикається з викликами, що впливають на суспільну думку та моральний стан військово-службовців. Спостерігається зростання критичних висловлювань на адресу військового командування ЗС України. Навіть окремі

представники влади публічно висловлюють незадоволення діями військових керівників. Хоча частина цієї критики може бути обґрунтованою, часто вона є упередженою та необ'єктивною. Такі публічні виступи можуть негативно впливати на суспільну думку і морально-психологічний стан особового складу військових частин. Поширення таких повідомлень у медіа та соціальних мережах спричиняє:

- **зниження рівня довіри** громадян до військового командування;
- **деморалізацію** у військових частинах;
- **посилення внутрішніх суперечностей** в українському суспільстві під час війни.

2. Рішення: інформаційна кампанія «Укрінформу»

З метою зміцнення авторитету військового командування та протидії негативному інформаційному впливу Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» ініціювало спеціальну серію публікацій під назвою «Командири перемоги».

Основна мета ініціативи:

- формування позитивного суспільного дискурсу щодо професійної діяльності командирів ЗС України та Сил безпеки і оборони;
- підвищення рівня довіри громадян до рішень військового керівництва;
- створення медійної альтернативи, що протистоїть деструктивній критиці.

3. Ключові повідомлення кампанії

Серія публікацій «Командири перемоги» висвітлює:

- **конкретні історії успіху командирів ЗС України**, які демонструють ефективне командування на фронті та стратегічне мислення;
- **офіційні коментарі військового керівництва** з роз'ясненнями важливих рішень і результатів;
- **свідчення побратимів і підлеглих**, які підкреслюють професійні якості командирів;
- **відгуки міжнародних партнерів**, які визнають компетентність та результативність українського військового командування;

– **взаємодію командирів із суспільством**, демонструючи їхню відкритість і відповідальність перед народом.

4. Інструменти реалізації

Для ефективного охоплення цільової аудиторії в рамках кампанії застосовуються такі канали комунікації:

Мультимедійні матеріали:

➤ відеоінтерв'ю з військовослужбовцями та представниками експертного середовища;

➤ фоторепортажі з передової, що показують реальні умови бойових дій.

Аналітичні статті та блоги:

➤ оцінка тактичних і стратегічних рішень військового керівництва з експертним супроводженням;

➤ досвід командирів у міжнародних військових операціях.

Соціальні мережі:

➤ серія інфографік із реальними досягненнями командирів та військових підрозділів;

➤ хештег-кампанія #КомандириПеремоги для залучення аудиторії.

Партнерство з іншими медіа:

➤ інформаційна взаємодія з провідними українськими та міжнародними медіа;

➤ організація круглих столів і дискусій за участю військових експертів.

5. Очікувані результати

Впровадження інформаційної кампанії «Командири перемоги» має на меті:

– **посилення довіри суспільства до військового керівництва** шляхом аналізу його ефективності та професіоналізму;

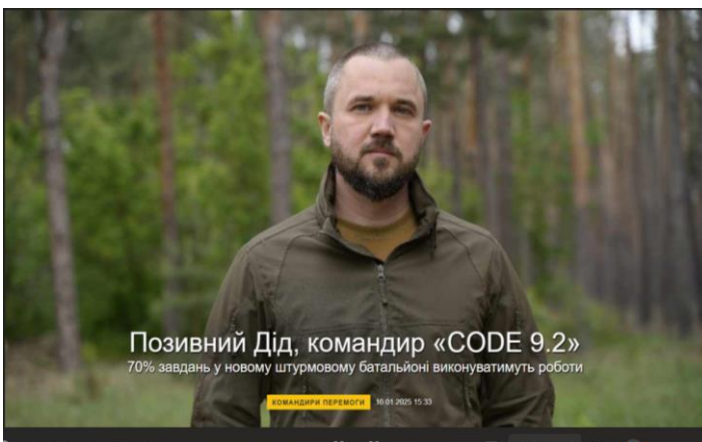
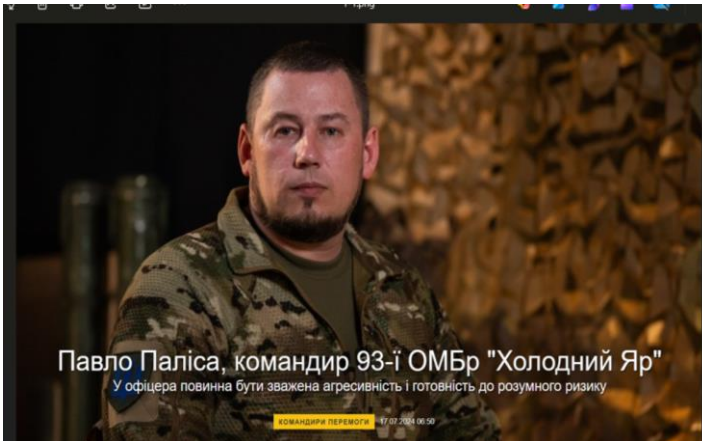
– **зменшення негативного впливу критичних заяв**, що можуть деморалізувати військових і цивільне населення;

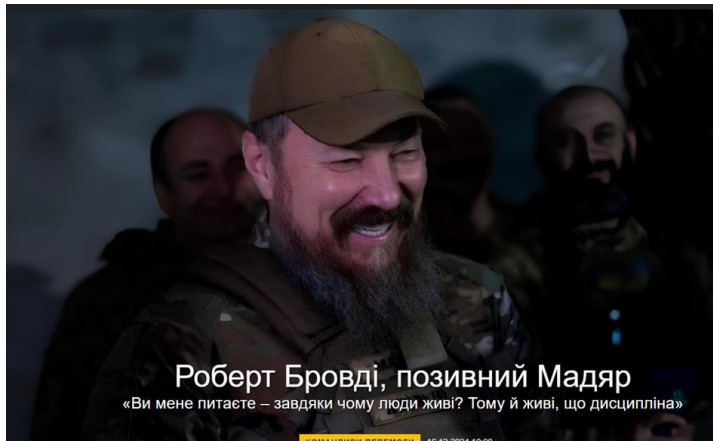
– **створення позитивного інформаційного фону**, що підкреслює успіхи ЗС України на фронті;

– **мотивація особового складу** через визнання його внеску в оборону країни.

6. Висновок

Кейс «Командири перемоги» є прикладом успішної стратегічної комунікації, спрямованої на протидію дезінформаційним викликам і зміцнення морального духу українського суспільства. В умовах інформаційної війни такі ініціативи відіграють ключову роль у формуванні стійкості Держави та підтримці її обороноздатності.

*Публікації в рубриці «Командири перемоги»
(скріншоти з сайту www.ukrinform.ua)*

Кампанія «Командири перемоги» є прикладом адресної відповіді на кризу довіри в межах внутрішнього інформаційного поля. Водночас Україна стикається і з більш масштабними викликами, пов'язаними з прогнозованим розвитком інформаційної війни. «Укрінформ» не лише реагує на окремі прояви дезінформації, а й ініціює аналітичну роботу на випередження.

Кейс 2

Нові потенційні ризики та виклики в інформаційному полі у 2025 році

1. Опис проблеми

Сучасна інформаційна війна набирає нових масштабів і форм, створюючи значні виклики для України в 2025 році. Російська дезінформаційна машина продовжує активно працювати як у внутрішньому інформаційному просторі України, так і на міжнародній арені. Напередодні можливих мирних переговорів інформаційні атаки РФ спрямовані на:

– **дестабілізацію суспільної єдності**, посилення внутрішніх суперечностей та поляризації громадськості;

– **делегітимізацію української влади** через інформаційні маніпуляції щодо військових невдач і напруженої економічної ситуації;

- **підрив довіри західних партнерів** до України через розповсюдження наративів про «втому» від підтримки України та її нібито неспроможність до самостійної оборони;
- **формування наративу про слабкість України** у контексті переговорного процесу.

2. Рішення: стратегічна комунікація «Укрінформу»

Для ефективного реагування на ці виклики Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» ініціювало проведення експертної дискусії **«Як розвиватиметься інформаційна війна? Прогнози на 2025 рік»**, під час якої було представлено аналітичне дослідження ГО САТ-UA «Інформаційна війна: що чекає нас у 2025 році».

Основна мета ініціативи:

- визначення стратегічних напрямків інформаційної політики України на 2025 рік;
- формування чітких рекомендацій для державних органів щодо комунікаційної стратегії;
- підвищення стійкості українського суспільства до інформаційних атак;
- сприяння єдності між владою, медіа та громадськістю у сфері інформаційної протидії.

3. Ключові результати заходу

В рамках експертної дискусії були визначені **три можливі сценарії розвитку інформаційної війни у 2025 році:**

Позитивний сценарій:

- оновлення державної комунікаційної політики;
- ефективна координація між державними структурами у сфері стратегічної комунікації;
- формування потужного українського наративу на міжнародній арені;
- підвищення рівня медіаграмотності суспільства.

Базовий сценарій:

- часткове збереження нинішніх комунікаційних підходів із фокусом на збереження рейтингу влади;
- відсутність системних змін у сфері інформаційної безпеки;
- посилення впливу російської пропаганди серед певних категорій населення.

Негативний сценарій:

- відсутність координації між відомствами у питаннях комунікації;
- погіршення суспільного настрою через приховування інформації щодо подій на фронті;
- втрата підтримки міжнародних партнерів через недовіру до українських нарративів;
- загострення соціальної напруги та демотивація військовослужбовців.

4. Інструменти реалізації інформаційної стратегії

«Укрінформ» запропонував низку ініціатив для посилення інформаційного захисту України, зокрема:

Масштабування стратегічного нарративу:

- створення єдиного меседжу для внутрішньої і зовнішньої аудиторії;
- впровадження форматів спільної комунікації державних органів.

Протидія дезінформації:

- перехід від фактчекінгу до системного розвінчання ворожих нарративів;
- акцент на випереджувальній комунікації.

Робота з громадськістю:

- освітні кампанії щодо медіаграмотності;
- створення платформ для взаємодії між владою та суспільством.

Міжнародна комунікація:

- підтримка зв'язків з міжнародними партнерами у сфері стратегічних комунікацій;
- промоція успіхів України у захисті інформаційного простору.

5. Очікувані результати

В результаті заходу були сформовані чіткі рекомендації щодо подальших дій, а саме:

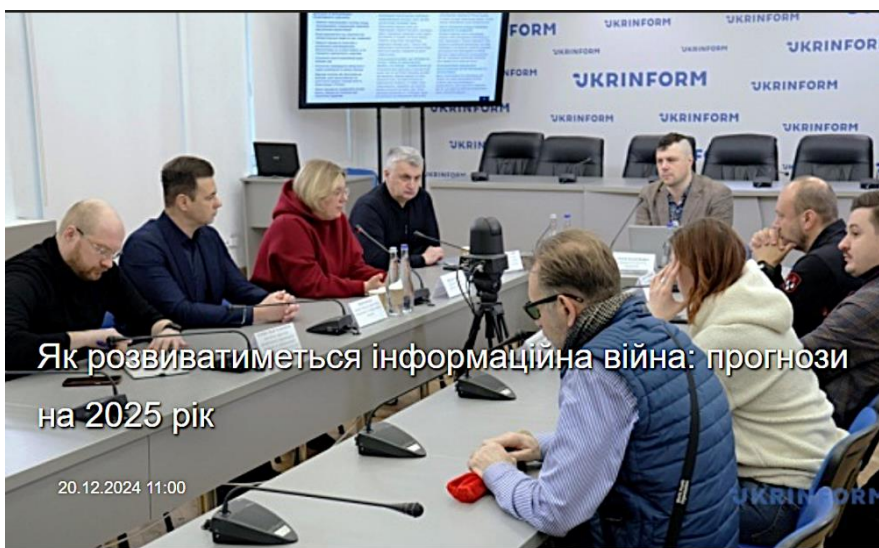
- **побудова ефективної комунікації «влада – суспільство»**, що сприятиме збереженню національної єдності;
- **зміна підходів до мобілізації інформаційних ресурсів**, зокрема підготовка антикризових комунікаційних стратегій;

– впровадження єдиної інформаційної політики, яка координуватиме дії всіх державних структур у сфері інформаційної безпеки;

– фокус на психологічній стійкості суспільства через регулярне інформування про реальний стан справ на фронті.

6. Висновок

Кейс стратегічної комунікації «Укрінформу» демонструє проактивний підхід до інформаційної безпеки України у 2025 році. Завдяки ініціативі вдалося залучити експертне середовище, проаналізувати потенційні загрози та напрацювати дієві заходи для їх нейтралізації. Успішна реалізація рекомендацій дозволить зміцнити позиції України у глобальному інформаційному просторі та сприяти ефективному захисту від російських дезінформаційних атак.

*Проведення експертної дискусії «Як розвиватиметься інформаційна війна? Прогнози на 2025 рік»
(скріншот з сайту www.ukrinform.ua)*

Експертна дискусія щодо інформаційних загроз 2025 року дозволила окреслити стратегічні пріоритети державної комунікаційної політики. Однак не менш важливою є щоденна робота з громадськістю через роз'яснення дій Держави у практичній площині. Прикладом такої роботи є інформаційна кампанія про доцільність відбудови інфраструктури під час війни.

Роз'яснення «Навіщо відбудовувати мости під час війни?» через рубрику «“Укрінформ” пояснює»

1. Опис проблеми

Під час війни в Україні було зруйновано значну кількість мостів та інших інфраструктурних об'єктів. У суспільстві виникли дискусії щодо доцільності відновлення цих споруд під час активних бойових дій. Деякі громадяни вважали, що ресурси слід спрямовувати виключно на військові потреби, відкладаючи відбудову інфраструктури на післявоєнний період. Це породжувало непорозуміння і критику дій уряду та відповідальних органів.

2. Рішення: інформаційна кампанія «Укрінформу»

Для роз'яснення важливості відновлення інфраструктури під час війни та зняття суспільної напруги, «Укрінформ» у співпраці з Агентством відновлення ініціював публікацію в рубриці «“Укрінформ” пояснює» під назвою «Навіщо відбудовувати мости під час війни?».

Основна мета ініціативи:

- пояснити громадськості стратегічну важливість відновлення мостів і доріг під час війни;
- підвищити обізнаність про роль інфраструктури у забезпеченні військових операцій та життєдіяльності країни;
- зменшити критику й непорозуміння щодо пріоритетів Держави у використанні ресурсів під час війни.

3. Ключові повідомлення кампанії

У публікації висвітлено такі аспекти:

- **стратегічна важливість мостів:** мости є критично важливими для логістики, забезпечення постачання військових і гуманітарних вантажів, евакуації поранених та переміщення техніки;
- **підтримка економіки:** відновлення транспортних шляхів сприяє відновленню економічної активності, дозволяє підприємствам функціонувати, а громадянам – отримувати необхідні товари й послуги;
- **психологічний аспект:** відбудова інфраструктури демонструє стійкість та незламність Держави, підвищує моральний дух населення і військових;
- **міжнародна підтримка:** показує партнерам, що Україна здатна ефективно використовувати надану допомогу та інвестувати в майбутнє.

4. Інструменти реалізації

Для донесення ключових повідомлень до аудиторії були використані такі канали:

- **стаття в рубриці «“Укрінформ” пояснює»:** детальний матеріал, підготовлений у співпраці з Агентством відновлення, який розкриває причини та необхідність відбудови мостів під час війни;
- **соціальні мережі:** поширення інфографіки та ключових тез статті на офіційних сторінках «Укрінформу» і партнерських організацій;
- **мультимедійні матеріали:** публікація фотографій та відео процесу відновлення мостів, інтерв'ю з фахівцями і військовими, які підкреслюють важливість цих робіт.

5. Очікувані результати

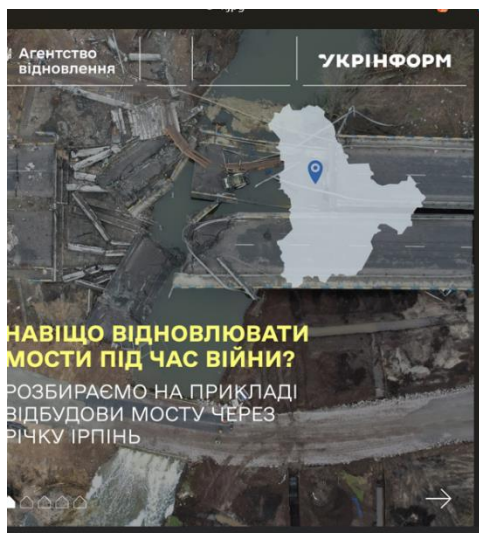
Впровадження цієї інформаційної кампанії мало на меті:

- підвищення обізнаності громадян про важливість відновлення інфраструктури під час війни;
- зменшення критики та непорозумінь щодо пріоритетів Держави у використанні ресурсів;
- зміцнення довіри до дій уряду та відповідальних органів у сфері відновлення.
- підтримку морального духу населення через демонстрацію стійкості і здатності до відновлення.

6. Висновок

Публікація «Навіщо відбудувати мости під час війни?» у рубриці «“Укрінформ” пояснює» стала важливим елементом стратегічної комунікації, спрямованої на роз'яснення суспільству критичної ролі інфраструктури під час військових дій. Завдяки чітким та аргументованим повідомленням вдалося зменшити суспільну напругу, підвищити рівень довіри до дій Держави і підтримати моральний дух нації.

Кейси «Укрінформу» демонструють послідовну реалізацію принципів стратегічної комунікації в умовах воєнного стану. Завдяки цілеспрямованій інформаційній політиці вдається не лише нейтралізувати деструктивні наративи, але й формувати позитивне бачення спільного майбутнього. Це сприяє зміцненню суспільної стійкості, довіри до Держави та збереженню національної єдності в умовах гібридної війни.

Інфографіка «Укрінформу» «Навіщо відбудувати мости під час війни?» в рубриці «“Укрінформ” пояснює»

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕДІАКОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Для медій:

1. Використовувати проактивний підхід у висвітленні суспільно чутливих тем – не лише реагувати на інформаційні виклики, а й формувати позитивний порядок денний.

2. Залучати реальних героїв – військових, рятувальників, лікарів – для формування довіри до джерела інформації.

3. Просувати офіційні рубрики на кшталт «“Укрінформ” пояснює», що підвищують медіаграмотність аудиторії.

Для державних інституцій:

1. Забезпечити координацію між міністерствами й відомствами в розробці єдиних комунікаційних меседжів.

2. Інвестувати в підготовку кризових інформаційних стратегій та оперативне реагування на інформаційні атаки.

3. Сприяти системному партнерству з державними і незалежними ЗМІ у сфері стратегічної комунікації.

Для науковців та експертного середовища:

1. Проводити регулярні дослідження ефективності державної інформаційної політики в умовах війни.

2. Розробляти сценарії інформаційного розвитку та аналітичні моделі впливу ворожої пропаганди.

3. Брати участь у міжсекторальних дискусіях, об'єднуючи науку, медіа та управління у формуванні інформаційної стратегії.

РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ (на основі досвіду інтернет-медіа)

Соня КОШКІНА

Навесні 2014-го, коли почалася окупація Криму та захоплення Донбасу, українські медіа стикнулися з новим для себе викликом – працювати в умовах фактичної війни, яка відбувається не де-інде, а на власній території (що накладає особливу специфіку на робочі процеси, підготовку кореспондентів та висвітлення подій). І яку – на той момент – ще ніхто не називав «війною», а термін *АТО* увійшов до широкого вжитку лише за певний час.

Окремо варто зазначити, що тоді українська журналістська освіта не була адаптована до викликів воєнного часу, а переважна більшість журналістів у редакціях не мали відповідного досвіду та навичок. В буквальному сенсі всього – від вживання правильних дефініцій до такмеду. Довелося вчитися буквально «з коліс». На жаль, часто ціною цього ставало життя і здоров'я журналістів. Однак, за одинадцять років війни рф проти України вже можна виокремити і спробувати структурувати деякі корективи, внесені війною в повсякденну роботу редакції. Звичайно, від редакції до редакції вони відрізняються, тому наразі йтиметься про узагальнення. Також, як представник онлайн медіа, акцентуватиму увагу на специфіці роботи саме цього виду медіа.

Отже, основні пункти.

1. У більшості профільних закладів вищої освіти «військова журналістика» є окремою дисципліною, доступною для вибору студентами з третього-четвертого курсу. Станом на 2014-й рік спеціалістів, що були фахово підготовлені для роботи в екстремальних умовах, по редакціях країни налічувалося з декілька десятків. Зрозуміло, всі вони працювали у відрядженнях за межами України – на «чужих» війнах.

Коли відрядження триває 2 – 3 тижні і ти виконуєш завдання, а потім повертаєшся додому, щоб відпочити та відновитися – це одна справа. Коли війна точиться у твоєму рідному домі (іноді – в буквальному сенсі), немає можливості взяти відпустку та відво-

ліктися «на перезавантаження». Більше того, ти не можеш бути абсолютно неупередженим до всього, що відбувається навколо, оскільки це загрожує твоєму фізичному існуванню. Відтак, перший і очевидний висновок: коли війна розгортається у твоїй країні, ти є спочатку громадянином, а вже потім – журналістом.

2. Починаючи з 2014-го року, а особливо з 2022-го, навички роботи в «гарячих точках» або/та з людьми, що пережили травму (різного ступеню) потрібні вже не тільки воєнкорам, а й значно ширшому колу журналістів. Практично всі – від новинарів до спортивних оглядачів – стикаються з такими викликами. Що вже говорити про відеографів, кореспондентів, які займаються соціальними темами або навіть висвітлюють культурні події. Тут гостро постає питання відповідної підготовки – від короткотермінових курсів до ґрунтовної розробки навчальних програм для профільних закладів вищої освіти. Важливо, що такі навички мають постійно оновлюватися, бути релевантними до поточних викликів.

3. Щоденна робота редакцій також змінилася. Так, класичне для аналітичних форм правило «обов'язкової іншої думки» не працює в умовах війни. Зрозуміло, що до інформації про знищення багатоповерхівки в Дніпрі не варто додавати заяву пресекретаря путіна пєскова про те, що «росія цілить виключно по військових об'єктах».

4. Важливо слідкувати за коректністю визначень і дефініцій. Навесні 2014-го певні проросійські медіа ще дозволяли собі називати сепаратистів «повстанцями» або «борцями за свободу Донбасу» тощо. Якщо їхню логіку принаймні можна зрозуміти, то перервати подібну практику в низці великих світових медіа вартувало українським колегам чималих зусиль та адвокаційних кампаній. Наразі подібні дебати (але вже не такі запеклі) точаться навколо того, чи можна путіна називати «президентом рф» після його чергових «виборів», а чи краще використовувати термін «самопроголошений» (який часто застосовують до олександра лукашенка); також як варто писати слово «росія» – з великої літери чи маленької.

5. Правило «не публікувати адреси місць, куди «прилетіло», фото та відео «прильотів» до моменту, поки не з'являться відповідні офіційні (!) дані, засвоїли досі не всі. Те ж саме стосується іншої інформації, яка в той чи інший спосіб може допомогти ворогу:

розташування військових об'єктів, переміщення техніки тощо. До того ж, це прямо заборонено українським законодавством – вичерпний перелік забороненої до висвітлення інформації містить Наказ Головнокомандувача ЗС України «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» [3]. А Закон України «Про внесення змін до статті 114-2 КК України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії російської федерації» від 01.04.2022 р. № 2178-IX [2] посилив кримінальну відповідальність за поширення в умовах воєнного або надзвичайного стану такого роду інформації.

6. Великі інтернет-медіа, які цінують свою репутацію, зазвичай не практикують (хоча неприємні виключення трапляються) покликання на анонімні телеграм канали, котрі часто публікують фото й відео з місць «прильотів», постраждалих або загиблих українців «без блюру» тощо. Загалом, практика покликання на анонімні телеграм канали з будь-якого приводу є пагубною і абсолютно неприпустимою для авторитетних медіа.

7. Те ж – із перевіркою інформації. Якщо в мирний час діяло правило «трьох джерел», то тепер, особливо, коли йдеться про чутливі теми, бажано верифікувати дані ще більш ретельно. Навіть якщо це відображається на оперативності подачі. Тут цікаво навести думку відомого журналіста Андрія Куликова, озвучену в інтерв'ю тодішній заступниці очільника «Укрінформу» Марині Сингаївській (нині – заступниця головреда Lv.ua): «... надто просте розуміння стандартів робило наше життя набагато легшим. Візьмімо, скажімо, стандарт оперативності. Ну, по-перше, він не до всіх видів нашої продукції застосовується навіть у відносно мирний час. По-друге, що таке оперативність? Іншим словом сказати – це вчасність. Вчасність подачі інформації. От для новин, наприклад, вчасна – це якомога швидше подана інформація. А для того, щоб оцінити реально втрати – свої, ворога, економічні збитки і т.д., вчасно подана інформація – це вже перевірена інформація. Лише коли її можна перевірити і донести до користувачів – тоді вона є вчасною» [1].

8. У продовження попереднього пункту важливо згадати про етичну сторону роботи журналістів. Наразі діє два головних правила, якими ми керуємось в редакції Lb.ua і вважаємо обов'язковими для всіх свідомих колег. А саме – «не сіяти паніку» та «не нашкодити». «Який ефект матиме новина, яку я готуюсь опублікувати?», – таке запитання має ставити собі сьогодні кожен автор. І якщо є хоча б невеликий ризик того, що такий матеріал може комусь нашкодити або «розігнати паніку», від публікації варто відмовитись.

Безумовно, цей перелік можна продовжувати. Більше того, він регулярно оновлюється під впливом поточних подій. Сміливо констатуємо: виклики, які спіткали українську інтернет-журналістику на початку великого вторгнення, змінюються з часом. Вочевидь, ця тенденція зберігатиметься, адже ми, на жаль, не знаємо коли і як завершиться ця війна.

Література

1. Куликов А. Час відійти від боротьби з російською пропагандою до активного і масового творення українського якісного продукту. *Укрінформ*, 19.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3531735-andrij-kulikov-golova-komisii-z-zurnalistskoi-etiki.html>.

2. Про внесення змін до статті 114⁻² Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії російської федерації: Закон України від 01.04.2022 р. № 2178-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20#Text>.

3. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 р. № 73. *Офіційний сайт Міністерства оборони України*. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami>.

ЄДИНЕ ПРОФЕСІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ: ДРУКОВАНА ПРЕСА НА ПРИФРОНТОВИХ ТА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Сергій ТОМІЛЕНКО

Коли ми говоримо про медіаспоживання в Україні, ставлення і довіру до медіа, то ми оперуємо актуальними соціологічними дослідженнями, які засвідчують виняткове лідерство телеграму. І програш традиційних медіа. Зокрема, дослідження USAID-Internews щодо споживання медіа (листопад 2023) [4] вказує, що аудиторія соцмереж – 76%. Але якщо ми розглянемо характеристики проведення опитування, то побачимо, що було опитано 3 тис. 250 респондентів у містах ... 50 тисяч +! Фактично, дослідження характеризує медіаспоживання у великих містах!

Інше дослідження – «Медіаспоживання на звільнених і прифронтових територіях» [2], (на замовлення ТСА), проведене КМІСОМ у 2023 році, показує уже менші показники соцмереж і телеграму – близько 60 % – та вищу роль традиційних медіа. Але методологія опитування – 1 тис. респондентів через онлайн-інтерв'ю, тобто, подібні дослідження очевидно недостатньо охоплюють українців, які неактивно користуються онлайн-сервісами – або через звички, вік, або через фізичний недоступ через руйнування росіянами інфраструктури на прифронтових територіях.

Газета «Трудова слава» є яскравим прикладом важливості локальних медіа для прифронтових територій. В умовах постійних обстрілів і відсутності електроенергії для близько 800 – 1 000 мешканців прифронтового Оріхова Запорізької області це видання стало єдиним доступним професійним джерелом інформації (фото 1).

*Фото 1. Газета «Трудова слава»,
прифронтове Оріхове, Запорізька область*

Дослідження, проведене автором у березні 2023 року спільно з колегами та головною редакторкою газети Світланою Карпенко, виявило критичну потребу місцевого населення в інформації, навіть попри наявність гуманітарної допомоги. Це підтвердило необхідність підтримки прифронтової преси [3].

У квітні 2022 року вийшов перший випуск відродженої після початку повномасштабного вторгнення газети «Трудова слава». Завдяки героїчним зусиллям редакторки та співробітників ДСНС, видання було доставлено місцевим жителям, викликавши значний емоційний відгук.

Наразі, за підтримки міжнародних партнерів – організацій IPMI та швейцарської фундації «Ірондель» – газета виходить двічі на місяць, забезпечуючи критично важливу інформаційну підтримку населенню прифронтового Оріхова.

Ще раніше, восени 2022 року, після звільнення українськими Героями Лимана, Національна спілка журналістів України допомогла відродити місцеву газету «Зоря». За свідченням головного редактора газети Олександра Пасічника, його земляки «цілували і обіймали рідну “Зорьку”» (фото 2). Адже для лиманчан місцева газета – це потужний сигнал реального повернення України після деокупації!

Фото 2. Прифронтна газета «Зоря», Лиман

Загалом реалії наближених до фронту, поруйнованих окупантами міст і сіл, де фактично знищена енергетика, практично не працює мобільна мережа, свідчать про важливість друкованих медіа як альтернативного способу донесення до людей інформації.

Гуляйполе Запорізької області, Золочів Харківської області, Мирноград Донецької області, Херсон, Снігурівка Миколаївської області, Ізюм Харківської області. Цивільне населення в цих і інших містах і громадах проживає у зоні підвищеного ризику – або знаходиться під щоденними російськими обстрілами, або інфраструктура не відновлена після деокупації. І на перелічених територіях, як і на інших, ми підтримуємо редакторів та журналістів, які відроджують місцеві газети.

З 2022 року Національна спілка журналістів України за підтримки міжнародних партнерів допомогла відродити 30 друкованих видань на прифронтових і деокупованих територіях. Щомісячний тираж прифронтових медіа – 350 тисяч примірників!

Отже, друковані видання на прифронтових територіях – це:

- єдине джерело перевіреної інформації, в тому числі й критично важливої для виживання;
- дієва протидія російській пропаганді та альтернатива чуткам;
- психологічна підтримка читачів, нагадування про мирні часи і переконання в тому, що мир обов'язково повернеться;
- канал роз'яснення важливих тем – надання свідчень про воєнні злочини росіян, отримання різного виду сервісів і допомог, висвітлення чутливих тем – як то жертви сексуальних злочинів, пов'язаних із конфліктом;
- професійна аналітика, цікаве і корисне читання;
- зв'язок з мирними територіями, нагадування про те, що Україна не залишає своїх громадян у біді;
- для переселенців – засіб комунікації в єднанні розпорошених громад [1].

За свідченням Дар'ї Зирянової, телеоператорки каналу «Ми Україна», яка відвідала прифронтові запорізькі громади, в цих населених пунктах спостерігається гостра потреба в друкованих медіа. Єдиним надійним джерелом інформації для місцевих жителів є пункти незламності, де вони мають можливість переглянути телевізійний «Єдиний марафон» або зв'язатися з родичами.

Проте, як зазначає Д. Зирянова, найбільшим попитом користуються саме друковані газети. Кожен примірник, який потрапляє до рук місцевих жителів, сприймається як цінний ресурс. Перевага газет полягає в тому, що їх можна читати вдома, не наражаючись на додаткову небезпеку, пов'язану з необхідністю відвідувати пункти незламності. Це підкреслює особливу роль друкованих медіа у забезпеченні інформаційних потреб населення прифронтових територій в умовах війни.

За даними Олександра Зубаря, журналіста-фрілансера з прифронтового Куп'янська Харківської області, нестабільний доступ до інтернету в місті створює інформаційний вакуум, який за відсутності преси заповнюється переважно чутками. Така ситуація створює сприятливе середовище для поширення дезінформації та російської пропаганди.

Особливу небезпеку становить брак об'єктивної інформації щодо критично важливих питань, таких як евакуація, отримання гуманітарної допомоги, забезпечення засобами опалення. Відсутність доступу до достовірних джерел інформації з цих питань може мати фатальні наслідки для місцевого населення.

Ця ситуація підкреслює критичну важливість забезпечення доступу для мешканців прифронтових територій до надійних джерел інформації, зокрема друкованих видань, як засобу протидії дезінформації та збереження життя цивільного населення в умовах війни.

Показовим прикладом критичної ролі локальних медіа в умовах війни є газета «Вперед» з Бахмута (фото 3, к'юар код 1) . В період активних бойових дій за місто це видання стало життєво важливим джерелом інформації для тисяч місцевих жителів.

Фото 3. К'юар-код 1. Прифронтова газета «Вперед!», Бахмут

До останніх днів оборони Бахмута редакція, використовуючи різні канали доставки (спочатку через волонтерів, згодом – через військових), забезпечувала населення друківаними примірниками газети. Це мало вирішальне значення для порятунку життів мешканців.

Для сотень людей, які переховувались у підвалах та укриттях, саме місцева газета, як знайоме і достовірне джерело інформації, стала ключовим фактором у прийнятті рішень щодо евакуації. Видання відіграло важливу роль у протидії дезінформації, зокрема спростовуючи чутки про «виховні» табори для донеччан на заході України.

Населені пункти вздовж кордону з рф зазнають постійних обстрілів, що створює екстремальні умови життя для місцевого населення. Систематичне знищення агресором об'єктів критичної інфраструктури призводить до тривалої відсутності електроенергії й мобільного зв'язку в цих районах.

За свідченням Василя Мірошника, головного редактора газети «Зоря» із Золочева Харківської області, в таких умовах друковані видання набувають особливого значення. Попит на газети у прифронтових селах настільки високий, що люди вишиковуються в черги, щоб отримати свіжий випуск (фото 4, к'юар-код 2).

*Фото 4. К'юар-код 2. Останні новини від редакції.
Газета «Зоря»*

В. Мірошник підкреслює, що дії агресора спрямовані не лише на створення атмосфери постійного страху, але й на руйнування зв'язку прикордонного населення з Україною. У цьому контексті місцева газета виконує важливу інтеграційну функцію, підтримуючи зв'язок жителів як з місцевою громадою, так і з країною в цілому.

Примітно, що в умовах інформаційної ізоляції сам факт наявності газети може бути важливішим за її зміст.

Після успішних операцій ЗС України з деокупації територій у 2022 році постало нагальне питання відновлення діяльності українських засобів масової інформації на звільнених землях. Хоча значні зусилля були спрямовані на відновлення телебачення, радіо та інтернету, практика показала особливу роль друкованих видань у цьому процесі.

Місцеві газети стали своєрідним «лакмусовим папірцем» для деокупованих територій, відіграючи важливу символічну роль для населення, яке пережило окупацію. Поява звичайних місцевих видань українською мовою та з національною символікою сприймалася місцевими жителями як видимий і відчутний доказ повернення української державності.

Це явище підкреслює унікальну функцію друкованих медіа в процесі реінтеграції деокупованих територій та відновлення зв'язку місцевого населення з українською державою. Газети виявилися не лише джерелом інформації, але й важливим символом національної ідентичності та державного суверенітету на звільнених територіях.

Порівняльний аналіз соціальних мереж і друкованої преси виявляє їх відмінні переваги в умовах війни:

- соціальні мережі забезпечують оперативність інформування, що критично важливо для повідомлень про безпосередні загрози (ракетні удари, атаки дронів);

- друкована преса відзначається ґрунтовністю подачі інформації.

Професійна журналістика в друкованих виданнях має низку переваг:

- відповідальність журналістів за подану інформацію, що базується на їхній професійній репутації;

- глибокий аналіз і професійний пошук інформації, що виходить за межі поверхневих даних.

Друковані видання виконують додаткові важливі функції в умовах війни:

- слугують джерелом психологічної підтримки для читачів;

- забезпечують зв'язок між минулим і теперішнім для людей під обстрілами;

– підтримують зв'язок евакуйованих осіб з рідними місцями.

Відродження і модернізація традиційних медіа на територіях, наближених до фронту і кордону з росією, є одним із пріоритетів НСЖУ. Водночас, Спілка докладаеть значних зусиль для модернізації цих видань, озброєння їх сучасними технологіями і знаннями, необхідними для виживання на ринку, коли допомога міжнародних донорів завершиться. Зокрема, за сприяння міжнародних організацій та урядів дружніх країн НСЖУ надає засобам масової інформації комп'ютерну техніку, фотоапарати, генератори електроструму, павербанки та зарядні станції, проводить масштабні навчальні програми з питань маркетингу, цифровізації, осучаснення контенту тощо.

Українська преса на прифронтових і деокупованих територіях є символом єднання, віри, натхнення українців до боротьби й перемоги. Нині на прифронтових територіях, де є проблеми з комунікаціями, традиційні друковані ЗМІ, яким довіряють місцеві жителі, отримують друге дихання. Національна спілка журналістів України дякує командам прифронтових медіа за їхні зусилля й робитиме все, аби допомогти їм знайти можливість пережити важкі воєнні часи й увійти в мирний час сильнішими, осучасненими і готовими до гідної відповіді на виклики часу.

Література

1. Друкована преса на прифронтових і деокупованих територіях – важлива! *Національна спілка журналістів України*, 2023, 2024. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1XbioYLRIVx1vFpCMgVt hZwtel3rLoui9>.

2. Київський міжнародний інститут соціології. Медіаспоживання на звільнених і прифронтових територіях: Результати соціологічного опитування жителів Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганська, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей: аналітичний звіт. *Київський міжнародний інститут соціології*, 2023. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20231027_m/AReport_Media_Public.docx.

3. Томіленко С.А. Розвиток регіональних медіа в Україні. *Український медіаландшафт 2022 – 2024. Зміни в медіа під час повномасштабного вторгнення: аналітичний звіт* / Штурхецький С., Погорелов О., Чернявський С., Томіленко С., Мороз В, Бідочко Л. Київ: Центр вільної преси, 2024. С. 63 – 80. URL: https://www.aup.com.ua/?download=1&kcccount=https://www.aup.com.ua/uploads/Ukrainian_Media_Landscape_2022-2024_UA.pdf.

4. Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 р. Опитування USAID-Internews щодо споживання медіа. *Детектор Медіа*, 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/218819/2023-11-01-ukrainski-media-stavlennya-ta-dovira-u-2023-rotsi>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ФАХІВЦІВ ЗІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ: ЯК ЕФЕКТИВНО ВЗАЄМОДІЯТИ З ПРИФРОНТОВОЮ ПРЕСОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

1. *Співпрацюйте з тими, кому довіряють громади.* Місцеві медіа, особливо друковані видання, зберігають високий рівень довіри серед населення. Залучення таких платформ дозволяє доносити критично важливу інформацію з мінімальним ризиком її перекручення чи втрати контексту.

2. *Будьте постійно на зв'язку.* Громадяни очікують оперативної і зрозумілої інформації. Пояснення навіть непопулярних рішень – це не слабкість, а запорука довіри. Надійність і регулярність комунікації важливіша за формальний стиль.

3. *Підтримуйте регіональні редакції.* Це не лише про фінансову допомогу, а й про людське ставлення – можливість отримати коментар, запитати, пересвідчитися. Публічна подяка, комунікація в соцмережах, навіть просте «ви важливі» – мають вагу.

4. *Допомагайте журналістам із доступом до джерел.* У прифронтових громадах часто є лише одна локальна редакція. Надання актуальних контактів, даних, можливість підтвердити чи спростувати – це не «подача новини», а стратегічна робота на стійкість.

5. *Уникайте формалізму.* Якщо комунікація виглядає як шаблонна чи «для галочки», люди це відчують. Використовуйте мову, близьку до громади, пояснюйте складні речі просто.

6. *Не замінюйте офіційну інформацію чутками.* Якщо немає підтвердження – краще зізнатися, що дані уточнюються, ніж допустити дезінформацію.

7. *Газети – це також інструмент інформаційної стійкості.* Там, де регулярно виходить місцеве друковане видання, люди краще орієнтуються в подіях, не піддаються паніці та мають перевірену інформацію. Це зміцнює довіру до держави і підтримує згуртованість громади.

ПРОТИДІЯ ДЕСТРУКТИВНИМ ВПЛИВАМ росії В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

КОГНІТИВНИЙ РОЗКОЛ США – НАТО: ГЛОБАЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА ОПЕРАЦІЯ рф

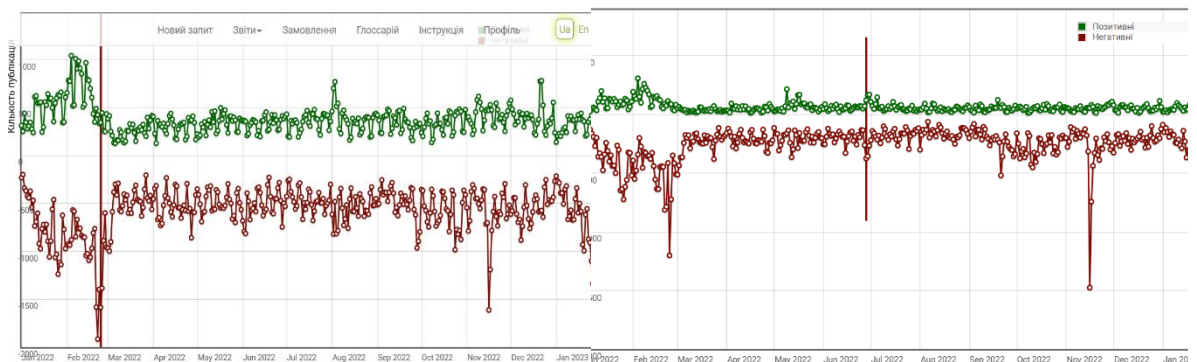
Лариса КОМΠΑНЦЕВА

Антизахідна риторика кремля змінюється відповідно до розвитку санкційного дискурсу й можливої відстороненості країн НАТО від російської агресії в Україні. Тому парадигма *СВОЇ (ПАРТНЕРИ) – ЧУЖІ (ВОРОГИ)* в ідеології країни-загарбниці є досить мобільною, що свідчить про відсутність національної системи демократичних цінностей і підлаштування державних смислів під стратегію глобального домінування.

Так, у 2022 – 2023 роках у медіадискурсі рф продемонстровано зневажливе й негативне ставлення до НАТО як військово-політичного союзу і США як його лідера (скріншоти 1, 2). Повідомлень негативної конотації з ключовим словом *НАТО* зафіксовано 80 % (100 тис. 101 од.), США – 65% (299 тис. 399 од.). Стратегічний наратив цього періоду **«Епоху співробітництва з США та Європою безповоротно завершено»** вперше озвучений директором департаменту зовнішньополітичного планування МЗС олексієм дробініним, за словами якого десятиліття співпраці росії зі Сполученими Штатами та Європою добігли кінця. При цьому дробінін підкреслив, що ситуація конфлікту для «країни з такою географією та інтересами як росія» є скоріше нормою, а тому росіянам «настав час позбутися ілюзій» і зрозуміти, що повернення до ситуації до 24 лютого у відносинах із країнами Заходу вже не буде [1].

Зазначений наратив у російських медіа трансльовано у напрямки розвитку антизахідної політики: переорієнтація на співпрацю зі Сходом («Разворот на Восток. В МИД заявили об окончании эпохи сотрудничества России и Запада», 2022.08.03, 21:39, Инфо; «Депутат Белик: Россия сконцентрирует внимание на взаимодействии с дружественными странами», 2022.08.03, 14:34, Городс-

кой портал), негативне оцінювання попередньої взаємодії («МИД заявил о завершении эпохи **конструктивного сотрудничества России и Запада**», 2022.08.03, 14:05, Пятый канал; «Россия завершила **небеспроблемную эпоху сотрудничества с Западом**», 2022.08.03, 13:54, Красная Весна); остаточне відмежування від країн Заходу («В МИД РФ заявляют о невозможности возвращения к прежнему сотрудничеству с Западом», 2022.08.03, 13:53, Интерфакс АВН; «“Теперь бесповоротно”: МИД России объявил о завершении эпохи сотрудничества с Западом», 2022.08.03, Новый день); залякування використанням ядерної зброї («МИД России: сценарии столкновения ядерных держав возвращены в повестку», 2022.08.03 12:45 Коммерсант.ру).

Скриншот 1. Результаты сантимерт-анализу за запитом «США», 2022 – 2023 рр., за даними інформаційно-аналітичного ресурсу Attack Index

Скриншот 2. Результаты сантимерт-анализу за запитом «НАТО», 2022 – 2023 рр., за даними інформаційно-аналітичного ресурсу Attack Index

Результати контент-анализу за запитом *НАТО* за перший рік повномасштабного вторгнення продемонстрували подібну ситуацію з формування концепту *ЧУЖИ (ВОРОГ)*. У російському медіа-просторі просувалися три стратегічних наративи: «**Війна рф проти України спровокована НАТО, й особливо США**» («Запад решил отправлять оружие на Украину не просто так. Вот чего он хочет», 2022.11.16 00:38, ВПК.name; «Иран обвинил НАТО в провоцировании военной операции в Донбассе», 2022.02.24, 13:08, Лента.ру; «В МИД РФ назвали операцию в Донбассе попыткой предотвратить

глобальную войну», 2022.02.24, 17:45, Татар-информ; «Россия не допустит агрессии со стороны Украины, США и НАТО», 2022.02.24, 16:42, REGNUM, «Володин обвинил США в создании опасной ситуации на Украине», 16.11.2022, ИноСМИ), «**Країни НАТО не готові до війни високої інтенсивності**» («Страны НАТО не готовы к конфликту высокой интенсивности», 2022.11.16, 14:54, NewsFront; «Генсек НАТО: альянс не видит признаков того, что Россия планирует нападение на него», 2022.11.16, 16:56, RZN.info; «Европа не готова к войне: что за ракеты упали в Польше и как это произошло», 2022.11.16, 14:31, Вечерняя Москва; «Генерал назвал способ уничтожить оружие НАТО в Украине» 2022.11.16, 17:27, Важно.инфо).

Отже, НАТО і США як його лідер у російському медіадискурсі віднесено до категорії *ЧУЖИХ (ВОРОГІВ)*, що посягають на незалежність РФ і провокують її до війни в Україні.

Після перемоги президента Трампа на виборах в США риторика РФ суттєво змінилася. США з категорії *ЧУЖИХ (ВОРОГІВ)* перейшли до категорії партнерів і майбутніх союзників. Категоричний негатив повідомлень змінився стриманим позитивом. Позиційовано такі наративи:

«Перемога Трампа – позитив для росії, й поразка у війні для України» («Зеленский продлил военное положение и общую мобилизацию на фоне победы Трампа», 2024.11.06, 13:00, Газета.ru; «ВСУ страшатся окончательной потери Донбасса из-за победы Трампа» 2024.11.06, 15:37, Комсомольская правда; «США на 90 дней приостанавливают помощь другим странам», 2025.01.21, 12:02, SakhaNews; «США остановили военную помощь Украине, Тайваню и Иордании», 2025.01.29, 11:09, Другая Украина); **«США – перспективный партнер, цінності якого співпадають з цінностями росії та її союзників»** («В Госдуме прокомментировали перспективы переговоров с Трампом», 2025.01.21, 21:20, Дейта.RU; «Лукашенко назвал условие поддержки Трампа при выдвижении на Нобелевскую премию», 2025.01.21, 14:33, Взгляд.ру; «Политика Трампа совпадает с ценностями Грузии – депутат “Грузинской мечты”», 2025.01.21, 19:47, Ритм Евразии; «В РПЦ увидели в США конкурента на “площадке традиционных ценностей”», 2025.01.21, 15:51, MOS.NEWS; «Шеф Пентагона о переговорах по Украине:

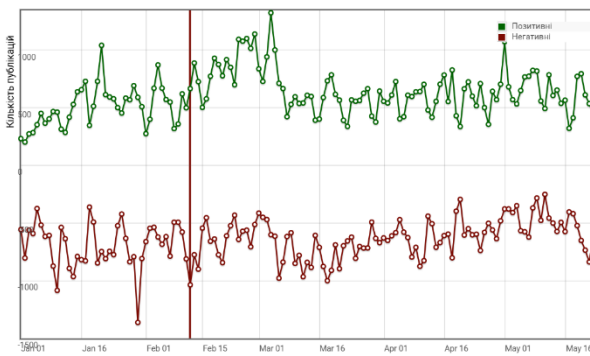
раньше реализма было недостаточно», 2025.02.13, 15:37, БИЗНЕС Online) і як результат – **«США і РФ – як партнери у протистоянні Європі та Україні»** («Урсула фон дер Ляйен висказалась о будущих отношениях с США и поддержке Украины», 2025.01.21, 17:26, Наша Версия.ru; «Украина – флагманский инструмент Европы по фальсификации истории», 2025.01.29, 14:54, NewsFront; «Шольц призвал ввести режим ЧП в Германии из-за заявлений США по Украине», 2025.02.13 16:13, 23:50, Комсомольская правда; «Каллас пообещала Киеву поддержку ЕС в случае несогласия со сделкой РФ и США», 2025.02.13, 16:21, Комсомольская правда; «Почему-то все пишут, что Трамп дал журналу Time интервью на фоне портрета, подаренного Владимиром Путиным», 2025.04.25, 16:21, ZOV Киев). Зафіксовано два наративи щодо прогнозованого майбутнього: **«росія і США відіграватимуть ключову роль у глобальній політиці майбутнього»** («Мантуров заявил о ключевой роли России в международной кооперации будущего» 2024.11.06, 20:30, Взгляд.ру; «После разговора между главами России и США рубль укрепился», 2025.02.13, 22:42, Inc. Russia; «Песков: тон разговора президента России Владимира Путина и президента США Дональда Трампа был конструктивным, рабочий и достаточно откровенный» 025.02.13, 18:52, Накануне.RU; «Россия и США не обсуждали участие ЕС в украинском урегулировании», 2025.02.13, 18:05, Газета.ru) й **«США і РФ разом протистоятимуть Україні та Європі» і «Перемога Трампа – розкол НАТО»** («Пушков о победе Трампа: в Европе сегодня нервы ни к черту» 2024.11.06, 20:13, Сетевое издание «Смотрим»; «Немцев страшит победа Трампа», 2024.11.06, 20:51, NewsFront; «Европейский альянс против Трампа прирастает Канадой» 2025.01.29, 22:21, ZOV Киев); «Генсек НАТО переобулся, и назвал Путина сильным переговорщиком, и ещё заявил, что Украине никогда не обещали членство в Альянсе», 2025.02.13, 19:18, Конт).

У той же час стосовно НАТО негативна риторика посилюється і впроваджуються наративи **«ЄС конкурує з НАТО»** («Медведев назвал Евросоюз яро русофобской и политизированной организацией ... политика и идеология Евросоюза изменилась. Медленно, но верно Евросоюз превращается в самодостаточный военный блок, который должен постепенно начать конкуренцию с НАТО, особенно в период трампизма», 2025.04.25, 13:50,

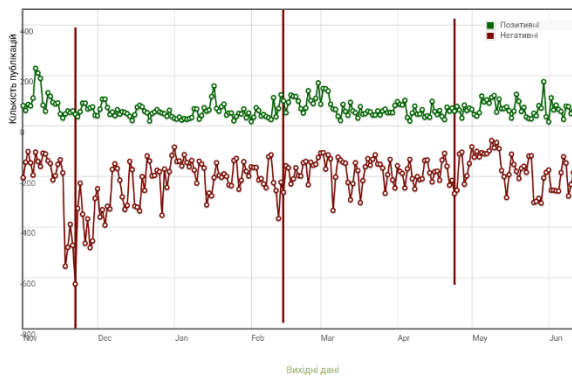
Подмосковье Сегодня); «НАТО воює в Україні проти рф» («ВСУ доставляють тела вених НАТО особым маршрутом в морг в Жешуве», 2025.04.23, 23:14, Южный Федеральный; «Польша не будет отправлять войска на Украину, но поддержит желающих сделать это», 2025.04.23, 20:40, Альтернатива), «НАТО залишається противником рф» («В Кремле пообещали ответить на размещение инфраструктуры НАТО в Финляндии», 2025.04.23, 23:32, Лента.ру).

Активно просувається наратив «Розкол США і НАТО на підґрунті російсько-української війни»: «Глава МИД Финляндии Элина Валтонен заявила, что Украина продолжит оставаться центральной частью Европы, в будущем также как член ЕС и НАТО. “Сейчас нам просто нужно поработать над тем, чтобы это стало возможным”. Как сообщала “Свободная Пресса”, ранее президент США Дональд Трамп заявил, что в “какой-то день” Украина станет Россией» (2025.02.13, Свободная Пресса).

Спостерігається суттєве зростання повідомлень з позитивною конотацією щодо США – 48% (90 тис. 718 од.), у той час як повідомлення з негативною конотацією з ключовим словом НАТО залишаються на попередньому рівні – 79% (47 тис. 800 од.).

Скриншот 3. Результати сантмент-аналізу за запитом «США», листопад 2024 – 2025 рр., за даними інформаційно-аналітичного ресурсу Attack Index

Скриншот 4. Результати сантмент-аналізу за запитом «НАТО», листопад 2024 – 2025 рр., за даними інформаційно-аналітичного ресурсу Attack Index

Таким чином, можна зробити висновок, що основні зусилля рф в міжнародному інформаційному просторі орієнтовані на розкол НАТО як військово-політичного союзу, створення конкуренції, а потім конфлікту інтересів між ЄС і НАТО, залучення США як потенційного партнера до табору рф. США поки що не позиціонуються в медіа рф у категорії СВОЇ (*ПАРТНЕРИ*), але і як *ЧУЖІ (ВОРОГ)* сприймаються суттєво менше.

Література

1. Attack Index – автоматизований аналітичний сервіс. URL: <https://attackindex.com/uk/golovna-attakindex>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПРЯМУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗУСИЛЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ

1. Необхідно комунікувати деструктивні наміри рф щодо тотального перерозподілу сил у глобальному просторі.

2. Здійснювати проактивну дискурсивну діяльність щодо висвітлення в національному і міжнародному медійних просторах результатів аналітичних досліджень щодо деструктивного дискурсу рф, спрямованого на розкол країн НАТО.

3. Позиціонувати спільні цінності і смисли, що об'єднують Україну, країни-члени НАТО, в тому числі США.

4. Впроваджувати системні наративи «Україна – щит Європи», «Розкол НАТО – загроза глобальній безпеці», «ЄС і НАТО – співдружні інституції, що мають однакові цілі – збереження миру і демократії», «рф маніпулює глобальними сенсами, вносить розкол у глобальний безпековий ландшафт на користь своїм загарбницьким цілям».

5. Залучати до комунікації з питань єдності у протистоянні рф (військовому, ментальному, ідеологічному) дипломатичні установи та представництва України в різних країнах та міжнародних організаціях, українські організації за кордоном.

КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОГНІТИВНОГО ВПЛИВУ РФ

Олексій КОПИТЬКО

З початку військової інтервенції проти України у 2014 році росія на новому рівні почала застосовувати засоби культури для вирішення прикладних зовнішньополітичних і безпекових завдань.

Культурний процес був значною мірою «мілітаризований», підпорядкований цілям ведення війни, інтегрований московою для забезпечення «розвороту на Схід», скерований владою держави-агресорки на недопущення політичної ізоляції кремля і на забезпечення ерозії режиму міжнародних санкцій.

Російські культурні проєкти перетворилися на зброю у когнітивній війні, метою якої є вплив на свідомість (здатність сприймати, обробляти інформацію, робити висновки) цільових аудиторій для спонукання до бажаної поведінки (електоральної, ухвалення рішень тощо).

Аналіз практики когнітивного впливу із застосуванням різних засобів культури є особливо актуальним зараз, оскільки:

– ці заходи є «допороговими». Культура, на відміну від пропагандистських медіа, наразі не перебуває в «безпековому» фокусі;

– на когнітивному «фронті» не можна «ввести миротворців». Регулювання засобів когнітивного впливу обмежене, за виключенням зареєстрованих ЗМІ та лобізму, що робить публічний простір демократичних країн вразливим для проникнення;

– значення когнітивного впливу зростатиме. Будь-який крок у бік деескалації буде супроводжуватися пропозиціями зняття обмежень на співпрацю з росією у невійськовій сфері, в першу чергу – в культурі.

З гіпотетичним припиненням бойових дій, когнітивна війна не припиниться. Когнітивна зброя, яку застосовує росія, не зазнає швидких обмежень. Росіяни зможуть продовжувати й нарощувати когнітивний вплив, особливо – у Європі, де зберігаються міцні зв'язки та існує запит на відновлення співпраці.

Європейські країни перебувають на етапі ухвалення і втілення рішень щодо:

- нової архітектури європейської безпеки, місця та ролі України в ній;

- істотного збільшення видатків на оборонні потреби;

- характеру й обсягів підтримки України під час відсічі російській агресії (зброя, фінансова підтримка, біженці тощо);

- відносин з росією – динаміка санкцій, доля «заморожених» активів, доля європейських активів у рф, підходи до «нормалізації» та ін.

З лютого 2022 року культурна активність рф у Європі була суттєво скорочена, в деяких країнах – майже повністю припинена. Тим не менш, російська сторона застосовує усі доступні засоби впливу для підризу європейських зусиль щодо зміцнення оборони, у тому числі – в контексті відносин з Україною. А також лобіює зняття обмежень на взаємодію.

Відновлення російської культурної присутності на Заході може відбутись за моделлю повернення до активних контактів у другій половині 2021 року, після пандемії COVID-19.

У той період були розгорнуті заходи у контексті «Року історії» росія – Греція, «Року музеїв росії в Італії», було влаштовано низку музейних виставок-«блокбастерів» у Франції, за що президент Еманюель Макрон дякував особисто очільнику рф путіну, російські предмети були залучені до визначних виставкових проєктів у Великій Британії тощо.

Загалом, напередодні повномасштабного вторгнення росії в Україну у Європі тривали десятки помітних культурних подій, організованих москвою або за її участі, що після дворічної перерви значною мірою впливало на громадську думку, політичні кола, журналістів, діячів культури європейських країн, заважало адекватно сприймати ризики та реагувати на агресію.

За останні три роки кремль суттєво вдосконалив механізми культурного впливу, які зараз активно застосовуються у різних регіонах світу, в першу чергу – у країнах так званого «глобального Півдня» («світової більшості» за російською термінологією), і можуть бути швидко перенесені до Європи.

Публічною платформою та рамкою застосування когнітивної зброї через культуру є концепт «суверенних культур» і їхній захист, у т.ч., від «спроб нав'язування псевдогуманістичних та інших неоліберальних ідеологічних установок, що призводять до втрати людством традиційних духовно-моральних орієнтирів та моральних принципів» [1].

Культурний тиск рф ґрунтується на принципах:

- міжвідомчої/міжгалузевої взаємодії (уряд, мзс рф, мінкультури рф, сзр рф, економічні та інші відомства) за політичного лідерства кремля;
- проектування на довгострокову перспективу;
- дії через усталені шаблони та масштабування (можливість адаптації і відтворення у будь-якій країні);
- опори на ешелоновану мережу структур та агентів впливу за кордоном (дипломатичні установи і структури «Россотрудничества», афілійовані «товариства дружби», тематичні асоціації тощо).

Політику когнітивного впливу засобами культури визначає низка документів стратегічного планування, ухвалених або оновлених після 2022 року, які спираються на Стратегію національної безпеки рф. Зокрема, це:

- Концепція зовнішньої політики російської федерації (затверджена 31.03.2023 р.);
- Концепція гуманітарної політики російської федерації за кордоном (затверджена 05.09.2022 р.);
- Стратегія державної культурної політики на період до 2030 року (затверджена 11.09.2024 р.), тощо.

Політичну рамку визначає кремль, водночас ключову роль у розгортанні проєктів когнітивного впливу відіграє сзр рф. Збудовано своєрідну організаційно-подієву матрицю.

росія застосовує такі основні формати культурного співробітництва:

- «Перехресний рік історії/культури/музеїв/туризму...», у рамках якого відбуваються десятки обмінних заходів у росії та іншій країні, є вищою формою взаємодії з пріоритетними країнами. Для прикладу: 2024/25 – Рік культури росія – Китай; 2025 – Рік культури росії у Бахреїні та Омані;

– «Дні культури» – найчастіше тривають до тижня і застосовуються з країнами, де тільки налагоджується взаємодія;

– «Дні російської духовної культури» – програма, до якої залучені тематичні заходи за підтримки РПЦ або щодо духовних пам'яток;

– «Русские сезоны» – гастрольні заходи російських театрів та музичних колективів, які супроводжуються музейними й іншими заходами (аналогія балетної антрепризи Сергія Дягілева у 1908-1929 рр.);

– Russian Film Festival, 2025 – Непал, Бразилія, Вірменія, Туркменістан;

– двосторонні культурні форуми (російсько-фінський у 2000 – 2021 рр., російсько-білоруський, російсько-сербський, країни Центральної Африки), загальні та галузеві (музейні);

– ювілейні роки (150 років з дня народження С. Рахманінова у 2023 р.).

З 2022 р. росія також активно розвиває на своїй території підконтрольні майданчики міжнародної культурної співпраці. У тому числі – шляхом клонування відомих західних аналогів, але зорієнтованих на країни Азії, Африки, Латинської та Південної Америки.

Головним «парасольковим» майданчиком є Санкт-Петербурзький міжнародний форум об'єднаних культур (відновлено у 2023 р.) – щорічний міжнародний захід, який набуває ознак «квазі-ЮНЕСКО». На нього запрошуються лідери країн, голови та члени урядів, міжнародних організацій. У 2024 р. Форум відкривав путін, спеціальну лекцію прочитав очільник РПЦ гундяєв тощо. На полях форуму проводяться дво- та багатосторонні зустрічі високого рівня, укладаються домовленості про співпрацю.

Іншими прикладами елементів впливу є:

– Міжнародний Дитячий культурний форум (щорічно з 2022 р.);

– Всесвітній фестиваль молоді (перший відбувся у 2024 р. на федеральній території «Сиріус», м. Сочі);

– Євразійська кіноакадемія (з 2025 р. вручатимуть Євразійську кінопремію «Діамантовий метелик»);

– Міжнародний пісенний конкурс «Інтербачення» (з 2025 р.), за радянських часів був аналогом «Євробачення» для країн «соціалістичного табору»;

– Міжнародний фестиваль «Інтермузей», тощо.

росія також діє через мережу підконтрольних владі громадських об'єднань і цільових державних, приватних та корпоративних фондів в орбіті впливових персоналій (чиновників, олігархів).

Створюються цільові інституції. Наприклад, у липні 2023 р. в Санкт-Петербурзі проходив Другий саміт «росія – Африка». У розвиток африканського вектору очільник рф путін доручив створити Музей Африки з колекцій російських музеїв. росія також розвиває культурну інфраструктуру БРІКС.

Таким чином, наразі у рф є універсальний набір інструментів, який дозволяє кремлю «входити» до будь-яких країн «світової більшості». Особливо до тих, які мають обмежені контакти з Європою та Америкою.

З 2022 р., коли представники рф високого рівня відвідують певну країну, яку росія прагне залучити на свій бік, окрім традиційних важелів (зброя, добрива, продовольство, кредитні кошти), що також наявні у США і європейських країн та Китаю, москва робить унікальну культурну пропозицію:

– запрошує представників цієї країни взяти участь у форумі в Санкт-Петербурзі, дитячих, студентських, галузевих культурних подіях у рф;

– пропонує обмінятися культурними заходами;

– пропонує провести в країні заходи високого рівня (кіно, театр, музика).

Зазначена матриця може бути гнучко адаптована під будь-яку країну і не залежить від персоналій чиновників. Навпаки – персоналії підлаштовуються під модель, щоб мати точки дотику через культуру. Наприклад, путінський перемовник і голова рф кіріл дмітрієв, який спеціалізується на країнах Перської затоки, є головою опікунської ради Державного Музею Сходу.

На відміну від Африки/Азії у Європі кремлю не треба буде створювати чи знайомити «з нуля». Йтиметься про «відродження» партнерства на базі міцних довгострокових зв'язків, які неопублічно тривають. Що загрожує безпековим інтересам України та Європи і вимагає дій для їхньої нейтралізації.

Джерело

1. Указ президента рф «Об утверждении Концепции внешней политики российской федерации» від 31.03.2023 р. № 229. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/70811>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАПОБИГАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ЕКСПАНСІЇ рф

1. Проводити роз'яснювальну роботу серед європейських партнерів щодо природи та цілей культурної активності рф, керівної ролі сзр рф тощо, з метою реагування за безпековими алгоритмами.

2. Будувати діяльність у когнітивному домені в частині культури не як галузеву, а як міжвідомчу, довгострокову, придатну для масштабування, у розрізі пріоритетних країн, із залученням діаспори. Забезпечити координацію на рівні уряду та РНБО України.

3. Балансувати вимоги щодо обмежувальних заходів відносно росіян пропозиціями українського культурного продукту, що потребує адекватного фінансування, забезпечення кадровими та іншими ресурсами.

4. Інвестувати в інфраструктуру культурної присутності у цільових країнах для більш інтенсивного розвитку взаємовигідної взаємодії.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ російської федерації ЯК ЧИННИК ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В АФРИЦІ

Андрій РУДИК

Повномасштабна агресія рф проти України засвідчила той факт, що нині триває трансформація світового порядку, яку розпочато фактично з перших років функціонування Ялтинсько-Потсдамської системи. Особливе місце тут належить саме Африці.

Організація африканської єдності, Джибутійський кодекс поведінки, Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки – ці та інші елементи системи колективної безпеки на континенті є додатком до західноцентричного Ялтинсько-Потсдамського порядку. Звідси і походить їхня негативна ідентифікація місцевими суспільствами як таких, що зберігають залежність від колишніх метрополій. Водночас, окремі держави континенту (ПАР, Єгипет, Нігерія, Ефіопія) зацікавлені в демонтажі чинної системи колективної безпеки в контексті власних геополітичних амбіцій.

Сам факт трансформації світового порядку некоректно оцінювати з позитивної чи негативної точки зору. Інша справа – його формат, перебіг та наслідки. Проблема трансформації системи колективної безпеки в Африці полягає в тому, що цей процес відбувається шляхом цілеспрямованого руйнування підтримуючих механізмів без паралельного створення нових дієвих. Одним із чинників дестабілізації системи колективної безпеки на континенті став інформаційний вплив рф.

Складові системи колективної безпеки в Африці

Процес розпаду колоніальної системи та виникнення нових держав на континенті не міг супроводжуватися мирно. До прикладу, Демократична Республіка Конго, отримавши незалежність від Бельгії в 1960 р., так і продовжує перебувати у стані перманентної громадянської війни з втягненням деяких сусідніх держав (Бурунді, Руанда, Уганда).

У зв'язку з цим колишні метрополії змушені були формувати систему колективної безпеки в Африці як додаток до своєї власної. Так виникли організації ECOWAS, ECCAS, Африканський Союз,

IGAD тощо. Пік формування поки чинних складових системи колективної безпеки в Африці припав на період, коли Ялтинсько-Потсдамський порядок був замінений уніполярною Вашингтонською системою. Але нові організації в Африці виникали якраз на противагу моноцентризму. Якщо згадані ECOWAS та ECCAS нав'язувалися Францією здебільшого своїм колишнім колоніям, то такі організації як RAERESA утворювалися самими африканськими державами в контексті взаємної політичної й економічної інтеграції.

Ключовими елементами системи колективної безпеки в Африці є не тільки і не стільки різного роду об'єднання, скільки воєнно-політичні альянси, блоки, багатонаціональні збройні формування тощо. Наразі основою на континенті є Рада миру і безпеки Африканського Союзу. Подібно до Ради безпеки ООН функцією цього органу є санкціонування миротворчих операцій (з підтримки миру, інтервенцій, розбудови миру та реконструкції) [2]. На основі Ради миру і безпеки Африканського Союзу формується Африканська архітектура миру і безпеки. Її складовими є: Комісія Африканського Союзу, Панель старійшин, Континентальна система раннього попередження, Африканські сили готовності, Спеціальний фонд.

Показово, що найголовніший елемент – Африканські сили готовності – фактично не є функціональним. Але з 2015 року (початок його роботи) цей багатонаціональний компонент одразу зіткнувся з такими проблемами, як політична координація, матеріально-технічне забезпечення і швидкість розгортання. Складним моментом є досягнення консенсусу між самим Африканським Союзом та регіональними політичними об'єднаннями (ECOWAS, ECCAS, SADC, NARC, EASF). Різниця в озброєнні та військовій техніці, чисельності й підготовленості особового складу призводить до диспропорцій між локальними компонентами Африканських сил готовності. Найбільш розвиненими в такому відношенні є Сили готовності SADC (Південна Африка) та Сили готовності EASF (Східна Африка). У грудні 2024 року розпочалося будівництво регіонального логістичного депо SADC у Ботсвані, тоді як на рівні EASF регулярно проходять військові навчання і підвищується ступінь сумісності між арміями держав-членів організації. Однак, не зважаючи на успіхи, Сили готовності SADC зіткнулися з проблемами стримування наступу повстанського руху M23 в Демократичній

Республіці Конго. В медіа та публічній площині це був значний удар для іміджу й репутації цього регіонального механізму і в цілому військової компоненти системи колективної безпеки в Африці [1]. Тоді як FOMAC (Центральна Африка) досі перебуває на етапі становлення і стикається зі звичними проблемами перерозподілу відповідальності, нестачею належного логістичного забезпечення, застарілістю озброєння і військової техніки, поганою підготовкою особового складу. Варто звернути увагу, що до цього силового об'єднання входять дві держави, де тривають затяжні громадянські війни – Демократична Республіка Конго та Центральноафриканська Республіка. Причому перша, враховуючи розмір території та населення, а також ресурсний потенціал, мала б стати основою систем регіональної та колективної безпеки.

Наразі Африка залишається без реального та дієвого військово-політичного механізму забезпечення колективної безпеки на континенті. Найбільшими фінансовими донорами Африканської архітектури миру і безпеки є держави Європейського Союзу, США та Китай. Фактично система колективної безпеки в Африці виконує функцію додатку до європейської й інших регіональних систем.

Інформаційна та політична підтримка рф антиєвропейських настроїв

Нині африканський континент представлений 54 державами-членами ООН, двома невизнаними державами (Західна Сахара та Сомаліленд), а також низкою залежних і несувверенних територій європейських держав (Сеута, Мелілья, Реюньйон тощо). Питання утворення між ними військово-політичного об'єднання навіть на базі Африканського Союзу у форматі Африканських сил готовності має доволі очевидну проблему – політична мінливість та інституціональна слабкість.

Прикладом серйозного удару по чинним безпековим порядкам у Західній Африці стали чергові військові перевороти в Буркіна-Фасо (вересень 2022 р.), Гвінеї (2021 р.), Малі (2021 р.) та Нігері (2023 р.). Одним із результатів тих подій став запуск процесу виходу Уагадугу, Бамако та Ніамея з ECOWAS. Паралельно вони згорнули військову співпрацю з Францією та США і утворили так званий Альянс держав Сахелю. Інформаційно-медійне забезпечення тих подій здійснювалося рф.

Так, у Малі москва сформувала повноцінний пул з місцевих медіа та вебсайтів для поширення власних наративів, у тому числі щодо ситуації з повномасштабною агресією проти України. Йдеться про такі ресурси, як Afrique Media TV, Radio Révolution Panafricaine, Mali Actu, Maliweb і Malijet [12]. Паралельно відбувається продукування фейків, часто за допомогою використання технологій штучного інтелекту, з подальшим поширенням у соціальних мережах через ботоферми. Однією з відомих тем стали матеріали з начебто безпілотними літальними апаратами українського виробництва на озброєнні в малійських туарегів. Показово, що цю інформацію стали поширювати авторитетні європейські видання [11]. За даними опитувань Gallup, підтримка лідерства росії малійцями зросла з 69% у 2019 році до 89% у 2023-му, а в Буркіна-Фасо за цей же період – з 55% до 81% [9].

У Нігері москва працює через бізнесмена Харуна Дуамба та його медіаактиву Pan-African Group for Trade and Investment. Типовою темою проросійських публікацій у місцевому інфополі є дискредитація попереднього президента Мухаммеда Баззума, оскільки його прихильники залишаються відчутною політичною силою, а також Франції та її керівництва [5]. росія приділяє значну увагу африканському контенту і у власному інформаційному просторі. У 2023 р. зафіксовано, що протягом першого місяця з моменту перевороту в Нігері близько 45 афілійованих з урядом росії каналів у телеграмі розмістили 742 публікації щодо цієї держави [8].

У Буркіна-Фасо відбувається стратегічна кампанія з формування іміджу президента Ібрагіма Траоре як нового Томи Санкари. Здійснюється це через тікток з використанням згенерованих штучним інтелектом відеоматеріалів фахівцями з рф [3]. За чотири місяці до перевороту кількість проросійських публікацій у буркінабському сегменті фейсбуку зросла на 6363 % [7]. москва грає на почуттях місцевого населення, його розчарованості у демократичному політичному режимі та співпраці з Францією. Унікальною особливістю інформаційних кампаній росії в Буркіна-Фасо є реанімація ідей панафриканізму в контексті вже згаданої побудови іміджу Ібрагіма Траоре. Росіяни також вдаються до використання вкрадених особистостей померлих людей. З них роблять репортерів, а підготовлені

від їхнього імені публікації розміщують за відповідну плату в потрібних медіа. Наприклад, вже відомою стала історія про використання фотографій померлого у вересні 2020 р. Жан Клода Сендеолі для створення фейкових журналістів. Матеріали цих «репортерів» росіяни змогли розмістити в медіа та вебпорталах понад 10 африканських держав [10].

Варто згадати діяльність російської урядової організації «Росспівробітництво» на африканському континенті, яка також відома як «Російський дім». Офіційно вона концентрується на викладанні російської мови закордоном, культурній пропаганді та налагодженні співпраці у сфері вищої освіти. Важливою функцією «Росспівробітництва» є організаційне оформлення російської діаспори. У своїх філіях, на африканському континенті ця структура, використовуючи такі медіа як Russia Today, Sputnik, TV BRICS, поширює наративи про «світову русофобію», демонструє пропагандистські фільми про повномасштабну агресію проти України, проводить виставки, лекції та семінари, предметом яких є висвітлення європейського колоніалізму і внеску СРСР та росії у звільнення «поневолених африканських народів» [6].

кремль неодноразово втручався у проведення виборів на континенті. Варто згадати президентські вибори на Мадагаскарі у 2018 році. Тоді на острові були помічені два російські політтехнологи – Андрій Крамар та Роман Позняков. Їхнє завдання полягало в допомозі й розкрутці засновника Малагасійської церкви апокаліпсису Андре Майоля на користь свого кандидата у президенти – Андрі Радзуеліни [4]. На президентських виборах у Сенегалі 2024 року росіяни для поширення потрібних наративів і посилення кампанії опозиційного до Франції Бассіру Діомай Фая залучили інфлюенсера Кемі Себу. Водночас, на відміну від практики Мадагаскару, москва не здійснювала значних інтервенцій у інфопростір Сенегалу. Також росія намагається вибудовувати мережі симпатизантів шляхом відправки власних розвідників, технологів та спіндокторів. Показовою в цьому контексті стала історія з депортуванням росіянина Максима Шугалея з Чаду в 2024 році.

Результати інформаційних кампаній рф в Африці

Найбільш очевидним наслідком інформаційного впливу москви на континенті стало раптове згортання військової та політичної присутності Франції. Якщо у Гвінеї, Буркіна-Фасо, Малі й Нігері це сталося в силу військових переворотів, інформаційно підживлених росією, то в Кот-д'Івуарі, Сенегалі та Чаді виведення французьких підрозділів зумовлене ефектом впливу подій у сусідніх державах. Нині Париж має відчутну присутність лише в Габоні та Джибуті. У значній частині франкофонної Африки імідж Франції знаходиться на рівні 10 – 20% підтримки замість звичних 50 – 70%. Проблема полягає в тому, що витіснивши Париж, москва не змогла повноцінно його замінити. Успішні дії джихадистів в Малі проти підрозділів так званих «вагнерівців» та Африканського корпусу мо рф лише підкреслюють обмежені спроможності кремля щодо вирішення безпекових проблем низки держав континенту. Паралельно, не маючи змоги безперебійно постачати значні обсяги озброєння до Африки, росія змушена поступатися частками місцевого ринку, а отже і ступенем політичного впливу Китаю. Пекін здійснює активну інтервенцію у сферу торгівлі зброєю на континенті. Причому партії, які він постачає, в масштабах збройних сил місцевих держав є доволі значними. Варто згадати, що в 2024 році Китай передав понад 100 одиниць бойових броньованих машин Буркіна-Фасо. Партія складалася з нових зразків, таких як VP11 та VP14.

Активне насичення Африки інноваційним озброєнням та військовою технікою (в тому числі БпЛА різних типів і розумними бомбами) з паралельним руйнуванням зав'язаних на конкретні європейські держави безпекових структур призводить до дестабілізації на континенті. Прикладом цього є успішний наступ повстанців M23 на сході Демократичної Республіки Конго в січні 2025 року, активізація джихадистів на півночі Буркіна-Фасо у травні 2025 року тощо. При цьому показово, що у першому випадку миротворці ООН та SADC продемонстрували повну безсилість і зазнали втрат. Варто згадати, що досить довгий час росія, за аналогією з Малі, вела дискредитаційні інформаційні кампанії проти продовження їхнього перебування.

За допомогою деструктивних дій в інформаційному просторі низки африканських держав Москва досягла потрібного для себе результату. Водночас вона не змогла адекватно заповнити вакуум сили та безпеки, що виник в результаті її активності. Паралельно з цим Росія відкрила дорогу для посилення Китаю, Туреччини, Об'єднаних Арабських Еміратів на африканському континенті, запустивши процеси переділу сфер впливу. До прикладу, Нігерія у квітні 2025 року показала перший БПЛА власного виробництва разом з відповідним бомбовим озброєнням.

Отже, наразі система колективної безпеки в Африці зазнає суттєвої трансформації. Має місце унікальна ситуація: низка старих структур та механізмів не може належним чином виконувати визначені функції, тоді як нові ще не набули відповідних спроможностей. Однією з причин такого вакууму безпеки став інформаційний вплив РФ на низку держав Африки – Буркіна-Фасо, Гвінея, Малі, Нігер. Політичні події у згаданих державах призвели до ефекту доміно, фактично обваливши французьку систему безпеки в Західній і, частково, Центральній Африці. Паралельно відбулися політичні зміни в низці держав континенту: проєвропейська влада змінилася проросійською/прокитайською, а демократичним режимам стало складніше отримувати підтримку населення.

Дії Росії створили можливості для політичних інтервенцій в Африку з боку Китаю, Туреччини та Об'єднаних Арабських Еміратів. Одночасно Нігерія, Єгипет та Ефіопія поступово починають розширювати власні воєнно-політичні й ресурсні спроможності, готуючись до подальших трансформацій системи колективної безпеки в Африці і світового порядку в цілому.

Література

1. Anatomy of SADC's failure in eastern DRC. *ISS*, 20.03.2025. URL: <https://issafrica.org/iss-today/anatomy-of-sadc-s-failure-in-eastern-drc>.
2. Protocol Relating to The Establishment of the Peace and Security Council of the African Union. URL: <https://www.peaceau.org/uploads/psc-protocol-en.pdf>.

Джерела дослідження

3. Burkina Faso's Latest TikTok Star? Its President – Thanks to Putin. *The Times*, 19.05.2025. URL: <https://www.thetimes.com/world/africa/article/burkina-fasos-latest-tiktok-star-its-president-thank-to-putin-n7pv3fcq5>.
4. Master and Chef. How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries, *Proekt.Media*, 11.04.2019. URL: <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections>.
5. Niger Becomes Hotbed of Disinformation after July 26 Coup. *Aljazeera*, 18.08.2023. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/18/niger-becomes-hotbed-of-disinformation-after-july-26-coup>.
6. Rossotrudnichestvo in Africa: Propaganda and Soft Power. *EU vs DISINFO*, 22.10.2024. URL: <https://euvsdisinfo.eu/rossotrudnichestvo-in-africa-propaganda-and-soft-power>.
7. Russia Flooding Burkina Faso With Disinformation. *ADF*, 27.02.2024. URL: <https://adf-magazine.com/2024/02/russia-flooding-burkina-faso-with-disinformation>.
8. Russia uses Social Media Channels to Exploit Niger Coup. *The Guardian*, 27.08.2023. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/aug/27/russia-uses-social-media-channels-to-exploit-niger-coup>.
9. Shifting Alliances in West Africa: Measuring Russian Engagement to Support Counter-FIMI Strategies. *EUSS*, 07.02.2025. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/shifting-alliances-west-africa-measuring-russian-engagement-support-counter>.
10. The 'Ghost Reporters' Writing Pro-Russian Propaganda in West Africa. *Aljazeera*, 20.03.2025. URL: <https://www.aljazeera.com/features/2025/3/20/the-ghost-reporters-writing-pro-russian-propaganda-in-west-africa>.
11. Ukrainian Drones Provide Support for Northern Mali's Rebels. *Le Monde*, 13.10.2024. URL: https://www.lemonde.fr/en/le-monde-africa/article/2024/10/13/ukrainian-drones-provide-support-for-northern-mali-s-rebels_6729231_124.html
12. What Next for Wagner's Information Operations? *RUSI*, 23.09.2024. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/what-next-wagners-information-operations>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ВПЛИВУ рф В АФРИЦІ

1. Доцільно поширювати через посольства, консульства та місцевих симпатизантів, агентів, представників діаспори наративи щодо причетності саме українців до побудови конкретного заводу, школи, дороги тощо. Варто чітко відмежовувати українське від російського.

2. Слід проводити тематичні зустрічі, прийоми, урочистості й інші заходи з нагоди річниці, наприклад, початку миротворчої місії України в конкретній державі Африки тощо.

3. Організувати вивчення суахілі та інших міжнародних африканських мов для успішного поширення потрібних наративів серед населення та забезпечення протидії російським інформаційним впливам місцевими національними мовами.

4. Посилити співпрацю з Африканським Союзом, використовуючи статус спостерігача. Перспективними напрямками є двостороння і багатостороння торгівля, культурні та освітні обміни, фармакологія й медицина тощо.

5. Під час здійснення комунікацій щодо повномасштабної агресії російської федерації проти України слід знаходити аналоги воєнним злочинам в історії африканських держав. До прикладу, питання геноциду є дуже чутливим для багатьох країн континенту.

6. Варто зняти низку фільмів про відомих українців в Африці, реалізовані ними проєкти, допомогу тощо.

7. Доцільно організувати низку ботоферм, відповідальних за африканський напрямок.

8. Поширювати серед африканських держав наративи про те, що росія веде хижацьке видобування корисних копалин (золото в ЦАР та Малі, вирубка лісів у ЦАР) і причетна до масових вбивств шахтарів, цивільного населення.

9. Організувати систему вивчення і впровадження досвіду протидії інформаційному впливу рф в Африці.

**РОСІЙСЬКЕ ШПИГУНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ ЕСТОНІЇ:
КЕЙС ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ
РОСІЙСЬКОГО РОЗВІДНИКА ГРУ В'ЯЧЕСЛАВА МОРОЗОВА
В ЕСТОНСЬКОМУ АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

*Володимир САЗОНОВ,
Юрій КАПІН*

Академічне і наукове шпигунство – явище не нове й не унікальне. З одного боку, воно може бути спрямовано на наукове та академічне середовище (наприклад, крадіжки секретних наукових відкриттів, створення мереж шпигунів, вербування науковців, викладачів та студентів у певній науковій інституції); з іншого – забезпечувати вплив на студентів, академічні кола в інтересах певних суб'єктів. Прикладом такого шпигунства є дестабілізація, радикалізація й ідеологізація суспільства країни-мішені, як це намагався зробити СРСР, поширюючи марксистські ідеї в західних університетах з 1920-х років. Однією з найвідоміших і сумнозвісних є діяльність так званої «кембриджської п'ятірки» – ядра мережі радянських агентів у Великій Британії, завербованих у Кембриджському університеті в 1930-х роках радянським розвідником Арнольдом Дойчем. Надана «кембриджською п'ятіркою» інформація допомогла СРСР почати роботу над атомною бомбою і підготуватися до вирішальної Курської битви 1943 року.

За часів глобалізації академічне шпигунство стало більш поширеним. Як слушно зауважив Р. Мортон, «у тіньовому світі шпигунства поле битви більше не обмежується тьмяно освітленими провулками чи віддаленими зонами військових дій – воно розгортається в університетських кампусах. Серед жвавого гулу академічних кіл оперативники іноземних розвідок знайшли благодатний ґрунт для таємних операцій. Поєднання передових досліджень, доступу до секретної інформації та амбітних учених робить університети головною мішенню для шпигунства» [17]. Р. Мортон також звернув увагу на нещодавню сенсацію від Daily Caller News Foundation (DCNF): 50 дослідників американських університетів і лабораторій, які фінансувалися з федерального

бюджету, були пов'язані з китайськими програмами із залучення талантів. Ці дослідники брали участь у таких відомих ініціативах, як ТТР і Chang Jiang, і працювали над проєктами, що фінансуються МО США і NASA [17].

Кейс

Контент-аналіз діяльності В. Морозова як шпигуна гру

Морозов працював на гру із суто ідеологічних причин [7]. У річному звіті за 2023 – 2024 рр. Служби внутрішньої безпеки Естонії (КАПО) зазначено: «У січні 2024 року КАПО затримало В'ячеслава Морозова, професора Тартуського університету, підозрюваного в участі й підтримці розвідувальної діяльності проти Естонії. За попередньою інформацією, Морозов протягом багатьох років співпрацював із російськими спецслужбами» [5]. У червні 2024 року Харьєуський повітовий суд визнав Морозова винним у діяльності проти Естонської Республіки та засудив його до 6 років і 3 місяців позбавлення волі [8].

Колишній директор КАПО доктор А. Сінісалу в інтерв'ю 21 січня 2024 року заявив, що російська розвідка цікавиться Естонією і що сотні людей займаються розвідувальною діяльністю проти Естонії [2]. Згідно з інформацією КАПО і прокуратури Естонії, Морозов був завербований російською розвідкою на початку 1990-х років, коли навчався в російському університеті [3].

Інформація з відкритих джерел дозволяє зробити висновки про можливі завдання шпигуна Морозова, пов'язані з його активною академічною діяльністю в Естонії та інших країнах Заходу. Е. Коорт справедливо припустив, що сьгоднішні студенти університету завтра стануть особами, які ухвалюють рішення, інформація про їхні зв'язки та особисті якості може стати тією інформацією, яка знадобиться в майбутньому, щоб вирішити, кого завербувати гру, фсб або іншим російським спецслужбам [9]. Морозов надавав спецслужбам росії інформацію про політичну ситуацію і вибори в Естонії, союзницькі відносини та соціальну інтеграцію. Це була інформація, до якої він мав доступ як через своє становище наукового співробітника, так і тому, що це була загальнодоступна інформація, яку росія могла використовувати для загроз Естонії [9].

Діяльність В. Морозова в академічному середовищі Тартуського університету. Морозов був академічним директором Центру євразійських і російських досліджень (CEURUS) з 2020 року до січня 2024 року. У травні 2013-го він опублікував у Газеті Тартуського університету коментар: «У березні 2011 року, коли Центр євразійських і російських досліджень CEURUS одним із перших отримав грант у розмірі 1,6 мільйона євро від нещодавно створеного Фонду розвитку Тартуського університету Ректор наголосив на великому потенціалі Центру, зумовленому його географічним та історичним положенням» [12].

Проросійська діяльність на конференціях і семінарах. Протягом кількох років Морозов був головою програмного комітету і головним організатором щорічних конференцій зі східноєвропейських і російських досліджень у Тарту [7], в яких брали участь відомі історики, політологи, соціологи Європи, Азії, США і росії. За свідченням очевидців, у червні 2022 року на конференції східноєвропейських і російських досліджень у Тарту Морозов головував на круглому столі «Майбутнє російських досліджень», де намагався засудити західний світ за русофобію. Морозов наголошував на необхідності академічної взаємодії з російськими дослідницькими інституціями. На питання одного з колег про те, як має відбуватися ця взаємодія, коли багато дослідницьких інститутів надають роботу співробітникам фсб, Морозов не відповів і перервав виступ колеги [17].

Грантова діяльність В. Морозова. В. Морозов отримував гранти на виконання проросійських проєктів, наприклад, дослідження «Національна ідентичність та естонсько-російські відносини: лонгїтюдне дослідження елітних і масових дискурсів» (2021-2024 рр.) було підтримано Естонською дослідницькою радою й фінансувалося низкою джерел, які надали 691 900 євро. Інший грант на виконання проєкту «Коли кожний вчинок – війна: Динаміка посткримського конфлікту та зовнішня політика росії» (2020-2024)» був наданий Дослідницькою радою Норвегії, а проєкт «Ухвалення рішень у внутрішньо- та зовнішньополітичних процесах російської федерації» (02.06.2022-31.05.2023) фінансувався Міністерством закордонних справ Естонії.

Лекційна діяльність Морозова в Тартуському університеті.

Безсумнівно, Морозов вплинув на багатьох студентів [1], які навчалися в Тарту з усього світу, і, імовірно, намагався створити своєрідну мережу для гри, збирав інформацію, яку передавав гру під час своїх дуже частих візитів до росії. Морозов також часто використовував ультраліві та марксистські теорії і пропагував ці погляди у своїх роботах і лекціях [7]. За словами студентів, Морозов не поспішав критикувати й негативно відгукуватися про дії путінського режиму, зокрема війну в Україні [1]. Але є й думка інших студентів, які підкреслюють, що Морозов ставився до росії і путінського режиму критично [10]. Як справедливо зауважив Е. Коорт: «Під час публічних дебатів здавалося, що він (Морозов) зовсім не підтримує дії путіна і кремлівський режим. Це єдиний спосіб успішно шпигувати, тому що якби він розповів версію кремля, у нього не було б можливості довго працювати і будувати довірчі відносини» [9].

В. Морозов як лідер думок і автор наукових праць. Наївно думати, що російський шпигун буде відкрито поширювати кремлівські стратегічні наративи, але на рівні підтексту Морозовим впроваджувалися проросійські ідеї. Він часто публікував статті у провідних естонських медіа естонською та російською мовами. За рік до отримання посади викладача в Тартуському університеті (а це свідчить про те, що гру його готувало до роботи в Естонії) у 2009 році Морозов видав в естонському журналі *Diplomaatia* статтю, присвячену питанням політики та безпеки, «росія і Захід: гра за правилами?», де впроваджено прокремлівське пропагандистське твердження, що «росія не становить жодної радикальної загрози нормативному порядку західного панування, який склався» [11]. Також Морозов наголошує, що створений Заходом світовий порядок, не є єдиним можливим варіантом, потрібен багатополярний світ. «Це означає, що Морозов стверджує, що путінський багатополярний світ може бути не такою вже й поганою річчю, і що Захід повинен спробувати примиритися з цим» [4]. 29 березня 2021 року в інтерв'ю естонській щоденній газеті «*Ээсти Пяэвалехт*» Морозов також пропагував деякі ідеї російської політичної еліти, зокрема він заявив: «Я не думаю, що у росії є якісь цінності, які сильно відрізняються від цінностей Заходу. Можливо, вона трохи консервативніша, але і в

Європі, зокрема і в нашій країні, можна знайти тих, хто не хоче бути консерватором» [18]. Ідея Морозова полягає в тому, що росія буде добре ладнати із Заходом, якщо Захід, включно зі США, прийме росію (що означає прийняття російських імперіалістичних цілей і агресивної політики): «росія, однак, явно почувається невпевнено і вважає, що Захід підриває її безпеку, втручаючись у справи України, Грузії та Молдови»; «За нинішніх умов вона, швидше, стала б на бік Китаю. Щоправда, якби Захід прийняв росію і ставився до неї як до рівної, то Захід був би природним вибором» [18].

4 березня 2022 року, через тиждень після початку повномасштабної військової агресії росії проти України, Морозов опублікував російською мовою статтю в Естонському громадському мовленні «Війна з Україною завершила історію пострадянської росії», де заявив: «У наші дні всі ми стикаємося з багатьма моральними дилемами та особистими трагедіями, спричиненими війною. Безумовно, народ України, який зіткнувся з жорстокою військовою агресією, постраждав найбільше. Ми ще не знаємо всіх масштабів втрат. Однак зрозуміло, що кількість загиблих і поранених зростатиме» [16]. Але Морозов також продемонстрував співчуття росіянам: «... росіянам теж доводиться нелегко. ... економічне спустошення, викликане санкціями і військовими витратами, вже починає позначатися на житті простих людей. У міру того, як сім'ї дізнаються про загибель своїх синів, масштаб військових втрат буде усвідомлюватися» [16].

В англійськомовній монографії *Russia's Postcolonial Identity: A Subaltern Empire in a Eurocentric World* [13] Морозов впроваджує ультраліві погляди. Основні його аргументи «мали б змусити піднятися сторчма волосся на голові будь-якої розсудливої людини, яка не є російським імперіалістом і/або троцькістом-революціонером» [4]. Наприклад, Морозов стверджував: «Я б сказав, що марксизм двадцятого століття і його інтелектуальні спадкоємці, такі як теорія світових систем, можуть дати нам додаткові концептуальні інструменти, що збагачують наш аналіз. ... я вбачаю ключову силу постколоніальної теорії стосовно росії в її здатності інтегрувати різні рівні аналізу, і, зокрема, розглядати вітчизняні події, що зумовлені такими глобальними явищами, як колоніалізм і європоцентризм» [13].

С. Хосака, який відзначив позитивне ставлення Морозова до марксизму, наголосив, що Морозов «працював тільки з тими кураторами (з гру), яких він поважав і які були для нього ідеологічно та інтелектуально стимулюючими. Якщо уявите собі кураторів гру як спецпризначенців у військовій формі, то, ймовірно, ви надивилися фільмів про розвідку класу «Б». Ні, як свідчить теорія розвідки, куратор володіє тонкою мімікрією. Він постає перед нами як науковець або журналіст, який уміє ставитися до Морозова як до рідної людини, уважно слухати, співпереживати й іноді дає дружню пораду. На Морозова його куратори-наставники, можливо, справили сильніший ідеологічний вплив, ніж філософи, як-от Ернесто Лаклау чи Шанталь Муфф, яких Морозов часто цитує у своїх роботах» [7].

За зауваженням Еспака, монографія Морозова впроваджує фанатичні ідеї та псевдотеорії, спрямовані на створення «самодостатньої системи або політекономії» [4].

Глибший аналіз праць Морозова був би корисним та актуальним для кращого розуміння того, як агенти гру діють у науковому й академічному середовищі та які наративи вони передають через свої праці й лекції.

Так, в одній із публікацій 2021 року Морозов стверджує (здебільшого використовуючи російський пропагандистський наратив русофобії), що російські «еліти вважають себе представниками Європи в росії, але водночас вони не почуваються повноцінними європейцями в Європі, бо в Європі росію досі сприймають як периферійну, напівварварську державу – міфологія з ведмедями, балалайками та іншим існує в різних формах практично впродовж усього Нового часу» [6; 14]. Морозов підкреслює унікальність росії: «Тут важливо й те, що росія не має мови, яка дозволила б їй якось описати свою унікальність» [14]. Він також високо оцінює унікальність СРСР як імперії [6]. Він також назвав сучасний путінізм унікальним явищем: «Путінізм ґрунтується, ймовірно, на унікальному у структурному плані симптомі набагато тривалішого скрутного становища, з яким росія стикалася протягом усієї своєї сучасної історії» [13, с. 154].

Морозов називає росію особливою частиною Європи: «... росія – частина загальноєвропейського простору, але все ж таки особлива частина. Це пов'язано з практиками управління, з економічною структурою, з ресурсною залежністю, з ідентичністю, з орієнтацією і

самоорієнтацією, з відсутністю повного визнання як європейської держави. Елемент підпорядкованості проявляється, з одного боку, в ідентифікації з Європою, а з іншого – у структурно зумовленому почутті інаковості та підпорядкованості, навіть, можливо, неповноцінності» [6].

Отже, можна зробити кілька висновків:

1. Академічна діяльність В. Морозова була пов'язана з прокремлівським дискурсом і підтримкою російського імперіалізму.

2. Морозов поширював крайні марксистські ідеї в академічному середовищі, як це робили радянська розвідка і так звана «кембриджська п'ятірка». Ця діяльність була спрямована на посилення ідеологічних протиріч у суспільстві для подальшої поляризації західного суспільства.

3. Критика режиму путіна у працях Морозова була досить стриманою, він на унікальності росії та її режиму порушував питання про русофобію і поширював інші наративи російської пропаганди.

Постає питання, як така людина могла працювати в Тартуському університеті майже 14 років? Руйнівну діяльність Морозова в академічному середовищі важко оцінити, він опублікував величезну кількість наукових статей у впливових журналах за кордоном і в Естонії, публікував доповіді та аналітичні матеріали про російську політику, був лідером громадської думки і викладав свою точку зору естонською, російською та англійською мовами, керував бакалаврськими, магістерськими й докторськими дисертаціями, організовував роботу із захисту докторських дисертацій.

Наведений кейс – приклад того, як академічні кола можуть бути використані російськими спецслужбами для проведення своїх операцій впливу.

Джерела

1. Арула Э. Слушатель лекций: профессор Морозов не торопился давать оценки российской агрессии, *Rus.postimees.ee*, 16.01.2024. URL: <https://rus.postimees.ee/7939622/slushatel-lekciy-professor-morozov-ne-toropilnya-davat-ocenki-rossiyskoy-agressii>.

2. Aaspõllu H. Sinisalu: Venemaal tegeleb Eesti-vastase luuretegevusega sadu inimesi. *Err*, 21.01.2024. URL: <https://www.err.ee/1609227084/sinisalu-venemaal-tegeleb-eesti-vastase-luuretegevusega-sadu-inimesi>.

3. Einmann A. GRU värbas Eestis luuranud professori juba 1990 aastate alguses. *Postimees*, 19.06.2024. URL: <https://arvamus.postimees.ee/8045133/erkki-koort-venemaa-sojavaeluure-spiioon-tartus-ja-eesti-sihtmargid-venemaal>.

4. Espak P. Venemeelne ja läänevastane marksist Vjatseslav Morozov. *Err*, 20.01.2024. URL: <https://www.err.ee/1609228107/peeter-espak-venemeelne-ja-laanevastane-marksist-vjatseslav-morozov>.

5. Estonian Internal Security Service Annual Review 2023-2024. URL: https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/Annual%20review%202023-2024.pdf.

6. Гарипова Л. Вячеслав Морозов. Россия/СССР – особая империя? *Сигма*, 14.3.2021. URL: <https://syg.ma/@leisan-garipova/viachieslav-morozov-rossiia-sliesh-sssr-osobaia-impieriia>.

7. Hosaka S. Jaapani politoloog Sanshiro Hosaka: minu arvamus Morozovi kohtuotsuse taustal. *Vabariik*, 30.06.2024. URL: <https://vabariik.ee/kolumn/jaapani-politoloog-sanshiro-hosaka-minu-arvamus-morozovi-kohtuotsuse-taustal>.

8. Kaitsepolitseiamet. Kohus mõistis Viatcheslav Morozov süüdi luuretegevuses. *Kaitsepolitseiamet*, 18.06.2024, URL: <https://kapo.ee/et/content/kohus-moistis-viatcheslav-morozov-suudi-luuretegevuses>.

9. Koort E. Venemaa sõjaväeluure spioon Tartus ja Eesti sihtmärgid Venemaal. *Postimees*, 21.06.2024, URL: <https://arvamus.postimees.ee/8045133/erkki-koort-venemaa-sojavaeluure-spiioon-tartus-ja-eesti-sihtmargid-venemaal>.

10. Ломп Л.-Э. Студенты: задержанный по подозрению в шпионаже против Эстонии преподаватель относился к России скорее критически. *Postimees*, 16.01.2024. URL: <https://rus.postimees.ee/7939521/studenty-zaderzhannyu-po-podozreniyu-v-shpionazhe-protiv-estonii-prepodavatel-otnosilsya-k-rossii-skoree-kriticheski/comments>.

11. Morozov V. Russia and the West: Playing by the Rules? *Diplomaatia*, 2009. № 74/75. URL: <https://diplomaatia.ee/venemaa-ja-laas-mang-reeglite-jargi>.

12. Morzov V. Ceurus meelitab Tartusse tunnustatud teadlasi. *Universtas Tartuensis*, 2013. № 5. URL: <https://www.ajakiri.ut.ee/artikkel/947>.

13. Morozov V. *Russia's Postcolonial Identity: A Subaltern Empire in a Eurocentric World*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015. 218 p.

14. Morozov V. et al. Vene rehepapp, Kremli välispoliitika populaarsus ja de facto riigid. *Riigikogu Toimetised*, 2019. № 40. P. 75 – 85.

15. Морозов В. Subaltern Studies: лекція курсу «(Пост)колоніальні дослідження» в межах проєкту «Ташкент-Тбілісі». URL: <https://syg.ma/@leisan-garipova/viachieslav-morozov-rossiia-sliesh-sssr-osobaia-impieriia>.

16. Морозов В. Война с Украиной положила конец истории постсоветской России. *Rus.Err*, 04.03.2022. URL: <https://rus.err.ee/1608520970/vjacheslav-morozov-vojna-s-ukrainoj-polozhila-konec-istorii-postsovetsoj-rossii>.

17. Morton R. How Espionage is Infiltrating Universities: The Hidden Threat to Academia and National Security. *Medium*, 21.12.2024. URL: <https://spyauthor.medium.com/how-espionage-is-infiltrating-universities-the-hidden-threat-to-academia-and-national-security-3598a00bba47>.

18. Paris K. Vjatsšeslav Morozov: ebakinda ja haavatavana tunneb end mitte niivõrd lääs kui hoopis Venemaa. *Eesti Päevaleht*, 29.03.2021. URL: <https://epl.delfi.ee/artikkel/92983781/intervjuu-vjatseslav-morozov-ebakinda-ja-haavatavana-tunneb-end-mitte-niivord-laas-kui-hoopis-venemaa>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ АКАДЕМІЧНОГО/НАУКОВОГО ШПИГУНСТВА

1. Академічне і наукове шпигунство передбачає як кримінальну діяльність (наприклад, крадіжки секретних наукових відкриттів, створення мереж шпигунів, вербування науковців, викладачів та студентів у певній науковій інституції); так і деструктивний вплив на студентів, академічні кола в інтересах певних суб'єктів.

2. Мета академічного/наукового шпигунства – дестабілізація, радикалізація та ідеологізація суспільства країни-мішені.

3. За часів глобалізації академічне шпигунство набуло поширення. Поєднання передових досліджень, доступу до секретної інформації та амбітних учених робить університети головною мішенню для шпигунства.

4. Частіше за все науковці, які займаються академічним/науковим шпигунством, є популярними серед студентів і безпосередньо не демонструють позитивного ставлення до своїх кураторів.

5. Для ідентифікації академічного/наукового шпигунства необхідний ретельний контент-аналіз діяльності певного науковця.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ «УХИЛЯНТ»: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ПАРТНЕРІВ

Тетяна ЧЕРНЕНКО

Необхідно визнати, що ІІсО «Ухилянт» є одним з чи не найяскравіших прикладів гібридного інформаційного впливу російської федерації проти України. Метою цієї операції є, насамперед, зрив мобілізаційного процесу під час протистояння повномасштабній військовій агресії рф та деморалізація українського суспільства, підрив довіри до військово-політичного керівництва. Суть ІІсО полягає у формуванні стійкого негативного образу мобілізаційного процесу і глорифікації ухилення від неї шляхом поширення дезінформації, напівправди та свідомо емоційно заряджених повідомлень, затавруванні в очах громадян України служби в Силах безпеки та оборони України як насильницького, небезпечного і безглузлого акту, що викликає у громадян спротив, страх, а відтак – цинічне ставлення до обов'язку захисту своєї країни.

Інструментарій для ІІсО «Ухилянт», який достатньо ефективно намагається застосовувати ворог, ґрунтується на поєднанні реальних випадків, вирваних з контексту, з вигаданими повідомленнями та маніпулятивними відео, що масово поширюються через соціальні мережі, із залученням величезної кількості «ботів» для коментування. На відміну від перших років повномасштабного вторгнення, у 2024 – 2025 рр. рф удосконалила методи інформаційного впливу, ґрунтуючи свої наративи на глибокому моніторингу українського інфомедіапростору. Серед характерних ознак – поява численних роликів у тіктоці, що зображають «ухилянтів» як успішних людей за кордоном, ілюстрованих «народними» піснями, які відверто висміюють ідею захисту Батьківщини. Ці відео супроводжуються маніпулятивними меседжами про нібито масові зловживання з боку ТЦК, що підкріплюються як фейками, так і справжніми кейсами, але поданими викривлено, під потрібним ворогу кутом.

Створення негативного емоційного ставлення до мобілізації, Сил безпеки і оборони України та держави в цілому досягається за рахунок використання таких ключових компонентів:

– негативний фреймінг ТЦК (територіальні центри комплектування): наприклад, у квітні 2025 року російські медіа поширили новину про те, що у ході мобілізаційних дій в Одеській області загинув чоловік [3]. Поширюючи цю новину, російська пропаганда апелює до емоцій росіян, мовляв, українське керівництво знищує свій народ. Це використовується не лише для атаки на Україну, а й для виправдання власної мобілізації: «у нас хоч добровільно, а у них вбивають» [5];

– маніпуляція фактами: реальні випадки перевищення повноважень подаються як загальна практика. «На Западе признали, что мобилизация на Украине – билет в один конец». Цей матеріал, опублікований 5 квітня 2025 р. в російському виданні Gazeta.ru, прямо говорить про «невідворотність смерті» для українських мобілізованих, подаючи це як визнання з боку західних джерел. Насправді ж ідеться про викривлення слів і перекручування фактів, яке подається із посиланням на італійське видання Lanti Diplomatico, аби продемонструвати, що «на Западе признали» небезпеку української мобілізації [5];

– широке використання в якості платформ впливу величезної кількості телеграм-каналів (як російських, проросійських, так і умовно «нейтральних»), інтерв'ю на ютуб-каналах (наприклад, МРІЯ, Власть&Влащенко, тощо), а також залучення незліченої кількості «ботоферм» для коментарів у соціальних мережах та електронних медіа;

– інформаційна синхронізація розповсюдження фейкових новин, документів та інших матеріалів [2];

– широке використання візуальної культури: поєднання гумору, «героїзації» ухилення, музичних кліпів. У межах візуальної пропаганди тіток-відео із зображенням чоловіків на відпочинку, які називають себе «ухилянтами», стали вірусними. ГУР МО України 16 квітня 2024 року повідомило, що ці ролики є частиною скоординованої російської кампанії [4].

Хоча головною мішенню ПсО «Ухилянт» обрано українське суспільство, не менш важливим компонентом цієї кампанії є вплив на внутрішню російську аудиторію. Російські «офіцери інформаційного фронту» – скабеєва, соловйов, кісельов, сімоньян та ціла

низка менш оплачуваних осіб аби, передусім, підтримати ілюзію стратегічного домінування та деморалізації українського суспільства, цілеспрямовано формують у російського населення образ «невдячних українців», які начебто «відмовляються захищати свою державу». Водночас, не менш важливими завданнями у цьому контексті є:

- легітимізація мобілізаційного процесу в рф;
- намагання сформувати моральну перевагу російських солдат-окупантів;
- прагнення нівелювати аргументи проти війни для тих громадян рф, які ще продовжують негативно сприймати агресивну війну проти України;
- використання російськими «медіаактивістами» ідеї, що «українці масово тікають від мобілізації», як аргументу на користь тези «українці не хочуть воювати, отже війна – нав'язана Заходом».

Пісні про «ухилянтів» і комедійні ролики транслюють на російських розважальних платформах та російських соцмережах (наприклад, Rutube, ВКонтакте, Однокласники) або в телеграм-каналах з патріотичною риторикою. Ціль – зміцнення у росіян уявлення про «розбещену, гнилу націю ворога», що, начебто, з моральної точки зору «виправдовує» війну.

Вплив на внутрішню російську аудиторію ШсО «Ухилянт» забезпечують такі складники:

- 1) мобілізаційний – через демонстрацію «праведної» війни проти «деградуючого суспільства»;
- 2) пропагандистський – створює видимість, що рф перемагає не тільки фізично, але й морально;
- 3) психологічний – знімає страх, агресію, сумніви щодо сенсу війни в середньостатистичного росіянина.

І для російської, і для української, та й для міжнародної аудиторій пропагандистська машина рф намагається і надалі просувати тезу про «провал мобілізації в Україні». Більш того, це трактується й подається ширше – як доказ слабкості українських державних інституцій.

Наслідки для внутрішньої безпеки України

Операція «Ухилянт» уже спричинила низку загроз внутрішньому інформаційному середовищу України:

- поляризацію суспільства: створюється уявна дихотомія «оборонці» vs «ухилянти», що стимулює розбрат;

- підрив довіри до інституцій: хоча лише 0.02% випадків повідомлень супроводжуються перевищенням повноважень, образ ТЦК у суспільстві лишається негативним;

- культурна унормованість ухилення: завдяки мемам і пісням ухилення виглядає як стиль життя, а не як правопорушення.

Прикладом є відео у тіктоці, де молодики в Іспанії співають пісню «Ухилянт з Марбельї», яка набрала понад 500 тис. переглядів у перший тиждень публікації.

Соціальна поляризація – один із найнебезпечніших наслідків кампанії. Згідно з дослідженням громадянської мережі «Опора», різноманіття поглядів в українському суспільстві у 2024 р. не переросло у розкол, однак, інформаційні операції рф намагаються штучно загострити суперечності.

Міжнародний вимір ІсО «Ухилянт»

Суспільства західних демократій виявилися неготовими до тривалого військового протистояння, яке відбувається в сучасній Європі – фізично і психологічно. Після пандемій, економічних криз і «втоми від конфліктів» вони виступають проти загроз, навіть реальних, що робить їх вразливими до ІсО, які працюють за шаблоном операції «Ухилянт», досить ефективно експортованої росіянами за кордон. Приклади: стаття в Politico про «непопулярність» мобілізації [8], звіт Amnesty International про «непрозорість» процедур, що були інтерпретовані як критика України [6]. Такі кейси підживлюють наративи рф на міжнародному рівні, через транснаціональні інструменти (медіа, соціальні мережі, політичні канали впливу) формують образ України як країни з «виснаженим ресурсом» і населенням, яке не бажає воювати. Так, у лютому 2025 р. на протестах польських фермерів було зафіксовано банери із проросійськими лозунгами і закликами до скорочення допомоги Україні [4]. Це прямо пов'язано з поширенням меседжів про

«відсутність сенсу в підтримці країни, яка сама не хоче захищатися». Такі меседжі особливо активно розганяються через телеграм-канали та соціальні мережі. Суспільства демократичних країн до цього часу демонструють очевидну неготовність до тривалого збройного протистояння – як у фізичному, так і в психологічному сенсі. Така неготовність є вразливістю, яку активно експлуатують ШСО, подібні до операції «Ухилянт», на міжнародному рівні. Водночас, операція «Ухилянт» шкодить міжнародному іміджу України, створюючи враження, що українське суспільство втомлене, деморалізоване і не здатне самостійно підтримувати спротив.

У країнах Європи й Північної Америки після Другої світової війни сформувалась культура пацифізму, де війна сприймається виключно як катастрофа. Цей світогляд дає підґрунтя для неприйняття ідеї масової мобілізації, опору військовим витратам, негативного ставлення до воєнізованих реформ освіти або резервої підготовки громадян.

Кейс **Ставлення до обов'язкової військової служби** **в Німеччині**

У Німеччині соціологія 2023 – 2024 рр. показала, що понад 60% опитаних виступають проти ідеї обов'язкової військової служби навіть у разі зростання загроз. Згідно з різними опитуваннями, німецьке суспільство демонструє вагому неприязнь до ідеї обов'язкового призову чи мобілізації, особливо серед молоді. Дослідження Forsa (березень 2024), опубліковане в Stern, показало, що 61 % німців не готові воювати навіть у разі нападу на свою країну [7]. Це свідчить про низьку емоційну готовність до військової участі – особливо в поєднанні з пацифістськими настроями. The Munich Eye (березень 2025) вказує, що в опитуванні, проведеному в рамках дебатів навколо призову, лише 49 % підтримують його відновлення (зростання з 46 %) [13]. Проте, дослідження також виявило глибокий генераційний розрив: молодь (18 – 29 років) за своїми настроями значно менше схильна до обов'язкової служби. Euronews (березень 2025) та кілька інших джерел підтвердили: хоча загалом 58 % громадян Німеччини підтримують повернення до служби, серед молоді рівень неприйняття сягає 61% [9]. Тобто, можемо зафіксувати

класичне для будь-якої ІІсО використання настроїв. Так, Reuters у лютому 2025 р. повідомляв, що пов'язані з росією мережі дезінформації активно впливають на німецьке суспільство шляхом розповсюдження емоційно насичених образів для зниження підтримки військової допомоги Україні. Це класичний приклад роботи ІІсО з внутрішніми вразливостями демократій [11].

Цілком зрозуміло, що у демократичних системах влада напряму залежить від електоральних уподобань. Політики уникають риторики про необхідність «воювати самим», натомість фокусуються на постачанні озброєнь іншим (тобто Україні). Ворожі ІІсО активно використовують гасла: «Чому наші мають вмирати за Україну?», «Це не наша війна» – меседжі, зафіксовані у звітах EUvsDisinfo [7].

Нині російські ІІсО діють на міжнародних партнерів України як засіб консервації мирної ілюзії. Російські операції, подібні до «Ухилянта», масштабуються й переформатовуються під європейські реалії: героїзація дезертирства (через тікток і телеграм серед молоді); знецінення союзницької солідарності (мовляв, «США та НАТО використовують українців, а можуть використати і вас»). У цьому ж контексті необхідно розглядати інфільтрацію ідей «мир за будь-яку ціну» через фейкові рухи (на кшталт European Peace Initiative, які маскуються під громадянські платформи). Наприклад, для акції у Берліні (квітень 2024 р.) частина плакатів була виготовлена за шаблонами, розробленими кремлівськими ІІсО-групами (згідно з розслідуванням Bellingcat) [12]. У матеріалі пояснюється, що російські ресурси передрукували плакати з мітингу, адаптовані за кремлівськими шаблонами: «Stop the war with Russia!», «Friendship with Russia», «I am not at war with Russia!».

Більш того, росіяни намагаються активно розповсюджувати у провідних демократичних країнах настрої компромісного миру. Так, згідно з опитуванням YouGov (грудень 2024 р.), у низці європейських країн суттєво зросла кількість людей, які вважають, що Україна має йти на поступки, аби завершити війну. Подібні меседжі також активно експлуатуються ворожими ІІсО, оскільки вони створюють тиск на уряди щодо зниження допомоги Україні.

Отже, інформаційна кампанія «Ухилянт» є лише частиною ширшої інформаційно-психологічної війни. Вона спрямована не тільки проти мобілізації, а й проти єдності суспільства та легітимності держави. Перемога над нею можлива лише за умов стратегічної взаємодії органів влади, громадянського суспільства і міжнародних партнерів. Операція «Ухилянт» – приклад асиметричного інформаційного тиску, який зсередини підточує довіру до держави. Перемогти її можна лише шляхом проактивної, інтелектуально чесною та емоційно гнучкої системи стратегічних комунікацій, побудованої на довірі, правді та культурній чутливості.

Операція «Ухилянт» – це не лише ІІСО проти української мобілізації. Це дзеркальний меметичний шаблон, який розповсюджується і на інші країни. Там, де армії залежать від резерву чи масової підтримки, а уряди – від суспільної думки, такі операції працюють як засіб превентивної демобілізації союзників України.

Джерела

1. ГУР: російська інформоперація «Ухилянт» застосовує проти України відео і «народні» пісні. *ArmyInform*, 16.04.2024. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/04/16/gur-rosijska-inform-operacziya-uhylyant-zastosovuyue-proty-ukrayiny-video-i-narodni-pisni>.

2. Золотухін Д. Операції рефлексивного контролюю. *Інститут постінформаційного суспільства*, 12.01.2024. URL: <https://postinfo-society.com/operacziyi-refleksyvnogo-kontrolyu>.

3. Іванов П. «Это не добровольцы, а похищенные» – в Киеве пожаловались на «жесткую» мобилизацию. *Газета.Ru*, 04.04.2025. URL: <https://www.gazeta.ru/army/news/2025/04/04/25481024.shtml>.

4. У МЗС Польщі кажуть, що занепокоєні появою на фермерських протестах антиукраїнських гасел. *Радіо Свобода*, 21.02.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-plakat-polshcha-fermery/32829255.html>.

5. Фалько Є. На Западе признали, что мобилизация на Украине – «билет в один конец» LantiDiplomatico: для солдат ВСУ отправка на фронт означает билет в один конец. *Газета.Ru*, 05.04.2025. URL: <https://www.gazeta.ru/politics/news/2025/04/05/25483910.shtml>.

6. A Deafening Silence: Human Rights Omissions in Publications on Ukraine Conflict. *Amnesty International*, 2025. URL: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2025/03/EUR-50.9046.2025-A-deafening-silence-2.pdf>.

7. Europeans Back Higher Defence Spending Amid Russia Threat, Poll Finds. *The Guardian*, 23.06.2025. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/jun/23/europeans-back-higher-military-spending-russia-threat-poll?utm_source=chatgpt.com.

8. Melkozerova V. Bloodied and Exhausted: Ukraine's Effort to Mobilize More Troops Hits Trouble. *Politico.eu*, 11.01.2024. URL: <https://www.politico.eu/article/defense-ukraine-mobilization-bill-parliament-kyiv-balance-justice-security-war-economic-survival-russia-putin-zelenskyy>.

9. Pitel L. German Army Struggles to Get Gen Z Recruits 'Ready for War'. *FT*, 15.03.2025. URL: https://www.ft.com/content/30594f17-6a55-4189-afda-57cdf0176841?utm_source=chatgpt.com.

10. Pro-Kremlin Disinformation: Europe Wants War. *EUvsDisinfo*, 04.06.2025. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/pro-kremlin-disinformation-europe-wants-war>.

11. Russia-Linked Propaganda Campaign Pushes to Undercut German Support for Ukraine. *Reuters*, 18.02.2025. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russian-disinfo-networks-target-german-ukraine-support-2025-02-14>.

12. Russian Propagandists Turned the March of Representatives of the Querdenker Movement in Berlin into a 'Rally in Support of Peace with Russia'. *Detector Media*, 09.08.2024. URL: <https://disinfo.detector.media/en/post/russian-propagandists-turned-the-march-of-representatives-of-the-querdenker-movement-in-berlin-into-a-rally-in-support-of-peace-with-russia>.

13. Survey Reveals Generational Divide on Military Conscription in Germany. *The Munich Eye*, 26.06.2025. URL: https://themunicheye.com/germany-military-conscription-debate-generational-perspective-14787?utm_source=chatgpt.com.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ НАСЛІДКАМ ОПЕРАЦІЇ «УХИЛЯНТ» В УКРАЇНСЬКОМУ І МІЖНАРОДНОМУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОСТОРАХ

1. Впровадити систематичну позитивну репрезентацію ТЦК у медіа – через історії людяності, етики, допомоги мобілізованим. Зокрема, варто створити серію якісних інформаційних кампаній на тему гідності служби, засновану на історіях реальних захисників.

2. Розгорнути кампанію з деконструкції фейків – із залученням інфлюенсерів, гумористів, креативників (контрмеми, пародійні пісні).

3. Активізувати роботу в напрямку оптимізації оперативності комунікацій – створити систему реагування на інформаційні вкиди в межах 6 годин.

4. На державному рівні підтримати українські медіа за кордоном – у країнах компактного проживання діаспори.

5. Розробити алгоритмічну співпрацю з представництвами тіктоку і телеграму щодо виявлення та маркування ворожих ІІСО.

6. Внутрішня комунікація повинна бути заснована на регулярному висвітленні реального стану справ: кількості порушень з боку ТЦК, але також і прикладів відповідальної роботи.

7. Для міжнародної аудиторії необхідно активніше просувати меседжі про мотивацію українських захисників та підтримку суспільства. Використовувати історії про сім'ї, захищені завдяки допомозі.

8. Проводити медіаосвітні кампанії з розпізнавання ІІСО-розповсюджувачів.

9. Підтримувати журналістів і НДО, які спростовують дезінформацію.

ЛІДЕРСТВО І КРИЗОВІ КОМУНІКАЦІЇ: УРОКИ ВІЙНИ

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ

*Олег БОЙКО,
Валерій ЛЯШЕНКО,
Віктор ШИДЛЮХ*

У період з лютого до березня 2025 р. дослідницькою групою представників Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного та Національного університету оборони України проводилося визначення найбільш актуальних інформаційних потреб особового складу ЗС України з метою їх задоволення у системі внутрішніх комунікацій. У районах виконання бойових завдань з відбиття російської агресії методами анкетування, бесід, інтерв'ю було опитано 327 військовослужбовців різних категорій. Нами узагальнено топ-10 актуальних інформаційних потреб:

1. Потреба у доведенні своєчасного та чітко сформованого бойового завдання, поставленого командиром підрозділу згідно з бойовим розпорядженням старшого начальника, із вказанням у бойовому наказі термінів виконання завдання, а також ролі кожного військовослужбовця у його виконанні, розуміння обстановки на лінії бойового зіткнення, розташування дружніх підрозділів, інформації про наявні сили та засоби ворога, ризики, інші фактори.

2. Потреба у розумінні нормативної бази, що гарантує військовослужбовцю кваліфіковану і вчасну медичну допомогу, а також підстав для подання рапортів на проходження ВЛК, інших видів медичних обстежень або оформлення стаціонарного лікування.

3. Порядок отримання новоприбулими військовослужбовцями з інших військових частин статусу УБД. Так, наприклад, траплялися такі, яким на попередньому місці служби, при переведенні до нової військової частини командуванням було доведено, що статус УБД вони отримають на новому місці служби.

4. Підстави для звільнення з військової служби, порядок та правова база для подання необхідної документації.

5. Потреба в розумінні алгоритмів нарахування додаткової грошової винагороди особовому складу в разі раптового, ситуативного виїзду на бойову позицію за наказом командира (як то необхідність підвозу БК), розуміння правової бази внесення водіїв, що беруть участь в таких виїздах, до бойового розпорядження, а також гарантії виплат їм відповідних сум додаткової грошової винагороди.

6. Знання своїх прав та гарантій як військовослужбовця ЗС України в умовах воєнного стану (право на відпустку, оздоровчі, матеріальну допомогу, медичну допомогу, забезпечення, пільги тощо), а також можливості звернення за правовою підтримкою і допомогою в разі порушення цих прав та гарантій.

7. Розуміння спрямованості державної політики щодо військової діяльності в цілому.

8. Обізнаність у силах, засобах та можливостях дружніх військ і військ противника під час виконання бойових завдань. Орієнтування в бойовій обстановці у зоні бойових дій з урахуванням розвідданих, розуміння суті та мети завдань, впевненість у вогневій підтримці.

9. Оволодіння базовими навичками психічної саморегуляції, самопомоги, взаємопідтримки між військовослужбовцями.

10. Недовіра до токсичних командирів (начальників) від ланки бригади та вищих органів військового управління (штабів), – до так званих «м'ясників».

Крім того, у цей же період нами було проведено експертне опитування 31-го офіцера системи морально-психологічного забезпечення (організаційно-штатної структури «психологічна підтримка персоналу») тактичної ланки управління «рота (батарея) – батальйон (дивізіон)», що проходили навчання з підвищення кваліфікації, з них: Сухопутні війська – 20; Військово-Морські Сили – 3; Десантно-штурмові війська – 2; Сили підтримки – 5; Сили логістики – 1.

В експертному опитуванні була застосована електронна форма «Актуальні інформаційні потреби особового складу станом на березень 2025 року». Респондентів як експертів просили анонімно визначити найбільш актуальні інформаційні потреби особового складу військової частини (підрозділу), в якій вони служили.

Було запропоновано обрати декілька варіантів інформаційних потреб особового складу, які, на їхню думку, найбільш актуальні зараз і потребують негайного задоволення.

Отримано такі результати (рис. 1), що оформлено у таблиці 1 з відповідним ранжуванням.

Оберіть варіанти інформаційних потреб особового складу, які, на Вашу думку, найбільш актуальні зараз і потребують задоволення:

 Копіювати діаграму

Можна обрати декілька варіантів

31 відповідь

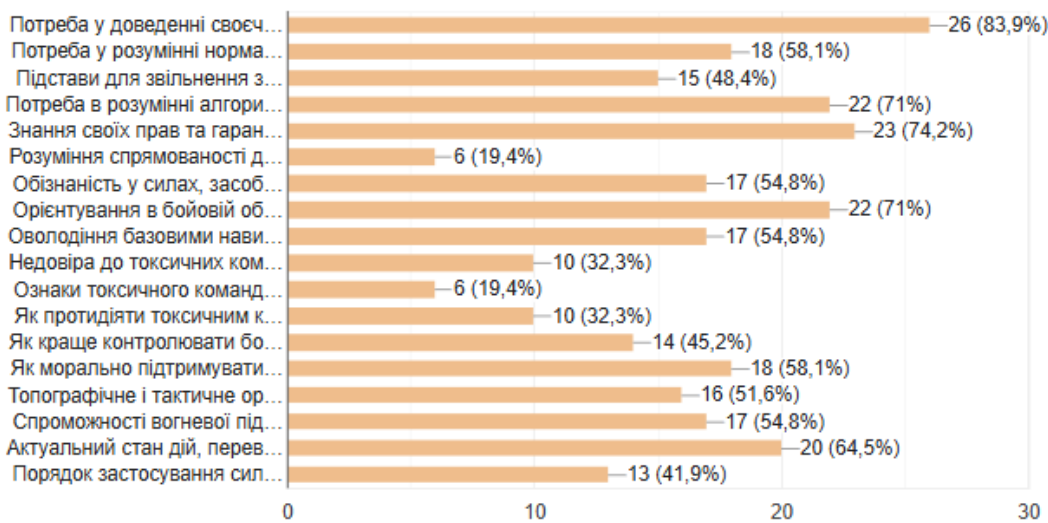

Рисунок. 1. Результати експертного опитування офіцерів системи морально-психологічного забезпечення щодо актуальних інформаційних потреб особового складу, що потребують негайного задоволення

Таблиця 1
Ранжування актуальних інформаційних потреб особового складу

Назва актуальної інформаційної потреби	Відсоток	Ранг
Потреба у доведенні своєчасного та чітко сформульованого бойового завдання, поставленого командиром підрозділу згідно з бойовим розпорядженням старшого начальника, із вказанням в бойовому наказі термінів виконання завдання, а також ролі кожного військовослужбовця у його виконанні, розуміння обстановки на лінії бойового зіткнення, розташування дружніх підрозділів,	83,9 %	1

Назва актуальної інформаційної потреби	Відсоток	Ранг
інформації про наявні сили та засоби ворога, ризику, інші фактори		
Знання своїх прав та гарантій як військово-службовця ЗС України в умовах воєнного стану (право на відпустку, оздоровчі, матеріальну допомогу, медичну допомогу, забезпечення, пільги тощо), а також можливості звернення за правовою підтримкою і допомогою в разі порушення цих прав та гарантій	74,2 %	2
Потреба в розумінні алгоритмів нарахування додаткової грошової винагороди особовому складу в разі раптового, ситуативного виїзду на бойову позицію за наказом командира (наприклад необхідність підвозу БК). Розуміння правової бази внесення водіїв, що беруть участь в таких виїздах до бойового розпорядження, а також гарантії виплат їм відповідних сум додаткової грошової винагороди	71 %	3-4
Орієнтування в бойовій обстановці в зоні бойових дій з урахуванням розвідданих, розуміння суті та мети завдань, впевненість у вогневій підтримці	71 %	3-4
Знання актуального стану дій, переваг та недоліків противника у зоні виконання бойових завдань	64,5 %	5
Потреба в розумінні нормативної бази, що гарантує військовослужбовцю кваліфіковану і вчасну медичну допомогу, а також підстав для подання рапортів на проходження ВЛК, інших видів медичних обстежень або оформлення стаціонарного лікування	58,1 %	6
Обізнаність у силах, засобах і можливостях дружніх військ та військ противника під час виконання бойових завдань	54,8 %	7-8-9
Спроможності вогневої підтримки у зоні виконання бойових завдань	54,8 %	7-8-9
Оволодіння базовими навичками психічної саморегуляції, самодопомоги, взаємопідтримки між військовослужбовцями	54,8 %	7-8-9
Топографічне і тактичне орієнтування особового складу в зоні виконання бойових завдань	51,6 %	10

Також у відкритому запитанні: «Додайте актуальні інформаційні потреби особового складу, які не зазначено у переліку але, на Вашу думку, вони актуальні зараз у військах», 10 респондентів надали такі відповіді:

1. Мобілізаційна політика Держави (встановлення конкретних термінів служби мобілізованих).

2. Інформація про можливості комунікації та підтримки від сім'ї: канали і періодичність зв'язку, алгоритм дій у разі втрати контакту.

3. Після виконання бойових завдань військовий має отримувати дані про можливості ротації та відпочинку; способи інтеграції в цивільне суспільство.

4. Інформація про ситуацію на фронті в реальному часі: оперативні дані щодо змін на лінії фронту (місця вогневих точок, рух ворога, переміщення військ і техніки); інформація про контрольовані території, ситуацію в населених пунктах та на стратегічних об'єктах.

5. Метеоумови та прогнози: точні прогнози погоди для конкретних регіонів, особливо для виконання операцій (вітри, температури, ймовірність опадів); метеорологічні умови, що можуть вплинути на операції, як-то туман, дощ, ожеледь.

6. Ситуація із забезпеченням ресурсами: інформація про наявність боєприпасів, медичних засобів, продовольства та іншого важливого матеріального забезпечення.

7. Проблеми із постачанням та можливі шляхи вирішення цих проблем.

8. Морально-психологічний стан особового складу: оцінка настроїв серед бійців, поширення чуток, рівень стресу і втоми.

9. Психологічна допомога та підтримка для запобігання вигорання чи моральної втоми.

10. Інформація про ворога і його тактики.

11. Деталі щодо бойових тактик ворога, зміни в його стратегії.

12. Можливі загрози з боку ворожих сил, зокрема використання новітніх технологій або специфічних тактичних методів.

13. Система комунікацій та безпека даних: інформація про стан і захищеність каналу зв'язку (захист від кібернападів); інструкції з безпечного обміну чутливою інформацією й запобігання витоку даних.

14. Інформація щодо співпраці з міжнародними партнерами: новини від союзників, плани надання допомоги або постачання важливих ресурсів.

15. Координація дій з міжнародними силами або гуманітарними організаціями.

16. Аналіз та протидія ПІСО відносно ЗС України з месенджерів (наприклад, позитивні приклади мобілізації як протидія ПІСО «бусифікацій», заохочення в месенджерах СЗЧ (прикладі щодо вирішення питань продовження служби, можливо приклади покарань у частині в якій служив той, хто здійснив СЗЧ тощо).

17. Доведення чітких термінів ротації на позиціях і ротації підрозділу (відновлення) в цілому.

18. Забезпеченість особовим складом, часта заміна особового складу для відновлення.

19. Пропагандистське забезпечення. Військовослужбовець має постійно знати про наші успіхи, бачити світло в кінці тунелю.

20. Потреба в регулюванні та встановленні законодавства щодо визначення чітких термінів мобілізації й демобілізації особового складу.

21. Відсутність чіткого роз'яснення щодо виплати додаткової винагороди для військових частин логістичного забезпечення.

Представниками дослідницької групи у таблиці 2 зафіксовано відповідні пропозиції.

Таблиця 2
Пропозиції дослідників щодо задоволення виявлених інформаційних потреб особового складу

№	Тема командирського інформування	Відповідальні виконавці
1	Бойове інформування за структурою «5W+H» (відповідно до змісту бойових наказів / розпоряджень)	Вертикальна командна ланка військового управління «зверху – до низу». Застосовують техніку військового лідерства: «Бойове інформування: 5W+H» (Навіщо?, Хто?, Що?, Де?, Коли, Як?) <i>Примітка</i>

№	Тема командирського інформування	Відповідальні виконавці
		Не допускати (заборонити) його проводити офіцерам організаційно-штатних структур психологічної підтримки персоналу, а вимагати щоб це власним прикладом робили командири (начальники) за вертикалями підпорядкування і відповідальності
2	Права та гарантії військовослужбовців ЗС України в умовах воєнного стану	<ul style="list-style-type: none"> • вертикальна командна ланка військового управління «зверху до низу»; • офіцери-юристи
3	Правова підтримка і допомога військовослужбовців ЗС в разі порушення їх прав та гарантій	<ul style="list-style-type: none"> • вертикальна командна ланка військового управління «зверху до низу»; • офіцери-юристи
4	Вимоги нормативної бази щодо гарантій надання кваліфікованої і вчасної медичної допомоги військовослужбовцю	<ul style="list-style-type: none"> • офіцери-юристи; • офіцери медичної служби
5	Перелік підстав і форми подання рапортів на проходження ВЛК, інших видів медичних обстежень або оформлення стаціонарного лікування	<ul style="list-style-type: none"> • офіцери-юристи; • офіцери медичної служби; • офіцери персоналу
6	Підстави для звільнення з військової служби, порядок та правова база для подання необхідної документації	<ul style="list-style-type: none"> • офіцери персоналу; • офіцери-юристи
7	Алгоритми нарахування додаткової грошової винагороди особовому складу в разі раптового включення до бойового розпорядження	<ul style="list-style-type: none"> • вертикальна командна ланка військового управління «зверху до низу»; • офіцери штабу; • офіцери фінансової служби;

№	Тема командирського інформування	Відповідальні виконавці
		• офіцери-юристи
8	Права та гарантії військовослужбовця ЗС та членів їх сімей в умовах воєнного стану (право на відпустку, оздоровчі, матеріальну допомогу, медичну допомогу, забезпечення, пільги тощо)	• фахівці фінансової служби; • офіцери-юристи; • фахівці цивільно-військового співробітництва
9	Порядок звернення за правовою підтримкою і допомогою в разі порушення прав та гарантій військовослужбовця ЗС та членів їх сімей в умовах воєнного стану	фахівці юридичної служби (правоохоронних структур)
10	Про юридичні наслідки певних дій або бездіяльності військових посадових осіб	фахівці юридичної служби (правоохоронних структур)
11	Спрямованість державної політики щодо військової діяльності під час воєнного стану	фахівці зі стратегічних комунікацій

Учасники дослідницької групи, вивчивши позитивний досвід визнаних військових лідерів, пропонують дотримуватися такої структури командирського інформування:

1. Вступ: вітання, звернення, лаконічне оголошення теми.
2. Основна частина – доведення інформації, розкриття суті теми за такою структурою наративу:
 - 2.1. довести (нагадати), що було колись або нещодавно з теми, яка розглядається, приклади у разі необхідності (що було?);
 - 2.2. пояснити про те, що відбувається в цей час (тепер) відповідно до теми, яку розкриває (що відбувається зараз?);

2.3. обґрунтувати і роз'яснити своє ставлення, позицію та визначити те що буде робити він особисто і як вирішиться проблемне питання (що буде?).

3. Висновки – озвучити вивчені уроки та зробити висновки, здійснити постановку завдання (бажано – головного з цієї проблематики з чітким терміном виконання), відповісти на запитання особового складу.

Час усного проведення командирського інформування за відповідною актуальною темою: до 5 хв. Витрата часу для прочитання тексту особовим складом з теми командирського інформування: до 5 хв.

Рекомендується застосовувати фрази або слова-індикатори, які викликають певну необхідну емоцію або реакцію та характеризують стан справ, особу спікера і структуру (орган військового управління, штаб, підрозділ тощо), яку він представляє. Застосування позитивних слів-індикаторів викличе позитивну реакцію і сприйняття. Використання слів з приставкою «не», слоганів, кліше, гасел, закликів, погроз, нецензурної лайки, штампів – однозначно негативну реакцію, несприйняття інформації і того, хто її доводить.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАДОВОЛЕННЯ НАГАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ

1. Виявлені актуальні інформаційні потреби особового складу командирам підрозділів доцільно задовольнити шляхом усного проведення командирського інформування з текстовим супроводом впродовж 7 – 10 днів для підтримки бойового духу особового складу.

2. Командирам (начальники) наполегливо пропонується особисто проводити бойове інформування відповідно до змісту бойових наказів (розпоряджень) з суворим дотриманням структури і порядку: «5W+N» – відповіді «людською мовою» (а не словоблуддям «згідно – відповідно») на такі питання:

НАВІЩО? ДЛЯ ЧОГО? ЯКИЙ СЕНС? – розкриває сенс, важливість, мету (як очікуваний результат), якої треба досягнути. Поміщає завдання в контекст бою (операції), описуючи причину його виконання.

ХТО? ЩО? – доводить інформацію про те, хто (частина, підрозділи тощо) досягатиме мети, що за противник діятиме проти них і те, що відбувається зараз або може бути найближчим часом. Доводить зміст головного завдання підрозділу, що саме треба виконати.

ДЕ? – доводить (показує на карті, макеті місцевості тощо) конкретне місце (координати, населений пункт, об'єкт, позицію, рубіж тощо) виконання завдань і сусідів, що взаємодіють.

КОЛИ? – доводить інформацію про час підготовки, періоди виконання завдань: дату, час у годинах або хвилинах.

ЯК? – доводить інформацію про способи, порядок і особливості виконання рішень, бойових завдань, розпоряджень та наказів, однак, дозволяє молодшим за посадою командирам, які безпосередньо виконують бойовий наказ (розпорядження), змінювати способи й порядок виконання за дисциплінованою ініціативою відповідно до мети і намірів старшого командира (начальника).

УВАГА!!! Крайні обов'язкові пункти відповіді командира (начальника) на це питання: точки евакуації поранених (загиблих) і хто за мене.

3. Командир (начальник), відповідно до змін бойової обстановки, може додавати інформацію, що необхідна особовому складу, але не передбачена вищезазначеними запитаннями.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОДУКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Наталія ІВАНОВА

Зумовлені війною стресові та травмівні події, в яких постійно перебувають мешканці України, несуть реальну небезпеку для життя та руйнують психічне й соматичне здоров'я. Процес адаптації до нових реалій буде інтенсивнішим і успішнішим, якщо налагодиться продуктивна міжособистісна комунікація, зорієнтована на підвищення ефективності взаємодії та функціонування у складних умовах сучасного соціуму із урахуванням різноманітних негативних реакцій на «ненормальні» умови війни.

За таких обставин кожна людина змінює свій стиль життя, особливості функціонування та комунікації в соціумі. Під час безпосередньої загрози життю можуть виникати, зокрема, й певні афективно-шокові реакції: повне мовчання чи навпаки хаотичне багатослів'я; шепіт чи занадто голосна мова; алогічні, гнівливі та панічні вислови з криками чи заїкання; несприймання порад чи вказівок тих, хто знаходиться поряд; зниження рівня уваги, сконцентрованості й критичності мислення тощо.

Вони зазвичай тривають від 20 хвилин і до декількох годин. При зниженні рівня загрози чи зникненні стресової ситуації взагалі, інтенсивність таких реакцій знижується упродовж 8 годин, а якщо вказані ситуації зберігаються, то протягом 2 – 3 діб [3, с. 12].

Крім того, надалі також можуть спостерігатися вибухові реакції; немотивована пильність; підозрілість; прояви депресії, притуплення емоцій чи навіть їх повне блокування; порушення пам'яті; агресивність та конфліктність; підвищена тривожність; напади люті й різкі перепади настрою; дратівливість під час розмови та несприйняття довгих речень; швидка стомлюваність тощо. Загалом взаємодія може набувати деструктивних рис, а безпосереднє спілкування супроводжуватиметься неконтрольованим гнівом, нестриманістю, прагненням уникати будь-яких контактів і бажанням «заховатися від усіх».

Довготривалий процес спілкування спричинить підвищену психоемоційну напругу, внаслідок якої, зокрема, можуть проявлятися психоемоційна нестійкість, збудженість чи, навпаки, виснаження. До того ж, ускладнення у взаєминах в деяких осіб посилюються ще й з наростанням своєрідного відчуття, що нібито «ніхто мене не здатен зрозуміти, бо мені було найтяжче». Може з'являтися загострена настороженість, нічим не спровокована напруженість, підвищена тривожність, спалахи гніву, страх, труднощі із концентрацією уваги, надмірна пильність, реактивність на певні раптові подразники та стійке бажання все швидко змінити, але без чіткого усвідомлення, з якою метою і як саме.

До чинників, котрі породжують психоемоційну напругу під час міжособистісної комунікації, також відносять: підвищену відповідальність за інших, певні події, майно; дефіцит часу для ухвалення оптимального рішення; нестачу або навпаки надмірну кількість інформації, її інтенсивність та неочікуваність. Такі фактори можуть зумовлювати негативне емоційне забарвлення процесу комунікації попри те, що емоційне збудження і є необхідною умовою активізації всіх психічних функцій людини. Проте при інтенсивній дії стресові чинники можуть негативно впливати на результат спілкування.

Загалом, в умовах війни міжособистісна комунікація супроводжується виникненням специфічних психічних станів, найтипівіші серед яких фрустрація, паніка, конфлікт, криза. Останні є не стільки самостійними станами, скільки окремими проявами загального негативного психоемоційного стану, котрий індивідуалізується за змістом, динамікою та інтенсивністю перебігу залежно від індивідуально-психологічних особливостей людини, її психотипу та мотивації.

Одні й ті ж подразники у різних осіб можуть викликати різні психічні стани, а різноманітні подразники призводять до виникнення тотожного стану напруги. Зазначені стани можуть існувати як ізольовано, так і в різних сполученнях та переживаються у вигляді занепокоєння, хвилювання, тривоги, переляку, остраху й жаху. Внаслідок цього може спостерігатися тимчасова втрата здатності до будь-якої взаємодії у людини, психологічно неготової до екстремальних умов.

При довготривалому перебуванні у стані напруги є вірогідність виникнення неприязні до партнера по спілкуванню, зумовлена зміною значущості мотивів, наростанням страху чи стану невизначеності. У таких випадках наявність розвинених вольових якостей забезпечують людині здатність до подолання психоемоційної напруги, що може виникати у процесі міжособистісної взаємодії.

Отже, вирішальну роль у мінімізації впливу негативних психоемоційних станів на особистість та особливості її комунікації, насамперед, відіграє комплекс розвинених, вольових якостей та мотивів до взаємодії. Адже їх недостатній розвиток призводить до посилення невпевненості, тривожності, заниженої самооцінки та почуття провини. Такі фактори негативно впливають на особистість і заважають комунікації. Водночас, сформовані вольові якості та наявність необхідних знань щодо управління власною поведінкою, високий рівень самоконтролю і саморегуляції забезпечують ефективність комунікації. Саме завдяки вольовій поведінці людина може ухвалювати оптимально правильні рішення в умовах дефіциту часу та корегувати власні емоції і стани.

Також важливо розвивати й комунікативні (стосуються ефективної взаємодії з оточенням, відстоювання власної позиції та виживання в умовах сучасного соціуму) та інтелектуально-прогностичні (зорієнтовані на моделювання можливих варіантів розвитку подій, формування власної системи протидії негативним впливам умов війни) навички [2, с. 75].

Комунікація має бути лояльною й безконфліктною (варто уникати категоричності у думках і висловлюваннях, агресивних та провокаційних запитань) та базуватися на доброзичливості, взаємній довірі, співпереживанні й щирому прагненні зрозуміти співрозмовника, надати йому необхідну підтримку та допомогу [1].

У процесі комунікації в умовах війни необхідно вміти мотивувати та підтримувати людей; проявляти гнучкість, витримку, поміркованість, повагу до думки співрозмовника та із розумінням ставитись до його актуального психоемоційного стану; надихати і стимулювати до активної позиції й протидії деструктивним інформаційно-психологічним впливам.

Література

1. Іванова Н.Г., Верещук І.А., Андрусин Ю.І. Психологічні аспекти комунікації з населенням на деокупованих територіях України: практичний poradnik. Київ: НА СБУ, 2023. 96 с.
2. Іванова Н.Г., Паливода О.А. Методологія психологічних операцій: навчальний посібник. Київ: НА СБУ, 2023. 96 с.
3. Мішиєв В.Д., Михайлов Б.В., Гриневич Є.Г., Омелянович В. Ю. Клініка, діагностика і лікування розладів психічної сфери внаслідок бойових дій: навчальний посібник. Київ, 2022. 136 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЕФЕКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Для оптимізації міжособистісної комунікації в умовах війни необхідно:

1. Володіти комплексом розвинених вольових якостей, зокрема: рішучістю, самовладанням, сміливістю, здатністю адекватно оцінити ситуацію та прогнозувати її розвиток, самокритичністю, відповідальністю, здатністю приймати оптимальні рішення в умовах дефіциту часу, стресостійкістю, наполегливістю, впевненістю у своїх силах, умінням пристосовуватись до нових умов, здатністю передбачати наслідки власних дій та комунікації, корегувати власні емоції, хвилювання, роздратованість тощо.

2. Формувати та актуалізувати мотиви до ефективної взаємодії: бажання комунікувати, прагнення до взаємодопомоги та взаємопідтримки, переконання у необхідності разом долати наслідки війни, бажання актуалізувати власну ресурсність через взаємодію.

3. Дотримуватись рекомендацій для підтримання нормального психічного стану в умовах війни, а саме:

- ✓ дозуйте інформацію та діліться лише достовірними даними;
- ✓ не зосереджуйтесь лише на негативних новинах;
- ✓ продумайте режим дня та намагайтесь його чітко дотримуватись;
- ✓ спробуйте повернути у своє повсякденне життя звичні справи та ритуали;
- ✓ підтримуйте зв'язок із рідними та друзями;
- ✓ плануйте майбутнє – визначте пріоритетні цілі й мотиви, намагайтесь щоденно їх планомірно реалізовувати;
- ✓ долучіться до активної діяльності – нова робота, волонтерство, заняття з дітьми тощо; визначте зону своєї відповідальності – на роботі, у волонтерській діяльності, у домашніх справах;
- ✓ не відкладайте життя на потім – живіть щодня, знаходьте сенс у повсякденних справах.

РЕКОМЕНДАЦІЇ З УРАХУВАННЯ ПОСТРАЖДАЛОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ У КОМУНІКАЦІЯХ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД СНПК

*Анастасія НЕНЬКА,
Олена СУСЛОВА*

З початку квітня 2022 року Інформаційно-консультативний жіночий центр (далі – ІКЖЦ) активно співпрацює з постраждалими від СНПК і структурними підрозділами безпекових інституцій. З урахуванням тривалого (з 1995 року) досвіду громадської організації з досліджень, тренінгів і адвокації з питань культури миру і ненасильства, конфліктології, прав людини, гендерної рівності, ІКЖЦ приділяє багато уваги постраждалоцентричному підходу. Цей підхід має критичне значення для всіх категорій фахівців, які працюють з людьми, і для суспільства в цілому. Досвід втрат, горювання, власної і вікарної травми має широке охоплення в українському суспільстві.

Рекомендації з урахування постраждалоцентричного підходу у комунікаціях з постраждалими від СНПК базуються на конкретних випадках, зібраних у процесі навчання, консультацій та інших заходів.

Формат складається з короткого опису ситуації, питань, які потребують відповіді для реагування на ситуації та коротких коментарів.

Підвищити обізнаність можна за допомогою самостійної підготовки (джерела ІКЖЦ з цього питання додаються наприкінці) та проходження навчання за індивідуальним запитом на електронну адресу ІКЖЦ info@wicc.net.ua.

Ситуація 1

Ви їдете в родину, де є постраждала від СНПК, для первинного контакту і підготовки її до офіційного надання свідчень. Вам відомо, що чоловік не знає, що жінка постраждала від СНПК. Коли ви приїжджаєте, то дізнаєтеся, що чоловік знає, але не хоче, щоби дружина давала свідчення. Вона каже, що на їхній вулиці майже всі жінки є постраждалими, проте не говорять, що таке сталося, саме через незгоду чоловіків.

Питання

Як необхідно підготуватися до зустрічі?

Що треба врахувати під час зустрічі?

Що треба врахувати надалі у проведенні слідчих чи інших дій, які ви реалізуєте відповідно до ваших функцій?

Коментарі

Причини такої ситуації можуть корінитися в стереотипних уявленнях, що бути постраждалою від СНПК соромно, це принижує і постраждалу, і її чоловіка, родина може зазнавати осуду. Тож необхідно мати знання і навички розпізнавання гендерних стереотипів та реагування на них у подібних ситуаціях.

Конфіденційність є часто пріоритетною для постраждалих, тому необхідно продумати, як її зберегти у такій ситуації. Проте, це не означає, що треба просто відмовитися від документування цього випадку.

Поясненням причини опитування може бути, до прикладу, документування воєнних злочинів російських угруповань. Проведення окремої бесіди з дружиною і чоловіком також є процесуальною вимогою. Під час першої зустрічі важливо домовитися, як надалі відбуватимуться контакти, якщо в них буде потреба, і які пояснення будуть найкращими в подібній ситуації.

Необхідно враховувати, що ситуація може бути не комплексною, як у цьому випадку, а частковою – чоловік може не знати, що сталося з дружиною, чи не бажати, щоб вона давала свідчення, наприклад, для захисту її від емоційних страждань, пов'язаних зі спогадами.

І є ще один аспект. Чоловік може виявитись постраждалим від СНПК, якщо він був змушений спостерігати чи слухати, або ж сам зазнав фізичного сексуалізованого насильства і не бажає про це свідчити або знати, що хтось дасть свідчення, в яких він буде фігурувати.

Ситуація 2

Ви їдете в село з метою проведення слідчих дій з випадків СНПК. Поліцейський офіцер громади каже, що постраждала – повія, тому насильства там не було і краще не витратити на неї даремно час.

Питання

Як треба відреагувати на це?

Чи варто відмовитися від зустрічі?

Чи варто врахувати отриману інформацію під час зустрічі?

Якщо варто, то яким чином?

Коментарі

Якщо факти сексуального насильства були, їх необхідно розслідувати. При опитуванні постраждалих, насамперед, важливі факти, які стосуються вчиненого проти них злочину. Симпатія чи антипатія наша чи людей, які знають постраждалу, не мають впливати на процес.

Необхідно також відрізнити факти від чуток, зупиняти, а не посилювати їх.

СНПК – дуже тяжкий злочин. Його вплив на постраждалих глибокий і тривалий. Це завжди необхідно враховувати.

Як сказав один із досвідчених криміналістів, «нас вчили і ми вчимо працювати зі злочинцями, а тепер ми маємо вчитися і вчити працювати з постраждалими».

Ситуація 3

Під час тимчасової окупації сім'я виїхала в інший регіон України. Після деокупації (по завершенні стабілізаційних заходів) повернулася додому. Поліцейський офіцер громади дізнався випадково, що ці мешканці у своїй ванні виявили чужі довгі волосини, кров і сережку. Вони намагалися з'ясувати в сусідів, чия то прикраса. Не дізнавшись, власники будинку все прибрали й помили. Де ділася сережка – невідомо.

Питання

Які ймовірні наслідки ситуації?

Що необхідно було зробити, щоби уникнути цього?

Коментарі

Є велика ймовірність того, що в цьому домі відбулося насильство, можливо, сексуальне. Наявний біологічний матеріал міг би допомогти встановити особу постраждалої і кривдника. Це не

поодинокий випадок, коли люди, бажаючи позбутися слідів окупантів, з огиди від їхньої присутності в оселях, з гніву і розпачу, намагалися швидше вичистити будь-які ознаки їхнього перебування.

Тож важливо пояснювати населенню, що про подібні випадки потрібно повідомляти відповідні структури (з наданням контактів), уникати знищення будь-яких речових доказів. Важливі деталі мають бути поширені через усі можливі канали комунікації (місцеві чати, рекламні щити, оголошення на будинках тощо).

Ситуація 4

Під час стабілізаційних заходів у населеному пункті жінка розповіла, що вона зазнала сексуального насильства від окупантів. На питання, чи готова про це офіційно свідчити, відповіла ствердно. За тиждень до цієї жінки приїхали два оперативних співробітники, показали посвідчення і повідомили, що вони мають забрати її на допит.

Питання

Які помилки постраждалоцентричного підходу є у цій ситуації?

Як це може вплинути на постраждалу, на процес?

Як треба було вчинити, щоби уникнути цих помилок?

Коментарі

Подібні ситуації, з невеликими відмінностями у деталях, траплялися неодноразово. До прикладу, постраждала розповіла, що її не попередили про необхідність кудись їхати для надання свідчень. Жінка вирішила, що її звинувачують у якомусь злочині, коли приїхали два чоловіки забрати на допит. Оскільки кривдником постраждалої був чоловік, то поїздка в невідомому напрямку разом із двома невідомими чоловіками посилила травматизацію. «Мені було так страшно, що я не пам'ятаю, що мене питали і що я відповідала», – казала вона.

Щоб уникнути таких наслідків, варто було лише попередньо зателефонувати й запитати, чи готова постраждала приїхати для надання свідчень? Чи прийнятно, якщо за нею приїдуть лише чоловіки? Чи буде краще, якщо з ними буде і жінка? Можливо, постраждала хоче, щоб її супроводжував хтось із близьких?

У випадку, коли немає можливості забезпечити в супроводі жінок – варто про це повідомити і запропонувати запросити когось із близьких або експертів з громадського сектору, які мають відповідні компетенції.

Ситуація 5

Мобільна бригада (співробітники Прокуратури України, НП України, СБ України, медичні працівники) приїхала в щойно деокуповане село під час стабілізаційних заходів. Щоб населенню було легше спілкуватися з членами цієї бригади, вони одягнули бейджі з іменами. Місцеві мешканці й мешканки виглядали переляканими та уникали контактів з правоохоронцями. Пізніше вони зізнались: думали, що приїхали представники медіа розпитувати про їхні страждання і потім це «рознести на весь світ».

Питання

Які помилки постраждалоцентричного підходу є в цій ситуації?

Як треба було вчинити, щоби уникнути таких помилок?

Як можна уникнути тригерів у спілкуванні з постраждалими (людьми і громадами)?

Коментарі

Якщо ми будемо комунікації з постраждалими на власних уявленнях про безпеку, завжди існує імовірність, що ми можемо не вгадати. Бо, окрім загальних тригерів (фото, відео, усні свідчення, інформація, згадки про СНПК), людина може мати індивідуальні – колір, звук, запах тощо.

Необхідно знайти можливість попередити людей про свій приїзд – через старосту, місцевих депутатів, місцевий чат, тощо. Якщо в силу певних обставин це неможливо, варто шукати інші шляхи первинного повідомлення населення. Це може бути зроблено, наприклад, через перше відвідування не приватної оселі, а магазину, школи, медичного закладу. Ті, хто там працюють, допоможуть поширити інформацію і таким чином уникнути непорозумінь.

Ситуація 6

У сусідньому будинку під час окупації люди неодноразово чули крики і зойки. Виходити було заборонено, тож вони не знали, що там відбувалося, але думають, що окупанти гвалтували господиню. Потім бачили цю жінку всю в синцях. Як на це реагував її чоловік, сусіди не знають, бо і до окупації не дуже спілкувалися. Ви збираєтеся відвідати цю родину, щоби дізнатися, чи є там постраждалі від СНПК.

Питання

Як необхідно підготуватися до зустрічі?

Що треба врахувати під час зустрічі?

Які дії відповідно до постраждалоцентричного підходу необхідно здійснити у цьому випадку?

Коментарі

Один із принципів Кодексу Мурад – бути готовими. Бути готовими до будь-якої ситуації, до будь-якої її зміни, до різних несподіванок. Бути готовими розвивати власний соціальний інтелект. В описаній ситуації є лише непрямі дані про ймовірність скоєння насильства, тому при відвідуванні таких родин важливо не посилатися на неперевірені дані, а намагатися чутливо і тактовно розібратися, чи є підстави для документування СНПК або іншого воєнного злочину.

**РЕКОМЕНДОВАНІ РЕСУРСИ
ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ З ПИТАНЬ КОМУНІКАЦІЙ
З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД СНПК**

Постраждалоцентричний підхід у комунікації з постраждалими від СНПК: виклики та рішення

Методичні рекомендації щодо поведінки із постраждалими від СНПК

Практичний коментар до Глобального кодексу поведінки для осіб, які збирають і використовують інформацію про систематичне СНПК

Вебінар з питань СНПК

ПРАВО ЗНАТИ.
Правила ведення війни.
Серія 14

Кодекс Мурад

Етичні аспекти контактування з потерпілими від СНПК

Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ БІЗНЕСУ, КУЛЬТУРИ, МИСТЕЦТВА: ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ СМИСЛІВ І РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

БАЛЕТ ЯК ЗБРОЯ СЕМАНТИЧНОЇ ВІЙНИ

Олеся ВОРОТНЮК

Культура має нести сенси. Особливо сьогодні, в час війни, ми все чіткіше усвідомлюємо: культура – не просто сфера емоційного впливу, це вже частина безпекової історії держави. І саме про це важливо говорити на форумах, де йдеться про стратегічні комунікації. Як фахівчиня у сфері хореографічного мистецтва, я маю багато спостережень, яким чином ворог – росія – використовує мистецтво як інструмент маніпуляції. Керівники країни-агресорки цього не приховують. Так, медведєв, заступник голови ради безпеки рф, у рамках одного з балетних проєктів сказав: «Большой – это secret weapon, которое мы направляем в разные страны, включая Америку и Великобританию, потому что это универсальный язык, язык, который понимают все – это язык балета, да и оперы в целом. Поэтому мы, безусловно, будем использовать это для достижения наших целей. Не сомневайтесь» [2].

Риторика російських культурних діячів теж повна прикладів маніпуляцій. Головна тренерка збірної рф з художньої гімнастики в інтерв'ю зазначила: «На Олімпійських іграх не звучить гімн росії, але звучить музика Чайковського — це навіть може бути сильніше, ніж гімн» [3]. Тобто вона штучно маніпулює прізвищами відомих композиторів-класиків.

В Україні після початку повномасштабного вторгнення ухвалено закон про заборону російського культурного продукту. Під дію цього закону потрапила і класична музика. Національна опера України, як державна установа, повністю відмовилася від використання російської класики у своїх виставах. І це не просто скасування репертуару – це позиція. А також форма культурного спротиву.

У перші місяці великої війни багато українських артистів виїхали за кордон. Всі хотіли підтримати країну – організовували концерти, збирали кошти. Але зіштовхнулись із новим явищем – культурною маніпуляцією. Проросійські організатори часто під виглядом концертів «за мир» зводили на одну сцену українських і російських артистів, нівелюючи сам факт війни, стираючи межу між агресором і жертвою. Виступи супроводжувалися тезами «мистецтво поза політикою». І наші артисти, не маючи підтримки, інструкцій, інформації – потрапляли в ці пастки. Це була частина гібридної війни – лише не з танками, а з нотами, світлом рампи й аплодисментами.

Історично балет виник не в росії, а в Італії, згодом – у Франції. російська імперія, маючи ресурси, просто запрошувала кращих світових майстрів, які творили на її сценах. Але цей культурний капітал росія приватизувала і зробила «своїм брендом».

Перебуваючи в Україні під час повномасштабного вторгнення, бачачи на власні очі жахи війни, її руйнування і наслідки, а також спостерігаючи, як активно росія веде гібридну війну за кордоном через мистецтво, у мене народилась ідея балетного відеокліпу *Ukraine Ballet Says Stop to Russian Bullets*. Ми взяли музику українського композитора Костянтина Данкевича з балету «Лілея» і створили хореографічне відео, яке стало візуальним посланням до світу: мистецтво може бути зброєю, яка говорить голосом народу, що чинить опір (к'юар-код 1).

*К'юар-код 1. Балетний відеокліп
Ukraine Ballet Says Stop to Russian Bullets*

Цей кліп висвітлений у книзі американського культуролога і політолога Блера Рубла «Мистецтво та війна в Україні». Він пише: «Чим сильніше атакують Україну російські війська, тим сильніше колективний опір України. Голос художників, майстрів мистецтва, звучить дедалі голосніше у хорі національної єдності. І це голос супротиву, який перемогти неможливо» [1].

Кліп демонстрували у французьких, японських, австралійських медіа, а також в українському телемарафоні «Єдині новини». Головна мета цього проєкту – доторкнутися до серця кожного глядача у світі, візуально показати, що відбувається з нами, з нашою країною.

Я почала цей текст із думки про сенси і хочу нею ж завершити. Ми досі часто сприймаємо культуру як «емоційну надбудову», а не інструмент впливу. Але зараз культура вже не просто «м'яка сила». Для рф «русский балет» – це зброя. І ми маємо дати відповідь: що є нашою семантичною зброєю? Яким є наш голос у світі?

Вірю, що саме через мистецтво ми здатні будувати світову спільноту щасливих людей. І культура має бути в центрі стратегічних комунікацій. Бо культура – це не фон. Це фронт.

Література

1. Ruble B.A. The Arts of War: Ukrainian Artists Confront Russia. Columbia: University Press, 2025. 150 p.

Джерела дослідження

2. Большой Вавилон. *Ютуб*, 20.10.2016. URL: <https://youtu.be/0FvM8227wZM?si=JhMpreO07qVntwGa>.

3. Ирина Винер: жесткость в спорте, ответ Рите Мамун, вес гимнасток, спорт в новых реалиях. *Ютуб*, 2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dCVjG4pDGXI>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДОНЕСЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СЕНСІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

1. Необхідно зробити нові акценти в культурній політиці. Культура має позиціонуватися в умовах війни як сенсоутворювальна інфраструктура.

2. Від підтримки культури варто перейти до її розбудови у вимірі когнітивної безпеки нації.

3. Необхідно формувати «портфель смислів», які:

– будують націю;

– формують суб'єктність;

– розкривають правду про війну, ідентичність, ворога, майбутнє.

4. Митці мають бути інтегровані у систему стратегічних комунікацій Держави.

5. Необхідно транслювати культурні сенси у геополітичному вимірі: вони мають бути правдиві й резонувати із запитамі світу, що шукає нові моральні орієнтири.

СВІТЛО ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ

Микола КАБЛУКА

Повномасштабне вторгнення РФ в нашу Державу актуалізувало важливе питання: чим ми, українці, відрізняємося від росіян? Це питання стало не лише темою для роздумів, а й фундаментом для переосмислення нашої ідентичності.

Україна – країна, де свобода є не просто політичним устроєм, а життєвим вибором кожного. Демократія для нас – це не лише система, а простір, у якому народжується творчість. Творчість, яка проявляється в усьому: у мистецтві, бізнесі, науці, у здатності адаптуватися до змін і знаходити рішення навіть у найскладніших обставинах.

Російська система, побудована на страху, диктатурі та придушенні інакодумства, не терпить свободи, бо вона породжує сміливість. А сміливість – це суперсила українців. Це здатність мислити нестандартно, брати на себе відповідальність і творити нову реальність навіть там, де, здавалось би, панує хаос.

Архетип української нації поєднує творчість і дух відважного воїна. Ми готові до змін, ми не боїмося боротися за свою ідентичність, і це робить нас сильними. Творчість для нас – це світло, яке завжди перемагає темряву. Світло, що сьогодні опромінює шлях не лише нашої нації, а й надихає світ, показуючи, що свобода і сміливість завжди перемагають насильство й тиранію.

Україна – це країна, де кожен може бути творцем, воїном та захисником світла. І саме в цьому полягає наша унікальність і наша сила.

На цих принципах будується філософія і діяльність команди Exprolight – лідерки у сфері світлового дизайну в Україні. Як керівник і засновник компанії Exprolight є асоційованим членом IALD (Міжнародної асоціації дизайнерів освітлення) і IES (Товариство дослідників та фахівців у галузі світлотехніки), філософія яких побудована на ідеї, що світло – ключовий інструмент формування емоційного і культурного сприйняття простору, привабливого та безпечного для людей.

IALD (Міжнародна асоціація дизайнерів освітлення, заснована в 1969 році в Чикаго, США). **Місія та філософія International Association of Lighting Designers (IALD)** зосереджені на просуванні мистецтва і науки освітлення через підтримку професійної спільноти дизайнерів освітлення. Організація спрямована на підвищення якості світлового дизайну в архітектурі, підкреслюючи його вплив на життя людей, естетику та функціональність просторів. **Філософія IALD** заснована на ідеї, що світло є не лише функціональним елементом, але й ключовим інструментом, який формує емоційне і культурне сприйняття простору.

Товариство дослідників та фахівців у галузі світлотехніки, засноване у 1906 році у Нью-Йорку, США. **Місія Illuminating Engineering Society (IES)** полягає у вдосконаленні мистецтва, науки та практики освітлення для користі суспільства. IES сприяє розробці стандартів, обміну знаннями та освітньому розвитку в галузі освітлення. **Філософія IES** в тому, що освітлення відіграє ключову роль у створенні безпечних, ефективних, комфортних і привабливих середовищ для людей. Організація прагне гармонійно поєднати науковий підхід із творчим баченням, забезпечуючи сталий розвиток галузі.

Команда Expolight реалізувала понад 2000 проєктів різного рівня складності в Україні та по всьому світу. Вона є беззаперечним лідером у сфері світлового дизайну в Україні та входить до числа найсильніших компаній світу. Розробляє проєкти для міжнародних Zaha Hadid Architects (Англія), Driendl Architects (Австрія), Avro|Ko (Нью-Йорк, Лондон), UNStudio (Голландія) тощо та українських – YOD studio, Balbek Bureau, YODEZEEN, ZIKZAK architects, MONO architects, MAKHNO studio, Yakusha Design архітектурних бюро.

У кожному проєкті ми прагнемо не просто створювати щось нове, а й нести світло творчості, свободи і сміливості, яке є нашою національною сутністю. Ми прагнемо, щоб кожен наш проєкт відображав загальнолюдські цінності й надихав людей вірити в силу світла, яке завжди розсіює тьму.

Світло – це перше, що ми бачимо, відкривши очі, коли тільки-но прийшли в цей світ, і останнє, що ми перестанемо бачити, закриваючи їх востаннє.

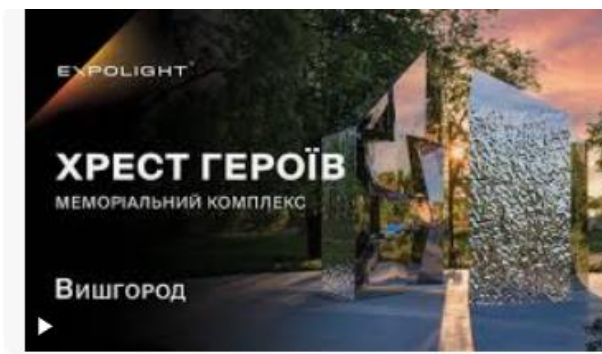
Проводячи паралелі в контексті війни, ми буквально і метафорично протиставляємо світло темряві, життя – смерті, любов – ненависті, свободу – рабству, освіту – «скрепності», демократію – тоталітаризму. Для чого ми воюємо? Ми точно можемо відповісти: для того, щоб світло перемогло темряву у всіх сенсах.

Найголовнішим відкриттям у нашій роботі стало те, що світло – **універсальна мова, завдяки якій ми можемо доносити світу важливі меседжі і глибокі сенси.** Мова світла зрозуміла усім незалежно від національності, культури чи віри. Вона торкається найглибших струн душі, пробуджуючи емоції, які не потребують перекладу. Світло здатне розповісти історію, надихнути на зміни, подарувати надію. Через мову світла ми створюємо простір для діалогу, простір, у якому цінності свободи, любові й життя стають очевидними.

Кейс 1 Меморіал «Хрест Героїв»: інноваційний підхід до вшанування пам'яті (Вишгород)

Цей проєкт є прикладом нового підходу до меморіальної архітектури, де поєднано сучасні технології, світлові ефекти та глибокий символізм.

Розробка концепції інсталяції, майстер-плану локації, архітектурного дизайну та реалізація проєкту меморіалу «Хрест Героїв» повністю належать компанії *Kabluka Light & Digital Sculptures*. Співавторами проєкту є Глава УГКЦ Блаженніший Святослав Шевчук, бойовий офіцер Олександр Горган, настоятель собору Вишгородської Божої Матері УГКЦ о. Тарас Валах, меценат проєкту Андрій Вавриш та фонд імені отця Тита Войнаровського.

К'юар-код 1. Меморіальна інсталяція
«Хрест Героїв», Вишгород

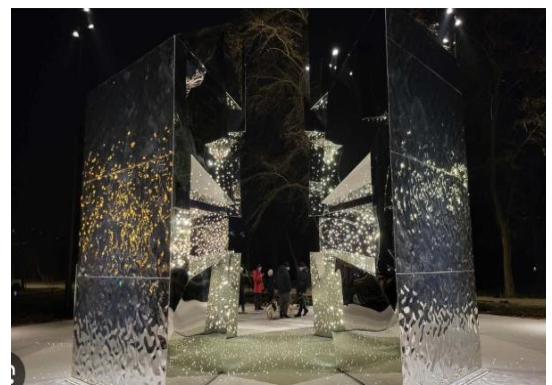

Фото 1. Меморіальна інсталяція
«Хрест Героїв», *Kabluka Light
& Digital Sculptures*

Концепція і дизайн. Нам хотілося створити не типовий хрест, а місце з більш глибокими сенсами, місце осмислення з принципово новим підходом, до якого людина не просто прийде постояти з сумом, а

стає його центральною частиною. Меморіал, який має кілька рівнів занурення, і який більш глибоко виводить на певні роздуми, емоційні переживання.

Ця інсталяція мала бути зрозумілою для трьох типів аудиторії – віруючих, військових та звичайних цивільних.

«Хрест Героїв» – емоційний виклик нашій команді, глибока відповідальність і водночас велика честь. А також найскладніший меморіальний комплекс з імерсивним досвідом, який нам довелося робити.

Основою інсталяції став козацький хрест – символ перемоги та захисту. Він проявлений у трьох вимірах: у мощенні, інверсії простору та інтеграції в архітектурну форму. Хрест розміщено в колі, що символізує єдність, а доступ до його центру можливий з чотирьох сторін світу.

Інсталяція створена так, щоб кожний відвідувач мав можливість:

- опинитися в центрі хреста й розчинитися у сотнях сяючих вогників;
- зануритися в середовище світла;
- відчутти звукову атмосферу, що передає енергію рідної землі.

Технології та інновації. Проєкт побудований з використанням оптично-світлових ефектів і дзеркальних поверхонь, які взаємодіють із навколишнім середовищем. Світлові елементи з оптоволокна інтегровані як у мощення, так і в саму форму інсталяції. Хвилясті металеві поверхні відбивають сонячне світло, створюючи динамічні ефекти, що змінюються залежно від пори року та погодних умов.

Декодування символів. Світлові елементи уособлюють душі героїв, які пожертвували собою заради свободи України. Вони символізують усіх, хто продовжує боротися, зберігаючи віру та людяність. Інсталяція створює простір для глибокого емоційного досвіду, дозволяючи кожному відчутти єднання з нацією. Звуковий супровід інсталяції лунає всередині Хреста і символізує спів рідної Матері Землі та асоціюється з різними куточками України: від шуму лісів до звуків карпатських струмків. Це дозволяє передати вібрації землі та створити відчуття зв'язку з рідною культурою.

Проект «Хрест Героїв» демонструє, як світло може бути універсальною мовою, здатною передавати глибокі смисли та цінності для різних категорій людей: військових, цивільних, віруючих.

Кейс 2

Меморіальна інсталяція «Дорога Життя»: символ зцілення та відродження (Ірпінь)

Концепція і дизайн. Проект «Дорога Життя» – меморіальна інсталяція, що втілює глибокий і стійкий процес зцілення та відродження українського народу. Вона розташована на місці зруйнованого Романівського мосту в Ірпені, який у перші дні повномасштабного російського вторгнення став символом жаги до життя. Це місце, через яке тисячі людей рятувалися від окупантів, сьогодні трансформувалося в простір пам'яті та надії.

Ключовою ідеєю проекту є не лише нагадування про трагедію, а й підкреслення життєствердної філософії, що проходить червоною ниткою через усю історію українського спротиву. Ми прагнули створити атмосферу, яка занурює відвідувача в глибокий емоційний досвід, використовуючи світло як головний інструмент для передачі сенсів.

Технології та інновації. Спеціальне музейне освітлення акцентує увагу на ключових елементах місця пам'яті. Вузькопроменеві світлові штрихи виділяють червоні нитки, що символізують шов на свіжій рані, яка поступово загоюється. Світло додає драматизму, відображаючи процес відновлення, що відбувається попри біль і втрати. Це не просто відновлення мосту, а відновлення духу, волі та віри в майбутнє.

Декодування символів. Червоні нитки, що з'єднують половини зруйнованого мосту, є мотивуючою метафорою: бетон і метал можна знищити, але неможливо зруйнувати ВІРУ, ДУХ, УКРАЇНУ, людську стійкість і прагнення до життя.

Проект є частиною ініціативи @placesofmemory «Київщина. Місця Пам'яті», покликаної зберегти пам'ять про трагічні події весни 2022 року. Інсталяція «Дорога Життя» не лише дозволяє кожному стати свідком цих подій, а й нагадує про силу світла, яке навіть у найтемніші часи веде до відродження.

*Фото 2. Меморіальна інсталяція «Дорога Життя», Ірпінь
К'юар-код 2. Проєкт «Обійми серцем»,
Exrolight, Work.ua, «Океан Ельзи»*

Кейс 3 **Площа Свободи і Миру:** **простір української ідентичності, Маріуполь**

Площа Свободи і Миру в Маріуполі стала першою в Україні, що одночасно існує у реальному та віртуальному просторах. Розбудова інсталяції відбулася напередодні повномасштабного вторгнення.

Концепція і дизайн. Наша команда розробила концепцію, яка поєднує інноваційний підхід до світлового дизайну з унікальним мистецьким баченням. Ми створили сценарій лазерного шоу, сезонні режими освітлення, графіку та музичний супровід, що оживляють площу в різний час доби і року.

Ключовим елементом площі є декоративні опори у формі птахів, які символізують 25 регіонів України. Кожен птах прикрашений перфорацією у вигляді вишиванки, характерної для відповідного регіону. З цих опор відображалися лазерні проєкції та декоративне світло, а також розміщувалися QR-коди, які вели на сайт із контентом про українські регіони.

Площа втілювала новий образ Маріуполя, який трансформувався з промислового центру в сучасне місто біля моря. Уся площа була покрита світловими хвилями, що нагадували морську каустику, додаючи простору легкості та динаміки.

Особливої уваги заслуговувало лазерне шоу: 25 кольорів, що символізували 25 регіонів України, у русі формували контури областей, які з'єднувалися у єдину Україну.

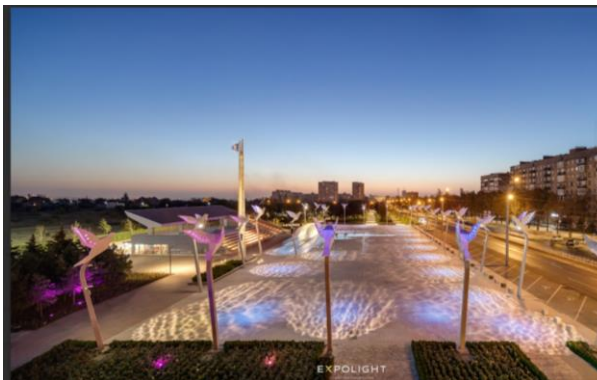
Освітлення площі змінювалося відповідно до сезонів, створюючи унікальну атмосферу кожної пори року.

Декодування символів. Площа була інтерактивним простором: кожен відвідувач міг запустити власного лазерного дельфіна за допомогою спеціального додатку. Це дозволяло відвідувачам відчувати себе частиною цього унікального простору.

Площа Свободи і Миру була не лише місцем зустрічей і відпочинку, а й простором, де світло говорило мовою єдності, підкреслювало унікальність кожного регіону.

Руйнування Площі Свободи і Миру російським агресором. Після повномасштабного вторгнення росії Маріуполь зазнав жахливих втрат і став символом людської трагедії та героїчного спротиву. Площа Свободи і Миру вціліла, проте обладнання було пошкоджено та розкрадено, а орнаменти вишиванок на крилах птахів окупанти навмисно закрили. Цей простір, що втілював надію та відродження, сьогодні нагадує про біль і втрати, але водночас залишається символом незламності українського духу та віри у відновлення.

До 2022 року

Після 2022 року

Фото 3. Площа Свободи і Миру в Маріуполі до повномасштабної агресії росії в Україні і після окупації міста рф
К'юар-код 3. Площа Свободи і Миру до повномасштабної агресії росії в Україні, Expolight

Кейс 4

Dnipro Light Flowers – найбільша у світі постіндустріальна світлова інсталяція

Ідея та концепція. Dnipro Light Flowers – це трансформація колишніх заводських труб у масштабну світлову інсталяцію, яка символізує перехід Дніпра від промислового минулого до інноваційного майбутнього. Труби, що колись випускали дим і забруднювали повітря, тепер випромінюють світло, яке розквітає у вигляді гігантських квітів.

Цей проєкт є географічно найбільшою у світі постіндустріальною лайтартінсталяцією. Проєкт передбачає підсвітку 13 труб, розташованих уздовж панорами лівого берега Дніпра на протяжності 7 км. Ці труби працюватимуть як єдина синхронна система, що створює високотехнологічне лазерно-світлове шоу. Наразі вдалося реалізувати 5 труб, але ми віримо, що незабаром інсталяція розшириться до запланованих тринадцяти, що зробить її ще більш вражаючою і символічною для міста.

Технології та інновації:

– *система управління:* усі труби з'єднані складною системою управління, яка забезпечує їх синхронну роботу. Це дозволяє створювати інтегроване шоу, що супроводжується аудіоефектами на спеціально обладнаних оглядових майданчиках;

– *щоденне оновлення:* на кожній трубі встановлено камеру, яка щовечора фотографує захід сонця. Сервер обробляє отримані дані, визначаючи кольори неба, і забарвлює труби у ці відтінки. Таким чином, захід сонця продовжує своє життя ще на кілька годин;

– *лазерні квіти*: завдяки лазерам, що встановлені на трубах, кожна з них перетворюється на символ життя і розвитку, розпускаючись світловими квітами.

Декодування символів. Dnipro Light Flowers має глибоку філософію:

– *трансформація*: проєкт демонструє, як індустріальна спадщина може стати символом інновацій та екологічності;

– *єдність*: світлові труби працюють як єдина система, символізуючи гармонію і взаємозв'язок;

– *життя*: лазерні квіти – це метафора відродження, нового життя й розвитку.

Соціальний та екологічний вплив. Dnipro Light Flowers перетворив Дніпро на новий туристичний центр, змінюючи стереотип про місто як виключно промислове. Проєкт сприяв формуванню образу сучасного, інноваційного та екологічного міста.

Щовечора світлове шоу дарувало мешканцям і гостям Дніпра незабутні емоції, а національні та міжнародні свята супроводжувалися яскравими екологічними світловими «феєрверками».

Перед вторгненням. До повномасштабного вторгнення РФ, на День Єдності України, інсталяція Dnipro Light Flowers була перетворена на найбільший світловий прапор України. Труби вбралися у синьо-жовті кольори, створюючи вражаючий символ єдності та патріотизму. Це стало важливим жестом підтримки країни в часи, коли єдність була особливо важлива для всіх українців. Світлове шоу на День Єдності стало не тільки художнім проявом, але й потужним актом національної гордості.

Під час повномасштабної війни. У вересні 2024 р. напередодні Дня міста наша команда проводила тестове ввімкнення світлової інсталяції Dnipro Light Flowers, розташованої на трубах, що є однією з впізнаваних домінант міського горизонту. З міркувань безпеки офіційне відкриття інсталяції на свято не проводилося. Жінка, яка проживає неподалік, стала випадковим свідком одного з таких короткотривалих ввімкнень. Для неї ця подія набула глибокого емоційного значення. У своєму повідомленні вона згадує, як

востаннє бачила це світлове шоу ще у мирному Дніпрі, напередодні нового 2022 р. Після початку повномасштабного вторгнення місто змінилось – темрява, світломаскування, блекаут, економія. І ось – вперше за довгий час – вона бачить знайомі труби знову підсвіченими в синьо-жовтих кольорах. Для мешканки Дніпра це стало особистим символом надії, відновлення і перемоги світла над темрявою. Вона сприйняла це як знак – повернення краси, пам'яті про довоєнне життя і підтвердження сили, яка пройшла через випробування.

А я казала, що дочекаюся!)

Дніпро. Труби.

Коли я востаннє була у мирному Дніпрі, напередодні нового, 2022 року, то бачила це світлове шоу на трубах. Наступного разу я вже приїхала у воєнний Дніпро – сірий, суворий, зосереджений. Світломаскування, не до свят і шоу, потім блекаут і економія.

І я бачу ці сірі труби щодня зі свого балкона.

І я знала, що колись настане той день, коли я побачу їх знову сяючими в синьо-жовтому кольорі. Я навіть загадала собі, що обов'язково дочекаюся і ще побачу.

Що це буде Знак. Світло перемагає Морок!

Ось!))

Дякую усім, хто тримав Небо і боровся на стороні Світла увесь цей час. Такий складний, страшний, довжелезний Шлях ми вже пройшли. І ми стали набагато сильніші.

Скриншот 1. Світлова інсталяція Dnipro Light Flowers, допис мешканки Дніпра після ввімкнення інсталяції у 2024 році К'юар-код 4. День Єднання 2022, Dnipro Light Flowers, Expolight

Кейс 5

Костел Святого Миколая: світло як голос соціальних ініціатив та культурної спадщини

Ідея та концепція. Костел Святого Миколая в Києві – це не лише архітектурна перлина, а й важлива частина культурної спадщини столиці. Понад сто років він вражає своєю величчю, але до недавнього часу не мав належного освітлення, що залишало його темним силуетом вночі. Задум про підсвітку виник через необхідність надання цьому об'єкту належної уваги в темний час доби.

Проект освітлення має глибоке соціальне значення, адже реалізований завдяки меценатській підтримці кількох компаній. Це стало подарунком місту і його мешканцям. Особливість проекту: підсвітка була здійснена без порушення історичного фасаду, що обумовлювало необхідність пошуку нестандартних рішень.

Технології та інновації. Для реалізації проєкту розроблено спеціальне освітлювальне обладнання, яке дозволяє підсвітлювати фасад із протилежного боку вулиці, з відстані 100 м. Для цього були задіяні потужні світлові прилади з екстремально вузькою оптикою. Це дозволяє демонструвати на фасаді світлові плями, що надають рельєфності та підкреслюють його архітектурні особливості.

Система освітлення дозволяє створювати різноманітні сценарії – від повсякденного теплого білого світла до святкових кольорових програм. Це робить підсвітку гнучкою та адаптивною до різних подій і свят.

Інсталяція «Душа». Ця інсталяція символізує енергію творчості українського народу і була представлена на двох заходах – *Kyiv Design Week*. *Zurich Design Week*. Вона є відображенням тонкого переживання митця в процесі створення, де світло – інструмент для передачі цієї енергії.

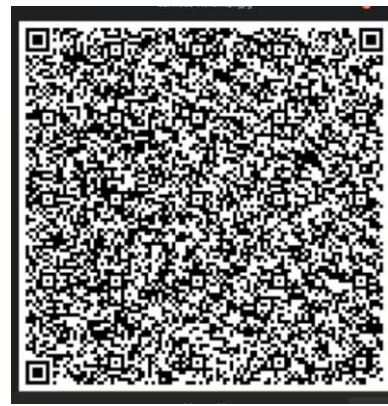
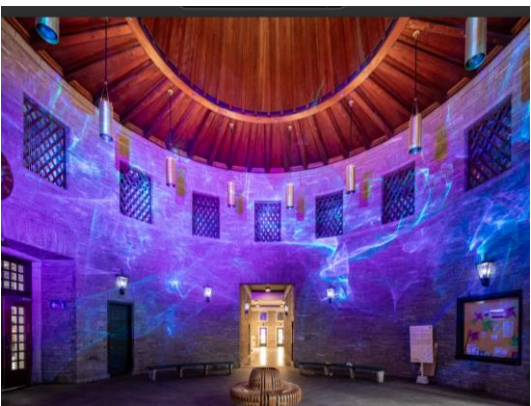
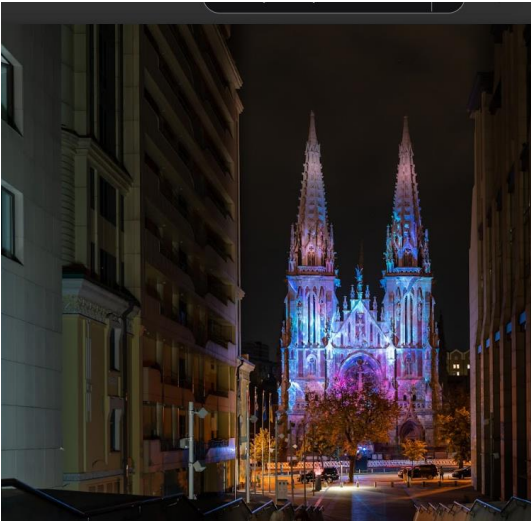
Інсталяція була розташована на фасаді Костелу Святого Миколая, який після влучання російської ракети і пожежі потребував особливої уваги. Підсвітка цього об'єкта мала не тільки естетичне значення, а й глибокий символізм – збереження культурної спадщини як символ національної стійкості.

Для реалізації інсталяції використано унікальні технології, зокрема кастомні скляні фільтри та каустичні лазери, що створювали неповторні світлові ефекти.

Цей проєкт став важливим культурним мостом між Україною та Швейцарією, підкреслюючи незламність українців у складні часи і демонструючи потенціал української творчості на міжнародній арені. У 2024 році інсталяцію «Душа» презентовано від час проходження *Zurich Design Week* як символічний міст між двома культурами.

Інсталяцію було представлено на старому залізничному вокзалі Цюриха. Це не випадково. Наша команда поставила за мету нагадати суспільству про пам'ятки архітектури, які з часом втрачають свою значущість, але мають бути присутні у картині світу нації.

«Душа» стала голосом України на міжнародній арені, символізуючи незламність і життєву силу українців навіть у складні часи та зміцнюючи культурні зв'язки між Києвом і Цюрихом.

*К'юар-код 5. Інсталяція «Душа», Zurich Design Week, Expolight
Фото 4. Інсталяція «Душа» на фасаді Костелу Святого Миколая,
Київ, і заходах Kyiv Design Week та Zurich Design Week*

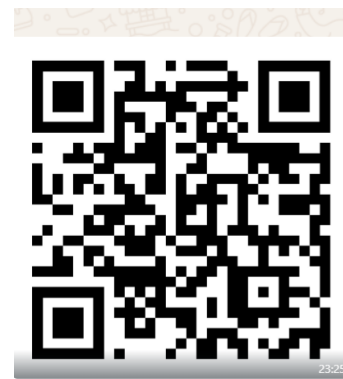
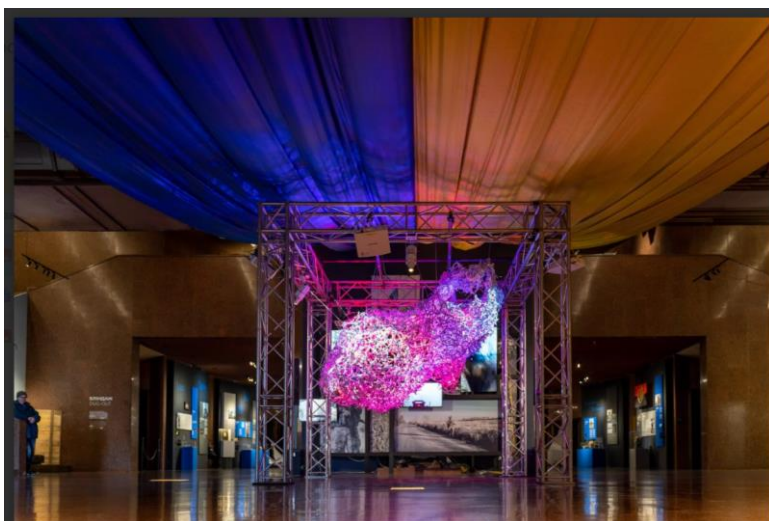
Кейс 6 Інсталяція «Серце України», Київ

Ідея та концепція. Ця інсталяція – візуалізація єдності та стійкості українців. Форма скульптури уособлює живе серце України, що поєднує у собі симфонію пульсу кожного з нас. В основі ідеї цього артпроєкту – бажання надихнути на усвідомлений вибір: йти «дорогою серця», робити те, що ти любиш, плекаючи істинні цінності, а не поверхневі мотиви.

Скульптура оживає, коли до неї наближається людина, починає пульсувати в унісон із серцем глядача. Це нагадування про силу нашого народу, коли ми об'єднані спільною метою та щирим прагненням: усім серцем розвивати нашу країну, наповнювати її світлом і любов'ю.

«Серце України» – це жива метафора, яка закликає відчутти ритм нашого спільного майбутнього. Пульсація інсталяції резонує з учасниками, закликаючи їх відчутти спільний ритм, у якому кожен із нас є частиною більшого цілого. Ця скульптура не лише візуалізує спільне серцебиття українців, а й нагадує про відповідальність лідерів – бути провідниками у часи змін, керуючись серцем, глибокими переконаннями й любов'ю до того, що твориш.

Інсталяцію представлено на кількох заходах в Україні: грі «Друга навігація», де зібралися понад тисячу представників бізнесу, науки, культури, безпекових і державних інституцій для обговорення питань національної стійкості; 14 лютого – на центральному залізничному вокзалі Києва, в Музеї історії України у Другій світовій війні.

*К'юар-код 6. Інсталяція «Серце України», Expolight
Фото 5. Інсталяція «Серце України» в Музеї історії України у
Другій світовій війні*

Отже, світло – це не лише фізичний феномен, а й потужний інструмент комунікації, здатний передавати глибокі сенси та об'єднувати людей. В умовах війни, коли на перший план виходять питання національної ідентичності, єдності та стійкості, світло стає символом надії, сили і незламності духу, тонкою зброєю проти темряви фізичної та метафоричної. Через архітектурне підсвічування, медіарт інсталяції та інші форми світлового дизайну ми можемо не лише транслювати важливі соціальні ініціативи, а й створювати простори, що надихають, об'єднують і нагадують про те, що наші цінності та прагнення єднають нас у боротьбі за краще майбутнє.

Світло, як універсальний інструмент комунікації, здатне не лише формувати емоційний відгук, а й впливати на свідомість, підсилюючи важливі меседжі. Використання світла у соціальних ініціативах дозволяє створювати глибокі, змістовні повідомлення, які резонують з аудиторією на рівні серця. У цей важкий час, коли кожен день приносить нові виклики, світло стає символом надії, стійкості й віри в перемогу, об'єднуючи нас у прагненні до спільної мети – розвитку та відновлення України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ, МИТЦІВ ТА ЛІДЕРІВ ДУМОК

У контексті стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки роль творчого бізнесу, креативної спільноти й митців набуває особливого значення. Сьогодні кожен, хто створює публічний простір, впливає на візуальний та емоційний ландшафт країни, фактично формуючи нову мову національної ідентичності. Ми закликаємо:

1. *Усвідомлювати відповідальність за візуальні меседжі*, які транслюються у просторах міст, на фасадах, у проєктах публічного мистецтва чи світлових інсталяціях. Кожен такий меседж може підсилити або, навпаки, розмити ключові цінності – свободу, гідність, стійкість.

2. *Формувати комунікацію, яка надихає, а не дезорієнтує*. У часи війни навіть мистецтво і бізнес стають частиною великої стратегії національної стійкості. Варто свідомо уникати візуального шуму, беззмістовного копіювання та «запозиченої мови», що не має коріння в нашому культурному коді.

3. *Підтримувати ініціативи, спрямовані на просвіту та медіаосвіту суспільства*. Розвиток критичного мислення і візуальної грамотності – ключовий інструмент у протидії маніпуляціям, фейкам та дезінформації.

4. *Підсилювати національну візуальну мову*. Кожна інсталяція, кожен візуальний образ у просторі – частина національного наративу. Варто працювати з глибокими сенсами, українськими символами, архетипами, не копіюючи чужі формати, а віднаходячи своє – осмислене, чесне й співзвучне духу часу.

5. *Співпрацювати замість змагатися*. Культурна і бізнесова спільноти сьогодні мають унікальну місію – творити нову якість через синергію. Коли митці, інженери, освітяни, архітектори й комунікаційники працюють разом, народжуються проєкти, що дійсно мають вплив і резонанс. Варто шукати партнерство як формат лідерства нового часу.

6. *Бути присутніми в міжнародному просторі*. Сьогодні світ дивиться на Україну як на джерело сили, гідності й креативу. Кожна інсталяція, презентація чи проєкт за кордоном – це ще один акт дипломатії, ще один доказ, що ми – культура світла, а не темряви. Митці й відповідальні компанії мають транслювати цю позицію назовні.

КУЛІНАРНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Євген КЛОПОТЕНКО,
Марина КОБИЛИНСЬКА*

«Дайте мені хороших кухарів і я гарантую вам гарні угоди», – казав французький політик і дипломат Шарль де Талейран. Цей вислів – пряме підтвердження того, що їжа тісно пов'язана з політикою в усіх сенсах. І протягом усіх часів. Сьогодні стіл, на якому стоїть українська їжа, – це один зі столів, за яким вирішується майбутнє України. Тому гастродипломатія залишається чи не основним напрямом кулінарної оборони.

Багато українських шефів продовжують просувати Україну у світовому інформаційному просторі шляхом різних інструментів. Я зосередився на трьох: популяризація українських страв за кордоном, організація званих вечорів і збір коштів на потреби України, а також – співпраця з важливими у гастросвіті людьми задля спільної боротьби з російською пропагандою.

Наразі однією з найдоступніших та найефективніших форм м'якого впливу та просування українських наративів через їжу є забезпечення українською кухнею світових лідерів у потягах «Укрзалізниці». До України останні кілька років потягами приїздить багато важливих людей. Це 16 – 20 годин у дорозі. Ці години – дуже важливі, адже саме під час поїздки президенти інших країн, послы, міністри, голови різних всесвітніх організацій ухвалюють доленосні рішення щодо України. Так, рішення дипломатичні, але є і вплив емоцій.

Тому ми з моєю бізнес-партнеркою Інною Поперешнюк об'єдналися з «Укрзалізницею», щоб у дорозі світові лідери їли справжню українську їжу. Працівники підприємства також зрозуміли важливість враження, що формується під час подорожі, для сприйняття країни в цілому, адже поїздка фактично є найтривалішою частиною їхніх візитів.

Звичайно, це не означає, що скуштувавши смачного борщу, вони негайно виділять Україні велику військову чи фінансову допомогу. Втім, слід пам'ятати про те, що на вирішення дуже багатьох міжнародних питань впливає враження, яке справляє країна

на партнера. Адже ти спочатку слухаєш Президента України дві години, а потім їси річкову форель із Закарпаття з кулішем, який колись готували козаки, й відчуваєш країну через смак. А незабаром, хтозна, можливо рішення про нову допомогу, наприклад, США, сталося частково через те, що одна людина у правильний час та у правильному місці з'їла справжню українську верещаку.

Відтак, я розробив меню із 10 страв, яке «Укрзалізниця» пропонує гостям дипломатичних візитів. Серед них: борщ, сирники, тушковані у квасі ребра, куліш, десерт із запеченого яблука з бринзою. Наш ресторан «100 років тому вперед» надає на замовлення працівників залізниці їжу безкоштовно. Вважаємо це своїм внеском у дипломатичні зусилля України та нашу Перемогу.

Фото 1. Пригощання лідерів західних країн в поїздах «Укрзалізниці»: гастродипломатія

Іноді, якщо їде численна делегація, нас просять приготувати банкетне меню. Тоді ми пропонуємо якісь спеціальні страви. Наприклад, закарпатський банош із бринзою чи грибами. До всього, ми намагаємося готувати символічні страви, які відповідають поточному інформприводу країни. Приміром, коли всі навколо говорили про майбутнє звільнення Херсона, я пригощав іноземних лідерів соусом із консервованих херсонських кавунів. У більшості випадків ми наперед не знаємо, кому готуємо, це таємниця. Лиш потім можемо зробити висновки, коли бачимо у медіа, хто з делегацій приїздив до України.

Я займаюся популяризацією нашої кухні вже не перший рік. І за цей час зрозумів, якщо ми хочемо бути частиною світу, то мусимо інтегрувати Україну у світову культуру. Щоб весь світ знав: Україна – це завжди більше, ніж очікуєш.

Зараз ми захищаємо власну унікальність і відстоюємо свою самобутність на світовій арені. Нашу історичну спадщину та кулінарію як частину нашої ідентичності. Ми використовуємо культурну й кулінарну дипломатію як інструменти, завдяки яким світ об'єднується навколо нас.

Моя мета – донести цінність України. Бо якщо іноземці полюблять те, що любимо ми, то і підтримка їхня буде глибшою. Вони керуватимуться частиною тих емоцій, якими живуть наразі українці. Коли дипломатія не лише по регламенту і тому, що так потрібно, а коли ти захищаєш те, що тобі подобається і те, у що ти віриш. Я називаю це «м'якою силою» і вірю, що через нашу їжу можна вплинути на те, як розуміють Україну у світі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

1. Оберіть свою «м'яку силу», яка стане вашим інструментом впливу у світі культурної дипломатії. Це може бути будь-яка складова культури, з якою ви працюєте (музика, дизайн, архітектура, гастрономія, кіно, театр тощо), те, що зачіпає на емоційному рівні.

2. Оберіть вашу ключову аудиторію (посли, урядовці, медіа тощо) і будьте там, де ухвалюють рішення. Їжа для дипломатів у потягах «Укрзалізниці» – це не ресторан для туристів, а максимально таргетований вплив на людей, які приймають важливі рішення.

3. Символізм у деталях неймовірно важливий – він формує міцні емоційні зв'язки. Використовуйте елементи культурного продукту, які підсвічують актуальний наратив та підсилюють інформаційний контекст.

4. Створюйте партнерства, які нададуть вам доступ до цільових аудиторій (авіакомпанії, готелі, транспорт, музеї, урядові служби). Ініціюйте для них створення сталих форматів: постійні меню, культурні куточки, набори, гіді тощо.

5. Говоріть від себе – персональні історії дають необхідну автентичність. Ведіть публічну комунікацію не лише від імені інституцій, а й від себе як представника культури. Ставайте носієм наративу.

УКРАЇНСЬКА ІКОНА: КОМПОНЕНТ КУЛЬТУРНОГО КОДУ ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ ТА ДУХОВНА ПІДТРИМКА ДЛЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Світлана КОТЛЯРЕВСЬКА

Українська ікона – символ національної стійкості

Україна – один із найвизначніших духовних та культурних центрів світу. Ми маємо глибокі традиції іконопису, що сягають ще початку XII століття. Іконописна школа на наших теренах сформувалася під потужним впливом Візантії і стала колицкою багатьох шедеврів сакрального мистецтва. Відомо, що святий Антоній з Афону приніс традиції духовності на наші землі. Перша згадка про це датується 1051 роком. Зі збільшенням кількості монахів розвивались і напрямки діяльності. Один із них – іконопис.

Історична довідка

... Антоній змушений був тікати від гніву князя Ізяслава до Чернігова, де заснував також печерський Єлецький монастир [1]. Але саме на київських печерських пагорбах народився один із найдавніших центрів українського іконопису.

Від самих витоків свого існування ця чернеча обитель постала як один із ключових релігійних осередків не лише для східно-слов'янських народів, а й для європейського середньовічного християнства загалом. У свідомості багатьох поколінь Лавра постає як сакралізований простір, духовний центр паломництва – своєрідна «християнська Мекка», куди прямували прочани з різних регіонів Європи [4].

Першим відомим іконописцем Лаври був чернець Аліпій Печерський, який навчався фрескового живопису у грецьких майстрів із Візантії. Йому приписують участь у створенні розписів Успенського собору – головного храму Лаври, що став символом духовної величі Київської Русі [5].

Іконопис є невід'ємною частиною культурної й релігійної дипломатії і своєрідним інструментом стратегічних комунікацій.

Серед видатних давніх творів Києво-Печерського іконопису, що збереглися до наших часів, є ікона «Ярославська Оранта» (Богоматір Велика Панагія), виконана у стилі Оранти, і «Свенська (Печерська) Богоматір з майбутніми Антонієм і Феодосієм».

Трагічною сторінкою історії українського іконопису є вивезення ікон до росії, які нині перебувають у Третяковській галереї.

У фондovій колекції Києво-Печерської лаври зберігається ікона «Успіння» другої половини XVII століття.

*Фото 1. Ікона
«Свенська
(Печерська)
Богоматір»
з майбутніми
Антонієм
і Феодосієм*

*Фото 2. Ікона
«Ярославська
Оранта»
(Богоматір Велика
Панагія)*

*Фото 3. Іконографія
Києво-Печерського
«Успіння»*

У XVII–XVIII століттях Києво-Печерська лавра стала одним із провідних центрів формування української іконописної традиції, зокрема, у стилі бароко. Монастирем започатковано особливу іконописну традицію, яка зберегла в собі риси давньоруської культури, розвивалась під впливом часів бароко, але невпинно залишалась центром українського іконопису. Майстри іконопису,

свідомо чи несвідомо, відображали та зберігали українську культуру. До наших часів збереглися кужбушки – колекції альбомів, ескізів, малюнків учнів Іконописної майстерні. До наших часів зберіглося близько 1 500 зразків. Іконографічні композиції лаврських кужбушків є справжньою енциклопедією тогочасного українського живопису. Причини того різні:

– до лаврської малярні (так називались іконописні майстерні XVIII ст.) приходило немало «молодиків» із хуторів, сіл та слобід, які до зайняття іконописом розвивались під впливом народного мистецтва свого регіону;

– залученість іконописців до розпису стародавніх храмів дозволила зберегти ескізи визначних архітектурних пам'яток українського живопису;

– іконописці надихалися серіями українських і західно-європейських портретів та гравюрами Л. Тарасевича й інших українських художників.

Прикладом є народна картина «Козак-бандурист», яка у кужбушках знаходилась у трьох варіантах [2].

Фото 4. «Козак-бандурист» у трьох варіантах з кужбушків

Лаврські ікони мають власну унікальну іконографічну мову та є відображенням української культури. До наших часів збереглися кужбушки XVIII ст. – колекції альбомів, що містять навчальні роботи учнів і наставників іконописних майстерень.

Формування іміджу Держави та українська військова ікона

Українське бароко поєднало візантійську традицію, бароковий європейський стиль з патріотичною символікою. Ікони цього періоду – не лише духовні об'єкти, але й потужні візуальні образи, що вселяли надію, сміливість і стійкість у добу національних випробувань того часу. Вони надихали не лише монастирське середовище, але й козацьке військо, яке вважало ікону символом небесного заступництва та духовної перемоги.

В умовах повномасштабної війни відродження українського іконопису набуває нового сенсу. Це не лише культурна реконструкція, а й відповідь на сучасні виклики – створення ікон, що надихають військовослужбовців, підтримують їхній моральний стан і віру в перемогу. Барокова ікона з її емоційною силою, пишною символікою та духовною глибиною здатна стати чинником внутрішньої опори для захисників України [1].

Імідж держави – це компактне, символічне уявлення про країну, що базується на виразних і унікальних характеристиках. Українська ікона – один із таких символів як в Україні, так і за її межами. В час, коли наша країна проходить через найважче випробування своєї новітньої історії – повномасштабну війну, підтримка військових набуває особливого значення. Сьогодні воїни стоять на передовій не лише фізично, а й символічно – як обличчя опору, мужності й надії для мільйонів. Тому особливе значення має створення військової української ікони, яка є потужним духовним символом, що супроводжує воїнів у їхній боротьбі за Батьківщину.

Створення українських військових ікон стало відповіддю на виклики нашого часу. До спільного проєкту МО України і Києво-Печерської лаври пізніше доєдналися структури МВС України. Ініціатива покликана відродити традиції українського іконопису та втілити їх у контексті військової тематики, надаючи кожній бригаді унікальний образ, що поєднує сакральну символіку з національними традиціями. Проєкт об'єднує два важливі компоненти – лаврський іконопис та військову традицію.

Зразки лаврського іконопису, особливо періоду козацького бароко XVIII століття, стали натхненням для сучасних українських іконописців, що працюють над проєктом «Військова ікона». Створення кожної ікони

супроводжується детальним вивченням історії бригади, її героїзму та символіки. Крім того, майстри використовують старовинні техніки, включаючи лаврський стиль, який був популярний в Україні в XVII–XVIII століттях.

1 жовтня 2024 року в Києво-Печерській лаврі урочисто освятили перші ікони для військових підрозділів: 95-ї окремої десантно-штурмової Поліської бригади, 96-ї зенітно-ракетної Київської бригади, Окремої президентської бригади імені гетьмана Богдана Хмельницького.

Художники-іконописці Лілія Бельська та Юрій Гузенко втілили образи з використанням автентичних технік бароко XVIII століття. Ікони гармонійно поєднують традиційну стилістику з геральдикою сучасних військових частин, що робить кожен з них унікальною.

У грудні того ж року були освячені та передані ікони таким військовим частинам: 30-тій окремій механізованій бригаді імені князя К. Острозького – ікона «Покров Пресвятої Богородиці з преподобним Феодосієм Печерським та князем Костянтином Острозьким», 25-тій повітряно-десантній бригаді ЗС України – ікона «Покров Богородиці з Києво-Печерськими святими та Архістратигом Михаїлом». Центральною фігурою обох образів є Богородиця, яка простягає свій покров над воїнами як символ спадкоємності, захисту і віри. 23 квітня 2025 року передано військову ікону 10-му мобільному прикордонному загону «Дозор» ДПС України, написану іконописцем Сергієм Герасименком та освячену єпископом Авраамієм.

Проект «Військова ікона» триває – нові образи створюються і передаються бійцям на передову. Кожна бригада, що бере участь у проєкті, отримує свою унікальну ікону, яка відображає характер підрозділу, його історію та героїзм.

Значення бригадної ікони як оберіга для українських воїнів неможливо переоцінити. Вона несе силу святих покровителів і водночас відображає індивідуальні геральдичні символи кожної бригади.

Кейс
Ікони військових підрозділів,
створені в рамках сумісного проєкту
МО України і Києво-Печерської лаври

“Святий Архистратиг Михаїл”

ДЛЯ 95-ї ОКРЕМОЇ ДЕСАНТНО-ПІТУРМОВА ПОЛІСЬКА БРИГАДА ДЕСАНТНО-ПІТУРМОВИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Художник-іконописець: *Гузєнко Юрій*

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ІКОНА

“Одигітрія з предстоящими преподобними Титом та Іллею”

ДЛЯ 96-ї ЗЕНИТНОЇ РАКЕТНОЇ БРИГАДИ ПОВПРЯНОГО КОМАНДУВАННЯ «ЦЕНТР» ПОВПРЯНИХ СИЛ ЗСУ

Художник-іконописець: *Болєська Алла*

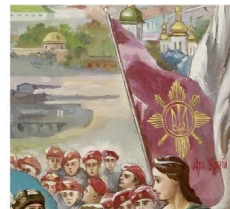
УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ІКОНА

“Покрова Українського воїнства”

ДЛЯ ОКРЕМОЇ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ БРИГАДИ ІМЕНІ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗСУ

Художник-іконописець: *Болєська Алла*

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ІКОНА

СЬОГДНІ ОСВЯЧУЄМО
ПЕРЕДАЄМО ІКОНУ
“Святий Юрій Переможець” для

10-ГО МОБІЛЬНОГО
ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ
“ДОЗОР”

Художник-іконописець: *Сергій Герасименков*
Оксана Савесні

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ІКОНА

“Покров Богородиці з Києво-Печерськими
святими та Архистратигом Михаїлом” для

25-ї ОКРЕМОЇ
ПОВІТРЯНО-ДЕСАНТНОЇ
БРИГАДИ ЗСУ

Художник-іконописець: *Лілія Бальська*

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ІКОНА

“Покрова пресвятої Богородиці з прип. Феодосієм
Печерським та князем Костянтином
Острозьким” для

30-ї ОКРЕМОЇ
МЕХАНІЗОВАНОЇ БРИГАДИ
ІМЕНІ КНЯЗЯ КОСТЯНТИНА
ОСТРОЗЬКОГО ЗСУ

Художник-іконописець: *Юрій Тузенко*

Відродження військової ікони є важливим етапом у процесі збереження та розвитку національної культурної спадщини, що має велике значення для формування сучасного міжнародного іміджу країни, підвищення престижу Держави на світовій арені, адже ці твори мистецтва втілюють у собі зв'язок між релігійною вірою, національним героїзмом і духовною міццю.

Джерела

У Києво-Печерській лаврі відродили одну з традицій української культурної спадщини – військову ікону.
Міністерство культури та стратегічних комунікацій,
01.10.2024.

У Києво-Печерській Лаврі освятили військові ікони для українських захисників.
Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»,
2025

Духовна зброя українських прикордонників: у Лаврі освятили військову ікону, створену воїном для воїнів. Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»,
2025

Література

1. Гирич І. Києво-Печерська лавра в контексті української історії і культури. *Пам'ять століть*, 1996. № 1. С. 102 – 119. URL: <https://www.i-hyrych.name/Kyiv/Lavra.html>.

2. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1983. 179 с.

3. Кагамлик С. Світло духовності і культури (З історії Києво-Печерської лаври XVII–XVIII ст.). Київ: Наш час, 2008. 327 с.

4. Криволапов М. Українське мистецтво ХХ століття в художній критиці: теорія, історія, практика. Київ: ВК КИТ, 2010. 476 с.

5. Козаче бароко: як Україна переосмислювала європейську архітектуру. *Суспільне Новини*, 24.11.2021. URL: <https://suspilne.media/182268-kozacke-baroko-ak-ukraina-pereosmisluvala-evropejsku-arhitekturu>.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
СПІВРОБІТНИКАМ БЕЗПЕКОВИХ
І ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СИМВОЛІЧНОЇ СПАДЩИНИ
У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ І СТІЙКОСТІ**

1. Щодо розвитку стратегічних комунікацій у сфері розбудови національного іміджу:

1.1. державним інституціям рекомендуємо включити до планів підтримки культурних ініціатив сприяння створенню військових ікон як символів єдності та національної ідентичності;

1.2. інституціям, які взаємодіють з іноземними партнерами, варто забезпечити інтеграцію культурних аспектів, зокрема сакральної символіки, у програми, що працюють на підтримку державної ідентичності та культури.

2. Щодо створення й популяризації військових ікон як елементів духовної підтримки та патріотичної символіки:

2.1. продовжувати інформаційні та культурні кампанії для поширення знань про важливість військових ікон, їхнього значення як духовних оберегів для українських військових, а також як символів, що зміцнюють національну стійкість і віру в Перемогу;

2.2. досліджувати, як образи, створені з використанням традиційних технік, сприятимуть зміцненню національної єдності й патріотизму серед військовослужбовців;

2.3. включити елементи культурної підтримки у всі програми навчання і тренінги для військових, зокрема через інтеграцію історичних ікон і традицій, що відображають боротьбу та героїзм українських захисників.

3. Щодо розбудови міжнародного іміджу України через військову ікону:

3.1. державним інституціям рекомендуємо позиціонувати військові ікони в рамках стратегій міжнародної культурної дипломатії;

3.2. представляти українські ікони в рамках міжнародних культурних подій з метою позиціонування української культури у світовому контексті.

ДРУГА НАВІГАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ ЯК ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Артур МИХНО

Work.ua – найбільший в Україні сайт із пошуку роботи, команда якого гідно відповіла на всі виклики воєнного часу.

Повномасштабне вторгнення рф в нашу Державу не могло не відобразитися і на ринку праці: в лютому – березні 2022 р. відбулося падіння вакансій майже у 10 разів. Майже рік ринок потроху відновлювався і, говорячи корпоративним сленгом, належав роботодавцям – кількість відгуків від шукачів була в рази (2 – 7) вищою. Проте у 2023 р. роботодавці зіштовхнулися з дефіцитом кваліфікованих кадрів через долучення патріотів України до Сил оборони і виїзд громадян за кордон. Чимдалі – проблема поглиблювалася. В інфополі поширювалися інтерв'ю, дослідження, думки експертів, які прогнозували, що кадрова ситуація в Україні навіть після завершення війни не буде покращуватися. Отже, нагальності набуває питання, яке слід розглядати у вимірі національної безпеки, – збереження кваліфікованих кадрів для відбудови і відновлення України.

Кампанія Work.ua як лідерка ринку праці врахувала всі ці виклики і розбудовує свою діяльність в екосистемі національної безпеки, формує нове візійне бачення – **змінити культуру ринку праці задля збереження і розвитку людського капіталу країни як складової національної безпеки України.**

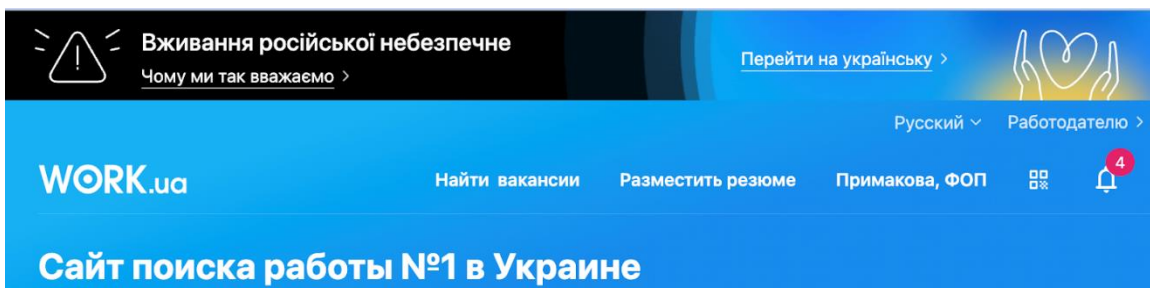
В умовах війни з'являються інструменти для мінімізації втрат кваліфікованих кадрів: перенавчання працівників; залучення жінок на посади, що стереотипно вважалися чоловічими; автоматизація виробничих процесів; найм людей старшого віку; навчання молодих спеціалістів. Проте зрозуміло, що цих методів у довгостроковій перспективі недостатньо. Необхідно знайти нові орієнтири для навігації крізь невідоме, подивитися на виклики через філософський вимір разом з усіма учасниками екосистеми.

Репутація компанії Work.ua ґрунтується на патріотичному і соціальному підходах. Найгучнішим кейсом компаній під час війни стала відмова від співпраці з понад 200 компаніями, які не вийшли з

ринку рф. Це рішення вартувало компанії 9 млн гривень у рік, проте допомогло зміцнити довіру до бренду і стійке слідування заявленим цінностям.

У 2018 р., ще до прийняття Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», компанія Work.ua однією з перших зробила українськомовний інтерфейс усталеним (тобто основним, за замовчуванням).

Пізніше, щоб спонукати людей до осмисленого вибору і переходу на українську, додали на всі російськомовні сторінки банер-розтяжку, де наголошено, що використання російської мови робить українську націю слабшою, колонізує й повільно вбиває (скриншот 1). Також на наших інтернет-сторінках українським прапором позначено всі компанії, що публікують опис і вакансії винятково українською. Так само позначено й українськомовні резюме; шукачам роботи, які розміщують російськомовні резюме, надсилається повідомлення з пропозицією надати резюме українською.

Скриншот 1. Банер-розтяжка із закликом не використовувати російську мову в діловому спілкуванні

Як бізнесовий лідер Work.ua бере на себе відповідальність за зміну культури на ринку праці через концепцію Другої навігації, щоб подолати виклики, які не можна подолати у звичайний спосіб.

Концепція Другої навігації походить від філософії Платона і Аристотеля. Її сенс полягає у вмінні людини бачити глибші смисли та цілі свого життя.

У діалогах Платона і трактатах Аристотеля поняття Δευτερος πλους (Друга навігація) спочатку використовувалося в суто технічному значенні. Давньогрецькі мореплавці називали другою навігацією перехід до керування кораблем веслами, коли немає вітру

і під вітрилами йти неможливо. Нового сенсу цьому поняттю вперше надано в діалозі «Федон»: якщо перша навігація символізувала розуміння світу через почуття, то друга – через умогляд, що передбачає спрямування думки власними зусиллями людини. Платон і Аристотель вважали, що перша навігація закінчилася невдачею: те, що чуттєво сприймається, неможливо остаточно пояснити за допомогою самих відчуттів. Тому філософія винайшла новий вимір і новий «засіб мореплавства» – осягнення розумом того, що потребує великих зусиль.

Сьогодні друга навігація означає зміну життєвих пріоритетів, переосмислення власної ролі в суспільстві або визначення свого покликання. Людина може почати ставити запитання про сенс власного існування, причини своїх дій, своїх цілей і цінностей, переосмислювати життєві труднощі, кризи та виклики, розглядаючи їх не лише як зовнішні проблеми, а як можливості для особистісного росту та розвитку. Це і є перехід до другої навігації.

Друга навігація дає можливість переорієнтуватися з матеріальних успіхів, статусного позиціонування і зовнішніх досягнень на пошук глибших сенсів і цінностей.

Компанія Work.ua, як провідниця другої навігації, орієнтована на вирішення таких завдань:

1. Поширювати ідеї Другої навігації серед учасників екосистеми національної безпеки
2. Сформувати спільноту людей, які мислять інакше і керуються ідеєю Другої навігації.
3. Шукати нелінійні рішення збереження і розвитку людського капіталу в Україні.

Для вирішення цих завдань компанія використовує такі інструменти:

1. Створення подій для керівників, власників та HRD (директори з розвитку людських ресурсів).
2. Випуск журналу «Друга навігація».

Кейс 1

Велика гра «Друга навігація» та метавсесвіт

27 листопада 2024 року у Києві в КВЦ «Парковий» відбулася гра «Друга навігація». Подія об'єднала підприємців, філософів і культурних діячів навколо глибоких смислів, пропонуючи учасникам подивитися на життя крізь призму метафізичних сенсів та внутрішніх цінностей.

Контент події був змістовно поділений на частини, де кожен учасник у доповідях шукав відповіді на запитання:

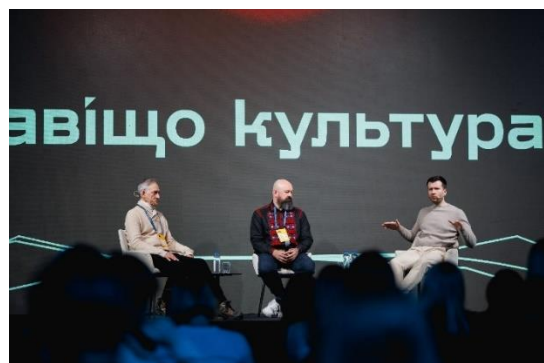
Навіщо країна?

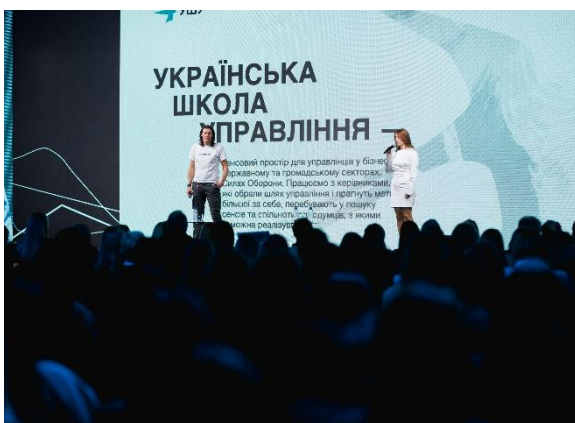
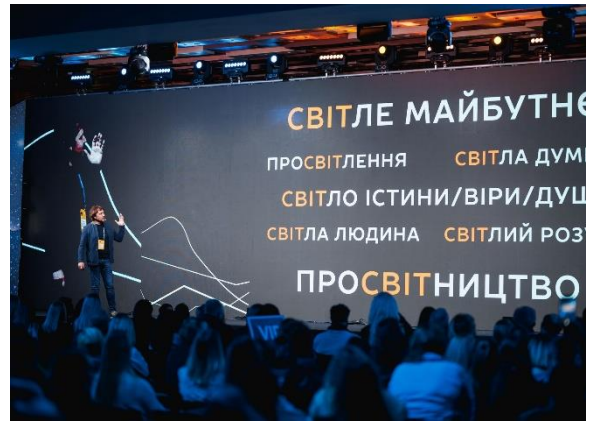
Навіщо воїн, навіщо віртуоз?

Навіщо освіта?

Навіщо культура?

Учасники гри отримали абсолютно новий досвід і ознайомилися з унікальним форматом подієвого ринку: занурення у філософські роздуми безвідривно від українських реалій не передбачало прямих відповідей на питання щодо ціннісних сенсів; реальний світ поєднувався з метавсесвітом, артінсталяції ілюстрували ціннісні підходи події; кожен учасник отримав у подарунок набір книг. Подія збрала понад 1 тис. учасників, яким Work.ua прагнув донести ідеї Другої навігації.

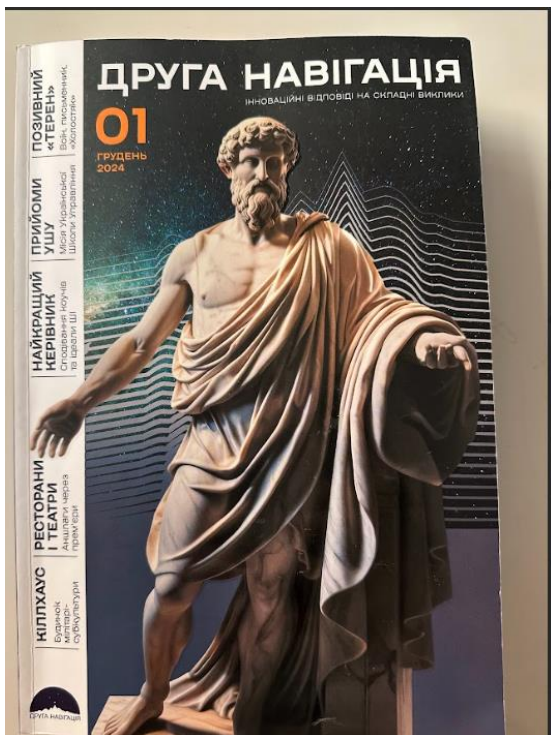

Фотоілюстрації та виступи з події «Друга навігація»

Кейс 2

Перший випуск журналу «Друга навігація»

Для просування ідей Другої навігації створено однойменний журнал. Його тираж – 10 тисяч примірників. Цей журнал – про людей-легенд, людей-віртуозів, керівників з пристрастю до справи, компаній, що надихаються не грошима, а справою і про тих, хто створює такі компанії. Він про сенси та культуру як найбільшу рушійну силу й мотивацію; про гроші як про ресурс, а не самоціль; про безбар'єрність мислення.

Скриншот 1.
Сторінки журналу «Друга навігація»

Література

1. Аристотель. Метафізика. Харків: Фоліо, 2020. 300 с.
2. Брак кадрів в агросекторі після війни може посилитися. *Agro Elita*, 29.05.2023. URL: <https://agroelita.info/brak-kadriv-v-ahrosektori-pisliaviinyu-mozhe-posylytysia>.
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
4. Платон. Діалоги. Харків: Фоліо, 2022. 352 с.
5. Рибенко А. Прогноз: після завершення війни на Україну очікує масовий відтік ІТ-фахівців ... *Happy Monday*, 10.01.2025. URL: <https://happymonday.ua/it-v-ukraini-pisli-zavershennia-viinyu>.
6. Україну чекає шок після війни! Всі мовчать про це! *NewsRoom*, 22.05.2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E0NszbScZc8>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ДРУГОЇ НАВІГАЦІЇ ЯК ЕКОСИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Створюйте мережі однодумців. Доеднуйтеся до спільнот людей, які мислять у глобальному вимірі і керуються ідеєю Другої навігації.
2. Шукайте відповіді на складні запитання: навіщо країна? навіщо воїн, навіщо віртуоз? навіщо освіта? навіщо культура?
3. Шукайте нелінійні рішення збереження і розвитку людського капіталу в Україні.
4. Бізнес має бути на передовій екосистеми національної безпеки. Головна мета – сенси, цінності, ідеї, а не гроші і статуси.
5. Бізнес, державні і безпекові інституції, установи культури і освіти, медіа – всі ми лише разом здатні перемогти ворога й відновити Україну.

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: КЕЙС «КУЛЬТУРНОГО ДЕСАНТУ»

Миколай СЕРГА

Культурна дипломатія – це дієвий інструмент міжнародних комунікацій для поширення позитивного іміджу держави, укріплення її авторитету, встановлення довіри до неї та побудови стійких культурних взаємозв'язків між народами. Культура ні до чого не зобов'язує. Саме через це за її допомогою легше встановити контакт з цільовою аудиторією.

Під час класичних міжнародних зустрічей сторони завчасно розуміють, чого від них хочуть і що вони насправді можуть дати. В таких форматах все залежить від майстерності переговорника – чи зможе він/вона отримати більше, ніж те, на що протилежна сторона була готова до зустрічі. Натомість заходи культурної дипломатії – це інструмент «м'якої сили». Їхнім завданням є підготовка передумов для максимізації готовності приймаючої сторони йти назустріч пропозиціям гостей. Для цього проводиться завчасна робота з підвищення впізнаваності культурного продукту країни серед громадян за допомогою культурно-мистецьких заходів.

Заходи культурної дипломатії, окрім місцевих мешканців, приваблюють також увагу локальних медіа та лідерів думок. Їхня присутність дозволяє суттєво збільшити охоплення аудиторії за допомогою низки комунікативних заходів: репортажів, сюжетів місцевих новин, блогів у соціальних мережах тощо. Разом із висвітленням програми заходу, журналісти беруть інтерв'ю, в яких учасники культурно-дипломатичної місії мають змогу доносити до аудиторії також і політичні меседжі. Доступ до міжнародних медіамайданчиків є надзвичайно важливим активом, особливо для воюючої країни. Адже ворожа пропаганда не шкодує коштів на поширення дезінформації.

Якісна професійна культурна програма є айсбрейкером, який змінює нейтральне ставлення аудиторії до країни та його народу на стримано позитивне, викликає симпатію, зацікавленість. Це дозволяє культурним дипломатам, окрім популяризації національної культури та формування позитивного іміджу Держави, доносити важливі політичні меседжі до широкого загалу. Системна культурно-дипломатична робота в демократичних державах поступово впливає на зміну громадської думки, яка, у свою чергу, корегує рішення політиків. Таким чином, за допомогою інструментів «м'якої сили» можна домогтися ухвалення потрібного рішення.

Напрямок культурної дипломатії розвивається «Культурним Десантом» – об'єднанням військовослужбовців творчих професій, що працює над покращенням морально-психологічного стану і мотивації Сил оборони України за допомогою культури та мистецтва. Мобільні мистецькі групи «Культурного Десанту» працюють з бойовими підрозділами вздовж всієї лінії бойового зіткнення, з рекрутами у навчальних центрах, з пораненими в закладах лікування та відновлення.

Проаналізувавши можливості культурної дипломатії та її потенційний вплив на громадську думку західних суспільств щодо перебігу російсько-української війни, «Культурний Десант» за підтримки МО України, МЗС України, МКСК України відрядив культурно-дипломатичну місію в США (фото 1). Вона складалася з військовослужбовців, які в цивільному житті були визначними музикантами, але одразу після повномасштабного вторгнення змінили музичні інструменти на зброю і стали на захист України. Більшість із них пройшли найзапекліші бої цієї війни, отримали поранення та завершили реабілітацію. Представлення українського культурного продукту в їхньому виконанні було покликане впливати на американську громадську думку щодо підтримки України.

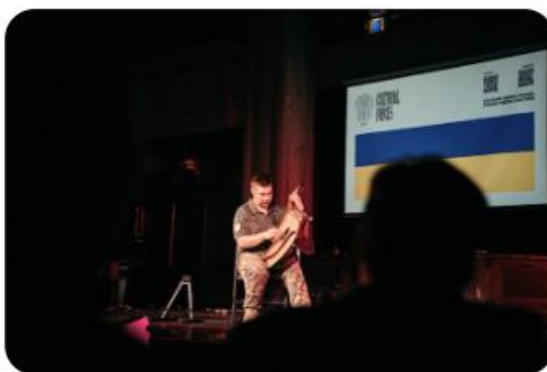

Фото 1. Культурно-дипломатична місія в США

Подія відбувалася напередодні президентських виборів у США, у найуразливіший для збереження військової, фінансової та політичної підтримки України у війні проти росії період. Усвідомлюючи це, «Культурний Десант» вирішив працювати на випередження, щоб не допустити руйнування американського суспільного консенсусу щодо України. Але як почати діалог в наелектризованому виборчими перегонами суспільстві? Найкращим для цього інструментом є мистецтво. Воно інкорпорує глядача, захоплює його увагу та уяву. Це допомагає емоційно залучити його до програми наших заходів, у які нативно інтегровано ключові меседжі адвокаційної кампанії на підтримку України.

Студія Вашингтон. Культурний десант
подякував американцям за підтримку

Фото 2. К'юар-код 1.
Студія «Вашингтон».
«Культурний Десант»
подякував
американцям
за підтримку

Тур тривав 42 дні і пройшов північно-східними штатами країни. «Культурний Десант» подолав відстань у майже 10,000 км та провів 110 заходів у 19 містах 9 штатів. Ми охопили аудиторію у більш ніж 35,000 слухачів (з урахуванням телевізійної і радіної аудиторій). Було відіграно близько 300 концертів.

Ключові меседжі нашої культурно-дипломатичної місії були такі:

– *Україна вдячна за підтримку США в боротьбі за свободу та незалежність;*

– *Порушення територіальної цілісності України – це не лише проблема України. Міжнародний світовий порядок побудований на принципі недопущення зміни кордонів насильницьким способом. Агресивна війна проти України та анексія частини її територій – міжнародний злочин, за який агресор повинен заплатити. В іншому випадку загарбницькі війни стануть новою реальністю;*

– *Україна – форпост НАТО на східному фланзі Європи. Якщо вона впаде, американським солдатам доведеться воювати за союзників США по НАТО. Простіше надати Україні зброю і військову техніку зараз, ніж ту ж техніку, але вже зі своїми солдатами потім;*

– *Україна стала прикладом добровільної денуклеаризації (відмови від ядерної зброї). Нездатність Заходу захистити жертву агресії стане мотивом для інших країн створювати власний ядерний арсенал. Світ наблизиться до ядерної війни (обертаємо російський ядерний шантаж проти них);*

– Якщо росію не повернути до міжнародно визнаних кордонів зараз, а дати їй захопити Україну, тоді США неминуче вступить в нову Холодну війну, яка коштуватиме американським платникам податків трильйони доларів. Це неспівставно з тими витратами, які несуть США та її союзники зараз, підтримуючи Україну;

– Дві третини американської допомоги Україні залишаються в США. Ці кошти допомагають завантажити промислові підприємства замовленнями, створюють нові робочі місця і допомагають зберегти технологічну перевагу американської зброї;

– Україна у своїх міжнародно визнаних кордонах як член ЄС та НАТО – це гарантія недопущення повторення війни в Європі. Це потужний сигнал усім авторитарним лідерам, що США залишається світовим арбітром і нікому не дозволить силою змінювати встановлені кордони.

Досвід «Культурного Десанту» в організації та проведенні мистецьких заходів в екстремальних умовах і для складної аудиторії дозволяє це зробити. Окрім культурної програми наших артистів, під час заходу також було продемонстровано американській публіці відеозвернення від українців зі словами вдячності за всебічну допомогу в протистоянні російській агресії, серію відеороликів про те, як війна впливає на вразливі верстви населення, особливо дітей.

На прикладі столітньої історії про культурно-дипломатичну місію відомого українського композитора Миколи Леонтовича, ініційовану урядом УНР, було продемонстровано культурний зв'язок між нашими народами. Саме цей вояж українських культурних діячів до США у 1922 році подарував світу різдвяний хіт Carol of the Bells. Цього разу відбулася колаборація нашого бандуриста Тараса Столяра з гуртом Metallica та інтерв'ю для Rolling Stone.

У Metallica розповіли, що дізналися про «Культурний Десант» від гітариста Джеймса Гетфілда. Серед усіх артистів вони відзначили Тараса Столяра – заслуженого артиста України, бандуриста та нині військового 112-ї окремої бригади територіальної оборони Києва. Він також був учасником гурту ONUKA. Музикант зіграв одну з найвідоміших пісень Metallica – Nothing Else Matters на 62-струнній бандурі. Цим записом Metallica поділилася в Мережі.

Фото 3. К'юар-код 2. Виступ Тараса Столяра – заслуженого артиста України, бандуриста, військового 112-ї окремої бригади територіальної оборони

Перед поїздкою було опрацьовано найбільшу базу даних, що містить перелік всіх ютуб-блогерів, які хоча б раз публічно підтримали Україну. В планах було інтегрувати частину з них до висвітлення діяльності американського туру «Культурного Десанту» і налагодити інформаційну співпрацю з ними щодо висвітлення війни в Україні.

Підтримка фокусу уваги на українській боротьбі є необхідною передумовою для продовження військової та фінансової підтримки України. Від цього безпосередньо залежить наша Перемога, а ключем є культура. Вона дає можливість бути інтегрованими в медіапростір, а отже, в суспільний дискурс не з позиції прохачів, а в якості сміливого народу з глибокою культурною традицією, який бореться за свою незалежність проти неспівмірно сильнішого ворога. Така репрезентація впливає на сприйняття України та українців пересічними американцями. Це, у свою чергу, не може не впливати на їхню позицію щодо підтримки України, а отже, впливає й на політиків при ухваленні ними рішень.

Сьогодні в США українська культура не представлена системно в суспільстві та медіа. Українська діаспора відірвана від українського культурного середовища десятиліттями. Дуже важливо транслювати світові, хто ми є насправді та як ми змінилися за час цієї війни. І

найкраще це робити з уст безпосередніх учасників бойових дій, які у мирному житті були музикантами, добровільно пішли у військо і зараз є носіями унікального досвіду. Ним необхідно ділитися, щоб залучити до допомоги якомога більше людей доброї волі.

Усвідомлюючи, що можливість виїзду за кордон зараз обмежена, ми докладасмо максимум зусиль для того, щоб зробити нашу роботу системною. Недостатньо просто приїхати, попрацювати і повернутися. Важливо налагодити роботу на місцях. Для цього ми запустили групу «Культурного Десанту» в США. Вона складається з локалів, до яких було відряджено іменитих українських музикантів та знакових військових. У комплексі це зробить українську культуру частиною американського культурного ландшафту і допоможе тримати фокус суспільної уваги на темі підтримки України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

1. Культурна дипломатія – це «м'яка сила», яка впроваджує позицію держави і транслює її стратегічні наративи.

2. Культурна дипломатія дозволяє працювати на випередження – доносити правду щодо воєнних подій з першоджерел.

3. Мистецтво – потужна зброя культурної дипломатії, оскільки впливає на емоції цільових аудиторій і демонструє культурні традиції нації, здатної до самоорганізації.

4. Заходи культурної дипломатії потребують ретельного вивчення цільових аудиторій, вироблення стратегії комунікації й відповідних наративів і меседжів, що будуть сприйняті аудиторіями.

5. Національні діаспори – потенційна підтримка держави за її межами. Плідні комунікації з ними дозволяють формувати сильну позицію країни за кордоном.

ЯК У «ВІЙНІ ЗА СЕРЦЯ» ЗШИТИ УКРАЇНЦІВ СПІЛЬНИМИ СМИСЛАМИ?

Олена СИПІТА

Ідея часів АТО про те, що «недостатньо виграти фізично війну без перемоги у війні за серця», здається, канула в інтенсивних бойових діях, що почалися з лютого 2022 року. Тим не менше, якщо ми виходимо з тези про те, що підконтрольні ворогу території одного дня будуть звільнені, на порядку денному гостро постане питання їх реінтеграції. А найперше – ментального повернення українців, що багато років жили в окупації. Більше того, за понад 10 років війни там виросло покоління, яке в принципі не знає України і сприймає її не як свою країну, а як вороже утворення.

Мільйони доларів витрачає росія щорічно на те, щоби позбавити української ідентичності дітей і молодь на окупованих територіях [2]. Агресивна молодіжна політика націлена на русифікацію, мілітаризацію, формування підтримки дій рф в Україні. Те, що у 2014 році почала впроваджувати в освітній сфері окупаційна влада Криму і так званих «днр» та «лнр», після повномасштабного вторгнення 2022 року у більш агресивній та інтенсивній формі ворог поширив на новоокуповані території [1].

На окупованій частині Запорізької області агресор розгорнув потужну інформаційну мережу з телеграм-каналів, традиційних медіа та разових тиражів пропагандистських газет [6]. І все це відбувається на тлі блокування доступу до будь-яких інших джерел і, як наслідок, створення інформаційного вакууму. Ворог переслідує мету дегуманізувати українців, нав'язати образ небезпеки, яку нібито несуть із собою українські військові для тих, хто опинився на підконтрольних територіях.

Попри складну ситуацію на фронті не слід відкидати імовірності того, що війна закінчиться раптово і у неочікуваний спосіб, як наприклад це сталося у Сирії з падінням режиму Асада. І у цей момент потрібно бути готовими до того, щоб говорити і взаємодіяти у площині смислів з людьми, які багато років жили в реальності омани і підміни понять.

З іншого боку, в Україні циркулюють різні за спектром уявлення про тих, хто перебуває на окупованих територіях, починаючи від тези «всі, хто хотів, давно виїхали». Під цим часто мається на увазі, що ті, хто живуть в окупації, за замовчуванням є прихильними до влади, установленої росією. До того ж, часто не беруться до уваги методи, якими ворог здійснює тиск – від фізичного насилля та переслідувань до блокування доступу до медицини, соціальних послуг тощо. А також, при бажанні виїхати, складна логістика і система фільтрації, з потенційним ризиком отримати відмову у виїзді чи опинитися за ґратами.

Зрештою, окрім державної політики щодо реінтеграції як переселенців з окупації, так і у перспективі мешканців тих територій, є ще одна складова, що лежить у площині ментальної взаємодії. Йдеться про багатоголосся як відображення неоднорідності думок про те, а хто ж такий українець і який мінімальний набір рис повинна мати людина, аби ним бути. І це також є одним із викликів повернення людей у контекст, зв'язок з яким вони втратили через окупацію. Як повертатися й інтегруватися в середовище, яке, з існуючих про нього знань, потенційно небезпечне і скоріше схильне відторгнути, аніж прийняти?

У публічному просторі від лідерів думок звучать тези про «українізацію» [4], або навіть «реукраїнізацію» [5] деокупованих територій. Якщо упустити походження та історичний спадок цього терміну і методи, до яких вдавалися більшовики, запроваджуючи «українізацію» разом із «коренізацією», щоб збити на злеті національні рухи, слід зафіксувати момент, що повномасштабне вторгнення посилило і довело до максими те ж мовне питання. Воно перетворилося на ідентифікацію «свій – чужий» і саме ця поляризація цілком пояснює бажання відсторонитися від «мови окупанта». Відмінність полягає в тому, що в окупації українська мова цілком здатна забезпечити громадянину «квиток на підвал», тоді як в решті частин України точка біфуркації лежить переважно в суспільному осуді, небажанні взаємодіяти і спробам «перевиховати», подекуди агресивним. А швидко перенавчитися і сприймати безпечним те, що ще вчора становило загрозу, неможливо одномоментно.

Виходячи з тези про «війну за серця», можна припустити, що ментальному поверненню людей з окупації міг би сприяти певний набір наративів, які б дали змогу швидше «налаштуватися на спільну

частоту» усьому суспільству, бути більш цілісним, долати стрес та інші негативні наслідки, які тягне за собою війна. Говорячи маркетинговою мовою, йдеться про позиціонування України для внутрішнього споживача з урахуванням специфіки різних його груп. І це не той випадок, коли треба винаходити щось нове. Скоріше, осмислити успішний досвід, зокрема, бізнесу, адаптувати і розширити його рамку.

Ось кілька прикладів успішних і потенційно цікавих кампаній, які можуть стати вектором для формування більш масштабних об'єднаних меседжів.

Кейс 1

Позиціонування Ощадбанку «Банк – це країна»

Після призначення головою Ощадбанку Андрія Пишного державний банк почав репозиціонування, щоби позбутися спадку минулого з чергами до кас і простору, де нікому не цікавий клієнт і його гідність. Нове позиціонування Ощадбанку було побудоване на стратегічному твердженні «Банк – це країна» [10]. Тези, які викладені у Маніфесті Ощадбанку з одного боку, були націлені на формування нового обличчя інституції, але на перше місце у новій комунікації було поставлено навіть не клієнта, а людину, громадянина, для якого честь працювати, і який, в результаті, теж має честь бути причетним до Ощаду. Маніфест проводив людину від персонального досвіду до асоціювання з досвідом багатьох і причетності до «своїх». За тим, у межах нового позиціонування, організація запустила низку рекламних кампаній, результат яких – цілком вимірюване у фінансових показниках зростання довіри і зростання кількості клієнтів.

- моя країна змінюється
 - і мені небайдуже, адже я хочу в ній жити
 - я хочу, аби мене в ній поважали
 - я готовий робити внесок у розвиток нової країни
 - країни, у якій державний банк працює на мене
 - та інвестує в моє майбутнє
 - як громадян України, я — акціонер Ощадбанку
 - це єдиний банк, у якому захист усіх грошей повністю гарантує держава
 - банк, що змінюється та ініціює зміни
 - банк, який вже не ощадна каса
 - близький, зрозумілий та відкритий для кожного
 - відповідальний та надійний
 - доступний та сучасний
 - банк, що принципово оновлюється зсередини, аби мільйони людей могли казати щиро: «це мій банк»
- #ощадбанкдіє
приєднайтесь: oschadbank.tv/youtube/facebook

Фото 1. Маніфест Ощадбанку.
Джерело Cases.media

Кейс 2

Підтримуюча кампанія «Сільпо» «Той самий знак!»

Підтримуючу кампанію «Той самий знак!» у час повномасштабного вторгнення запустила мережа супермаркетів «Сільпо» спільно із психологинею Світланою Ройз [4]. Це вияв турботи та спроба поліпшити настрій людини, котра перебуває у пригніченому стані, адже опитування вказують, що від цього потерпає 70% українців, які відчувають втому та напруженість [13]. Автори проєкту оздобили повідомленнями-сюрпризами з компліментами і побажаннями простір 306 магазинів по всій Україні.

*Фото 2. Кампанія «Той самий знак!».
Фото зі сторінки Світлани Ройз та gal.ua*

Раніше та ж мережа «Сільпо» запровадила друк випадкових передбачень на фіскальних чеках [9], що породило певну субкультуру [11], а історії, які покупці пов'язують з цими передбаченнями, стануть основою для книги, над якою працює письменниця Оксана Шаварська [13]. Напередодні Дня Незалежності у 2024 році мережа супермаркетів розмістила звичні їхнім покупцям чеки на зовнішніх носіях реклами, але цього разу застосувала більш універсальні, об'єднавчі повідомлення, які підкреслюють суперсилу українців («Вірте в дива, українці! Ви вмієте їх творити»), прогнозують майбутнє («Хтось закохається у вашу українську!») та роблять компліменти, нагадуючи, що «Найгарніші усмішки належать незалежним!» [7].

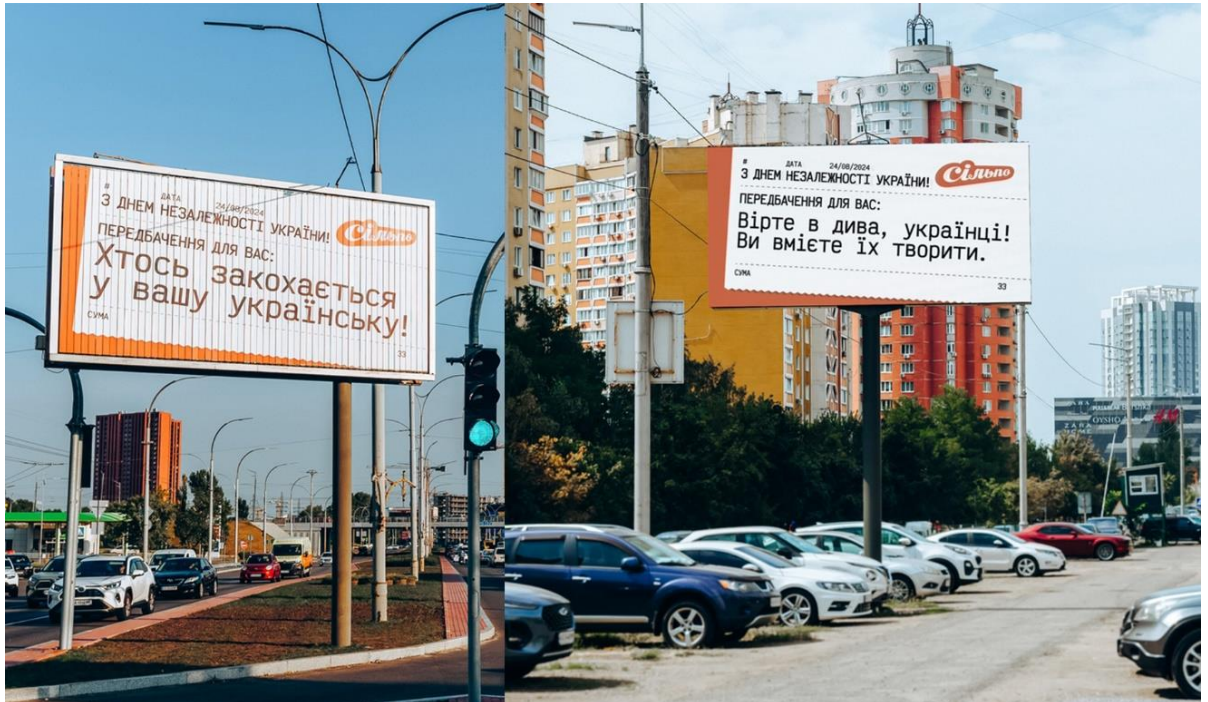

Фото 3. Чеки Сільпо на зовнішніх рекламних носіях.

Фото: gau.ua

Кейс 3 Кампанія з адвокації України *I'm Fine* від Ukrainian Witness

Ще один приклад, що з одного боку охоплює внутрішню аудиторію, а з іншого – є потужним інструментом культурної дипломатії та адвокації України – кампанія *I'm Fine* від Ukrainian Witness [8]. Сімнадцятитонна фізична інсталяція на фестивалі Burning Man у США, де слово *I'm Fine* складається з сотень понівечених снарядами дорожніх знаків, вказівників та фрагментів огорож і будівель, отримала своє потужне відображення у смисловій площині. Авторам вдалося сформулювати універсальне повідомлення, чітко і детально описати стан, у якому перебуває більшість українців, що проживають війну. Вгадування своїх власних реакцій та відчуттів спонукають користувачів соціальних мереж до вірального поширення медіаматеріалів проєкту. Крім того, меседж працює назовні і пояснює, що насправді приховує в собі «У мене все добре», коли воно звучить з України.

Фото 4. Інсталяція I'm Fine на фестивалі Burning Man-2024 у США, поштова марка з цим сюжетом та татуювання напису. Фото зі сторінки ініціатора проєкту Віталія Дейнеги

Мільйонні охоплення, вихід новин на усіх континентах, бажання бізнесу взаємодіяти у колаборації з проєктом *I'm Fine* і бути його амбасадорами стало можливим винятково за рахунок креативної складової та комунікації, яка виходила від команди. Разом із тим, слід бути дуже обережним до формування повідомлень та способів їх передачі аудиторії, чітко вивіряти і добирати слова та усвідомлювати, як зрозуміє інформацію ЦА.

Кейс 4 Рекламна кампанія HALO Trust в Україні як приклад хибночитання

Прикладом того, як робити не варто, є зовнішня реклама від місії HALO Trust в Україні, що займається розмінуванням територій.

Узимку 2025 р. у метрополітені Києва розміщено місією неоднозначне повідомлення «Після деокупації території можуть нести загрозу», яке нібито мало попереджати про небезпеку замінування, однак, це не проявлено через візуалізацію – діти і жінка, загорнені в український прапор. У матеріалах немає жодного слова, яке б чітко прояснило цілі кампанії. І це створює простір для хибночитання.

Фото 5. Рекламний плакат HALO Trust в Україні. Фото Олександри Дворецької

Так само неоднозначні повідомлення транслювала зовнішня реклама гарячої лінії психологічної підтримки «Варто жити», яку можна назвати комунікативним фіаско. Написи «З депресії не вийти», «Буде лише гірше», «Життя не має сенсу» у супроводі менш помітної інформації про контакти служби, яка допоможе боротися з такими думками, замість бути опорою і підказкою до дії, повідомлення у такому форматі можуть навпаки стати катализатором для людини у складній ситуації, щоб заподіяти собі шкоду. До речі, ще у 2008 році з цих же міркувань у Київському метрополітені прибрали написи «виходу немає», а в 2015 році з аудіооголошень вилучили слова «остання поїздка».

І наостанок, як цікаву ідею державної комунікації не зайве згадати кампанію Міністерства оборони України «Важко, але варто».

Кейс 5

Інформаційна кампанія МО України «Важко, але варто»

Кампанію розроблено спільно з агенціями dentsu та Mich [14]. Повідомлення «важко працювати, коли розкидало по світу», «важко турбуватися про своїх, коли між вами мінні поля», «важко будувати нове життя, коли дім зруйновано» продовжувалися фразою «Важко, але варто!». Однак, суб'єктивне враження автора статті, що ці матеріали кампанії не мали належного охоплення і не реалізували свого потенціалу, а також були не до кінця продумані з візуальної точки зору.

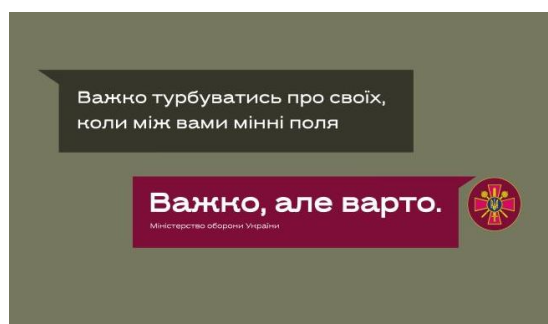

Фото 6. Кампанія МО України «Важко, але варто». Фото: dentsu Ukraine

Отже, самі по собі жодні повідомлення не будуть достатньо ефективними, якщо Держава чи місцеве самоврядування не буде діяти у кінетичній площині і забезпечувати базові потреби громадян, захист їх прав, безпеку, сприяти професійній реалізації тощо. Те ж «Сільпо» підтримує взаємодію з клієнтом у площині сервісу, що продуманий у деталях. Втім, саме формування єдиного смислового

поля може бути одним з інструментів, що послаблять напругу і підтримають людей у складних обставинах. Для реалізації подібних кампаній найкраще залучати комерційні агенції, які мають розуміння «клієнта», його потреб, цінностей, страхів і очікувань, готові глибше вивчати поведінку різних груп та ресурси бізнесу, який зможе інтегрувати повідомлення у свою сервісну мережу, де відбувається контакт зі споживачем.

На сьогодні вивчення цільових аудиторій в окупації не видається реальним, однак вже зараз можна напрацьовувати гіпотези, описувати потенційні цільові групи та їх особливості і шукати спільні, якщо можна так сказати, архетипічні цінності, що можуть спрацювати у майбутньому.

Література

1. Аналітичний звіт «“Кримський сценарій”: як російська федерація знищує українську ідентичність дітей на окупованих територіях». *Альменда*, 2023. URL: <https://almenda.org/analitichnyy-zvit-universalnyy-soldat-2022-2023>.

2. Аналітичний звіт «Молодіжна політика рф як інструмент знищення ідентичності на ТОТ України». *Альменда*, 2024. URL: <https://almenda.org/analitichnij-zvit-molodizhna-politika-rf-yak-instrument-znishhennya-identichnosti-na-tot-ukraini>.

3. Барієв Е. «Українізація – це сукупність цінностей, а не загроза!». *Кримськотатарський ресурсний центр*, 2024. URL: <https://ctrcenter.org/uk/analytics/ukrayinizacziya-cze-sukupnist-czinnostej-a-ne-zagroza>.

4. «Візок везе – і ми вивеземо!»: мережа Сільпо та психологиня Світлана Ройз розробили натхненні повідомлення для українців. *RAU*, 2024. URL: <https://rau.ua/press-release-uk/silpo-ta-svitlana-rojz-nathnenni-povidomlennja-dlja-ukrainciv>.

5. В'ятрович В. «Легідна українізація». Що робити з деокупованими територіями». *Главком*, 2023. URL: <https://glavcom.ua/columns/vyatrovych/lahidna-ukrajinizatsija-shcho-robiti-z-deokupovanimi-teritorijami-935136.html>.

6. «Ми недооцінили російську пропаганду»: експертка ІМІ про інформаційну війну з окупантами в Запорізькій області. *Інститут масової інформації*, 2024. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/my-nedootsinyly-rosijsku-propagandu-ekspertka-imi-pro-informatsijnu-vijnu-z-okupantamy-u-zaporizkij-i62890>.

7. «Найгарніші усмішки належать незалежним!»: у Києві з'явилися передбачення для українців від Сільпо. *RAU*, 2025. URL: <https://rau.ua/press-release-uk/peredbachennja-vid-silpo>.

8. Офіційний сайт проєкту I'm Fine. URL: <https://imfine.ukraine.ua>.

9. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: дослідження. *USAIDE*, 2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/1bROoqHpwTMnDVPR79V5wrm-r9u8tnCb5/view>.

10. Ребрендинг Ощадбанку: від репозиціонування до нової комунікації. *Cases.Media*, 2024. URL: <https://cases.media/en/case/rebranding-oshadbanku-vid-repozicionuvannya-do-novoyi-komunikaciyi>.

11. «Секта віруючих чеків Сільпо». *Фейсбук*. URL: <https://www.facebook.com/groups/132765897349889>.

12. Хто складає передбачення у чеках «Сільпо»? *FOZZY*, 2024. URL: <https://fozzy.ua/ua/news/2013/silpo-010413-ua>.

13. Фещенко Ю. Історії про передбачення з чеків «Сільпо» стануть частиною нової книги – що відомо про проєкт. *MC.today*, 2025. URL: <https://mc.today/uk/istoriyi-pro-peredbachennya-z-chekiv-silpo-stanut-chastinoyu-novoyi-knigi-shho-vidomo-pro-proyekt>.

14. Dentsu Ukraine спільно з Міноборони України і Mich Agency запустили інфокампанію. *dentsu_Ukraine*, 2022. URL: https://dentsu.com.ua/news/ukr/2022/12/dentsu_Ukraine_spilno_z_Minoborony_Ukrainy_ta_Mich_Agency_zapustyly_infokampaniiu_Vazhko_ale_varto.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОЗИЦЮВАННЯ ЦІННІСНИХ СМИСЛІВ УКРАЇНИ НА ВИЗВОЛЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ

1. У реінтеграційній політиці чи програмах на старті враховувати комунікаційну складову, націлену на зниження рівня стресу.

2. Враховувати, що реінтеграційні процеси рівною мірою стосуються як груп, які повертаються (приїждять), так і тих, хто приймає цю групу. Інтереси жодної з них не мають бути упосліджені, зокрема, у комунікаціях.

3. Передбачити дієві практичні підвалини для закриття базових потреб і безпеки обох груп, що стало би базисом для подальшої надбудови реінтеграційної політики та комунікацій.

4. Конгруентність поведінки: деклароване має відбиватися в реальних справах, а трансльовані меседжі повинні так само проникати в стиль взаємодії структур, установ та організацій.

ЛІНГВІСТИКА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ: ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР

МЕТОДИКА РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО СТРАТЕГІЧНОГО НАРАТИВУ

Богдан БЕВЗА,
Руслан КИРИЛЕНКО

Технологію побудови наративу маємо формулювати у вимірі *сенси – функції – процес*.

Сенси. З англійської та французької мов слово *наратив* перекладають як *оповідь* (лат. *narrare* – розповідати). Тоді що ж таке наратив? Це розповідь, оповідь, історія, оповідання? Нарація чи жанр? Якщо жанр, то чи є наративами притча, оповідання, повість, роман, замальовка, шарж? З грецької *strategos* – *мистецтво полководця*. Водночас об'єкт вважається стратегічним, коли він є визначальним для нашого існування. Об'єднуємо слова й отримуємо 3 виміри розуміння стратегічного наративу: сутнісний, функціональний та процесний.

Сутність. Наратив – це (вічна) оповідь про героя, який долає зло.

Це не стільки процес оповідання, як сама оповідь: зі своїм сюжетом, шляхом героя, кульмінацією та кліфгенгерами.

Український контекст і статус фіналу оповіді як передумови збереження України робить цей наратив українським та стратегічним.

Наратив стає стратегічним, коли він містить сюжет і план досягнення найбільшої амбітної мети. Інакше це можна кваліфікувати радше як «фантазм», «симулякр», «вигадки», або в найкращому випадку як «гарну ідею», але не наратив.

Наратив нації має містити сюжет, а не лише фінал, викладатися мовою економіки, військової стратегії, медицини, культури та освіти, містити паралелі, парафрази, алегорії. Стратегічний наратив має означувати шлях та інструментарій, а не лише описувати «щасливе майбутнє». Адже герой на початку оповіді якщо й уявляє фінал, то як щось наразі недосяжне, допоки не пройде весь шлях.

Функція. Насамперед стратегічний наратив – це наша оповідь нам самим про нас самих. Це оповідь про досягнення спільних цілей спільноти своїх. А вже на основі неї формують лаконічні образи для зовнішніх аудиторій. Важливо: не навпаки!

Прагматика розбудови наративу передбачає таку стратегію «ми саме такі й свідомо визначаємо, як себе позиціонувати цільовим аудиторіям». Стратегія «нас такими хочуть бачити, тому ми такими й будемо» є хибною. Отже, стратегічний наратив описує не нинішній статус самосприйняття (часто фентезійно спотворений), а формує дороговказ до майбутнього статусу.

Процес. Стратегічний наратив – це спільно узгоджена конструкція, яку маємо розвивати в динаміці. Кожне слово є передумовою успішного функціонування стратегічного наративу в Україні. *Конструкція* означає *конструйованість* наративу.

У такому разі хто конструює? Хто стратег наративу? Якщо спростити, то або *державні інституції*, або *індивідуальні творці*. Поети, митці, композитори, винахідники, філософи, громадські діячі, науковці.

Бачимо 3 сценарії конструювання наративу:

1. *Державні інституції* перебирають на себе конструювання стратегічного наративу та ізолюють індивідуальних творців (ситуація в рф).

2. *Індивідуальні творці* хаотично створюють різноманітні концепції стратегічних наративів. Ці наративи або підхоплюють прогресивні політики і це стає державним сценарієм, або поки не отримують політичну форму і транслуються у філософських концепціях. Цей варіант може бути прийнятним для розвинутих суспільств у стані миру, які не переживають значні потрясіння.

3. *Творці наративу* стають творцями *спільноти творців*. Індивідуальні творці еднаються у спільноту та утворюють інституційний (тобто формальний, але не обов'язково державний) суб'єкт. Чому саме інституційний? Тому що стратегічний наратив потребує повторюваних дій та практик з боку творців, узгоджених між творцями норм і принципів, спільної обґрунтованої мети та спільних цінностей. Звісно така спільнота потребуватиме мережі *образотворців* та *трансляторів наративу*.

Вважаємо, що третій сценарій є для України єдиним можливим шляхом. Тому мета української спільноти-творців – формувати стратегічний наратив, який буде свідченням спільності динамічного конструювання.

Розбудова наративу передбачає циклічність (схема 1)

Схема 1. Цикл розбудови стратегічного наративу

Кейс

Порушення циклічності вироблення наративу

У червні 2025 року Віце-прем'єр-міністр Михайло Федоров оголосив про початок розробки української LLM – національної мовної моделі, що передбачатиме майбутню цифрову незалежність. Отже, був маніфестований наратив про захист цифрової незалежності України за допомогою національної мовної моделі. Без інтеграції спільноти та узгодження нею спільних поглядів та цінностей.

Ставляючи перед нацією завдання опрацювати масив даних та корпус українських текстів, варто було б для початку об'єднати профільних заступників міністрів із цифровізації, наративістів, футуристів у спільноту, а потім перейти до етапу узгодження. І лише за тим – маніфестувати.

Отже, створення спільнот спонукає суспільство до продуктивних ідей, проєктування громадянами своєї ролі у сюжеті оповіді.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ РОЗБУДОВИ СТРАТЕГІЧНОГО НАРАТИВУ

1. Системність розбудови стратегічного нарративу передбачає таку послідовність дій (схема 2):

2. Інтегрування творців у єдину спільноту.

3. Узгодження спільних цінностей, цілей, повторюваних практик та норм.

4. Маніфестування мети, цілей та планів дій спільноти творців.

5. Конструювання стратегічного нарративу у повному обсязі (оповідь із сюжетом та планом, шляхом героя та його інструментарієм досягнення цілей).

6. Декомпілювання стратегічного нарративу в образах, мисленні та поведінкових патернах і культурних практиках.

7. Комунікування стратегічного нарративу.

8. Моніторинг суспільних і державних запитів, оновлення відповідно до них нарративу.

Схема 2. Послідовність розбудови стратегічного нарративу

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Алла ГРЕБЕНЮК

Повномасштабне вторгнення російських окупантів в Україну, відверта агресія кремля актуалізували питання удосконалення механізмів проактивного спротиву загарбницьким діям. Це питання стосується різноманітних аспектів у сфері безпеки і оборони, економічного розвитку, освіти й науки тощо, але й не обходить і проблему підвищення ефективності стратегічних комунікацій. Окремо слід, на нашу думку, виокремити питання лінгвістичного забезпечення страткому (*далі – ЛЗСК*).

ЛЗСК під час протидії країні-агресорці заслужено відіграє одну з основних ролей у формуванні суспільної думки, підтримці морального духу, контролі інформаційного простору та протидії ворожій пропаганді. Кейси, які ми пропонуємо розглянути, доводять, що в умовах війни лінгвістичне забезпечення – це напрям, який поєднує філологію, психологію (мистецтво переконання) та технології. Його ефективність залежить від швидкості, креативності й узгодженості зі стратегічними цілями держави.

Розглянемо основні особливості та *кращі кейси* цього процесу, що сформувалися в умовах війни.

Одним із перших кейсів слід виділити практику *мовної адаптації страткому та врахування цільової аудиторії*. Так, в контексті останнього елемента відбувається сегментація аудиторії, за якої комунікація будується з урахуванням мовних, культурних і соціальних особливостей різних груп (військові, цивільні, міжнародна спільнота). Крім того, система страткому сформована в умовах багатомовності, використання мов, якими володіють цільові аудиторії (наприклад, українська, російська – для охоплення зокрема й російської аудиторії, англійська для міжнародного впливу). При цьому важливе значення має простота та ясність повідомлень, які мають бути зрозумілими навіть у стресових умовах, виключати надмірну бюрократичну чи наукову термінологію.

ЛЗСК виявляє свої особливості в процесі контрпропаганди та забезпечення інформаційної безпеки. Так, для прикладу, під час демаскування фейків ефективними постали швидке виявлення та спростування маніпулятивних повідомлень ворога з використанням фактів, логіки та емоційно переконливих мовних засобів.

Успішний кейс ЛЗСК представив, зокрема, проєкт StopFake. Його організаторами застосовується метод MAD (англ. Monitoring, Archiving and Debunking), який дозволяє визначати межі екосистеми розповсюдження неправдивої інформації та аналізувати її вплив на українську аудиторію. Упродовж останніх 10 років StopFake набув великого досвіду протидії російській пропаганді. З метою інтернаціоналізації зусиль у сфері роботи з питань боротьби з дезінформацією у 2016 році Stopfake.org приєднався до товариства First Draft (глобальна мережа медійних організацій) як основний партнер. Цей та інші подібні проєкти дозволяють фактично розвинути платформи, що системно аналізують, спростовують російські наративи і навчають медіаграмотності.

Не менш дієвим стало використання символів, гасл і мемів, які легко запам'ятовуються. Наприклад, фраза зі Зміїного *острова* «*Русській воєнний корабль, іді ...*» стала глобальним мемом, символом українського опору. Як наслідок, її перетворили на слоган для піксельних артів, пісень, мерчу, що посилює моральний дух населення й оборонців.

Затребуваним на тлі ворожої деструктивної пропаганди є переосмислення термінів, утворених країною-агресоркою. Зокрема, заміні та корегуванню підлягає ворожа наративна термінологія, наприклад: замість лексеми *спецоперація* варто вживати поняття *війна*, лексему *окупанти* варто уточнювати визначенням *російські війська*.

Мовні засоби продуктивні в процесі емоційного впливу на цільові аудиторії та їх мотивуванні. Так, для цього активно використовується патріотична риторика, за якої здійснюється акцент на героїзм, єдність, проводяться історичні паралелі (наприклад, згадки про події Другої світової війни чи козацької доби). Результативним є апелювання до історій очевидців, використання реальних свідчень постраждалих або героїв для відповідного емоційного впливу.

На тлі війни новітнім феноменом стала так звана мова солідарності. Вона надала додатковий імпульс у консолідуванні суспільства (прикладом є введення у вжиток привітання «Слава Україні!», «Героям слава!»).

ЛЗСК – незамінний засіб координації з міжнародними медіа та іноземними партнерами.

Так, завдяки мовному супроводу адаптуються ключові повідомлення України для іноземних медіа, що запобігає спотворенню інформації. Відбувається лінгвокультурна підготовка спікерів для інтерв'ю міжнародним медіа й публічних виступів перед закордонною аудиторією.

ЛЗСК – ефективний інструмент для об'єднання міжнародних партнерів та глобального впливу (у форматі запам'ятовуваного слогана «Україна – це Європа», хештегів #StopRussianAgression, #StandWithUkraine, #ArmUkraineNow), координації підтримки на Заході. У форматі, зрозумілому для міжнародних організацій, відбувається документування злочинів та виклад матеріалів за результатами цих заходів, зокрема, на прикладі «Книги російських військових злочинів» чи платформи «War.ukraine.ua», яка стала агрегатором інформації з перекладами, зручної для використання іноземцями.

У контексті ЛЗСК створюються не лише англійськомовні відеозвернення Президента України В. Зеленського, а і їх побудова у відповідних культурних кодах (наприклад, з використанням цитат з «Гаррі Поттера» чи «Зоряних війн» на кшталт порівняння ЗС України з фентезійною «Армією Світла» тощо).

Зауважимо, що *лінгвістичне забезпечення страткому набуло нових властивостей завдяки розвитку інформаційних технологій та у поєднанні з ними*. Завдяки їм зросла швидкість обміну даними, який є стрижневим елементом у структурі страткому. Так, використання соцмереж і ботів з урахуванням алгоритмів цих платформ дає змогу оперативно поширювати інформацію (наприклад, через телеграм, твіттер, тіток). У свою чергу, застосування штучного інтелекту є дієвим для аналізу ворожої пропаганди, автоматизації перекладів або генерації контенту. Комбінування філологічних і технологічних інструментів виявило себе у нових можливостях візуалізації повідомлень, зокрема, у форматі інфографіки, відео з субтитрами різними мовами для швидкого засвоєння інформації.

Невід'ємною частиною ЛЗСК є *використання військової сатири, гумору та сарказму* у відповідях на російські наративи. Наприклад, офіційні твіти МО України містили сатиричні відповіді на російські заяви, зокрема і про «руській військовий корабель» та затоплення флагману російського флоту.

Назва музичного треку від PROBASS Δ HARDI «Доброго вечора, ми з України», реліз якого відбувся у жовтні 2021 року, стала гумористичним гаслом та популярним неофіційним зверненням українців. Цим висловом розпочиналися відеозвернення голови Миколаївської обласної державної адміністрації Віталія Кіма, посадовців ЗС України, Міністра оборони України, журналістів.

Для позначення вибухів на території росії або на окупованих територіях часто з іронічним відтінком вживається слово «бавовна».

«Покладіть насіння собі у кишені» цією фразою мешканка м. Генічеськ порадила російському окупанту покласти насіння у кишені, щоб від нього була хоч якась користь після того, коли з тіл убитих пізніше проростуть соняшники.

Під час війни в Україні українізована назва саморобної запалювальної суміші «Коктейль Молотова», яку почали називати «Бандерівське смузі». Саркастично українські військові характеризують російську застарілу чи саморобну техніку, застосовуючи фразу «аналоговнет».

Ці та інші новотвори не лише підтримують бойовий дух, але й показують силу українського народу у протистоянні з ворогом.

Важливе значення у війні з агресором має *«мовний фронт» та процес «мовної деколонізації»*. Сфера надання державних послуг, медіа, бізнес масово перейшли на українську, що стало поступом у просуванні української мови й підкреслило нашу ідентичність. Відбувається заміна росіянізмів, наприклад: «в Україні» (замість «на Україні»); «Kyiv», а не «Kiev»; «московія» (для історичного контексту окупації).

Отже, найефективніші кейси лінгвістичного забезпечення стратегічних комунікацій в умовах війни базуються на таких складових: швидкості реакції (відповіді на фейки формуються за години); емоційному резонансі (гумор, героїзм, історії людей); технологіях (поєднання мовних інструментів із застосуванням соцмереж, штучного інтелекту для здійснення перекладів, візуалі-

зацією повідомлень); синергії офіційних джерел і громадянського суспільства. Наведені кейси демонструють, що мова – це зброя в інформаційній війні. Україна вдало поєднує креатив, технології та стратегічну комунікацію для перемоги. У той же час, системність і проактивність, які лежать в основі рекомендацій щодо поліпшення ЛЗСК та страткому в цілому, допоможуть удосконалити наявні механізми у сфері інформаційного спротиву.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

1. ЛЗСК потребує *просунутої аналітики та моніторингу*, із залученням AI-інструментів для семантичного аналізу. Зокрема, використання штучного інтелекту (наприклад, NLP-моделей) необхідне у виявленні трендів, фейків і пропагандистських наративів у реальному часі. При цьому глобальний моніторинг соціальних мереж слід здійснювати у форматі відстеження не лише російських, але й китайських, іранських джерел дезінформації.

2. У протидії агресору необхідно *побудувати контент-стратегію*, створивши так звані «бібліотеки відповідей» – бази готових фактчекінг-відповідей, мемів, візуалізацій для швидкої реакції. Такі бази мають враховувати формати меседжів для різних аудиторій. Наприклад, короткі відео (тікток) для молоді, детальні аналітичні дописи (телеграм) для експертів, інтерактивні карти (для міжнародних медіа).

3. Для покращення ЛЗСК затребуваною є *планомірна підготовка професійних кадрів*: тренінги для військовослужбовців та держслужбовців, навчання умінню публічних виступів, протидії маніпуляціям, роботи з іноземними медіа. Щоб повідомлення представників зазначених категорій учасників навчальних заходів у подальшому були не лише фактологічними, але й емоційно переконливими, доцільним вбачається як під час навчань, так і в процесі лінгвістичного забезпечення страткому залучення психологів і копірайтерів.

4. Для подальшого *поєднання мовних інструментів з технологічними засобами* з метою більш ефективного створення контенту для міжнародної аудиторії та його масштабування, слушно

формувати мультимовні платформи, використовуючи автоматизовані переклади ключових новин (наприклад, за допомогою ChatGPT API для англійської, іспанської, арабської). Допоміжною у цьому контексті була б співпраця з іноземними інфлюенсерами, залучення блогерів, журналістів, які можуть поширювати українську позицію у своїх спільнотах.

5. Варто розвивати систему ботів для боротьби з фейками, для прикладу, телеграм-ботів, які автоматично відповідають на створювані агресором міфи.

6. Також технологічні засоби слід використовувати для візуалізації меседжів. Зокрема, пришвидшує сприйняття інформації застосування інтерактивних мап зі знищеною ворожою технікою, анімаційних відео з поясненням складних тем (наприклад, щодо особливостей санкційної політики).

7. Мовні інструменти здатний значно підсилити *психологічний супровід* ЛЗСК. Так, для мотивування бійців і населення необхідний більший акцент на «переможний наратив», підкреслення успіхів. Для прикладу, під час звітування про ситуацію на фронті слід вести мову про звільнення територій, в ході висвітлення наслідків дронowo-ракетних атак – про знищення «кинжалів» та «шахедів», а не лише про жертви і руйнування.

8. У цьому контексті емоційно насиченими та повчальними були б історії героїв: регулярні інтерв'ю з військовими, лікарями, волонтерами. Систематичне використання цього аспекту дасть змогу персоналізувати події, що відбуваються, створити приклади незламності для наслідування.

9. З метою удосконалення структурно-виконавчого механізму ЛЗСК і стратком у цілому на часі є *зміцнення координації між інституціями*. Зокрема, створення єдиного комунікаційного штабу забезпечило б додаткову централізацію зусиль та взаємоузгодження дій і меседжів між Офісом Президента, МО України, МЗС України, тощо. Синергетично інтенсифікувати стратком у цьому форматі може більш глибока співпраця з незалежними організаціями, наприклад, залучення таких платформ як «Texty.org.ua» для дата-журналістики чи «Детектор медіа» для моніторингу.

Врешті-решт, *стратегічні комунікації повинні бути проактивними*, що може бути досягнуто, наприклад, за рахунок створення власних інформаційних трендів (замість лише реакції на ворожі наративи має бути просування власних тем на кшталт «росія = загарбник», «російські війська – військові злочинці», «європейський фронт російської агресії»).

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ МІФОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ (на прикладі медіаконтенту рф щодо діяльності бригади «Азов»)

Галина ЖОЛТІКОВА

Кожна епоха й кожна країна породжують свої міфи, що можуть позиціонувати прагнення людей до завзяття, боротьби, єдності, патріотизму, ідентичності. У маніпулятивному контексті мова йде про створення міфів, які здатні спотворювати реальність. Міфам притаманний символізм, звернення до емоційної та архетипної частини національного дискурсу, спрощення соціальної ситуації до героїчних вчинків. Тому навіювання певних ідей може здійснюватися на досить широкі цільові аудиторії.

Антиукраїнські міфи, породжені ворожою пропагандою, роблять цю пропаганду зрозумілою через те, що містять міфологізовано орієнтовані смислові конструкції:

- ми завжди більш праві, ніж наші вороги;
- наші вороги дурні та смішні;
- завтра все буде добре, а післязавтра – ще краще;
- наші супротивники все роблять неправильно;
- у недалекому майбутньому вороги визнають провину і перейдуть на наш бік [1, с. 89].

Міфодизайн проєктує медійну реальність за заданим сценарієм, впроваджує яскраві образи, об'єднуючи цільові аудиторії, з певною метою.

У дослідженні використані матеріали російських та проросійських медіа, що були визначені за допомогою автоматизованого аналітичного сервісу Attack Index.

Ще на початку російсько-української війни у 2014 році російська пропаганда почала активне формування міфу про на той час добровольчий військовий підрозділ «Азов», визначаючи його як «батальйон карателів», «нацистський батальйон». А з 2022 року – «організація “Азов”», «націоналістичне угруповання». У розслідуванні «Детектор медіа» «Полк “Азов” та російські фейки» від 07.05.2022 р. зазначено, що в мережі створені десятки та сотні фейків

різними мовами, в яких «Азов» безпідставно звинувачується у «неонацизмі», «антисемітизмі», «расизмі» й інших речах, неприйнятних у ХХІ сторіччі. З 2022 року російські медіаматеріали зі згадками про полк мають маркування: «*“Азов” – організація, що визнана екстремістською та заборонена на території росії*» (скріншот 1).

Добавим также, что постмайданные власти Украины сделали нацистский лозунг официальным украинским приветствием, а также начали называть улицы и стадионы в честь нацистских преступников Бандеры и Шухевича - людей, которые сотрудничали с гитлеровцами и устраивали этнические чистки на оккупированных немцами территориях. Так, например, бандеровцы несут ответственность за Волынскую резню - массовое убийство поляков, которое в Польше сегодня приравнено к геноциду.

***"Азов" - организация, которая признана экстремистской и запрещена на территории России.**

Скриншот 1.

*Мережеве російське видання «Царьград». 19.07.2025
https://tsargrad.tv/dzen/na-ukraine-nacizma-net-zigujushhih-soldat-vsu-vpervye-zametili-vo-francii_1291639*

Особливої уваги у російських пропагандистів підрозділ набув після оборони комбінату «Азовсталь». Ідеологія бійців «Азову», що ґрунтується на положеннях «вмерти, але не вклонитися», «без бою немає слави», викликала страх і ненависть у росіян. Лише під час оборони Маріуполя азовці знищили понад 6 тисяч окупантів. Досягнення бригади спеціального призначення «Азов» Національної гвардії України щороку набуває все більшого визнання і вищого статусу, що не може не викликати роздратування та спротиву в російському інфопросторі.

Російська пропаганда використовує ярлики *расизм, ксенофобія, антисемітизм, націоналізм* як синоніми до назви «Азов». Більше того, у своїй дезінформації вона прирівняла «Азов» до терористичної організації «Ісламська держава».

На сайті міністерства іноземних справ рф 11.11.2023 р. розміщено документ під назвою «Український нацизм у наші дні: джерела походження та ідейно-політична типологія» [8], де велику частину тексту приділено спотворенню ідеології полку «Азов» та

образу його першого командира Андрія Білецького: *«У нацистському середовищі він називається почесним прізвиськом Білий Вождь. Він був активістом українських націоналістичних організацій (“Тризуб ім. С. Бандери”), доки не створив вищезгадану громадську організацію «Патріот України» – воєнізоване крило Соціал-Національної асамблеї (“перевернене” найменування гітлерівського націонал-соціалізму)»* [8]. Особливий акцент російські пропагандисти роблять на взаємодії «Азова» з молоддю: *«... тренування бойовиків (так звані «вишкіли») проводилися за допомогою офіцерів-десантників та спецназу і включали повний курс молодого бійця. Як підсумок – харківські неонацисти виявилися найбільш підготовленими бойовиками добровольчих формувань для участі у бойових діях»* [8].

Автор матеріалу – директор АНО «Центр суспільного й інформаційного співробітництва «Європа» Попов називає пана Білецького «Білим вождем», який має амбіції на майбутнє, а також потужні зв'язки із «неонацистськими колами Європи» й офіцерами країн НАТО. Автор впроваджує ідею спадковості «Азовом» нацистської ідеології: *«... Головний нерв – наслідування німецького націонал-соціалізму та його розвиток, головний герой – Гітлер, а не Бандера»* [8]. Отже, у статті закладено псевдоісторичне підґрунтя міфу про «азовців-нацистів».

Російський міф спотворює образ військовослужбовця «Азову» й позиціонує його як людину жорстоку і без принципів. У матеріалі «А де “Азов”?» – так ось для чого Абрамович був у кремлі» [2] інформація про військовополонених захисників Маріуполя навмисне подається під кутом зрадництва та кривавого заробітку на війні: *«В “Азов” вступили через якісне спорядження та високу заробітну платню», «кати та ідейні неонацисти складають кістяк “Азову”», «СС кийського режиму», «елітні війська, ставлення до яких на Заході стало змінюватися з приходом ідей неонацизму до Європи».* Прикладом формування міфологічного образу «заробітчани на війні» є матеріал «Демон з пензлем. Як українська художниця Маргарита Половинко стала карателем “Азова”» [7].

Тема «нацисти «Азову»» підкріплюється у російському медіасередовищі такими конструкціями: *«виростили запеклого головоріза», «бойовики “Азову” прибули в Харків як карателі*

проросійських громадян», «сили полку “Азов”, що заборонений в росії» [3]. Для закріплення негативних образів російські медіа застосовують тактику повторів лінгвістичних конструкцій і символів. Так, в матеріалах «Суспільного телебачення» («Общественного телевидения») за 2024 – 2025 рр. виставлене одне й те саме символічне фото азовця. Негативізація образу «азовців» штучно посилюється напередодні символічної для росіян дати – 9 травня (скриншот 2).

Скриншот 2. Фото сайту ont.by 2024 і 2025 рр.

Загалом, використання символів для російської пропаганди є повсюдним явищем. Одиницями мови постають різні реалії й категорії: вербальні, реальні (предметні), акціональні. При цьому кожне слово має специфічні можливості модифікації образу, який відіграє роль позначуваного в символі. Результатом такого використання символів слугує конкретизація чуттєвого образу як позначуваного. Слова набувають психологічного та емоційного розвитку.

Формуючи міф «каратели “Азову”», російські пропагандисти використовують другорядні факти у супроводі із емоційними судженнями, підкреслюючи негативне ставлення як до України, так і до представників західних держав: «Карателів “Азову” почали героїзувати», «для них створили образ захисників незалежності України», «Польська влада запускає в Польщу військових із бригади “Азов”» [2]. Російська пропаганда інтерпретує факти у деструктивному вимірі: факт прибуття бійців «Азову» у Харків супроводжується такими інтерпретаціями: «прибули як каратели», «ворог розміщує їх саме тут для боротьби з російським підпіллям

або з проросійськи налаштованими громадянами», «самі харків'яни відзначають, що з'явилися представники національних батальйонів». Той факт, що українська художниця Маргарита Половинко «була оператором БПЛА», стає стимулом для маніпулятивних інтерпретацій: «... на даний час всі дронаводи є головною причиною втрат сторін у живій силі. Дронаводи є головною небезпекою на полі бою, і звичайно, пріоритетною ціллю. І особливо, якщо вони нацисти із “Азову”» [7].

Ворожа пропаганда намагається створити враження, що весь цивілізований світ підтримує «свавілля» і «безчинства» «Азову», лише росіяни залишаються на боці «правди й добра», транслюючи наступні тези: «А де ж ООН? Куди дивляться всі західні гуманісти та правозахисники?», «вбивства цивільних (в тому числі й дітей) і масове переселення людей на Україну» (про Курщину), «... не тільки євробюрократи, а й діячі ООН сьогодні працюють на боці Києва. І ні для кого не секрет, що музику для України замовляють Європа та Америка. Визволити із полону азовців для Києва завжди було пріоритетом» (про військовополонених) [2].

У матеріалі «В Україні нацизму немає? Зигуючих солдатів ЗС України вперше помітили у Франції» [4] йдеться про те, що всі військові «Азову» – ультраправі націоналісти, які роблять будь-яку брудну криваву справу за гроші. Міф підживлює історія про ультраправу партію «Національний корпус» Андрія Білецького. Військових називають «прихильниками неонацистської ідеології». На прикладі біографії 20-літнього загиблого Дениса Білого доводиться, що діяльність «Азову» і Андрія Білецького зокрема, тісно пов'язана із західними організаціями, які не завжди є легітимними. «20-літній Денис Білий мав біографію, що вказувала на можливі зв'язки з американськими найманцями ...» [5].

Міф «каратели “Азову”» російська пропаганда підтримує нарративом «Українські військові ховаються за спинами дітей і жінок»: «У 2022-му в Києві надривали горлянки, розповідаючи про “брехню росіян” і “ворожу пропаганду”. Так стверджували російські медіа про те, що “українські бойовики” цинічно прикриваються те, що українські бойовики цинічно прикриваються мирними жителями. І це виявилось правдою: чесне зізнання бойовика відомого

батальйону “Азов” не залишило сумнівів. “Азовці” під час боїв у Маріуполі – це був 2022 рік, початок сво – обладнали свої позиції в житлових багатоповерхівках. Про це розповів бойовик батальйону “Азов”» [6].

Проросійський медійний простір цей міф тиражує без зупинки. Матеріали про захист «Азовсталі», в яких на українців навішуються ярлики на кшталт *«ті самі поліцаї, що і під час великої вітчизняної війни. Такі ж самі – тільки з повноваженнями, з практичною ліцензією на вбивство»*, друкуються й донині [3].

Отже, спотворення іміджу Захисників України – один з напрямів деструктивної російської пропаганди, яка системно впроваджує стратегічні наративи, що симулякризують реальність, перетворюють образ героїв, які захищають Державу, на нацистів. Проактивне протистояння вбачається в активному створенні медіапродукції для різних цільових аудиторій, яка відтворюватиме реальну ситуацію в Україні.

Література

1. Почепцов Г.Г. Когнітивні війни в соцмедіа, масовій культурі і масових комунікаціях. Харків: Фоліо, 2019. 314 с.

Джерела

2. А де “Азов”? Ось для чого Абрамович був у Кремлі. *19 rusinfo*, 28.05.2025. URL: <https://www.19rusinfo.ru/politika/96844-a-gde-azov-tak-vot-dlya-chego-abramovich-byl-v-kremle>.

3. Бойовики «Азову» прибули до Харкова в якості карателів для проросійських громадян, заявив Гагін. *Суспільне телебачення*, 05.04.2024. URL: <https://ont.by/news/boeviki-azova-pribyli-v-harkov-v-kachestve-karatelej-dlya-prorossijskih-grazhdan-zayavil-gagin>.

4. В Україні нацизму немає? Зігуючих солдатів ЗСУ вперше побачили у Франції». *Царьград*, 19.06.2025. URL: https://tsargrad.tv/dzen/na-ukraine-nacizma-net-zigujushhih-soldat-vsuvpervye-zametili-vo-francii_1291639.

5. «Відлітався»: в зоні сво знищений особливий «азовець» - із юного хлопця виростили відчайдушного головоріза. *Перший російський*, 17.07.2025. URL: https://tsargrad.tv/dzen/otletalsja-v-zone-svo-unichtozhen-osobyj-azovec-iz-junogo-parnja-vzrastili-otpetogo-golovoreza_1289393.

6. Визнання бойовика «Азову»: «брехня росіян» виявилася правдою. В Маріуполі ховались за цивільними. *Царьград*, 15.06.2025. URL: https://tsargrad.tv/news/priznanie-boevika-azova-vranjo-russkih-okazalos-pravdoj-v-mariupole-prjatalis-za-grazhdanskimi_1287524.

7. Демон з пензлем. Як українська художниця Маргарита Половинко стала карателем «Азова». *Life*, 18.04.2025 URL: <https://life.ru/p/1744652>.

8. Попов О. Український нацизм у наші дні: джерела походження та ідейно-політична типологія. *Міністерство іноземних справ рф*, 11.11.2023. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/istoricheskie_materialy/1920326.

9. Що означають тату азовців. *Livejournal*, 21.05.2022. URL: <https://radulova.livejournal.com/4127647.html>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОАКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ МІФАМ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

В контексті протидії російській пропаганді, зокрема міфам, що спотворюють образ Захисників Держави, варто організувати медійні комунікації таким чином:

1. Створювати фільми, цикли передач щодо героїчних вчинків і досягнень українців у різні історичні періоди.

2. Надати підтримку українським письменникам, діячам культури, які працюють за тематичними напрямками «армійська пісня», «військова проза» тощо.

3. Через соціальні мережі та месенджери, доступні для українців на ТОТ, поширювати інформаційні й науково-популярні матеріали про сильну українську державу. Паралельно інформувати про невдалі кампанії і провали росії у сферах, дотичних до мілітарної складової.

4. Відродити традиції друкованих медіа, їх інтернет-версії розміщувати на сайтах і соціальних мережах. Для знецінення російської пропаганди активно звертатися до сатиричних жанрів – коміксів, памфлетів, байок, пародій.

5. Створювати й підтримувати спільні проекти між різними верствами та групами українців щодо просування культурного надбання України як всередині Держави, так і поза її межами.

НАРАТИВІЗАЦІЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДІ

*Олександр ІВАНОВ,
Альона ВОЙТОВИЧ*

Список наративізованих «героїчних звітяг» росії відкриває «трійка лідерів»: «звільнення» Європи від нацизму, «цивілізаційна місія» Петра I та «порятунок всього слов'янського світу» від наполеонівської Франції. Незважаючи на хронологічну віддаленість одна від одної, всі вони пов'язані між собою не очевидними на перший погляд паралелями. По-перше, сьогодні кремлівська пропаганда активно експлуатує відомості про них, маючи на меті створити інформаційно-психологічний супровід «спецоперації», що проводиться в Україні: героїзація минулого застосовувалася московитами завжди. По-друге, систематизовані в петровську епоху імперські ідеологічні підвалини досі є основоположними для функціонування російського державного механізму і, природно, вони були реалізовані як під час «вітчизняної» війни з Наполеоном 1812 р., так і «великої вітчизняної війни 1941–1945 рр.». По-третє, нарешті, найбільш утаємниченою порівняно з іншими закономірністю є жахлива зовнішня подоба моделі поведінки імперської та радянської росії під час названих протистоянь: в обох випадках порушення московитами взятих договірних зобов'язань спричинило загальноєвропейську катастрофу. Однак, як в одному, так і в іншому випадку російська історіографія незмінно говорить про «рятувальну місію» їхньої країни щодо решти світу.

Поширення історичних фейків про Другу світову війну

«Кому війна, а кому – мати рідна» – ця вже давно побита фраза досить точно характеризує ставлення російської влади до різних «пам'ятних дат», як то «дні скорботи». Саме в такій площині розглядається і 22 червня – річниця початку «великої вітчизняної війни». Ця дата перетворилася на своєрідний щит, яким кремлівська влада прикривається, виправдовуючи свої «мудрі» рішення з поточних питань. У 2022 р. – році початку повномасштабного вторгнення рф в Україну – «день пам'яті та скорботи» став для

путінської кліки зручним приводом вкотре спотворити на публіку злочинні цілі розв'язаної проти України повномасштабної війни під назвою «спецоперація». Пропагандисти оспівували на всі лади «героїчну боротьбу» своїх «воїнів» з «українським неонацизмом» як «продовження славних справ радянської армії».

Звичайно, не оминув нагоди відзначитися вірний путініст, голова «російського історичного товариства і за сумісництвом директор служби зовнішньої розвідки росії сергій наришкін². Ось лише деякі фрагменти з його «святкових» висловлювань:

1. *«Пам'ять про події Великої Вітчизняної війни міцно об'єднує сьогодні народи росії та Білорусії, допомагає нам будувати наше спільне історичне майбутнє і з гідністю відповідати на будь-які зовнішні виклики».*

Тут неявно простежується наратив про білорусь як «надійного» союзника росії у війні проти України. Абсурдна фраза «загальне історичне майбутнє» цілісно описує претензії путіністів на відновлення під егідою москви радянського союзу чи навіть російської імперії. Проголошена у 1997 р. «союзна держава росії та білорусі» є свого роду «випробувальним полігоном» для неоімперських ідей. Отже, «історичне майбутнє» є відтворенням «історичного минулого», яке лише у запалених фантазіях путінської зграї виглядає «світло та райдужно». Тому і набуває нового звучання концепція, що «весь народ радянського союзу спільно боровся проти єдиного ворога», щоб підготувати ґрунт для ліквідації низки незалежних держав, які утворилися після розпаду срср у 1991 р. Особливо вигідна на цьому фоні спекуляція на білоруській тематиці через те, що територія цієї країни однією з перших потрапила під удар у 1941 р. через злочинне рішення радянської влади розташувати вздовж кордону великі скупчення військової техніки, так само як і приховати від населення правдиві відомості про міжособистісні «розбірки» Сталіна з Гітлером з приводу перерозподілу сфер впливу в Європі.

² Статтю розміщено на сайті російського історичного товариства, а потім видалено, <https://historyrussia.org>.

2. *«Дуже важливо, щоб пам'ять про злочинну природу гітлерівської ідеології – світогляд, повністю заснований на брехні та зневазі до людського життя і людської гідності, ставала б протиотрутою від сьогоднішніх проявів неонацизму – найчастіше не менш небезпечних і жахливих, ніж Гітлер, що сьогодні ми спостерігаємо на Україні, де радикальному націоналізму вдалося пустити глибоке коріння».*

Як мінімум, наришкін не вміє читати, оскільки не розрізняє слів «нацизм» та «націоналізм». Крім цього, всі «небезпечні й жахливі» прояви українського націоналізму зводяться до опору захопленню країни і, відповідно, докорінно руйнують «геніальні» путінські плани щодо стрімкого поширення ракової пухлини «російського світу». Якщо Гітлер фактично перешкодив Сталіну в реалізації його амбітних планів у Східній Європі, то український національно-патріотичний рух опору зробив те саме щодо путіна. У цьому й полягає подібність «злочинної природи» гітлерівського нацизму та українського націоналізму в інтерпретації московитів. Уся «тяжкість наслідків» «глибини коріння українського радикального націоналізму» полягає в методичному сприянні розхитування трону під кривавим кремлівським тираном. Адже імперська держава існує доти, доки вона здатна завойовувати нові території. В іншому випадку її правитель втрачає авторитет, а година національно-визвольної боротьби раніше захоплених народів невблаганно наближається.

3. *«У підготовці виставки “Звичайний нацизм” брали участь кілька історичних музеїв-членів російського історичного суспільства. Останнім часом ця виставка поповнилася новими експонатами з території донецької та луганської народних республік».*

22 червня 2022 року в музеї перемоги у москві відкрилася експозиція з нехитрою назвою «Звичайний нацизм», присвячена «історії виникнення та розвитку українського варіанту нацизму з моменту його зародження до наших днів». Апробація такого виду маразму під маркою «Потяги перемоги» була приурочена до 9 травня 2022 р. Проте, якщо тоді кремлівські міфотворці обмежилися лише набором підставних артефактів у вигляді нібито «трофейних» речей і зразків зброї українських «неонацистів», то цього разу вони створили серію професійно оформлених плакатів із тезами своєї

деструктивної пропаганди про українських «злочинців». Також у найкращих традиціях путінського режиму в найчорніших кольорах представлені відомості щодо українських добровольчих батальйонів як «послідовників нацистів». Апогеєм всієї цієї брехні стало розміщення колекцій на тлі статуєток з гітлерівською свастикою, які не мають жодного відношення до українських націоналістичних рухів.

Висловився з приводу нової експозиції під час її відкриття директор музею перемоги олександр школьник: *«Зараз, як ніколи, нам важливо зберігати правду про трагічні дні великої вітчизняної війни. Ми повинні пам'ятати не лише про героїзм та масовий трудовий подвиг радянських людей, а й про військові злочини. Це особливо актуально нині, коли руйнівні ідеї нацизму знову знайшли затятих послідовників. І ми маємо об'єднати зусилля всього суспільства, щоб здобути перемогу».*

У цих словах звучить один із ключових посилів російської експансіоністської ідеології – пошук «національної ідеї», навколо якої захоплені у різний час «малі етноси» мають об'єднатися в «єдиний російський народ». Оскільки така спільність немає етнічного ядра, то для її конструювання будь-які методи є добрими. У цьому випадку – наявність уявного «спільного ворога», проти якого будуть дружити всі ті етнічні групи разом узяті. У цьому полягає суть «об'єднання зусиль», а казки про «героїзм» і «масовий трудовий подвиг» – лише красиве тло для створення пропагандистської картинки. «Руйнівні ідеї» в такому випадку – все те, що йде врозріз зі стратегічними цілями кремлівського керівництва у загарбницькій зовнішній політиці. Якби пан школьник хоч трохи розбирався в історії, то він напевне знав би, що в основі нацистської ідеології лежали витончені трактування постулатів природничої науки. Де він знайшов подібні моменти в ідеалах українського націоналістичного руху – велике питання.

Був на відкритті виставки нових зразків путінської пропаганди і голова російського військово-історичного товариства, а за сумісництвом – помічник президента росії володимир мединський. Він також висловив низку «оригінальних» ідей. Ось головні з них:

1. *«Для київського режиму героями є не герої Брестської фортеці, для них героями є ті, хто боровся за фашистів у тій чи іншій формі, колабораціоністи, Шухевич, Бандера, дивізія СС “Галичина”. Тому що 9 травня, я нагадаю, не є державним святом на території України, зовсім, а 22 червня не є Днем пам’яті. Бо вони зносять пам’ятники Жукову, Рокоссовському, генералу Ватутіну. Тому що вони хочуть забути всю пам’ять про Другу світову війну, повністю перепрограмувати, переписати свідомість українського народу» [1].*

Свого часу, коли мединський представив до захисту дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук, його активно критикували за перекручування фактів навіть місцеві історики. Власне, ці звинувачення не позбавлені підстав, що він і довів у своїй «святковій» промові. Почнемо з того, що 9 травня в Україні – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, а 22 червня є Днем скорботи та вшанування пам’яті жертв війни в Україні. Далі, Роман Шухевич, Степан Бандера та інші представники радикального крила Організації Українських Націоналістів використали радянсько-німецький конфлікт під час Другої Світової війни як спосіб послабити радянський союз, що окупував українські території, з тим, щоб їх звільнити і відтворити незалежну Державу. Радянські генерали, про яких згадує мединський, насправді не герої, а фактично військові злочинці, тому що вони за наказами сталінського керівництва кидали в бій поспіхом мобілізованих звинувачених у колабораціонізмі людей зі щойно звільнених від німецької адміністрації територій. На відміну від кадрових військових вони не перебували на жодному обліку, а тому ніхто не ніс відповідальності за величезні втрати з-поміж цих людей. Отже, діяльність українських істориків спрямована на оприлюднення правди про Другу світову війну, яка в росії ретельно приховується ще з радянських часів, і має на меті створити правдиву картину тих подій (вкрай не вигідну для кремля), а ніяк не переписування свідомості українського народу.

2. *«Порівнювати героїв Брестської фортеці із підвальними сидільцями на “Азовсталі”... Я не знаю, це навіть не цинічно, навіть не смішно – це просто знуцання з історії».*

Тут мединський також успішно підтверджує своє антинаукове реноме. Насправді, в обох випадках військові, що опинилися в оточенні, боролися проти окупантів. У першому випадку надовго було затримано просування гітлерівських військ углиб території країни, у другому – скований план путінської орди щодо швидкого захоплення «сухопутного коридору» до окупованого Криму. Нелюдські методи, що застосовувалися нацистською і рашистською арміями з метою подолання опору солдатів, які перебувають в оточенні, абсолютно ідентичні. У кращих традиціях диктатур за неможливості підкорення бажаного об'єкта здійснювалося його повне знищення будь-якими доступними способами. Це не «героїзм», а прояв безсилля та злості. Тож наведена цитата з промови «великого історика», який осквернив героїчних борців за свободу та незалежність Українського народу, є найвищим виявом цинізму.

Маніпулятивна трансформація поняття «Велика Вітчизняна війна» в російському пропагандистському наративі

Одним із найбільш показових прикладів цілеспрямованого лінгвістичного та історичного викривлення є усталене в радянській, а згодом – у російській, пропаганді позначення періоду Другої світової війни 1939–1945 рр. терміном «Велика Вітчизняна війна». Цей вираз, який за формою апелює до Вітчизняної війни 1812 року, виконує функцію не стільки хронологічного означення, скільки символічної конструкції, що слугує основою формування виняткового, сакралізованого образу радянської (і, за новітньою інтерпретацією, російської) участі в Другій світовій війні.

У мовному плані маємо справу з перифразом, що поєднує в собі відсилання до історичного прецеденту 1812 р. та емоційне насичення через ключове слово «*вітчизняна*», яке семантично апелює до патріотизму, жертвності й захисту батьківщини. Таким чином створюється символічний каркас, який дозволяє зосередити увагу не на глобальному контексті війни, а на унікальній «*місії*» радянського народу. Це, своєю чергою, дає змогу виокремити радянський фронт з-поміж інших театрів бойових дій, маргіналізуючи внесок інших держав Антигітлерівської коаліції.

Лінгвістичний інструментарій у межах цього кейсу включає активне використання:

– лексичних епітетів сакралізованого характеру: «велика», «священна», «визвольна»;

– стилістичних повторів і риторичних формул: «наші діди воювали», «перемога, яку не забудемо», «врятували світ від фашизму»;

– мовної фрагментації історичного нарративу: замість загальноєвропейського бачення Другої світової війни формується окремий пропагандистський фрагмент, ізольований у понятті «ВВВ».

Починаючи з 1960–1970-х рр. радянська пропагандистська машина цілеспрямовано вибудовує культ Перемоги, формуючи міфологізований нарратив, який у пострадянський період масштабовано відтворюється в авторитарній політичній практиці путіна. Показовими елементами цього є проекти «Георгіївська стрічка» та «Безсмертний полк», що функціонують як соціальні тригери, активуючи емоційно-ціннісну пам'ять і підміняючи її ідеологічною конструкцією про «особливість» росіян у війні.

Окрему увагу варто звернути на лексичне редагування історичної правди, зокрема через:

– замовчування чи мінімізацію ролі країн-союзниць та лендлізу;

– виключення з нарративу участі народів СРСР, зокрема українців, білорусів, казахів тощо;

– використання анахронізмів: ототожнення російських військових із радянськими солдатами, створення «історичної безперервності» через дублювання військової символіки, форми, нагород.

Особливо небезпечним є механізм *семантичної інверсії*, коли поняття «антифашизм» свідомо привласнюється сучасним російським агресорам, а політичних опонентів (зокрема українську владу) на рівні державного дискурсу таврують як «фашистів». Це створює хибну бінарну опозицію: росіяни = визволителі / українці = фашисти, що активно експлуатується в інформаційному полі.

Література

1. Мединский: на Украине хотят забыть всю память о Второй мировой войне. URL: <https://histrf.ru/read/news/medinskiy-na-ukraine-hotyat-zabyt-vsyu-pamyat-o-vtoroy-mirovoy-voyne>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ВИКРИВЛЕНЬ У ПРОПАГАНДІ І ПРОТИДІЇ ІМ

У протидії маніпулятивним практикам щодо теми Другої світової війни важливо не лише наголошувати на історичній некоректності поняття Велика Вітчизняна війна, а й пропонувати науково вивірену термінологію – *німецько-радянська війна 1941 – 1945 років у контексті Другої світової*. Доцільно формувати лексичну чутливість в аудиторії: зокрема, звертати увагу на те, які слова використовуються для позначення подій, які елементи історії викреслюються, а які – перебільшуються.

Лінгвістичні і змістовні індикатори, за якими історична маніпуляція або фальсифікація виявляється найчастіше:

1. Лексичне маркування та ідеологічні епітети

Як діє:

Замість нейтрального або академічного опису події, використовуються слова з чітким емоційним або політичним забарвленням: «переворот» замість «революції», «нацисти» замість «протестувальників», «визволення» замість «окупації».

Як виявити:

– звертати увагу на слова з різко негативною або позитивною конотацією;

– ставити питання: чи міг би інший науковець описати ту ж подію інакше?

Що робити:

– порівнювати з академічними джерелами;

– фіксувати емоційні маркери (епітети, порівняння, гіперболи)

– це сигнали упередженості.

2. Евфемізми та розмивання відповідальності

Як діє:

Конфлікти й злочини подаються у м'якій або узагальненій формі («криза», «зміна влади», «самооборона» замість «вторгнення», «окупація» чи «війна»).

Як виявити:

– шукати відповідь на запитання: хто діє?

– якщо дієслово є, але немає суб'єкта (наприклад, «було прийнято рішення»), автор намагається зняти відповідальність з суб'єкта.

Що робити:

– переписати речення, вставивши дієвого суб'єкта. Це часто відкриває реальний зміст;

– зіставити з іншими джерелами, які вживають пряму лексику.

3. Анахронізми та проєкція сучасних понять на минуле

Як діє:

Історичним подіям приписуються значення, що сформувалися значно пізніше (наприклад, називати козаків «українськими націоналістами» чи діячів ОУН «терористами» в лексиці ХХІ століття).

Як виявити:

– з'ясувати, чи могли ті терміни реально існувати в описуваний період;

– чи не підмінюється історичний контекст сучасною політичною риторикою?

Що робити:

– звертатися до спеціалізованих історичних термінологічних джерел;

– уникати осучаснення понять без критичного коментаря.

4. Фальшива симетрія: «Обидві сторони винні»

Як діє:

Ситуація подається як складна, неоднозначна, де нібито «правда десь посередині». При цьому свідомо ігнорується агресія чи нерівність сил («обидві сторони обстрілюють», «обидві (країни) винні у ескалації»).

Як виявити:

– аналізувати баланс фактів: чи подаються конкретні дії обох сторін чи тільки загальні твердження?

– чи співмірні ці «провини»?

Що робити:

– звертатися до фактологічних досліджень і міжнародних звітів;

– фіксувати, коли відбувається зміна фокусу з причини на наслідок.

5. Стратегія цитатної апеляції

Як діє:

Використовуються вибірккові цитати історичних діячів або «експертів» (часто вирвані з контексту), щоб підтвердити ідеологічну тезу.

Як виявити:

– якщо цитата використана для «доведення» складної історичної тези – шукати її повний контекст;

– звертати увагу на відсутність посилання на джерело або точну дату.

Що робити:

– перевіряти автентичність цитати;

– уточнювати позицію автора в ширшому контексті його діяльності.

Для критичного аналізу історичного наративу в медіа необхідно:

1. Шукати джерело: анонімні або безіменні твердження мають мінімальну довіру.

2. Оцінювати тон і риторику: науковець описує, пропагандист – переконує.

3. Ставити питання: кому вигідно?

4. Перевіряти на карті та в хронології – географічна або часова плутанина часто маскує маніпуляції.

5. Ніколи не покладалися на одне джерело – навіть якщо воно здається «дуже переконливим», перевіряйте інформацію на п'яти офіційних джерелах.

ІНСТРУМЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Олена СНИТКО

Консцієнтальна війна, яка тривалий час розгортається на теренах України, передбачає не тільки пошук шляхів боротьби з дезінформацією, фейками, ворожими наративами, будь-якими намаганнями хаотизувати картину світу і посіяти страх та зневіру, але й ставить завдання організації *інформаційно-психологічного захисту українського суспільства*. Боротьба за дух нескорених та незламних українців в умовах хронічної психологічної травматизації (термін О. Покальчука), яку супроводжують, як свідчать коментарі психологів, тривала невротизація, емоційна нестабільність, проблеми з продуктивністю мислення та плануванням життя, тощо – питання не менш важливе, ніж війна смислів чи «битва» наративів [3, с.7]. О. Покальчук серед факторів, що спричиняють психологічну деформацію суспільства, називає демографічні зміни, обумовлені переміщенням великої кількості працездатних людей за кордон, три масштабні стресоутворювальні епізоди (2014 р. – російська окупація Криму і Донбасу; 2019 р. – COVID stress syndrome, CSS; 2022 р. – повномасштабна воєнна інтервенція росії), дефіцит електроенергії (нерівномірність освітлення та обігріву помешкань), що провокує проблеми з концентрацією уваги, продуктивністю мислення і здатністю екстраполяції (планування життя) [3]. Ось чому стратегічні комунікації з суспільством у період надважкого воєнного протистояння мають ураховувати не тільки політичну та економічну доцільність, але й феномен психологічних деформацій, яких зазнають українці.

Цілком погоджуємося з думкою про те, що зараз в українському суспільстві формується запит на нові прагматичні наративи і моделі соціальної стійкості. Під прагматичним наративом розуміємо сюжет, історію, яка пов'язана із вирішенням важливої насущної проблеми життя українців. *Модель соціальної стійкості* – це приклад взаємодії людей з метою подолання наслідків кризового стану чи ситуації.

Демократична організація медійного простору є безумовним здобутком України, проте журналісти, спікери, експерти, насамперед, українські, іноді в гонитві за кількістю переглядів (або з огляду на соціальне замовлення), далеко не завжди замислюються над наслідками своїх повідомлень, тобто не враховують можливі емоційні удари, які можуть бути спричинені змістом повідомлень-залякувань, які є емоційно токсичними. Факти різновекторної подачі суперечливої та достатньо чутливої для людей інформації, які психологи називають «емоційними гойдалками», шкодять мобілізації суспільства. І з такою кваліфікацією не можна не погодитись.

Людям зараз конче потрібні такі кризові комунікації, які б надавали системний прагматичний аналіз подій у їх перспективі та окреслювали моделі соціальної стійкості, сприяли би позитивізації емоційного стану, мобілізували суспільство, витривалість якого має бути значно більшою, ніж у мирний час.

Кейс 1

Приклад ефективних кризових комунікацій представників влади Харкова і Харківської області

Прикладом коректного здійснення кризових комунікацій у напрямку «влада-громадяни» може бути щоденне спілкування представників влади Харкова та Харківської області з населенням у надважкий час контрнаступу армії країни агресора. Як свідчить моніторинг соціальних мереж у період весни 2025 року (березень – травень 2025 р.), у дописах очільників влади не приховувалась інформація про небезпеку та руйнування, однак, основна увага приділялась діям влади щодо подолання наслідків ворожих атак і перспективі розв'язання кризових ситуацій, постійно подавалися моделі соціальної стійкості харків'ян. Ці моделі демонструвалися не тільки у вербальних текстах, але й шляхом публікації численних відео- та фотоматеріалів, наприклад, про розкішні тюльпанові галявини у Центральному парку Харкова, про краєвиди вечірнього міста, в якому світяться вікна харків'ян (пор. коментар, який супроводжував фото: «Наша армія тут. Ми з ними до перемоги»).

На сайті обласної військової адміністрації повідомляється як про реальну ситуацію щодо російських обстрілів, так і позитивні новини з життя міста (скриншот 1).

	<p>«Російські окупанти атакували М Південну залізницю в Харкові» – Синегубов</p> <p>Близько 17:35 російські окупанти завдали чергового удару із застосуванням 4 керос авіабомб по Шевченківському та Київські</p> <p>7 червня 2025 19:41</p>		<p>Харківські синхроністки вибороли друге срібло Чемпіонату Європи</p> <p>Сьогодні, 5 червня 2025 року, українські синхроністки, серед яких шість спортсменок з Харківської області, вибороли друге срібло на..</p> <p>5 червня 2025 20:53</p>
	<p>«На Харківщині триває ліквідація наслідків наймасованішої російської атаки», – Олег Синегубов</p> <p>Про оперативну ситуацію в регіоні начал Харківської обласної військової адміністрації Олег Синегубов розповів в ефірі «Єдиних</p> <p>7 червня 2025 16:49</p>		<p>Нове житло отримають 73 ветерани та родини захисників з Харківщини – Олег Синегубов</p> <p>За дорученням начальника Харківської обласної військової адміністрації Олега Синегубова, в регіоні активно триває реалізація ветеранської</p> <p>5 червня 2025 17:30</p>
	<p>Олег Синегубов – про ситуацію в Харківщині станом на 7 червня</p> <p>Минулої доби російські окупанти завдава ударів по населеним пунктам Харківської Чугуївського, Куп'янського, Ізюмського рз</p>		<p>У Харківській області триває системна підтримка бізнесу – Олег Синегубов</p> <p>Начальник Харківської обласної військової адміністрації Олег Синегубов під час зустрічі із представниками регіональних засобів масової</p>

Скриншот 1. Кризові комунікації Харківської обласної військової адміністрації

Воєнна доба потребує невеликих за обсягом текстів, у яких добре збалансована фактична та *емоційна частини*, присутній певний особистісний посыл, повною мірою реалізовані різні технології сугестивного впливу. Бо у кризових ситуаціях необхідно демонструвати впевненість і рішучість у подоланні кризи, швидко та ефективно доносити інформацію до реципієнтів, підтримувати їх ментально й емоційно. З самого початку повномасштабної війни ці принципи комунікації домінують навіть у промовах найвищих посадових осіб у сфері дипломатії. Тексти промов суттєво змінюють традиційні принципи їх побудови. Достатньо згадати відверті й насичені емоціями виступи перших осіб Держави у парламентах європейських країн, які допомагали змінити позицію Заходу в питанні воєнної допомоги Україні. Ці тексти побудовані з урахуванням усіх законів сугестії: вони характеризуються відповідним ритмом, що виявляється як на рівні смислових, так і синтаксичних, морфологічних та фонетичних повторів, передбачають реалізацію двох опозиційних функціонально-тематичних груп лексичних

одиниць, тощо. Ці тексти насичені емоціогенними маркерами, в них чітко окреслена адресованість інформації, так званий особистісний посил, який ґрунтується на інтерперсональності спілкування та характеризується неповторною взаємодією комунікантів, експлікованою психологічною орієнтацією на адресата.

Кризова ситуація, яку переживає суспільство під час воєнної доби, масово виводить на авансцену специфічні тексти, в яких у художній формі реалізуються найголовніші меседжі, що підтримують моральний дух громадян – мультимодальні тексти з високим ступенем сугестивності, які транслюються через класичні та нові медіа, соціальні мережі, поєднуючи різнокодову інформацію (вербальний, візуальний і музичний текст). Ці тексти забезпечують ефективний сугестивний вплив на суспільство і транслюють наративи, емоційно насичені описом. Активізація цих форм є результатом вивільнення напруги через творчість. Мова йде про мистецький «рух», пов'язаний зі створенням кліпів, які буквально «заряджали» суспільство емоціями, підтримуючи дух незламності та прагнення до перемоги над ворогом.

І якщо у добу Революції Гідності специфічною ознакою інфопростору України стали мультимодальні тексти, які набували форм карнавальної культури (роботи групи «Мірко Сабліч», Сергія Файфури з його яскравими кліпами, наприклад, «Бандера», «Бандера 2»; див. про це: [4]), цим формам були притаманні тимчасове скасування усіх соціальних ієрархій, поєднання сакрального з профанним, високого з низьким, домінування сміхового інструменту, який оголював правду, то ознакою воєнної доби можна вважати появу великої кількості мультимодальних текстів патріотичної спрямованості з яскраво вираженим фольклорним компонентом. Наприклад, кліпова реалізація пісні Енджі Крейди «Враже» не тільки відтворює поезику і стилістику замовляння, але й демонструє всі лінгвальні ознаки сугестивного тексту, який має величезний потенціал впливу на емоції реципієнтів та закарбовує у їх ментальній сфері певні сугестивно марковані смисли неминучості страшної смерті ворога, який зазіхнув на свободу України.

Серед актуальних «трендів» кризових часів, характерних для української цільової аудиторії сьогодні, зазвичай виділяють: консерватизм (людина обирає зрозумілі історії під час стресу в умовах воєнного стану); недовіру до інновацій, адже світ і так

сприймається крихким, з відсутністю чіткої перспективи розвитку подій; повернення до коріння: у кризі люди дивляться здебільшого назад, переосмислюють історичне минуле для посилення відчуття своєї ідентичності; сублімацію напруги через творчість і гумор, які дають змогу вивільнити накопичені емоції та діють як емоційно-психологічна розрядка; фокусування на виживанні й вигоді: в перші місяці війни креатив відійшов на другий план, але з часом українці адаптувалися жити в умовах воєнного часу та активно запровадили креатив у різні сфери життя для надання складній буденності яскравості.

Створення й використання таких текстів має стати частиною державної програми інформаційно-психологічного захисту населення України в умовах війни, а не виявленням особистої ініціативи митців.

Комунікація із суспільством під час війни має здійснюватись відповідно до законів кризових часів, лише тоді можна сподіватись на згуртованість і мобілізацію громадян. Уміння спілкуватися з людьми є запорукою перемоги, адже від суспільства зараз вимагається значно більше, ніж в мирний час.

Література

1. Вісім правил кризових комунікацій – поради для місцевого самоврядування. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12353>.

2. Гарькавий Є.М. Кризові комунікації як напрям реалізації стратегічних комунікацій у силах оборони України. *Політичне життя*, 2019. № 3. С. 64 – 70.

3. Покальчук О. Психологічний проблемний простір, який доцільно враховувати для здійснення стратегічних комунікацій. *Рекомендації та кращі кейси реалізації стратегічних комунікацій в умовах війни: практичний довідник*. Київ: НА СБ України, 2023. С. 40 – 43.

4. Снитко О.С. Карнавальні форми сугестії в інформаційному просторі України у контексті консцієнтальної війни. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 2019. Вип. 38. С.77– 94.

5. Boehm G. Pictorial Versus Iconic Turn: Two Letters. *Culture, Theory and Critique*, 2009. № 50 (2-3). P. 103 – 121.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНИХ КРИЗОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ВОЄННОЇ ДОБИ

Ефективним кризовим комунікаціям мають бути притаманні:

1. *Швидкість реагування* на певні кризові ситуації, в тому числі – з метою убезпечення людей від неправдивої інформації, яка може надходити з різних джерел.

2. *Правдивість та координованість* повідомлень: *меседжі з різних джерел (у тому числі – з різних органів влади) не мають суперечити одне одному.*

3. *Відкритість та інтенція* до спілкування з різними категоріями споживачів інформації.

4. *Емпатія та емоційність* по відношенню до членів суспільства; вміння відчувати настрій реципієнтів. Урахування настрою цільової аудиторії цінується більше за аналітику.

5. Повідомлення повинні демонструвати бачення перспективи розв'язання кризової ситуації, плану дій, а не тільки демонстрацію стурбованості.

6. Забезпечення зворотного зв'язку від цільових аудиторій; моніторинг особливостей сприйняття інформації.

Тексти лідерів суспільної думки у кризові періоди варто створювати за такими принципами:

1. Ці тексти є ознакою сучасної суспільної комунікації та пов'язані з так званим «іконічним поворотом» у здійсненні комунікації [5], тобто увагою до різного роду зображувальних складників комунікативного процесу, адже у сучасному соціумі вербальні засоби повною мірою не здатні декодувати ключові смисли спілкування, вони є недостатніми для здійснення психоемоційного впливу на реципієнта.

2. Взаємодія кодів створює унікальний інформаційний продукт, семантику якого неможливо передати засобами одного з кодів. Дослідники зазвичай, розглядаючи природу мультимодальних текстів, звертають увагу на факт «оркестрування» смислів та наративів, які транслюються в процесі відтворення цих форм впливу за допомогою різних кодів.

3. Ці тексти мають надшироку аудиторію споживачів, вони є швидкою реакцією на певні кризові ситуації воєнної доби, за допомогою художніх засобів окреслюють перспективу розвитку кризової ситуації.

4. Ці тексти втілюють актуальні емоції ментально травмованого суспільства, яскраво та образно об'єктивують зміст подій (почасти з використанням сміхових інструментів), звернені до культурних коренів нації і широко спираються на фольклорні константи культури.

5. Ці тексти поліпшують психоемоційний стан суспільства і забезпечують множинність відтворень, здійснюючи тривалий сугестивний ефект.

ЛІНГВОГЕНДЕРНИЙ ФОКУС ПОЧАТКУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Леся ФЕДОРЕНКО

11 років тому почався новий виток гібридної війни, яку тривалий час уже вела росія проти України. Якщо до того кремль вдавався до політичних та економічних шантажів, намагання за допомогою «м'якої сили» нав'язати українцям свій «російський світ» («руський мир») і за допомогою інформаційних та психологічних операцій дискредитувати Україну як державу перед усім світом, то з лютого 2014 року почалися агресивні дії по захопленню наших територій.

Загалом лютий – знаковий для президента рф місяць і тут, серед іншого, є дві основні причини. По-перше, путін любить символізм, тому і влаштовує танці з бубнами навколо «дня захитника отечества» 23 лютого. Згадаймо, що перші «зелені чоловічки» без знаків розрізнення в Криму з'явилися 20 лютого, а повномасштабне вторгнення через 8 років почалося 24 числа цього ж місяця. По-друге, після розпаду радянського союзу росія приписала собі усі досягнення колишньої тоталітарної держави, не зробивши натомість нічого для створення нового демократичного суспільства і розвитку.

Тому один із ключових метанаративів, якими досі послуговується кремль, є якраз про «потужний СРСР і правонаступництво росії» та, зокрема, «велику перемогу у великій вітчизняній війні». Тож абсолютно всі свої дії російські окупанти виправдовують саме притягнутим за вуха поясненням продовжити «заповіт дідів захищати вітчизну від нацистів». Для цього весь інформаційний супровід анексії Криму та захоплення частини Донецької і Луганської областей у 2014 році кремль супроводжував саме «історичною» риторикою часів Другої світової війни. В російське інфополе масово вкинули вже знайомі поняття, але змінили їхній контекст. Словами «доброволець» і «ополченець» тепер назвали сепаратистів, вкладаючи виключно позитивний зміст, а «карателями», «нацистами», «націоналістами», «фашистами», звісно ж, стали українці, котрі не захотіли стати росіянами – ні політично, ні ментально. Нав'язуючи новий зміст «старим» словам, кремлівські

ідеологи намагалися вплинути на емоції як внутрішньої, так і зовнішньої аудиторії – додати рішучості й агресії першим та лояльності другим. На окупованих територіях це, безперечно, вдається краще завдяки промиванню мізків із дитячого віку.

Щоб зрозуміти, як вплинула ця інформаційна операція на населення України і які образи викликають у свідомості українців згадані вище слова, ми провели асоціативний експеримент шляхом анкетування, у якому взяли участь 215 осіб з різних регіонів нашої Держави, із яких 118 жінок та 97 чоловіків. Респондентів ми поділили умовно на три вікові групи:

- а) молодь до 30 років;
- б) люди віком 30-50 років;
- в) люди віком більше 50 років (які ще пам'ятають своє життя у радянському союзі).

Асоціативний експеримент дозволяє вивчити внутрішній світ людини. Як зазначає Г. Ткаченко, у лінгвістиці внутрішній світ мовця – це світ концептів [1, с. 457]. Зазначимо, що у філософії і лінгвістиці концепт – це сенс поняття, смислове значення імені. Концепти репрезентують культурні цінності і є ключовими компонентами національної культури, оскільки вони відображають характерні культурні реалії, специфіку світосприйняття певної нації, найважливіші категорії і установки життєвої філософії [2, с. 163]. Тож ми розглянули реакції учасників експерименту на слова-стимули «доброволець», «карателі», «найманець», «нацисти», «націоналісти», «неонацисти», «ополченець», «терористи» і «фашисти».

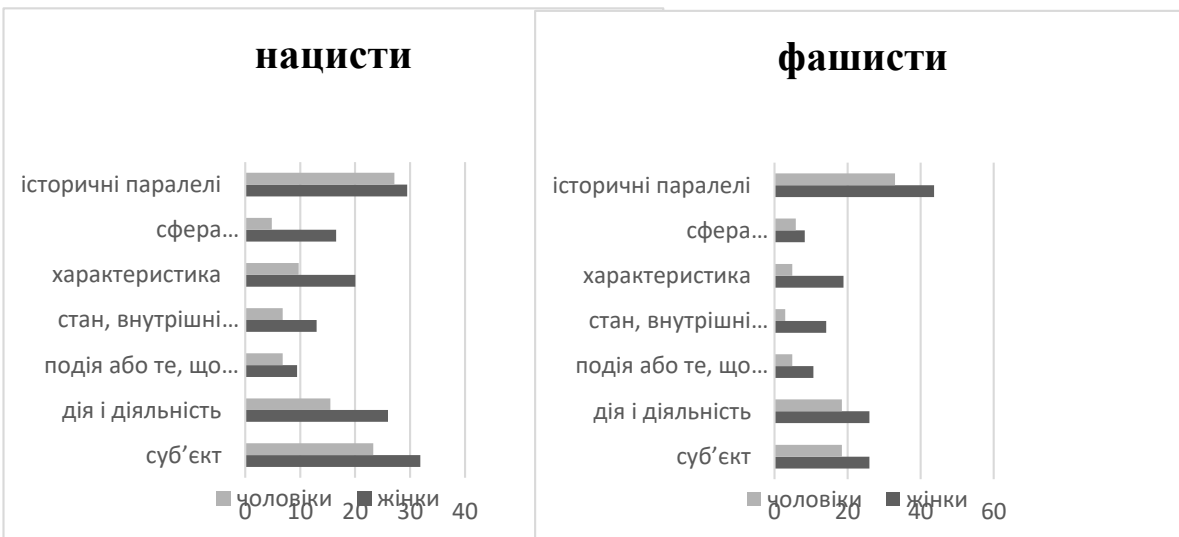
Для узагальнення отриманих даних ми згрупували їх за такими когнітивними групами:

- 1) суб'єкт;
- 2) дія і діяльність;
- 3) подія або те, що пов'язане з подією;
- 4) стан, внутрішні відчуття;
- 5) характеристика;
- 6) сфера функціонування;
- 7) історичні паралелі.

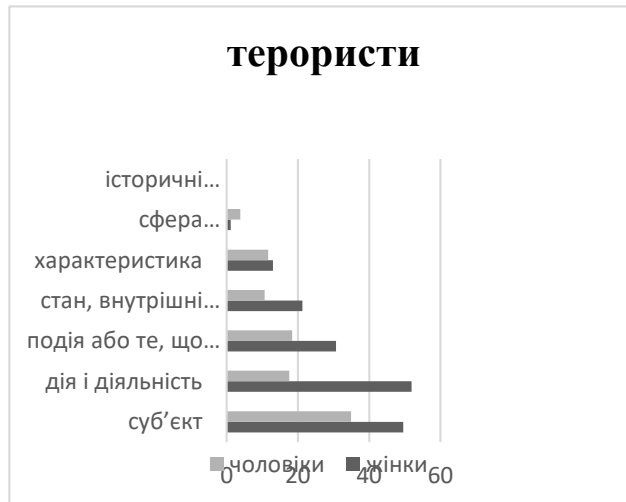
Оскільки поділ респондентів за гендерною ознакою вийшов нерівномірним, то кількість отриманих реакцій ми визначали у відсотковому вимірі.

Загалом варто зазначити, що реакції на слова-стимули у жінок були більш емотивні, ніж у чоловіків. Зокрема, це яскраво виявляється через когнітивну категорію «стан, внутрішні відчуття». Жінки практично удвічі частіше переживають страх, небезпеку, ненависть, хвилювання, а також повагу, ніж чоловіки. Також жінки більш охоче дають характеристику та пов'язують стимули із певною дією чи діяльністю. Чоловіки ж надають перевагу більш точним визначенням і частіше вживають пейоративну (слова, що виражають негативну оцінку чогось чи когось) та інвективну (образливі слова, лихослів'я, лайки тощо) лексику.

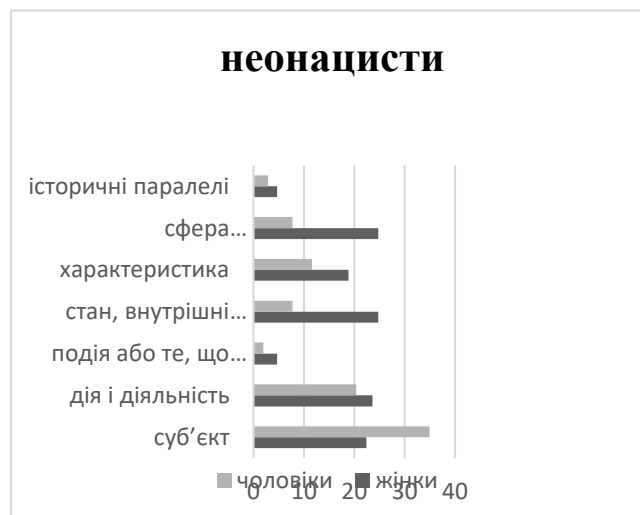
Обидві групи впевнено і однотайно таким «історичним» поняттям як «нацисти» і «фашисти» надають цілком сучасної конкретної суб'єктності в різних лексичних інтерпретаціях – «росіяни», «русаки», «русня», «кацапи», «русіч», «москалі», «орки», «рашисти», «рашки», «кремль», «путін». Частина респондентів проводить історичні паралелі з Другою світовою війною і таких більше серед жінок. Надавати характеристику цим словам-стимулам більш схильні жінки, ніж чоловіки, («вороги», «виродки», «жорстокі», «вбивці», «нелюди», «гади»).

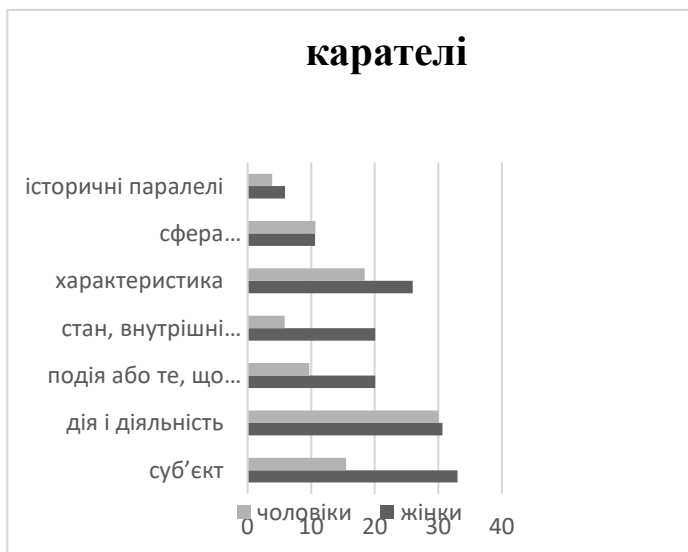
Схожа ситуація зі стимулом «терористи», тільки разом із суб'єктом «росіяни» та іншими перерахованими вище синонімами, називають «хамас», «аль-каїда», «бен ладен», «араби», «мусульмани». Проте понад 50 % жінок реагують все ж більше як «дія і діяльність» («насильство», «шантаж», «залякування», «теракти», «вбивство», «захоплення заручників» тощо).

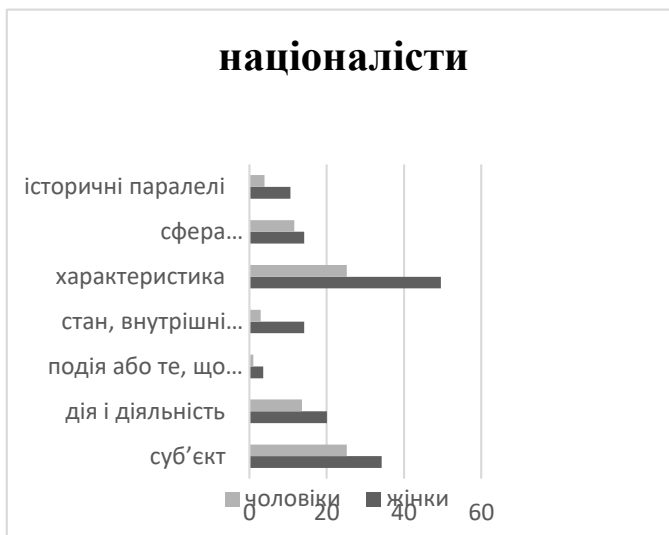
А от з поняттям «неонацисти» більше розбираються чоловіки. Вони теж асоціюють його із суб'єктом «росіяни» у різних лексичних формах, додаючи ще представників субкультур («скінхеди») та «палестинців». Жінки теж пов'язують стимул із росіянами, але більше звертаються до історичного контексту («нацисти») та виявляють свої внутрішні відчуття («небезпека», «зло», «ворожість», «щось погане»).

Слово-стимул «карателі» частина респондентів також ідентифікує як росіян, щоправда, деякі жінки «олюднюють» його, називаючи «люди які застосовують покарання», «той, хто карає за злочин», «людина, яка карає іншу», «суддя».

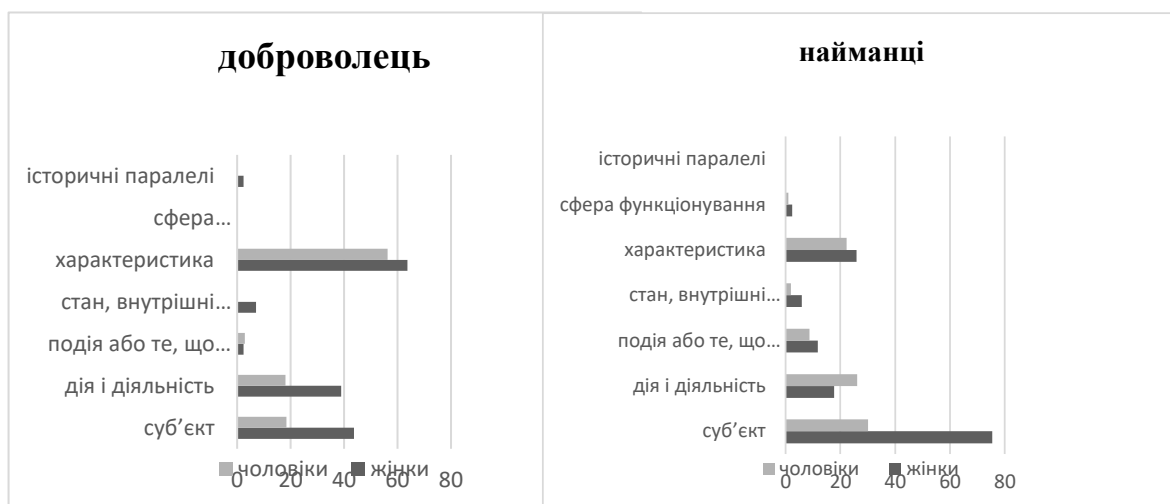
Поняття «націоналісти» у всіх респондентів викликають позитивні реакції. Більшість дає характеристику «патріоти», «ідейні» і визначає як людей, котрі «люблять і відстоюють Державу, мову, цінності, історію, традиції». Менше одного відсотка реакцій становить негативна характеристика («брудні люди», «радикали»).

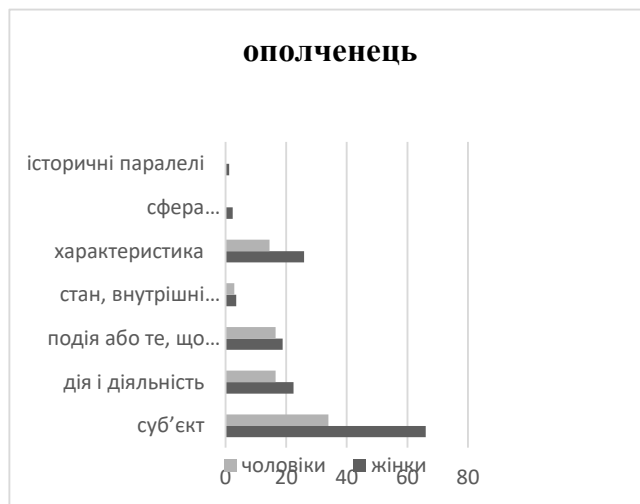
Чоловіки визначають суб'єктами певні групи – «УПА», «УНА УНСО», «Третя штурмова», «українці», «народ», «активісти», «Азов», а жінки частіше згадують конкретні історичні постаті – «Бандера», «Чорновіл», «Хмельницький», «Грушевський». Сфера існування стимулу визначається жінками як «ідеологія Держави», «національний рух», «інтереси країни», «національна самосвідо-

мість», а чоловіками – як «влада», «Держава», «життєва позиція», «культурна ідентичність», «суспільство», «ідеологія», «ідея», «пропаганда», «національні інтереси».

Абсолютно позитивна характеристика від обох груп слову-стимулу «доброволець», проте жінки більш впевнено надають йому суб'єктності («ЗСУ», «ТРО», «ДФТГ», «воїн», «батько»). А от «найманець» лише частина опитаних асоціює з тими, хто бере участь у військових операціях проти України («вагнер», «корейці», «кндр», «пвк», «днр», «лнр»). Інша частина, серед яких більше жінок, надають більш нейтрального значення («люди, які працюють за гроші», «працівники», «роботяги», «солдати-контрактники», «добровольці»).

Також неоднозначні реакції викликає у респондентів поняття «ополченець». Якщо чоловіки надають більш конкретної суб'єктності («сепаратисти», «мотолола», «гіркін», «лугандони», «кримчани», «російський кадровий резерв», «бойовик»), то серед жінок таких оцінок менше, вони дають переважно нейтральну, а подекуди і дещо позитивну характеристику («доброволець», «партизан», «військовий», «місцевий боєць», «допоміжне військо», «самооборона»).

Отже, в результаті асоціативного експерименту можна зробити висновок, що практично всі запропоновані слова-стимули сприймаються респондентами у контексті нинішніх політичних реалій, а ті нечисленні звернення до історичних паралелей не є результатом нав'язування кремлівського метанаративу про «велику перемогу у великій вітчизняній війні», правонаступницею якої себе вважає рф. Більшість учасників асоціює негативні стимули з діями росії, причому найбільш відверту інвективну лексику вживають жителі тих українських регіонів, де ведуться активні бойові дії.

Разом із тим, варто відзначити, що реакції жінок є більш емоційними, ніж у чоловіків. А в контексті того, що мета будь-якої інформаційної чи психологічної операції є вплинути саме на емоційно-чуттєву сферу людини, варто враховувати це у плануванні заходів протидії ворожому інформаційному впливу.

Література

1. Ткаченко В. Асоціативний експеримент як засіб пізнання онімів в когнітивній ономастиці. *Актуальні проблеми слов'янської філології*, 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. С. 454 – 460. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38332/59Tkachenko.pdf?sequence=1>.

2. Храбан Т. Використання асоціативного експерименту як одного з основних методів психолінгвістики в дослідженні інтернет-комунікації. *Вісник Львівського університету*, 2016. Вип. 30. С. 163 – 175. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/viewFile/4807/4831>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ВПЛИВУ ВОРОЖИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ

1. Для досягнення своїх політичних цілей щодо ментального поглинання України російська федерація з 2014 року активно використовує історичні наративи, змінюючи їх контекст і вкладаючи спотворений, штучно сконструйований зміст. Щоби протидіяти таким впливам, потрібно більш широко оприлюднювати архівні документи, створювати і поширювати на їх основі різножанрові матеріали – статті, книги, фільми.

2. російська федерація використовує історичні маніпуляції як засіб виправдання власної агресії проти України не лише для внутрішньої аудиторії та населення вже окупованих і тих, які планує захопити, територій, але і для світової спільноти задля зменшення, а то і припинення західної допомоги нашій Державі. Тому слід силами державних і безпекових інституцій, суб'єктів публічної дипломатії масштабувати роботу по створенню і розповсюдженню історичних архівних матеріалів за кордоном, проведенні фахових наукових конференцій, культурних заходів тощо.

3. При плануванні заходів протидії ворожому інформаційному впливу потрібно обов'язково враховувати гендерний аспект, психологічні особливості, вік, життєвий досвід відповідної аудиторії.

ЯДЕРНІ ПОГРОЗИ ЯК ФАКТОР РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (дискурсивно-прагматичні висновки)

Галина ЯВОРСЬКА

Відмітною рисою нинішньої російсько-української війни є використання ядерного шантажу з боку рф. Погрози застосування ядерної зброї становлять відому практику ядерних держав. Її, відкрито чи приховано, використовують ядерні країни як компонент власної воєнної стратегії та один з практичних інструментів стримування й примусу противника.

На відміну від інших членів ядерного клубу росія використовує цей засіб не як разовий, чи надзвичайний інструмент політичного кризового врегулювання, а як рутинну практику ведення війни на виснаження проти України. Використання ядерного залякування (ядерного шантажу) для ведення конвенційної війни в Україні породжує додаткові виклики для підтримки стратегічної ядерної стабільності [1].

Це створює нову колізію в системі міжнародних відносин, підриває дієвість концепції ядерного стримування і дедалі більше розхитує безпекове довкілля. Тим часом вплив ядерної зброї у нашій війні залишається *рухомою мішенню*: війна триває, а ядерна зброя не була застосована. Поки що не була, чи вже не буде – невідомо [4]. За оцінкою адміністрації США, рф розглядає свою ядерну зброю як «щит, за яким можна вести невиправдану агресію проти [своїх] сусідів» [2].

Ядерний шантаж, так само, як кримінальний та інші види шантажу, належить до різновидів дискурсивної діяльності, тобто здійснюється за допомогою мови і ширших мультимодальних засобів. Як правило, ядерний шантажист використовує вербальні погрози та обіцянки, доповнюючи їх фактами фізичної реальності для підтвердження серйозності своїх намірів.

На відміну від «звичайного» й кримінального шантажу, ядерні погрози обов'язково потрапляють до сфери найширшого громадського інтересу. Під час російсько-української війни тему можливого застосування ядерної зброї і взаємного знищення було виведено у глобальну публічну сферу – в набагато масштабнішому виді

порівняно з періодом Холодної війни. Повторюваність ядерних погроз з боку РФ та їхня періодична інтенсифікація показує сутнісну спорідненість з інформаційними операціями, частиною яких вони є.

Початок широкомасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. супроводжувала заява Путіна з ядерною погрозою в бік Заходу з метою застерегти від втручання і допомоги Україні: *«відповідь Росії буде негайною і призведе вас до таких наслідків, з якими ви у своїй історії ще ніколи не стикалися»*. Далі впродовж війни **ядерні погрози як рекурентний засіб залякування міжнародної спільноти і вимагання капітуляції від України не припинялися** (напр., наказ Путіна перевести сили стримування включно з ядерними «в особливий режим» 27 березня 2022 р. як засіб тиску перед планованою зустріччю з українською делегацією на кордоні з Білоруссю, тощо).

Ядерні погрози розподіляємо на симетричні (ядерна держава погрожує ядерній) і асиметричні (погроза від ядерної країни до неядерної). У ході російсько-української війни РФ застосовує обидва типи ядерного шантажу, погрожуючи водночас і Україні, і її західним партнерам (США та НАТО). В умовах глобалізації медійного простору опосередкованим адресатом російського ядерного залякування, крім безпосередніх учасників конфлікту, виявляється вся міжнародна спільнота.

Симетричні погрози тяжіють до побудованої на засадах раціональності концепції ядерного стримування, сформованої під час Холодної війни. У межах цієї концепції наявність ядерної зброї у «ядерно відповідальних» акторів розглядають як (відносно) благо. Натомість асиметричні ядерні погрози, які сфокусовані на примусі противника і вимаганні від жертви шантажу поведінки, що йде їй на шкоду (*болісні поступки*), структурно наближені до когнітивних фреймів, притаманних криміналу.

Симетричні погрози вказують на ризик взаємного знищення при зіткненні ядерних держав, що теоретично має слугувати фактором стримування проти воєнної агресії і застосування ядерної зброї. Ця теза у російсько-українській війні не підтверджується. Натомість симетричний та неприхований примус-шантаж, адресований США та країнам НАТО, щоб змусити їх не надавати Україні західну зброю, наразі успіху не має.

У разі асиметричних погроз основна мета полягає у примусі та вимаганні, у спробі досягти переваги у війні немілітарними методами за рахунок самого факту наявності ядерної зброї. Цей випадок майже не відрізняється від неядерного кримінального шантажу на основі когнітивного сценарію тиску «під дулом пістолета».

Проте, ядерне застрашування парадоксальним чином приховує страх поразки росії. Так, у січні 2023 року колишній президент росії, а нині заступник голови ради безпеки рф дмитрій медведєв заявив в інтерв'ю, що «поразка ядерної держави у звичайній війні може спровокувати ядерну війну». Попри це маємо визнати, що у ході російсько-української війни ядерна перевага агресора спрацьовує, вона діє, насамперед, на рівні нав'язуваних світові російських наративів про «неможливість перемогти ядерну державу», «невичерпні ресурси рф», тощо.

Інформаційно-пропагандистська природа ядерного шантажу рф передбачає потребу протидії на дискурсивному рівні. Крім боротьби з ворожими наративами, нам варто публічно поширювати і яскраво демонструвати тезу про кримінальні фрейми в основі російського брязкання ядерною зброєю. У тому, щоб змусити Україну до «болісних компромісів під дулом пістолета», заслуги для посередників теж немає.

В умовах, коли внаслідок розвитку технологій стирається межа між ядерною і неядерною війною [3], Україна має нарощувати власні воєнні спроможності. А також наголошувати на тому, що ядерний шантаж у конвенційній війні проти неядерної країни насправді є виявом мілітарної слабкості. Адже він свідчить про те, що росія не здатна досягти вирішальної переваги над противником традиційними воєнними методами.

Література

1. Arceneaux G.D. Whether to Worry: Nuclear Weapons in the Russia-Ukraine War. *Contemporary Security Policy*, 2023. № 44(4). P. 561–575. <https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2260175>.

2. Nuclear Posture Review. *US Department of Defense*, 2022. URL: <https://s3.amazonaws.com/uploads.fas.org/2022/10/27113658/2022-Nuclear-Posture-Review.pdf>.

3. Perspectives on Nuclear Deterrence in the 21st Century. *Chatham House*, 2020. URL: <https://www.chathamhouse.org/2020/04/perspectives-nuclear-deterrence-21st-century-0/human-rationality-and-nuclear-deterrence>.

4. Sauer T. How Useful Are Nuclear Weapons in Practice? Case-Study: The War in Ukraine. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 2024. № 7(1). P. 194 – 210. <https://doi.org/10.1080/25751654.2024.2359818>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДИСКУРСИВНОЇ ПРОТИДІЇ ЯДЕРНОМУ ШАНТАЖУ рф

1. Ядерне застрашування приховує страх поразки росії.

2. Ядерна перевага агресора діє, насамперед, на рівні нав'язуваних світові російських нарративів про «неможливість перемогти ядерну державу», «невичерпні ресурси рф», тощо.

3. Інформаційно-пропагандистська природа ядерного шантажу рф передбачає потребу протидії на дискурсивному рівні. Крім боротьби з ворожими нарративами, варто публічно поширювати і яскраво демонструвати тезу про кримінальні фрейми в основі російського брязкання ядерною зброєю.

4. Україна має нарощувати власні воєнні спроможності. А також наголошувати на тому, що ядерний шантаж у конвенційній війні проти неядерної країни насправді є виявом мілітарної слабкості.

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ОСВІТИ У СФЕРІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ОСВІТА І НАУКА ЗАРАДИ БЕЗПЕКИ: ГОЛОВНИЙ ВЕКТОР СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ КРАЇН ЄС ТА НАТО

Віталій ГРЕБЕНЮК

Стратегічні комунікації без якісного людського капіталу приречені. Фахівці Центру стратегічних комунікацій Національної академії СБ України (далі – Центр) визнають принцип людиноцентричності провідним й таким, що обумовлює інші принципи стратегічності: прозорості; узгодженості і планування дій; оперативності; комунікації, орієнтованої на результат; налагодження зворотного зв'язку; застосування теорії змін.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та перманентна протидія країні-агресорці актуалізують завдання удосконалення механізмів розвитку потенціалу представників сектору безпеки.

Фахівці нашого Центру розділяють філософію освіти західних партнерів: адекватне трансформування та вигідне позиціонування спецслужб можливо забезпечити саме за рахунок постійного навчання і підвищення кваліфікації співробітників. У спецслужбах повинен бути налагоджений ефективний менеджмент знань. Вони повинні стати організаціями, що постійно навчаються. При цьому значну увагу слід приділяти співпраці й обміну інформації як із партнерськими спецслужбами, так і правоохоронними органами [1].

Водночас, взаємозближення з навчальними й дослідницькими закладами спецслужб країн ЄС та НАТО, вивчення й адаптування їх досвіду, започаткування спільних тренінгових платформ і аналітичних центрів наразі належить до перспективних, але нереалізованих напрямків стратегічних комунікацій. Відтак, слід приділити увагу саме окремим успішним кейсам у цій царині, що дасть змогу виробити кращі рекомендації з їх використання в українських реаліях та масштабування у євроатлантичному просторі.

Країни Європейської унії та Північноатлантичного альянсу не мають єдиного стандарту для організації безпекової освіти й науки. Ця система вибудовується у кожній з них індивідуально, з урахуванням умов захисту національних інтересів кожної із держав та відповідає положенням Маастрихтського і Лісабонського договорів ЄС про належність питань захисту національної безпеки до сфери суто національних держав.

Підготовка і підвищення кваліфікації кадрів для спецслужб ЄС та НАТО

Низка країн ЄС та НАТО мають навчальні заклади, які забезпечують розвиток потенціалу фахівців для сектору безпеки і доповнюють освітню складову страткому за певною аналогією з українською моделлю, представленою, зокрема, Національною академією Служби безпеки України.

Так, у Румунії функціонує Національна академія розвідки імені Міхая Вітеазула, яка готує співробітників для Румунської служби розвідки. Цей навчальний заклад реалізовує бакалаврські й магістерські навчальні програми, третій цикл академічного навчання (аспірантура, докторантура), а також науково-дослідницькі проєкти.

На користь системи повного циклу вищої освіти у 2019 р. вибір зроблено у Німеччині. Федеральна розвідувальна служба та Федеральне відомство захисту Конституції ФРН створили спільний Центр підготовки і підвищення кваліфікації розвідувальних кадрів. До нього можуть вступати особи з середньою освітою та ті, хто отримав диплом бакалавра (ліцензійний обсяг підготовки фахівців складає 700 місць). Курс навчання становить до 3 років і передбачає вивчення правових та спеціальних дисциплін у сфері розвідувальної й контррозвідувальної діяльності.

Приклад двох зазначених країн свідчить про успішний кейс розвитку потенціалу для страткому у безпековій сфері та можливість швидкого зближення (зважаючи на схожість моделей) української, румунської і німецької систем підготовки кадрів.

Зазначимо, що у Республіці Болгарія у 2008 р., навпаки, відмовились від наведеної системи підготовки кадрів (здійснювалась на факультеті «Безпека» Академії МВС) для спецслужб, зокрема, для Державного агентства національної безпеки. На даний час діють

лише відомчі курси (термін – 1 рік), а підвищення кваліфікації – на базі інших навчальних закладів ЄС в межах грантової підготовки. Утім, те, що через 10 років після цієї реформи спецслужби країни зіткнулися з проблемами, пов'язаними з незадовільним станом підготовки кадрів, свідчить про ефективність кейсів Румунії та Німеччини.

З урахуванням досвіду цих трьох країн побудована угорська модель, що передбачає підготовку співробітників Відомства захисту Конституції Угорської Республіки як на спеціалізованих курсах, так і в Міжнародній правоохоронній академії (м. Будапешт, Угорщина). На користь румунсько-німецького кейсу слід виділити балтійський приклад і згадати Baltic Defence College (Естонія), який спеціалізується на навчанні та дослідженнях у галузі національної й міжнародної безпеки для спецслужб країн Балтійського регіону.

Розгалужена система навчальних закладів для безпекової сфери існує у Республіці Польща: Навчальний центр імені Стефана Ровецького Агентства внутрішньої безпеки, Навчальний центр Агентства розвідки, Центр підвищення кваліфікації Агентства розвідки здійснюють як підготовку кадрів, так і підвищення кваліфікації.

У відомчих навчальних центрах проходить підготовка Словацької інформаційної служби і Служби безпеки та інформації Чеської Республіки.

Безпековими освітніми питаннями у «Старій Європі» опікуються також: King's College London, Велика Британія (у галузі стратегії, безпеки, оборони та конфліктології); The Hague University of Applied Sciences, Нідерланди (реалізовує магістерську програму, пропонує теоретичні знання та практичні навички у галузі безпеки і прав людини); Centre for Security Studies, Цюріх, Швейцарія (займається дослідженнями у галузі стратегії, безпеки та оборони, реалізує відповідну безпекову магістерську програму); Swedish National Defence College, Швеція (спеціалізується на навчанні та дослідженнях у галузі безпеки, оборони й міжнародних відносин).

Отже, ефективнішою формою відомчої освіти вважаємо поєднання двох елементів – підвищення кваліфікації та підготовки кадрів. Водночас, відмова від останньої вважається негативним прикладом, що деструктивно позначається на якості кадрового ресурсу у безпековій сфері страткому.

Національні тренінгові платформи інституцій безпеки – сила у різноманітні моделі

Тренінгові платформи зарекомендували себе ефективним елементом розвитку потенціалу у світі, що швидко змінюється. Вони здатні точково задовольнити потреби з набуття знань та умінь в межах цільових проблематик. На нашу думку, вони органічно доповнюють традиційну систему підготовки й підвищення кваліфікації кадрів у безпековій сфері, а тому повинні розвиватись паралельно, виступаючи механізмами апробації нових підходів для освіти.

У країнах ЄС та НАТО існують інституції, для яких не вироблено єдиного стандарту і які займаються як дослідженнями, так і реалізацією тренінгових проєктів для фахівців у зазначеній сфері.

З певною спеціалізацією тренінгові проєкти у *сфері міжнародних відносин* реалізують: Institute of International Relations, Prague, **Чеська Республіка** (включаючи дослідження у галузі зовнішньої та безпекової політики); The Brussels School of International Studies, University of Kent, **Бельгія** (зокрема, з питань безпекової політики та оборони); George S. Marshall European Center for Security Studies, **Німеччина**.

Питаннями *міжнародної безпеки* опікуються: Geneva Centre for Security Policy, **Швейцарія** (спеціалізується на підготовці та дослідженнях зокрема з питань протидії тероризму і гуманітарної допомоги); Institute for Security and Development Policy, **Швеція**; Institute for Strategic Studies, The Fletcher School, Tufts University, **США** (у галузі міжнародної безпеки та геополітики); Institute for Peace Research and Security Policy, University of Hamburg, **Німеччина** (у галузі міжнародної безпеки, глобального управління та розробки стратегій протидії конфліктам); Department of Security and Strategy, National Defence University of Poland, **Польща** (у галузі безпекової політики, національної безпеки та міжнародних відносин).

Проблематика *стратегії та безпеки* охоплена тренінговими проєктами: Centre for Defence Studies, King's College London, **Велика Британія** (у галузі стратегії, безпеки та оборони); Centre for War Studies, University of Southern Denmark, **Данія** (у галузі військової історії, стратегії та безпеки); The Institute for Defence and Security Studies, University of Malta, **Мальта** (у галузі безпекової політики та стратегії); The Institute for Strategic and Defence Studies, National Defense University, Budapest, **Угорщина** (у галузі безпекової політики та стратегії).

Унікальними є проекти: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, **Швейцарія** (у галузі громадянського контролю над військовими силами, демократичного контролю над безпековим сектором та зброєзбереження); The Swedish Defence University, **Швеція** (у галузі військової науки, національної безпеки та безпекової політики); The European Union Institute for Security Studies, **Франція** (у галузі європейської безпекової політики); Stockholm International Peace Research Institute, **Швеція** (у сфері військової, науково-технічної та соціальної безпеки, а також зброєзбереження і міжнародних відносин).

Певною мірою дотичними є проекти: European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, **Фінляндія** (з питань протидії гібридним загрозам та розробки кращих практик для їхнього протидії); The Institute for Security and Defence Analysis, National and Kapodistrian University of Athens, **Греція** (з питань кризового менеджменту та безпеки в ЄС).

Проте, у жодній з країн ЄС та НАТО не існує універсальної тренінгової платформи для сфери безпеки. Кожна із них представляє навчальний хаб з вузькоспеціалізованих питань та з урахуванням їх унікальних аспектів. Такий підхід, на нашу думку, є ефективним: з огляду на можливість більш глибокого пропрацювання проблематик тих чи інших тренінгів; зважаючи на економію ресурсів та взаємодоповнення країнами євроатлантичного простору одна одної; враховуючи функціонування у такому форматі інтеграційної платформи, що передбачає мобільність кадрів, обмін досвідом і диверсифікацію векторів страткому кожної з країн, зокрема, на напрямку міжнародного співробітництва.

Науковий супровід безпекової сфери ЄС та НАТО: вчені на варті миру і стабільності

Наука покликана реалізувати потужний механізм супроводу як освіти, так і практики, забезпечуючи їх науково обґрунтованими навчальними матеріалами та методичними рекомендаціями з реалізації діяльності, зокрема, й у безпековій сфері. Наукові установи, що діють у цій площині в країнах євроатлантичного простору, відносно можна згрупувати з урахуванням предметів їх досліджень, що стосуються:

міжнародної безпеки – Centre for European Security Studies, **Нідерланди** (у галузі досліджень міжнародної безпеки, безпекової політики в Європі); Centre for Security Studies, Metropolitan University Prague, **Чеська Республіка** (у галузі міжнародної безпеки, глобального управління); The Centre for Security Studies, Zurich, **Швейцарія** (у галузі міжнародної безпеки, з питань конфліктів та тероризму);

міжнародних відносин – Centre for Security Studies, University of Zurich, **Швейцарія** (у галузі безпеки, оборони, національної безпеки, міжнародних відносин); The Centre for European and International Studies Research, University of Portsmouth, **Велика Британія** (у галузі міжнародних відносин, з питань безпекової політики та оборони).

Окремо можна локалізувати Department of War Studies, King's College London, **Велика Британія**, що проводить наукові пошуки у галузі військової стратегії та безпеки.

Утім, пересвідчуємось, що навіть у межах загальних предметів досліджень у кожній з наукових інституцій існує своя спеціалізація, що свідчить про реалізацію того ж підходу, що і у випадку організації тренінгових платформ. На думку Ф. Шреєра, саме у такій «різнобарвності» полягає міць цивілізованого світу. Його спецслужби не можуть бути універсальними, зважаючи на масштаби цього простору. Перевага полягає у взаємодоповненні, обміні ресурсами, географічним доступом, експертними послугами та досвідом.

У той же час успішним кейсом слід вважати як спеціалізацію наукових установ, що надає низку переваг, виділених для тренінгових платформ, так і функціонування цих установ самих по собі, що забезпечує формування наукової бази розвитку потенціалу фахівців для системи стратегічних комунікацій і безпекового його сегменту.

Освіта Північноатлантичного альянсу: шлях до єдності та безпеки

Консолідуючу роль в умовах різноманіття спеціалізацій тренінгових платформ, наукових установ, підходів до організації підготовки та підвищення кваліфікації здатні забезпечити освітні установи Північноатлантичного альянсу.

Основним закладом країн НАТО для підготовки кадрів з питань безпеки, оборони та міжнародних відносин вважається NATO Defence College, **Італія**. Крім того, функціонує NATO School Oberammergau, **Німеччина**, який займається навчанням та дослідженнями у галузі безпеки, оборони і кризового менеджменту. У **Литві** базується The NATO Energy Security Centre of Excellence, Vilnius, який займається дослідженнями та навчанням у галузі енергетичної безпеки й захисту критичної інфраструктури.

НАТО володіє потенціалом до об'єднання розрізаних навчальних закладів та наукових установ країн євроатлантичного простору в одну платформу. Поряд з тим, альянс – це радше «клуб міністрів оборони», специфіка функціонування якого не охоплює усіх безпекових питань і обмежується синхронізуванням партнерів у спектрі проблем оборони.

Відтак, хоча й утворення консолідованої, певною мірою регламентованої й централізованої безпекової освітньо-наукової платформи стратегічних комунікацій могло б вважатись успішним прикладом зміцнення системи колективної безпеки країн ЄС та НАТО, все ж структурно-виконавчих передумов до цього не існує. У їх формуванні вбачаємо перспективу розвитку страткому в цілому.

Ефективним кейсом стратегічних комунікацій у сфері розвитку людського потенціалу безперечно слід вважати збереження системи безпекової освіти, що склалась в Україні і поєднує підготовку кадрів та підвищення їх кваліфікації. Ця система втілює елементи кращих європейських практик – наявних чи тих, що впроваджуються.

Література

1. Шреєр Ф. Трансформування розвідслужб: як зробити їх розумними, динамічними, результативними та ефективними. Женева: Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2014. 233 с.

2. Паливода В. Трансформація спеціальних служб постсоціалістичних країн Європи: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2021. 32 с.

3. Паливода В. Діяльність спеціальних служб іноземних держав у мінливому світі : збірник статей та аналітичних матеріалів. Київ: НІСД, 2020. 336 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

1. Існуючу систему підготовки кадрів у сфері стратегічних комунікацій варто доповнити тренінговою платформою. Вона має задовольняти потреби навчання представників вітчизняного сектору безпеки (у Національній академії СБ України вже реалізуються сертифікатні програми для них), а також іноземних партнерів (у форматі тренінгового хабу для партнерських спецслужб).

2. Функціонування цієї платформи має передбачати спеціалізації навчальних курсів, сформовані в умовах відсічі російської агресії, унікальні та відсутні, але затребувані в інших країнах з огляду на наростання загроз від країни-агресорки безпековому простору ЄС та НАТО. Викладене дозволить Україні зайняти свою нішу у системі розвитку потенціалу страткому у євроатлантичному вимірі. Крім того, у цьому ж контексті виділення своєї спеціалізації потребує безпекова наука.

3. Подальшим кроком у реалізації ефективних кейсів стратегічних комунікацій рекомендували б формування спільної освітньо-наукової платформи, яка б синхронізувала зусилля безпекових навчальних та дослідницьких майданчиків, забезпечила повне використання їх можливостей і розвиток вертикальної й горизонтальної структур стратегічних комунікацій.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аблазов Іван – начальник кафедри міжнародних відносин та стратегічних комунікацій Воєнної академії імені Євгенія Березняка, кандидат політичних наук, професор.

Азарова Вікторія – начальниця управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції в м. Києві.

Бевза Богдан – керівник ГО «Центр реформ та місцевого розвитку».

Бойко Олег – професор кафедри поведінкових наук та військового лідерства Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного, Львів, керівник громадської організації «Український центр військового лідерства», доктор педагогічних наук, професор.

Василенко Ксенія (Кошкіна Соня) – шеф-редакторка інтернет-видання «Лівий берег», кандидатка наук у сфері соціальних комунікацій, доцентка кафедри соціальних комунікацій Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Вікторов Кирило – керівник департаменту протидії інформаційним загрозам національній безпеці Центру протидії дезінформації Ради національної безпеки і оборони України.

Войтко Олександр – начальник Інституту стратегічних комунікацій Національного університету оборони України, кандидат військових наук, доцент.

Войтович Альона – здобувачка вищої освіти Національної академії Служби безпеки України.

Воротнюк Олеся – артистка балету Національної опери України, членкиня ГО «Смарта», що опікується культурними і просвітницькими проектами.

Гончаров Дмитро – офіцер відділу комунікацій Командування Сил територіальної оборони Збройних Сил України.

Гребенюк Алла – провідна наукова співробітниця наукової лабораторії науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, кандидатка філологічних наук, старша дослідниця.

Гребенюк Віталій – директор центру стратегічних комунікацій Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, старший дослідник.

Грудкін Максим – представник Центру психологічної підтримки персоналу при Генеральному штабі Збройних Сил України.

Дмитрашківський Олексій – начальник відділу комунікацій Командування Сил територіальної оборони Збройних Сил України.

Досич Анатолій – консультант Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики.

Дунебабін Федір – експерт з питань протидії та реагування на СНПК.

Дунебабіна Ольга – менеджерка ГО «Ла Страда-Україна», експертка Офісу Ради Європи в Україні, докторка філософії.

Жолтікова Галина – викладачка кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики центру стратегічних комунікацій Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України.

Заблоцький Андрій – позаштатний радник Міністра культури і стратегічних комунікацій.

Іванов Олександр – доцент кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук, доцент.

Іванова Наталя – завідувачка кафедри професійної психології Національної академії Служби безпеки України, докторка психологічних наук, професорка, заслужена працівниця освіти України.

Каблука Микола – засновник і головний світлодизайнер компаній Expolight та Kabluka Light & Digital Sculptures, дизайнер архітектурного освітлення.

Карін Юрій – провідний експерт ГО «Український центр дослідження проблем безпеки імені Дмитра Тимчука», координатор групи «Інформаційний Спротив», шеф-редактор сайту «Інформаційний спротив».

Кириленко Руслан – експерт Міністра розвитку громад та територій України.

Клопотенко Євген – шеф-кухар, ресторатор, громадський активіст, співзасновник ГО «Інститут культури України».

Кобилинська Марина – співзасновниця ГО «Інститут культури України», дослідниця традицій української культури.

Коваленко Андрій – керівник Центру протидії дезінформації Ради національної безпеки і оборони України, офіцер Сил оборони України.

Компанцева Лариса – завідувачка кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики центру стратегічних комунікацій Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України, докторка філологічних наук, професорка, заслужена працівниця освіти України.

Копитько Олексій – представник центру військово-політичних досліджень імені Д. Тимчука, співробітник військового музею Міністерства оборони України.

Котляревська Світлана – в.о. генерального директора національного заповідника «Києво-Печерської Лаври».

Кривенко Валерія – начальниця сектору аналізу та переговорної діяльності управління «Корпус оперативно-раптової дії» Головного управління Національної поліції в м. Києві.

Лапутіна Юлія – офіцер з особливих доручень Апарату Голови Служби безпеки України, кандидатка психологічних наук.

Левченко Катерина – Урядова уповноважена з питань гендерної політики, кандидатка філософських наук, докторка юридичних наук, професорка, заслужена юристка України.

Леонов Олександр – старший викладач кафедри міжнародних відносин та стратегічних комунікацій Воєнної академії імені Євгенія Березняка, доктор філософії.

Ляшенко Валерій – викладач кафедри поведінкових наук та військового лідерства Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного, Львів, кандидат наук з державного управління.

Макарченко Ірина – директорка департаменту стратегічних комунікацій Міністерства оборони України (2022-2024 рр.).

Мельніченко Олександр – співробітник Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки Служби безпеки України.

Михно Артур – CEO та співзасновник Work.ua – сайту пошуку роботи №1 в Україні.

Ненька Анастасія – директорка ГО «Інформаційно-консультативний жіночий центр».

Покальчук Олег – військовий і соціальний психолог, психотерапевт центру «Інтеграція».

Прокопенко Олександр – начальник науково-дослідної лабораторії впровадження соціальної комунікації та публічної дипломатії, доктор філософії, Національний університет оборони України, Інститут стратегічних комунікацій.

Рудик Андрій – представник Центрального управління інноваційної діяльності Збройних Сил України, доктор філософії з галузі соціальних та поведінкових наук.

Савицька Валентина – комунікаційниця Управління державної оборони України.

Сазонов Володимир – професор-дослідник Естонської військової академії, доцент кафедри досліджень Стародавнього Близького Сходу, Тартуський університет, запрошений професор Теологічного інституту EELC, Естонська Республіка.

Серга Миколай – громадський діяч, музикант, засновник «Культурного Десанту» та «Культурних Сил України».

Сипіта Олена – експертка з піару та комунікацій, магістерка психології.

Смоляк Давид – ад'юнкт Науково-методичного центру Воєнної академії імені Євгенія Березняка.

Снитко Олена – професорка кафедри східнослов'янських мов та інформаційно-прикладних студій Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторка філологічних наук, професорка.

Соловей Ігор – керівник Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та стратегічних комунікацій України.

Сулова Олена – старша аналітикиня ГО «Інформаційний консультативний жіночий центр».

Томіленко Сергій – голова Національної спілки журналістів України, член Керівного Комітету Європейської федерації журналістів, заслужений журналіст України.

Трофименко Роман – співробітник Центрального управління Служби безпеки України.

Федоренко Леся – головна спеціалістка сектору взаємодії зі ЗМІ та зв'язків з громадськістю Управління СБ України в Чернівецькій області, доцентка кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики центру стратегічних комунікацій Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України.

Флурі Філіпп – професор мовного університету Урсулін Вензао, Тайвань, екзаступник директора Женевського центру по демократичному контролю над сектором безпеки (ДСАФ).

Череватий Сергій – генеральний директор «Укрінформу», речник Східного угруповання військ Збройних Сил України (2022–2023 рр.), заступник Командувача ОСУВ «Хортиця» зі стратегічних комунікацій (2023–2024 рр.), кандидат політичних наук.

Черненко Тетяна – доцентка кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики центру стратегічних комунікацій Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України, кандидатка філософських наук.

Черняк Андрій – ректор Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор.

Швалюк Вадим – начальник управління «Корпус оперативно-раптові дії» Головного управління Національної поліції в м. Києві.

Шестаков Валерій – директор Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України, доктор технічних наук, доцент.

Шидлюх Віктор – старший науковий співробітник Інституту стратегічних комунікацій Національного університету оборони України.

Юрчишин Ярослав – народний депутат України, голова Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова.

Юсов Андрій – представник Головного управління розвідки Міністерства оборони України.

Яворська Галина – докторка філологічних наук, професорка, головна наукова співробітниця, Національний інститут стратегічних досліджень, Київ.

Довідкове видання

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА КРАЩІ КЕЙСИ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Практичний довідник

Коректорська правка *І. В. Олійник*
Технічне редагування
та комп'ютерна верстка *А. О. Феоктістова*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 21,85.
Обл.-вид. арк. 15,5. Тираж прим. Заявка № _____

Національна академія Служби безпеки України,
03066, Київ, вул. Михайла Максимовича, буд. 22.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6844 від 17.07.2019.